SAUL BELLOW

DARUL LUI HUMBOLDT

*

NOBEL

Colecția „Biblioteca pentru toți" merge mai departe. După ce, mai bine de trei ani, „Biblioteca pentru toți" a făcut recurs la România și la valorile literaturii române, pledează, începând de astăzi, pentru literatura străină, într-o serie cu totul excepțională. Ne propunem ca, săptămână de săptămână, să vă oferim cărțile celei mai prestigioase colecții din lume, colecția „Nobel". Marii scriitori care au obținut, din 1901, Premiul Nobel pentru Literatură și cele mai importante cărți ale lor vor face parte acum din „Biblioteca pentru toți". În fond, recursul nostru nu se schimbă, rămâne același recurs la valoare, la marile opere ale literaturii universale.

Marius Tucă
Jurnalul Național

Saul Bellow

Darul lui Humboldt

*

Motivaţia Juriului Nobel, 1976:

„Pentru înțelegerea umană și analiza subtilă a culturii contemporane care sunt îmbinate în opera sa."

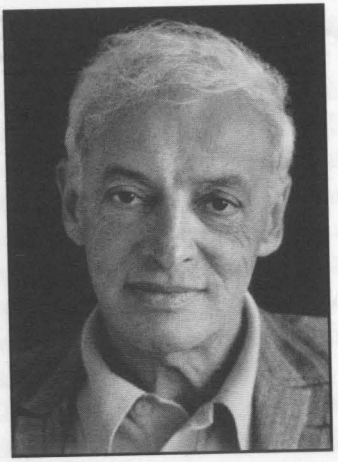

Saul Bellow
(1915–2005)

SAUL BELLOW

Darul lui Humboldt

*

Traducere din limba engleză
de Antoaneta Ralian

Prefaţă de
de Codrin Liviu Cuţitaru

EDITURA
ART

Saul Bellow, *Humboldt's Gift*
Copyright © 1973, 1974, 1975, Saul Bellow. All rights reserved
© Editura ART, 2012, pentru prezenta ediție
Credit foto: © Nancy Crampton
Cronologie de Bianca Burța-Cernat

JURNALUL NAȚIONAL

Date despre colecția BIBLIOTECA PENTRU TOȚI:
Director: Marius Tucă
Director general: Dan Matiescu
Coordonator colecție: Ana-Maria Vulpescu
www.jurnalul.ro;
www.bibliotecapentrutoti.ro

EDITURA ART

GRUPUL EDITORIAL ART
Comenzi – Cartea prin poștă
C.P. 22, O.P. 84, cod 062650, sector 6, București
Comenzi – online
www.editura-art.ro

Redactor: Georgiana Paraschiv
Tehnoredactor: Florin Paraschiv

Tipărit la Radin Print, prin reprezentantul pentru România
4 Colours Advertising, www.4colours.ro

Radin print 4 Colours Advertising

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BELLOW, SAUL
Darul lui Humboldt / Saul Bellow ; trad. de Antoaneta Ralian. - București : Art, 2012
ISBN 978-973-124-788-5
I. Ralian, Antoaneta (trad.)
821.111(73)-31=135.1

Cronologie

10 iunie 1915 – Se naşte în Lachine, oraş din apropierea Montréalului (în provincia Québec), Solomon Bellows, cel care va deveni scriitorul Saul Bellow, într-o familie de emigranţi evrei din Petersburg. Este al patrulea copil al comerciantului Abraham Bellows (Belîi, de fapt, înaintea plecării din Rusia) și al Lizei (Lescha) Gordin. Ceilalţi – o soră, Zelda, și doi fraţi, Movscha (Maurice) și Samuel – se născuseră în 1906, 1908 și, respectiv, 1911.

1918 – Familia se mută într-un cartier sărac al Montréalului, pe Strada Saint Dominique.

1923 – Bolnav de pneumonie, este internat pentru o jumătate de an într-un spital din Montréal, unde citește Noul Testament. În perioada prohibiţiei, Abraham Bellows face contrabandă cu alcool în Statele Unite.

1924 – Familia se mută la Chicago, urmându-l pe Abraham Bellows, care se angajase la brutăria unui văr. Viitorul scriitor citește mult, abonat la biblioteca publică din Chicago. Ia lecţii de vioară. Frecventează Lafayette School și Columbus Elementary School.

1930 – Absolvă Sabin Junior High School şi se înscrie la Tuley High School, unde se împrieteneşte cu viitorul prozator şi critic literar Isaac Rosenfeld. La Tuley, ca şi mai târziu, în perioada studenţiei, împărtăşeşte ideile stângii radicale.

1933 – Absolvă Tuley High School. La scurtă vreme după acest eveniment se produce decesul mamei, bolnavă de cancer. Tânărul Bellows se înscrie la University of Chicago, împreună cu unul dintre prietenii de la colegiu, Isaac Rosenfeld, şi decide să plece de acasă, închiriindu-şi o cameră într-o pensiune.

1934 – Abraham Bellows, devenit proprietarul unei companii miniere (Carroll Coal Company), se recăsătoreşte.

1935 – Din cauza unor dificultăţi financiare survenite în afacerile tatălui, în urma unui accident petrecut la Carroll Coal Company, viitorul scriitor nu-şi mai poate plăti taxele la universitate. Se transferă la Northwestern University (Evanston, Illinois), unde studiază literatura engleză şi antropologia.

1936 – Debutează în *The Daily Northwestern* cu o schiţă satirică, *Pets of the North Shore*. Câştigă un premiu la un concurs literar, cu o povestire semnată „Saul Bellow".

1937 – Este redactor asociat al revistei cu orientare de stânga *The Beacon*. Obţine licenţa în antropologie şi sociologie la Northwestern University. Devine bursier al University of Wisconsin, la Departamentul de Sociologie şi Antropologie, dar, excedat de rigorile studiului academic,

își abandonează curând teza de sociologia culturii pentru care venise aici. Se întoarce la Chicago.

1938 – Se căsătorește cu Anita Goshkin. Pentru scurtă vreme lucrează la compania unuia dintre frați, fiind destituit din cauza absențelor. Lucrează ca profesor de antropologie și de limba engleză la Pestalozzi-Freobel Teachers College.

1940 – Călătorește în Mexic, sosind în Mexico City exact la o zi după asasinarea lui Troțki, al cărui corp îl vede la morgă. Episodul se va regăsi în povestirea din 1942, *The Mexican General* [*Generalul mexican*].

1941 – Îi apare o povestire în *Partisan Review*. Scrie romanul *The Very Dark Trees*, respins de mai multe edituri și acceptat, până la urmă, de Colt Press.

1942 – Îl vizitează pe Isaac Rosenfeld la New York. I se amână serviciul militar obligatoriu. Editorul său de la Colt Press, William Roth, înrolat în armată, anulează publicarea romanului *The Very Dark Trees*. Bellow distruge manuscrisul.

1943 – Solicită fără succes o bursă Guggenheim. Lucrează ca redactor pentru un proiect inițiat de *Encyclopedia Britannica*.

1944 – Publică *Dangling Man*, microroman autobiografic, asumând convenția jurnalului intim. Cartea se vine în ceva mai mult de 1 500 de exemplare și este primită favorabil de critică. Metro Goldwyn Mayer îi propune un rol de actor într-un film turnat la Hollywood. I se amână

din nou serviciul militar, din motive medicale. Se naște primul copil al lui Bellow, Gregory.

1945 – Intră voluntar în Marina Comercială. Se mută la New York, unde scrie recenzii și referate pentru edituri. Lucrează la *The Victim* [*Victima*], roman cu influențe dostoievskiene.

1946 – Solicită din nou o bursă Guggenheim, tot fără succes. Devine asistent la University of Minnesota. Face cunoștință cu scriitorul Robert Penn Warren.

1947 – Vizitează Parisul, Madridul și Granada. Trimite o serie de *Scrisori din Spania* pentru *Partisan Review*. Îi apare, la Vanguard Press, romanul *The Victim*, din care vinde peste 2 000 de exemplare.

1948 – Obține, în sfârșit, bursa Guggenheim, așa încât își permite să plece pentru doi ani la Paris, unde lucrează la un nou roman, *The Crab and the Butterfly* [*Racul și fluturele*], și unde îi cunoaște pe Albert Camus, Georges Bataille și Maurice Merleau-Ponty.

1949 – Abandonează romanul început, pentru a scrie un altul, mai adecvat stării sale de spirit, *The Adventures of Augie March* [*Aventurile lui Augie March*]. Vizitează Londra.

1950 – Este invitat să țină o serie de cursuri la Salzburg Seminar. Vizitează Veneția și Florența. Se oprește pentru mai multe săptămâni la Roma, unde face cunoștință cu Alberto Moravia și cu Ignazio Silone și lucrează intens la *The Adventures of Augie March*. Revine la New York spre sfârșitul anului.

1951 – Urmează ședințe de psihoterapie. E angajat ca asistent asociat la New York University. Solicită fără succes o nouă bursă Guggenheim.

1952 – Este invitat să conferențieze la universități din Washington și Oregon. Se întâlnește, la Seattle, cu poeții Theodore Roethke și Dylan Thomas. American Academy of Arts and Letteres îi oferă o bursă în valoare de 1 000 de dolari. Participă la o tabără de creație la Saratoga Springs (New York). Traduce din idiș în engleză o povestire a lui Isaac Bashevis Singer (*Gimpel the Fool*). Ține cursuri de scriere creatoare la Princeton, unde face cunoștință cu John Berryman. O întâlnește pe Sondra Tschacbasov. Se îmbolnăvește de pneumonie.

1953 – Este angajat pentru un an la Bart College (New York). Publică *The Adventures of Augie March* – prima carte majoră a autorului, roman de influență dreiseriană, în care se resimte încă fascinația exercitată asupra autorului de spectrul lui Troțki.

1954 – Primește National Book Award pentru *The Adventures of Augie March*. Se desparte de Anita Goshkin. Lucrează la *Memoirs of a Bootlegger's Son* [*Amintirile unui fiu de contrabandist*].

1955 – Moare tatăl scriitorului. Bellow primește pentru a doua oară o bursă de la Fundația Guggenheim. Petrece opt luni în Nevada, în așteptarea divorțului. Ia distanță față de ideologia vechilor prieteni de la *Partisan Review*, trecând de la opțiunea pro-troțkistă din tinerețe la o atitudine favorabilă unei stângi social-democrate.

1956 – Se căsătoreşte cu Sondra Tschacbasov. Lucrează la romanul *Henderson the Rain King* [*Henderson, regele ploii*]. Încheie nuvela *Seize the Day* [*Trăieşte-ţi clipa*], publicată în *Partisan Review*. Primeşte vizita lui Arthur Miller şi a lui Marilyn Monroe. Moare prietenul său Isaac Rosenfeld, la Chicago. Cu mica moştenire lăsată de Abraham Bellows îşi cumpără o casă la New York. Se împrieteneşte cu John Cheever.

1957 – Se naşte Adam, al doilea fiu al lui Bellow. Predă timp de un semestru la University of Minnesota. Îl cunoaşte pe tânărul Philip Roth la Chicago. Ţine cursuri la Northwestern University.

1958 – Încheie o primă versiune a romanului *Henderson the Rain King*. Reîncepe psihoterapia.

1959 – Apare romanul *Henderson the Rain King*, roman al unei călătorii cvasiiniţiatice în Africa. Fundaţia Ford îi acordă scriitorului o bursă în valoare de 16 000 de dolari. Se desparte de Sondra Tschacbasov (divorţul se va pronunţa un an mai târziu). Scrie piesa *The Last Analysis* [*Ultima analiză*]. Pleacă într-un turneu de lectură în Polonia şi Iugoslavia.

1960 – Editează împreună cu scriitorii Keith Botsford şi Jack Ludwig revista *The Noble Savage*, din care vor apărea doar câteva numere. Călătoreşte în Italia, Israel şi Anglia. Începe şedinţele de terapie cu doctorul Albert Ellis.

1961 – Predă un semestru la Universidad de Puerto Rico, iar din toamnă, la University of Chicago. Se căsătoreşte cu Susan Glassman.

1962 – Scrie la romanul *Herzog*. Devine doctor honoris causa al Northwestern University. Devine profesor la University of Chicago, în cadrul Departamentului de Ştiinţe Sociale. (La aceeaşi universitate preda, din 1957, şi Mircea Eliade.) John Steinbeck primeşte Premiul Nobel pentru Literatură şi îşi exprimă convingerea că aceeaşi distincţie îi va fi acordată curând şi lui Saul Bellow.

1963 – Bard College îi conferă titlul de doctor honoris causa.

1964 – I se naşte al treilea fiu, Daniel. Termină romanul *Herzog*, publicat în acelaşi an la Viking Press, cu un mare succes de vânzări. Piesa *The Last Analysis*, tot acum încheiată, este pusă în scenă pe Broadway. Moare editorul lui Saul Bellow.

1965 – Primeşte National Book Award pentru romanul *Herzog*. Participă la festivalul artelor organizat la Casa Albă, citind fragmente din *Herzog*, în condiţiile în care scriitori precum Norman Mailer, Edmund Wilson sau Robert Lowell refuzaseră invitaţia la acest festival în semn de protest faţă de implicarea Statelor Unite în războiul din Vietnam.

1966 – I se acordă Premiul Formentor (Prix International de Littérature). La Fortune Theater din Londra are loc premiera trilogiei dramatice *Under the Weather* [*Supus vremii*]. I se organizează lecturi publice la ambasada americană de la Londra. Călătoreşte în Olanda şi în Polonia. Se desparte de cea de-a treia soţie. Începe să scrie romanul *Mr. Sammler's Planet* [*Planeta domnului Sammler*].

1967 – Călătoreşte în Israel cu scopul de a scrie pentru *Newsday* despre războiul arabo-israelian izbucnit pe 5 iunie (prin-tr-un atac israelian asupra spaţiului aerian al Egiptului).

1968 – Primeşte distincţiile Chevalier des Arts et des Lettres şi Jewish Heritage Award for Excellence in Literature. Publică volumul *Mosby's Memoirs* [*Memoriile lui Mosby*]. La sfârșitul anului, pleacă la Londra pentru a se întâlni cu editorul său, George Weidenfeld.

1969 – Lucrează la *Mr. Sammler's Planet*, considerat la apariţie un „roman profetic". Reia ședinţele de psihoterapie.

1970 – Publică *Mr. Sammler's Planet*. Călătorește în Africa. Vizitează din nou Israelul, participând la un simpozion al Centrului Cultural American și la un banchet organizat la Ierusalim, unde îi întâlnește pe Elie Wiesel și pe Golda Meir. Devine doctor honoris causa al New York University.

1971 – Primeşte National Book Award pentru romanul *Mr. Sammler's Planet*. Face parte din juriul care acordă, la Londra, distincţia Booker Prize pentru ficţiune. Trece prin Lisabona, Torino și Dublin.

1972 – Se sinucide John Berryman, bun prieten al scriitorului. Bellow călătorește în Japonia și în Europa.

1973 – Petrece câteva săptămâni la Monks House – fostă casă a soţilor Woolf –, scriind în liniște la romanul *Humboldt's Gift* [*Darul lui Humboldt*]. Universităţile Harvard și Yale îi conferă titlul de doctor honoris causa.

1974 – Se căsătorește cu matematiciana Alexandra Ionescu-Tulcea (născută Bagdasar), profesor la Nortwestern University.

1975 – Participă la dineul organizat la Casa Albă în cinstea premierului britanic Harold Wilson. Călătorind la

Londra, îl cunoaşte pe un discipol al lui Rudolf Steiner, Owen Barfiel, cu care va întreţine o bogată corespondenţă. Apare romanul *Humboldt's Gift*, al cărui erou, halucinatul poet alcoolic Humboldt Fleisher, este nimeni altul decât poetul „damnat" Delmore Schwartz, pe care Bellow îl cunoscuse îndeaproape. În *The New York Times*, Louis Simpson recenzează negativ cartea. Bellow petrece trei luni în Israel, proiectând o carte de interviuri cu diferite personalităţi israeliene (de la scriitorul Amos Oz la premierul Yitzhak Rabin).

1976 – Primeşte Premiul Pulitzer pentru *Humboldt's Gift*. Vizitează Standford, reîntâlnindu-l pe John Cheever. Apare volumul *To Jerusalem and Back, a Personal Account* [*Până la Ierusalim și înapoi*]. Tribunalul din Chicago stabileşte că Bellow are să-i plătească celei de-a treia soţii, Susan Glassman, o pensie alimentară în valoare de 200 000 de dolari. I se acordă Premiul Nobel pentru Literatură.

1977 – Lucrează la romanul *The Dean's December* [*Iarna decanului*], pe care, în această etapă, îl intitulează *Chicago Book*. Are din nou probleme din cauza pensiei alimentare neplătite; scapă de cele zece zile de închisoare la care fusese condamnat. Predă timp de un an la un colegiu din Boston. Pleacă în România împreună cu Alexandra Ionescu-Tulcea, care voia să-și revadă mama (Florica Bagdasar) aflată pe patul de moarte. Uniunea Scriitorilor din România organizează o întâlnire cu Saul Bellow.
(Vizita în România este evocată de Antoaneta Ralian într-un articol publicat în *România literară*, în nr. 15 din 2005, la moartea scriitorului: „Eu tocmai traduceam *Darul lui Humboldt* și sosirea lui Saul Bellow la București mi-a picat ca o incredibilă mană cerească. L-am cunoscut la o întâlnire – mai mult sau mai puţin fericită – cu scriitori români,

organizată de Uniunea Scriitorilor. Cum traducerea lui *Humboldt* îmi ridica o serie de nedumeriri legate de realităţile americane care pe atunci îmi erau perfect străine, l-am rugat să-mi acorde o întrevedere de lămuriri. L-am vizitat de două ori – firește, cu aprobarea directorului editurii în care lucram și pentru care traduceam cartea –, la locuinţa surorii Floricăi Bagdasar, unde se instalaseră soţii Bellow. Era iarna lui 1977, anul cutremurului, și Bucureștiul arăta mai sordid, mai friguros, mai urâcios ca oricând. Pentru Bellow, picat din calda bunăstare din Chicago, din luxul vieţii unui scriitor de mare notorietate, vizita la București echivala cu o coborâre în infern. L-am găsit speriat, înfrigurat (caloriferele nu funcţionau în casă), derutat, perplex când vedea că, în timpul discuţiilor, se punea o pernă pe telefon și aparatul de radio se deschidea la volum maxim. Așa cum am mai arătat în unele interviuri, făcuse o psihoză, avea impresia că tot timpul e urmărit pe stradă de agenţi ai Securităţii și că pretutindeni e impresurat de microfoane. Toate trăirile bucureștene au fost redate, mai mult sau mai puţin ficţionalizat, dar inevitabil intelectualizat, în cartea *Iarna decanului*".)

1978 – Renunţă la contractul cu Viking Press în favoarea editurii Harper & Row, care îi oferă o sumă mai mare pentru *Chicago Book*.

1979 – Include în *Iarna decanului* secvenţe inspirate de călătoria în România.

1982 – Timp de un semestru, este profesor invitat la University of Victoria (British Columbia). Publică *The Dean's December*. (După apariţia acestei cărţi, Bellow devine persona non grata în România.) Asistă la înmormântarea lui John Cheever. Vizitează Londra și Parisul;

este invitatul lui Bernard Pivot la binecunoscuta emisiune TV a acestuia, „Apostrophes".

1984 – Publică volumul de povestiri *Him with His Foot in His Mouth*. Bibliotecii publice din Lachine (locul de naștere a scriitorului) i se dă numele lui Bellow. Președintele Franței, François Mitterrand, îi conferă titlul de Comandor al Legiunii de Onoare.

1985 – Moare prima soție a lui Bellow, Anita Goshkin. Mor, de asemenea, cei doi frați, Movscha (Maurice) și Samuel. Se desparte de Alexandra Ionescu-Tulcea.

1986 – La un congres de la New York al PEN Club-ului, Saul Bellow polemizează acid cu Günter Grass. Rupe contractul cu Harper & Row, optând pentru William Morrow.

1987 – Allan Bloom, profesor la University of Chicago, publică *The Closing of the American Mind* [*Criza spiritului american*], cu o prefață semnată de Saul Bellow. Universitatea din Haifa organizează un simpozion despre opera lui Bellow, la care iau cuvântul și Allan Bloom, Amos Oz și Martin Amis. I se publică romanul *More Die of Heartbreak*.

1989 – Reia colaborarea cu Viking Press, publicând nuvela *A Theft* [*Furtul*]. Biblioteca Publică de la New York îi cumpără cu 66 000 de dolari manuscrisul romanului *Planeta domnului Sammler*. Predă un semestru la Boston University. Publică nuvela *The Bellarosa Connection* [*Filiera Bellarosa*]. Se căsătorește cu Marries Janis Freedman. Semnează alături de mai mulți intelectuali (între care Fernando Arrabal, Carlos Castañeda, Camilo José Cela,

Guillermo Cabrera Infante, Federico Fellini, Eugène Ionesco, David Lynch, Czeslaw Milosz, Octavio Paz, Ernesto Sabato, Susan Sontag, Mario Vargas Llosa, Elie Wiesel) o scrisoare deschisă adresată lui Fidel Castro în care se cere organizarea de alegeri libere în Cuba și respectarea drepturilor omului.

1990 – E sărbătorit la împlinirea a 75 de ani. La petrecerea aniversară participă și Philip Roth. I se acordă medalia National Book Foundation „pentru prețioasa contribuție adusă Literelor americane".

1991 – Apare volumul *Something to Remember Me By* [*În amintirea mea*], conținând trei povestiri de lungi dimensiuni. Ține o conferință despre Mozart la Florența.

1992 – Moare Allan Bloom, diagnosticat de câțiva ani cu HIV. Bellow călătorește la Paris.

1993 – Este profesor la Boston University.

1994 – Publică volumul de eseuri *It All Adds Up: From the Dim Past to the Uncertain Future* [*Bilanțuri. De la trecutul obscur la viitorul nesigur*]. Se îmbolnăvește; face un atac de cord și o dublă pneumonie, aflându-se la un pas de moarte.

1995 – Ține la Chicago o conferință cu titlul *Literature in a Democraty* [*Literatura într-o democrație*]. Împreună cu Keith Botsford înființează o revistă literară, *News from the Republic of Letters*. Reticent față de educația de tip liberal practicată în universitățile americane, Bellow face parte din grupul de intelectuali conservatori care întemeiază ACTA (American Council of Trustees and Alumni).

1996 – Își schimbă agentul literar. Moare Susan Glassman.

1999 – Lucrează la romanul *Ravelstein* (Allan Bloom și Mircea Eliade iau chipul unor personaje ale cărții). I se naște o fiică, Naomi Rose.
Realizează o serie de convorbiri cu scriitorul Norman Manea, adunate ulterior în volumul *Before Parting: Conversation with Saul Bellow* [*Înaintea despărțirii. Convorbire cu Saul Bellow*].

2000 – Apare romanul *Ravelstein*, în care Mircea Eliade, întruchipat de profesorul Grielescu, este înfățișat într-o lumină defavorabilă, acuzat de a fi aderat în tinerețe la legionarism.

2001 – Apare volumul *Collected Stories* [*Povestiri alese*], cu o prefață de Janis Bellow.

5 aprilie 2005 – Saul Bellow se stinge din viață în locuința sa din Brookline, Massachussets.

Bianca Burța-Cernat

Discursul lui Saul Bellow la Banchetul Nobel, 10 decembrie 1976

Maiestatea Voastră, Alteţele Voastre Regale,
doamnelor și domnilor,

Nu sunt prea multe lucruri asupra cărora am putea cădea cu toţii de acord, dar cred că pentru oricine importanţa Premiului Nobel este o evidenţă. Eu însumi privesc cu toată seriozitatea recunoașterea de către Comitetul Nobel a excelenţei în atâtea domenii și primesc cu recunoștinţă onoarea acestei distincţii.

Nu-mi dau seama precis cât de importantă e contribuţia mea. Mi-au plăcut, pur și simplu, cărţile și am și scris câteva. Din anumite motive au fost luate în serios. Bineînţeles că sunt încântat. Nimănui nu-i place să fie ignorat. M-aș fi mulţumit, însă, și cu o mai mică dovadă de consideraţie și admiraţie. Când sunt elogiat în fel și chip încep să mă neliniștesc puţin. Îmi amintesc avertismentul din Scriptură: „Vai vouă, când toţi oamenii vă vor lăuda". Acordul unanim se poate transforma în dezaprobare. Știm prea bine cât de des se înșală contemporanii noștri. E adevărat că ei nu greșesc mereu, dar n-ar fi deloc rău să ne amintim că nu ne pot aduce nemurirea. Nemurire – ce gând înfiorător! Simt că abia acum încep să-mi stăpânesc meșteșugul.

Dar cred că nu trebuie să mă neliniștesc prea mult pentru că toți ar vorbi de bine despre mine. Lumea civilizată e unanim de acord că nu există o distincție mai înaltă decât Premiul Nobel, însă unanimitatea se oprește aici. Deci nu am a mă teme că ar plana asupra mea amenințarea unei generale aprobări. Deseori când public o carte sunt nemilos lovit de comentatori – neplăcut, dar necesar antidot împotriva infatuării.

Când juriul Nobel și-a anunțat decizia, iar presa m-a asaltat (înspăimântător fenomen!) întrebându-mă cum mă simt în postura de câștigător al Premiului Nobel, am spus: copilul din mine (căci, în ciuda aparențelor, există în mine un copil) s-a bucurat, în timp ce adultul a rămas sceptic. Seara asta îi aparține în întregime copilului. Duminică voi avea de spus mai multe lucruri serioase de la tribună. Duminica e ziua cea mai potrivită pentru cugetări sumbre, însă această seară de vineri și-o revendică, pe drept, copilul.

Din *Les Prix Nobel en 1976*, Editor Wilhelm Odelberg, [Nobel Foundation], Stockholm, 1977
Copyright © The Nobel Foundation 1976

Traducere de Bianca Burța-Cernat

Prelegerea lui Saul Bellow la decernarea Premiului Nobel pentru Literatură, 12 decembrie 1976

Acum mai bine de patruzeci de ani, eram un student foarte sucit. Aveam obiceiul să mă înscriu la un curs şi apoi să citesc cărţi din alt domeniu. Aşa că, atunci când ar fi trebuit să tocesc pentru cursul de finanţe bănci, eu citeam romanele lui Joseph Conrad. Nu am regretat niciodată această alegere. Poate că Joseph Conrad m-a atras pentru că era ca un american – era un polonez dezrădăcinat, care naviga pe mări exotice, vorbea franceză şi scria în engleză cu o extraordinară forţă şi frumuseţe. Ce putea fi mai firesc pentru mine – copilul unor imigranţi, care crescuse, firește, într-unul dintre cartierele de imigranţi din Chicago – decât un slav care era căpitan de cursă lungă în marina britanică, care cunoştea bine oraşul Marsilia şi care scria într-un fel de engleză orientală. Dar în viaţa *reală* a lui Conrad nu prea exista loc de excentricităţi. Temele lui erau dintr-o bucată – loialitatea, disciplina, tradiţiile maritime, ierarhia, reguli fragile pe care marinarii le urmează când sunt loviţi de taifun. Credea în forţa acestor reguli aparent fragile şi în arta lui. Şi-a expus simplu părerile despre artă, în prefaţa la *The Nigger of the Narcissus*. Acolo a afirmat că arta este o

încercare de a reda cât mai just universul vizibil: că încearcă să găsească în acel univers, în materie, cât şi în întâmplările vieţii ceea ce este fundamental, durabil, esenţial. Metoda scriitorului de a ajunge la esenţial este diferită de cea a filosofului sau a omului de ştiinţă. Aceştia, spune Conrad, cunosc lumea printr-o examinare sistematică. Artistul, pe de altă parte, nu se are decât pe sine; el se adânceşte în sine, pentru că în regiunile solitare în care a coborât va găsi „termenii chemării lui". El va face apel, spune Conrad, „la acea parte a fiinţei noastre care este un dar, nu ceva dobândit, la aptitudinea de a ne bucura şi a ne minuna... la simţămintele noastre de milă şi de durere, la sentimentul latent de înfrăţire cu toate fiinţele – şi la convingerea subtilă, dar invincibilă că există o solidaritate ca o urzeală, în care se prinde singurătatea a nenumărate inimi... care leagă toată umanitatea – pe cei morţi de cei vii şi pe cei vii de cei nenăscuţi".

Această afirmaţie înflăcărată a fost scrisă acum aproape optzeci de ani, iar acum, în contemporaneitate, trebuie să ne aplecăm asupra ei cu ceva rezerve. Fac parte dintr-o generaţie de cititori care ştiau lunga listă de cuvinte nobile sau cu rezonanţă nobilă, cuvinte cum ar fi „convingere invincibilă" sau „umanitate", respinse de scriitori ca Ernest Hemingway. Hemingway vorbea pentru soldaţii care au luptat în Primul Război Mondial, sub influenţa lui Woodrow Wilson şi a altor oameni de stat pompoşi, ale căror cuvinte mari trebuiau puse faţă în faţă cu cadavrele îngheţate ale tinerilor, care pavau tranşeele. Tinerii cititori ai lui Hemingway erau convinşi că grozăviile secolului al XX-lea pervertiseră şi uciseseră credinţele umaniste cu radiaţiile lor mortale. Mi-am spus, aşadar, că elocinţa lui Conrad trebuie evitată. Dar nu am crezut niciodată că s-ar fi înşelat. Mi-a vorbit direct. Individul impresionabil pare slab – nu simte nimic în afară de propria slăbiciune. Dar dacă îşi va accepta slăbiciunea şi izolarea şi

se va adânci în el însuşi, intensificându-şi solitudinea, va descoperi solidaritatea cu alte creaturi separate.

Eu nu simt nevoia să-mi exprim scepticismul faţă de viziunea lui Conrad. Dar există scriitori pentru care romanul conradian, toate romanele de felul acesta sunt perimate. Ar fi cazul dlui Alain Robbe-Grillet, unul dintre scriitorii de marcă ai literaturii franceze, un purtător de cuvânt al şozismului [*choseisme*]. Acesta scrie că în marile opere contemporane – *Greaţa* lui Sartre, *Străinul* lui Camus sau *Castelul* lui Kafka – nu există personaje; în asemenea cărţi nu găseşti indivizi, ci... ei bine, entităţi. „Romanul cu personaje", spune el, „ţine în întregime de trecut. El descrie perioada care a marcat apogeul individului". Ceea ce nu este neapărat un pas înainte; atâta lucru admite şi Robbe-Grillet. Dar este adevărul. Indivizii au fost eradicaţi. „Perioada prezentă este una mai degrabă a numerelor administrative. În ochii noştri, destinul lumii nu se mai poate identifica cu mărirea şi decăderea anumitor oameni din anumite familii." Mai departe, el spune că pe vremea burgheziei lui Balzac conta să ai un nume şi o sumă de trăsături morale; personalitatea era o armă în lupta pentru supravieţuire şi succes. La acea vreme, „era important să ai un chip într-un univers în care individualitatea reprezenta atât mijloacele, cât şi scopul oricărei explorări". Dar lumea noastră, conchide el, este mai modestă. Ea a renunţat la omnipotenţa persoanei. Însă este şi mai ambiţioasă, „lărgindu-şi orizonturile. Cultul exclusivist al «umanului» a lăsat locul unei conştiinţe lărgite, care nu mai este atât de antropocentrică". Totuşi, ne asigură el, o nouă direcţie şi făgăduinţa unor noi descoperiri ni se aştern în faţă.

Într-o împrejurare ca cea de faţă, nu doresc să intru într-o polemică. Ştim cu toţii cum e să fii sătul de „personaje". Tipurile umane au devenit false şi plictisitoare. D.H. Lawrence a spus la începutul secolului că nouă, fiinţelor umane cu

instinctele reprimate de puritanism, nu ne mai pasă, că am devenit respingători unii în ochii celorlalţi. „Inima plină de compasiune s-a frânt", a spus el. Şi a mers mai departe: „Duhnim în nările celorlalţi". În plus, în Europa, autoritatea clasicilor a fost atât de mare de-a lungul secolelor, că fiecare ţară are „personalităţile ei uşor de identificat", moştenite de la Molière, Racine, Dickens sau Balzac. Un fenomen îngrozitor. Poate că are legătură cu faimosul aforism francez *„s'il y a un caractère, il est mauvais"*. Te face să te gândeşti că lipsita de originalitate rasă umană tinde să împrumute ce îi trebuie din surse aflate la îndemână, tot aşa cum noile oraşe au fost clădite cel mai adesea pe ruinele celor vechi. Astfel, şi concepţia psihoanalitică asupra personajului îl prezintă ca o structură rigidă, urâtă, în faţa căreia trebuie să ne resemnăm, nu pe care să o adoptăm cu bucurie. Ideologiile totalitare au atacat individualismul burghez, identificând individul cu proprietatea. Există o aluzie la asta în expunerea dlui Robbe-Grillet. Aversiunea faţă de personalitate, măştile proaste, fiinţa falsă au avut urmări politice.

Ajuns în acest punct, mă opresc asupra problemei priorităţilor artistului. Este necesar sau recomandat să începem cu analiza istorică, cu idei sau sisteme? În *Timpul regăsit*, Proust vorbeşte despre preferinţa crescândă din rândul cititorilor tineri şi inteligenţi pentru lucrări cu o puternică orientare analitică, morală sau sociologică. În locul lui Bergotte (romancierul din *Timpul regăsit*), preferă scriitori care lor le par mai profunzi. „Dar", spune Proust, „din momentul în care judecăm operele de artă prin raţionamente, nimic nu mai este stabil sau sigur; poţi dovedi absolut orice vrei".

Mesajul lui Robbe-Grillet nu este nou. El ne spune că trebuie să ne eliberăm de antropocentrismul burghez şi să ne ocupăm de lucrurile rafinate pe care le impune cultura noastră avansată. Personajul? „După cincizeci de ani de boală şi după condamnarea la moarte semnată şi răs-semnată de

către eseiştii serioşi", spune Robbe-Grillet, „totuşi nimic nu a reuşit să îl dea jos de pe piedestalul pe care l-a aşezat secolul al XIX-lea. Este o mumie acum, însă una încă învestită cu aceeaşi falsă maiestate, una dintre valorile promovate de către critica tradiţională".

Titlul eseului lui Robbe-Grillet este *On Several Obsolete Notions* („Consideraţii pe marginea unor noţiuni vetuste"). Şi eu sunt sătul de noţiunile vetuste şi de mumii de orice fel, dar nu mă satur niciodată să-i citesc pe marii romancieri. Şi ce e de făcut în privinţa personajelor din cărţile lor? Trebuie să desfiinţăm analiza personajului? E posibil ca tot ce a fost atât de viu în ele să fie acum mort de-a binelea? Oare fiinţele umane au ajuns într-un impas? Este individualitatea chiar atât de dependentă de condiţiile istorice şi culturale? Putem accepta fără să crâcnim versiuni asupra acestor condiţii date într-un mod „autoritar"? Sugestia mea ar fi că problema nu constă în lipsa de interes intrinsec al fiinţelor umane, ci în aceste idei şi versiuni. Banalitatea, inadecvarea acestora din urmă ne provoacă repulsie. Iar pentru a găsi sursa problemei, trebuie să căutăm în propriile minţi.

Faptul că o condamnare la moarte a personajului „a fost semnată de către cei mai serioşi eseişti" nu înseamnă decât că un alt grup de mumii, cei mai respectaţi lideri ai comunităţii intelectuale, a dat un verdict. Mi se pare amuzant că respectivii eseişti serioşi s-au apucat să semneze condamnări la moarte ale unor forme literare. Ar trebui ca arta să urmeze cultura? Ceva nu este în regulă.

Nu există niciun motiv ca un romancier să nu renunţe la „personaj", dacă strategia îl stimulează. Dar ar fi absurd să o facă din raţiuni teoretice, cum ar fi că perioada care a marcat apogeul individului, şi aşa mai departe, a luat sfârşit. Nu trebuie să facem din intelectuali şefii noştri. Şi nu le facem nici lor vreun bine dacă îi lăsăm să conducă artele. Ar trebui ca ei, când citesc romane, să nu găsească în ele

decât confirmarea propriilor opinii? Este menirea noastră să jucăm asemenea jocuri?

Personajele, a afirmat odată Elizabeth Bowen, nu sunt create de către scriitori. Ele preexistă şi trebuie *găsite*. Dacă nu le găsim, dacă nu reuşim să le reprezentăm, greşeala ne aparţine. Trebuie totuşi spus că găsirea lor nu este uşoară. Condiţia fiinţei umane nu a fost poate niciodată mai greu de definit. Probabil au dreptate cei care ne spun că suntem într-o fază incipientă a istoriei universale. Puşi laolaltă de-a valma, se pare că resimţim angoasa unor noi stări de conştiinţă. În America, în ultimii patruzeci de ani, multe milioane de oameni au beneficiat de „educaţie superioară" – o binecuvântare îndoielnică, în multe cazuri. În tumultuoşii ani '60, am simţit pentru prima oară efectele învăţăturilor, conceptelor şi sensibilităţilor aduse la zi, omniprezenţa ideilor psihologice, pedagogice şi politice.

În fiecare an vedem zeci de cărţi şi articole care le spun americanilor în ce stare sunt şi în care se fac afirmaţii inteligente sau stupide, bizare sau sinistre ori de-a dreptul nebuneşti. Toate reflectă crizele în care ne aflăm, spunându-ne în acelaşi timp ce trebuie să facem în privinţa lor; aceşti analişti sunt produşi chiar de dezordinea şi de confuzia pe care le combat. În calitate de scriitor, eu reflectez la sensibilitatea lor morală extremă, la aspiraţia lor spre perfecţiune, la intoleranţa lor faţă de defectele societăţii, la bogăţia neşfârşită, înduioşătoare şi comică a pretenţiilor lor, la anxietatea lor, la iritabilitatea lor, la sensibilitatea lor, la idealismul şi la fragilitatea lor, la bunătatea lor, la convulsiile lor, la nesăbuinţa cu care experimentează droguri, terapii ale atingerii şi bombe. În cartea sa despre Biserică, fostul iezuit Malachi Martin îl compară pe americanul modern cu sculptura *Captivul* a lui Michelangelo. Ceea ce vede el este „o luptă nesfârşită pentru a ieşi la lumină întreg", dintr-un bloc de materie. „Captivul" american este

bombardat în lupta sa de „interpretări, mustrări, avertismente şi descrieri ale lui însuşi făcute de autoproclamaţi profeţi, preoţi, judecători şi prefabricanţi ai chinurilor lui", spune Martin.

Îngăduiţi-mi un scurt răgaz pentru o cercetare mai amănunţită a chinurilor lui. În viaţa privată, dezordine şi o stare apropiată de panică. În familii – pentru soţi, soţii, părinţi, copii –, confuzie; în spaţiul public, în relaţiile personale, în practicile sexuale (nu voi recita toată lista; ne-am săturat să o tot auzim) – şi mai multă confuzie. Iar când această dezordine privată devine publică, apare consternarea. Citim în ziare lucruri care obişnuiau să ne amuze în romanele SF – *The New York Times* vorbeşte despre raze ale morţii şi sateliţi ruseşti şi americani care se războiesc în spaţiu. În numărul din noiembrie al revistei *Encounter*, colegul meu Milton Friedman, un economist sobru şi responsabil, declară că Marea Britanie va ajunge curând ca ţările sărace, precum Chile, din cauza cheltuielilor publice. Este înspăimântat de propria previziune. Cum, izvorul nobilei tradiţii a libertăţii şi drepturilor democratice care au început cu Magna Carta să sfârşească în dictatură? „Este aproape imposibil ca cineva crescut în această tradiţie să afirme că Marea Britanie este în pericol să piardă libertatea şi democraţia; şi totuşi aşa este!"

Cu aceste fapte care ne trântesc la pământ încercăm noi să trăim. Dacă aş polemiza cu profesorul Friedman, l-aş ruga să ia în considerare rezistenţa instituţiilor, deosebirile culturale dintre Marea Britanie şi Chile, diferenţele de caracter naţional şi tradiţii, dar scopul meu nu e să intru în dezbateri pe care nu le pot câştiga, ci să vă atrag atenţia asupra îngrozitoarelor predicţii cu care trebuie să trăim, asupra fundalului de dezordine, asupra viziunilor dezastruoase.

S-ar putea crede că un asemenea articol e suficient pentru un singur număr al unei reviste, dar, la o altă pagină din

Encounter, profesorul Hugh Seton-Watson analizează recentul studiu al lui George Kennan despre decăderea americană şi semnificaţia ei cumplită pentru lume. Descriind eşecul Americii, Kennan vorbeşte despre crimă, ruină urbană, dependenţă de droguri, pornografie, frivolitate, standarde educaţionale scăzute şi ajunge la concluzia că imensa noastră putere nu mai are nicio greutate. Nu putem conduce lumea şi, subminaţi de imoralitate, s-ar putea să nu fim capabili să ne apărăm. Profesorul Seton-Watson scrie: „Nimic nu poate apăra o societate dacă cei mai buni 100 000 de bărbaţi şi femei, atât cei care iau deciziile, cât şi cei care ajută la modelarea gândirii celor care iau decizii, sunt hotărâţi să capituleze".

Suficient despre superputerea capitalistă. Dar ce se întâmplă cu adversarii ei ideologici? Dau paginile revistei *Encounter* şi mă opresc la un scurt studiu semnat de către dl George Watson, lector la catedra de engleză de la Cambridge, despre rasismul stângii. Citim în articol că Hyndman, fondator al Social Democratic Federation, a numit războiul sud-african războiul evreilor; că soţii Webb au exprimat în unele momente vederi rasiale (la fel ca Ruskin, Carlyle şi T.H. Huxley, înaintea lor); că Engels a denunţat popoarele slave mai mici din Europa de Est drept balast etnic contrarevoluţionar; şi dl Watson citează în concluzie o declaraţie publică pe care Ulrike Meinhof, din Red Army Faction din Germania de Vest, a făcut-o la o audiere din 1972, prin care susţine „exterminarea revoluţionară". Pentru ea, antisemitismul german din perioada lui Hitler a fost în esenţă anticapitalist. „Auschwitz", declară ea, „a însemnat că şase milioane de evrei au fost ucişi şi aruncaţi la groapa de gunoi a Europei din cauza a ceea ce erau: evrei cu bani (*Geldjuden*)".

I-am menţionat pe aceşti rasişti ai stângii pentru a arăta că nu există alegere simplă între copiii luminii şi copiii

întunericului. Binele şi răul nu sunt distribuite simetric de-a lungul liniilor politice. Dar revin la punctul de vedere exprimat: suntem deschişi către toate anxietăţile; decăderea şi prăbuşirea fac groaza noastră zilnică, suntem agitaţi în viaţa privată şi chinuiţi de chestiunile publice.

Ce se întâmplă cu arta şi literatura? Ei bine, gălăgia teribilă ce ne înconjoară nu ne-a copleşit întru totul. Încă suntem în stare să gândim, să facem deosebiri şi să simţim. Activităţile mai pure, mai subtile şi mai înalte nu au căzut pradă furiei sau prostiei. Nu încă. Cărţile sunt în continuare citite şi scrise. Poate că a devenit mai greu să ajungi la mintea învolburată a cititorului modern, dar îţi poţi croi drum prin zgomot, să ajungi în zona liniştită. Iar în acea zonă liniştită s-ar putea să aflăm că el, cititorul, ne aşteaptă cucernic. Când complicaţiile iau amploare, creşte şi aspiraţia spre lucrurile esenţiale. Nesfârşitul ciclu de crize început odată cu Primul Război Mondial a format un tip de persoană, care a trăit lucruri îngrozitoare, stranii şi în care e vizibilă o contractare a prejudecăţilor, o alungare a ideologiilor deziluzionante, o capacitate de a trăi cu multe feluri de nebunie, o dorinţă imensă de anumite bunuri umane durabile – de adevăr, de pildă, sau de libertate ori de înţelepciune. Nu cred că exagerez; există multe dovezi în acest sens. Dezintegrare? Da, există. Multe se dezintegrează, dar experimentăm de asemenea un ciudat proces de rafinare. Şi asta de mult timp. Dacă mă uit la *Timpul regăsit* al lui Proust, văd că autorului îi era foarte limpede acest lucru. Romanul lui, care descrie societatea franceză în timpul Primului Război Mondial, probează forţa artei lui. Fără artă – insistă el, evitând orice ororii personale sau colective – nu ne cunoaştem nici pe noi, nici pe ceilalţi. Numai arta trece dincolo de tot ce mândria, pasiunea, inteligenţa şi obişnuinţa ridică în toate părţile, dincolo de realităţile aparente ale acestei lumi. Există o realitate, cea adevărată,

pe care o pierdem din vedere. Ea ne trimite mereu semnale, pe care, fără artă, nu le putem recepţiona. Proust numeşte aceste semnale „impresiile noastre adevărate". Fără artă, impresiile adevărate, intuiţiile noastre persistente ne vor fi ocultate şi nu vom rămâne decât cu o „terminologie pentru scopuri practice, pe care în mod greşit o numim viaţă". Tolstoi a pus problema într-un fel similar. O carte precum romanul său *Moartea lui Ivan Ilici* descrie „scopurile practice" care ne ocultează atât viaţa, cât şi moartea: pe patul de moarte, Ivan Ilici îndepărtează perdelele de fum, trecând cu privirea dincolo de „scopurile practice".

Proust a putut menţine o balanţă între artă şi distrugere, susţinând că arta este o necesitate a vieţii, o mare realitate independentă, o forţă magică. Dar de mult timp arta nu mai este legată, ca în trecut, de marile preocupări umane. Istoricul Edgar Wind ne spune în *Art and Anarchy* („Artă şi anarhie") că Hegel a observat cu multă vreme în urmă că arta nu mai pune la lucru energiile centrale ale omului. Aceste energii sunt acum puse la lucru de către ştiinţă – „un spirit neobosit al cercetării raţionale". Arta s-a mutat către margini, unde a format „un vast şi splendid de variat orizont". Într-o epocă a ştiinţei, oamenii încă pictează şi scriu poezii, dar, spune Hegel, oricât de splendid ar arăta zeii în operele de artă moderne, şi oricâtă demnitate şi perfecţiune am găsi „în imaginile cu Dumnezeu Tatăl şi Fecioara Maria", e în van: nu mai cădem în genunchi. A apus vremea când genunchii s-au îndoit cu pietate. Ingeniozitatea, explorarea îndrăzneaţă, noutatea invenţiei au adus în prim-plan arta „relevanţei nemijlocite". Cea mai importantă realizare a acestei arte pure, în opinia lui Hegel, este că, eliberată fiind de fostele ei responsabilităţi, nu mai este „serioasă". În schimb, ea înalţă sufletul prin „serenitatea formei mai presus de orice implicare dureroasă în limitările realităţii". Nu ştiu cine ar mai face astăzi asemenea afirmaţii, proclamând

o artă care înalţă sufletul deasupra implicărilor dureroase în realitate. Nici nu sunt sigur că în acest moment tocmai spiritul cercetării raţionale din ştiinţa pură pune la lucru energiile centrale ale omului. Centrul pare (poate temporar) ocupat de crizele pe care le-am descris.

Au existat scriitori europeni în secolul al XIX-lea care nu au vrut să renunţe la legătura literaturii cu marile preocupări umane. Simpla sugestie i-ar fi şocat pe Tolstoi şi pe Dostoievski. În Occident însă a avut loc o separare între marii artişti şi marele public. Primii au dezvoltat un dispreţ accentuat faţă de cititorul obişnuit şi faţă de masa burgheză. Cei mai buni dintre ei au văzut foarte limpede ce fel de civilizaţie produsese Europa, strălucitoare, dar instabilă, vulnerabilă, destinată să fie luată în stăpânire de catastrofă, cum ne spune istoricul Erich Auerbach. Unii dintre aceşti scriitori, spune el, au produs „lucrări stranii şi vag înfricoşătoare sau au şocat publicul cu opinii paradoxale şi extreme. Mulţi dintre ei nu şi-au dat osteneala să înlesnească înţelegerea a ceea ce au scris – fie din dispreţ faţă de public, din cultul propriei inspiraţii sau dintr-o slăbiciune tragică, ce i-a împiedicat să fie în acelaşi timp simpli şi adevăraţi".

În secolul al XX-lea, influenţa lor este încă una covârşitoare, fiindcă, în ciuda unei parade de radicalism şi inovaţie, contemporanii noştri sunt de fapt foarte conservatori. Îi urmează pe liderii lor din secolul anterior şi aderă la vechiul standard, interpretând istoria şi societatea în felul în care erau interpretate atunci. Ce ar face scriitorii de astăzi dacă le-ar trece prin minte că literatura ar putea pune la lucru, din nou, „energiile centrale", dacă ar recunoaşte că s-a născut o imensă dorinţă de întoarcere de la periferie, spre ce a fost simplu şi adevărat?

Bineînţeles, nu ne putem întoarce la centru pur şi simplu pentru că vrem; dar faptul că suntem doriţi s-ar putea să conteze pentru noi, iar forţa crizei este atât de mare, că e

posibil să ne convoace înapoi la centru. Recomandările sunt însă inutile. Nimeni nu le poate spune scriitorilor ce să facă. Imaginaţia trebuie să-şi găsească drumul propriu. Poţi totuşi să-ţi doreşti cu ardoare ca ei – ca noi – să revină de la periferie. Noi, scriitorii, noi reprezentăm umanitatea în mod adecvat. Ce povestesc americanii despre ei înşişi, ce povestesc despre ei psihologii, sociologii, istoricii, jurnaliştii şi scriitorii? Într-o lumină solară contractuală, ei se văd în feluri cu care noi suntem disperant de familiari. Aceste imagini de lumină solară contractuală, atât de plictisitoare pentru Robbe-Grillet şi pentru mine, îşi au originea în viziunea contemporană asupra lumii: îi băgăm în cărţile noastre pe consumator, pe funcţionar, pe microbist, pe amant, pe telespectator. Şi în versiunea de lumină solară contractuală viaţa lor este un fel de moarte. Există însă o altă viaţă care derivă dintr-un puternic simţ a ceea ce suntem, care neagă formulările solare şi falsa viaţă – moartea în viaţă – pe care ele o creează. Fiindcă este o falsă viaţă, şi noi ştim asta, iar rezistenţa incoerentă în faţa ei nu se poate opri, căci derivă din intuiţii persistente. Poate că umanitatea nu poate suporta prea multă realitate, dar nu poate suporta nici prea multă lipsă de realitate, o prea mare distorsionare a adevărului.

Nu avem o părere prea bună despre noi; nu ne gândim prea mult la ce suntem. Realizările colective ne-au „depăşit" într-o asemenea măsură, încât ne „justificăm" arătându-le cu degetul. Nimic nu ni se pare mai grozav decât avionul cu reacţie în care noi, oameni obişnuiţi, am survolat Atlanticul, în patru ore. După care auzim că s-a făcut ora de închidere în grădinile Occidentului, că sfârşitul civilizaţiei noastre capitaliste este aproape. Acum câţiva ani, Cyril Connolly a scris suntem pe cale să suferim „o mutaţie completă, care nu va însemna doar colapsul sistemului capitalist, ci o asemenea transformare colosală în natura realităţii, cum nici

n-ar fi îndrăznit să viseze Karl Marx sau Sigmund Freud". Asta înseamnă că nu ne-am micşorat suficient; trebuie să ne pregătim să fim şi mai mici. Nu sunt sigur dacă aceasta ar trebui să se numească analiză intelectuală sau analiză făcută de un intelectual. Dezastrele sunt dezastre. Ar fi mai mult decât prostesc să le numim victorii, cum au încercat unii politicieni. Însă eu vreau să atrag atenţia asupra faptului că există în comunitatea intelectuală un inventar consistent de atitudini care au devenit respectabile – noţiuni despre societate, natura umană, clasă, politică, sex, despre minte, despre universul fizic, despre evoluţia vieţii. Puţin scriitori, chiar şi dintre cei mai buni, şi-au dat silinţa să reexamineze aceste atitudini sau convenţii. Asemenea atitudini strălucesc mai puternic la Joyce sau la D.H. Lawrence decât în cărţile unor scriitori mai puţin înzestraţi; ele sunt peste tot şi nimeni nu le contestă în mod serios. Din anii '20, câţi scriitori l-au analizat mai bine pe D.H. Lawrence sau au propus o altă perspectivă asupra energiei sexuale sau a efectelor civilizaţiei industriale asupra instinctelor? Aproape un secol, literatura a folosit acelaşi arsenal de idei, mituri şi strategii. „Cei mai serioşi eseişti din ultimii cincizeci de ani", spune Robbe-Grillet. Da, într-adevăr. Eseu după eseu şi carte după carte confirmă cele mai serioase gânduri – baudelairian, nietzschean, marxist, psihanalitic etc. etc. – ale acestor celor mai serioşi eseişti. Ceea ce Robbe-Grillet spune despre personaj poate fi spus şi despre ideile care susţin societatea de masă, dezmanizarea şi restul. Cât de sătui suntem de ele! Cât de prost ne reprezintă! Imaginile pe care ni le oferă nu ne mai seamănă, după cum nici noi nu semănăm cu reptilele reconstituite şi cu alţi monştri dintr-un muzeu de paleontologie. Suntem mult mai flexibili, mai agili, mai adaptabili, avem mai mult potenţial – o simţim cu toţii.

Ce se află acum în centru? Pe moment, nici arta, nici ştiinţa, ci omenirea, care va hotărî, în confuzie şi obscuritate, dacă va rezista sau va pieri. Toată specia – toată lumea – decide. În asemenea momente este nevoie să ne luminăm, să aruncăm ceea ce ne împovărează, inclusiv poverile educaţiei şi ale platitudinilor instituţionale, să judecăm singuri, să realizăm lucruri singuri. Conrad avea dreptate să apeleze la partea fiinţei noastre care este un dar. Trebuie s-o căutăm pe sub ruinele multor sisteme. Eşecul acelor sisteme ar putea aduce cu sine o binevenită şi necesară eliberare de formulări, de o conştiinţă supradefinită şi înşelătoare. Din ce în ce mai des, cataloghez ca fiind pur şi simplu respectabile opinii pe care le-am avut mult timp – sau pe care am crezut că le am – şi încerc să înţeleg cum am trăit în realitate şi cum au trăit şi alţii. Cât despre arta lui Hegel eliberată de „seriozitate" şi strălucind pe margini, înălţând sufletul deasupra implicării dureroase în limitările realităţii prin serenitatea formei, ea nu mai poate exista nicăieri acum, în timpul acestei lupte pentru supravieţuire. Totuşi, nu e ca şi cum oamenii angajaţi în luptă ar dispune numai de o umanitate rudimentară, fără cultură, şi nu ar şti nimic despre artă. Chiar viciile şi mutilările noastre demonstrează cât de bogaţi suntem în preocupări şi în cultură. Cât de multe ştim. Chiar cât de multe simţim. Lupta pe care o ducem ne îndeamnă să simplificăm, să reexaminăm, să eliminăm slăbiciunea tragică care i-a împiedicat pe scriitori – şi pe cititori – să fie în acelaşi timp simpli şi adevăraţi.

Scriitorii sunt foarte respectaţi. Publicul inteligent este minunat de răbdător cu ei, continuă să îi citească şi îndură dezamăgire după dezamăgire, aşteptând să audă de la artă ceea ce nu aude de la teologie, filosofie, sociologie şi ceea ce nu poate să audă de la ştiinţa pură. Din lupta de la centru a răsărit o imensă şi dureroasă dorinţă de o povestire mai

limpede, mai flexibilă, mai cuprinzătoare, mai coerentă, mai pătrunzătoare despre ceea ce suntem noi oamenii, despre cine suntem şi despre ce este viaţa. La centru, omenirea se luptă cu forţele colective pentru libertatea ei, iar individul se luptă cu dezumanizarea pentru stăpânirea sufletului său. Dacă scriitorii nu se întorc în centru, motivul nu-l constituie faptul că centrul este ocupat. Nu este. Sunt liberi să intre. Dacă doresc.

Esenţa condiţiei noastre reale, complexitatea, confuzia, durerea ei ni se arată în străfulgerări, în ceea ce Proust şi Tolstoi considerau a fi „impresii adevărate". Această esenţă se revelă şi apoi se ascunde. După ce dispare, avem din nou îndoieli. Dar niciodată nu pierdem legătura cu adâncimile din care vin aceste străfulgerări. Şi sensul adevăratelor noastre puteri, puteri ce par să derive chiar din univers, apare şi dispare. Nu dorim să vorbim despre asta fiindcă nu avem ce dovedi, fiindcă limbajul nostru este inadecvat şi pentru că puţini oameni sunt dispuşi să rişte să abordeze subiectul. Ar trebui să spună „există un spirit", iar asta este tabu. Aşa că aproape toată lumea tace, deşi aproape toată lumea este conştientă de el.

Valoarea literaturii stă în aceste „impresii adevărate" intermitente. Un roman se mişcă înainte şi înapoi între lumea obiectelor, a acţiunilor, a aparenţelor şi acea altă lume din care vin aceste „impresii adevărate" şi care ne face să credem că binele de care ne agăţăm cu atâta tenacitate – în faţa răului, cu atâta încăpăţânare – nu este o iluzie.

Nu se poate ca cineva care a petrecut ani scriind romane să nu fie conştient de acest lucru. Romanul nu se poate compara cu epopeea sau cu monumentele genului dramatic. Dar e tot ce putem face mai bun acum. Este un fel de şopron modern, o căsuţă în care spiritul se adăposteşte. Un roman se echilibrează între câteva impresii adevărate şi o multitudine

de impresii false, care formează mare pare din ceea ce numim viaţă. Ne spune că pentru fiecare fiinţă umană există nenumărate existenţe, că existenţa unică este în parte o iluzie, că multele existenţe înseamnă ceva, tind către ceva, întregesc ceva; ne promite înţeles, armonie şi chiar justiţie. Ceea ce a spus Conrad e adevărat, arta încearcă să găsească în univers, în materie şi în întâmplările vieţii ceea ce este fundamental, durabil, esenţial.

Din *Nobel Lectures, Literature 1968-1980*,
Editor-in-Charge Tore Frängsmyr, Editor Sture Allén,
World Scientific Publishing Co., Singapore, 1993.
Copyright © The Nobel Foundation 1976

Traducere de Crenguţa Năpristoc

America idealistă

De romanele lui Saul Bellow mă leagă o amintire plăcută. Această amintire vine dinspre stagiul doctoral desfăşurat de către subsemnat la Universitatea Arizona în prima jumătate a deceniului trecut. Se ivise, la vremea respectivă, posibilitatea predării unui seminar de scurtă durată (patru întâlniri) „Saul Bellow", la „sophomores" cu „principal" pe literatură americană. Titularul cursului mare (*American Postmodernism*) insista ca eu să ţin orele în cauză, întrucât avea senzaţia că – în postură de român – aş fi putut oferi detalii (istorice) extraordinare despre contextul în care fusese plasată cartea *The Dean's December/Iarna decanului* (aristocraţia roşie, cutremurul din '77, sărăcia, ceauşismul etc.). Adevărul era că, până atunci (1993), nu-l studiasem aproape deloc pe Bellow (la Engleza din Iaşi, înainte de 1991 – când terminam eu facultatea –, prozatorul se bucura numai de referiri marginale, analiza de detaliu a operei lui lipsind din motive lesne de înţeles).

Citisem trei dintre romanele sale – *Herzog, Humboldt's Gift/Darul lui Humboldt* (răsplătit cu Premiul Pulitzer în 1975; în 1976, de altfel, Bellow va primi şi Premiul Nobel pentru Literatură) şi amintitul *The Dean's December*. Pe ultimul mi-l împrumutase, „pe sub mână", în toamna lui '89, lectorul Fulbright din acel an, Sam Longmire pe numele său (am aflat, din postfaţa la *Ravelstein*-ul românesc, că şi Sorin Antohi a avut o experienţă similară!). Devenisem

conștient de faptul că mă aflam în fața unui scriitor important. Reținusem subtilitatea construcției ideii de nevroză intelectuală (în personajul Moses Herzog) și rafinamentul prezentării universului alienant al postindustrializării (prin medierea eroilor-scriitori Von Humboldt Fleischer și Charlie Citrine din *Humboldt's Gift*). De asemenea, savurasem (bineînțeles, și din unghiul frustrării culturale și politice) acuratețea descrierilor din *The Dean's December*. Cu alte cuvinte, nu depășeam ferm nivelul de informații al celor care urmau să-mi fie studenți. În ciuda handicapului, am acceptat invitația („iresponsabilitatea" e scuzabilă și prin vârstă: aveam douăzeci și cinci de ani; și prin condiție: nu totalizam atunci nici măcar vreo optsprezece luni de activitate didactică) și m-am avântat curajos în realizarea neașteptatului *workshop* de literatură (e drept, și după un prealabil tur de forță prin biblioteca universitară: *The Adventures of Augie March/Aventurile lui Augie March, Seize the Day/Trăiește-ți clipa, Henderson, the Rain King/Henderson, regele ploii, Mr. Sammler's Planet/Planeta domnului Sammler*, plus o bibliografie critică minimală!).

Astăzi pot spune, cu certitudine, că seminarul respectiv a fost o experiență intelectuală remarcabilă, în baza căreia valoarea lui Bellow a crescut considerabil în sistemul meu de reprezentări axiologice. Mi-am dat seama că el este un scriitor cu priză la publicul american, dincolo de aparenta sa ariditate. Am realizat totodată că meritele gradului său redus de „ficționalitate" sunt acelea de a provoca uneori lectorul – preocupat de revelarea „adevărului" din spatele schemei alegorice – la articularea scenariilor meta-textuale (rememorez destule întrebări haioase ale studenților americani, generate de micile ipocrizii estetice afișate de Bellow: o fată dori să afle dacă Ceaușescu dăduse ordin, într-adevăr, ca șoselele să fie construite din reziduuri nucleare, iar un băiat îmi ceru o estimare a numărului evreilor-spanioli trăitori în România, convins fiind că limba spaniolă – de fapt, franceză!, n.m. – în

care vorbesc numeroase personaje în *Iarna decanului* ar ilustra existenţa unei minorităţi semnificative de acest tip în ţara noastră). Apoi, revenind în ţară, am scris entuziast despre versiunile româneşti ale volumelor *Trăieşte-ţi clipa* şi *Ravelstein* (apărut în 2000 şi, prin urmare, inexistent la vremea cursului meu american!), ce mi s-au părut, în asocierea lor bizar-cronologică, pe un interval de cinci decenii, absolut remarcabile. Vorbeam acolo despre o „legătură" simbolică, realizată între „două Americi". *Trăieşte-ţi clipa* surprinde o societate americană în expansiune economică, focalizându-se pe un discurs narativ psihologizant, în timp ce *Ravelstein* sondează universul intelectual din jurul globalizării, cosmopolit şi decadent, înclinat spre confuzia axiologică.

Proza scurtă a lui Bellow m-a convins, de asemenea, pe deplin, că acest longeviv scriitor american a avut, cu adevărat, o viziune epică asupra lumii, viziune materializată – spontan şi cumva irepresibil – în cărţile lui. Majoritatea „brevităţilor" lui narative sunt, la origine, măcar în intenţie, tot romane. Bellow fie nu le-a putut da, în cele din urmă, un contur narativ mai amplu, considerându-le, la finisarea lor, „doar" nuvele, fie le-a tratat totuşi în regim epic larg, publicându-le în volume independente, aşa cum se întâmplă cu *The Bellarosa Connection/Filiera Bellarosa* (1989) şi *A Theft/Furtul* (1989). Ca atare, nuvelele scriitorului, numai tehnic vorbind clasificabile drept „proză scurtă", prezintă un şir semnificativ de „proiecte" romaneşti, „deturnate" cumva de la „scopul" lor iniţial. De aici, varietatea personajelor şi decorurilor – ivite în etape diferite de creaţie şi, mai ales, în contexte biografice specifice. Spuneam deja că alăturarea a două romane despărţite de jumătate de secol, precum *Trăieşte-ţi clipa* şi *Ravelstein*, ne oferă spectrul singular al unor lumi total diferite, istoric vorbind, deşi complementare prin viziunea unificatoare a aceluiaşi autor. În mod similar, povestirile lui Saul Bellow (re)compun o Americă a „momentelor cruciale",

ce se creionează fabulos, de la primii ani ai veacului trecut, trecând prin conflagrațiile mondiale și marele crah capitalist, până la debutul postindustrializării. Liantul tuturor „palierelor" istorice rămâne prozatorul însuși, în postura unui „observator" jamesian care nu iroseşte nimic din bogatul și, în egală măsură, complicatul material de viață trăit.

America idealistă – sesizabilă în romanul de tinereţe *Trăieşte-ți clipa* – apare din nou în capodopera din 1975 (cum spuneam, premergătoare Nobelului din 1976!), *Darul lui Humboldt*. Bellow explorează aici relația (încărcată de conotații socio-culturale) dintre doi scriitori cumva antagonici: Von Humboldt Fleischer și Charlie Citrine. Amândoi au corespondenţe în realitatea imediată (observam deja că echilibrul dintre istoricitate și ficționalitate rămâne relativ în cazul creatorului lui *Herzog*). Humboldt este o reconstrucție parțială a poetului Delmore Schwartz (cu care Bellow a avut o solidă amiciție), pe când Citrine pare un *alter ego* al autorului însuși. Fleischer joacă rolul mentorului pentru mai tânărul Charlie. El dezvăluie o viziune idealizată asupra lumii, crezând sincer că arta poate schimba societatea în bine și, cu precădere, societatea Lumii Noi. Dublul literar al lui Schwartz susține că numai ideile estetice pure au șansa de a contrabalansa mercantilismul Americii postindustriale. Concomitent, Citrine ascultă vocea antagonică (și mefistofelic-corupătoare) a gangsterului Rinaldo Cantabile, adept al materialismului nemediat și, ca atare, ideologul artei comerciale. Varianta propusă de cel din urmă, deși neonorantă intelectual, îl face pe Charlie Citrine, paradoxal, bogat și celebru (el va scrie chiar o piesă pentru Broadway, unde îl ficționalizează și pe Fleischer). Bătrânul mentor, prin contrast, sucombă într-o sărăcie iremediabilă, colorată cu idealism incorigibil și voluptăți utopice. Lecția lui Humboldt devine însă una abstract-parabolică, mulându-se pe ideea de artă

autentică, absolută, eliberată de constrângerile oricărei materialități. Indiferent de opțiunile sale estetice accidentale, Citrine (un fel de erou inițiatic în roman) nu poate rata, pe termen lung, acest adevăr ultim.

Codrin Liviu Cuțitaru

Darul lui Humboldt

*

Darul lut Humboldt

*

Culegerea de balade publicată de Von Humboldt Fleisher prin anii '30 a avut un succes răsunător chiar de la bun început. Humboldt părea să fie poetul pe care-l aşteptase întreaga omenire. Pot să vă spun că, în Midwest, pe unde mă aflam atunci, şi eu îl aşteptasem cu emoţii arzătoare. Scriitor de avangardă, primul dintr-o nouă generaţie, Humboldt era un bărbat frumos, blond, solid, serios, spiritual şi cultivat. Avea toate aceste calităţi. Nu a existat ziar să nu-i recenzeze cartea. Fotografia i-a apărut în *Time*, neînsoţită de cuvinte jignitoare, şi în *Newsweek* însoţită de cuvinte elogioase. Am citit cu entuziasm *Baladele Arlechinului*. Eram student la Universitatea din Wisconsin şi, zi şi noapte, gândul nu-mi stătea decât la literatură. Humboldt mi-a revelat căi noi de realizare. Eram în extaz. Îi invidiam norocul, talentul, faima şi, în luna mai, am plecat în Est ca să-l pot vedea – eventual să încerc chiar o apropiere de dânsul. Autocarul de cursă lungă, de pe ruta Scranton, a făcut drumul în vreo cincizeci de ore. Dar n-avea importanţă. Geamurile erau deschise şi până atunci nu văzusem niciodată munţi adevăraţi. Copacii înmuguriseră. Totul arăta ca în *Pastorala* lui Beethoven, simţeam înăuntrul meu o ploaie de verde proaspăt. Şi Manhattan-ul era frumos. Am închiriat o casă cu trei dolari pe săptămână şi mi-am găsit şi o slujbă. Colindam din casă-n casă şi vindeam perii Fuller. Tot ce vedeam în jur îmi înfierbânta sângele. I-am scris lui Humboldt o lungă scrisoare de admiraţie şi am fost invitat

în Greenwich Village, la o discuţie de idei şi de literatură. Locuia pe Bedford Street, lângă Chumley. M-a servit întâi cu o cafea, după care mi-a turnat gin în aceeaşi ceaşcă.

– Eşti un tip destul de frumuşel, Charlie, mi-a zis. Puţin cam închis în tine, nu? Cred c-o să chelești devreme. Şi ce ochi mari, frumoşi şi plini de duioşie! Dar eşti realmente îndrăgostit de literatură şi ăsta-i lucrul cel mai important. Ai sensibilitate.

Humboldt a fost un pionier în folosirea acestui cuvânt. Mai târziu, noţiunea de sensibilitate a făcut carieră.

S-a purtat foarte amabil cu mine. M-a prezentat diferitelor persoane din Greenwich Village şi mi-a aranjat să recenzez câteva cărţi. L-am iubit întotdeauna pe Humboldt.

Succesul lui a ţinut vreo zece ani. Către sfârşitul deceniului patru a început să apună. Prin cincizeci şi ceva am ajuns eu însumi celebru. Ba am realizat şi bani grei. Ah, banii, banii! Humboldt făcuse din bani un argument împotriva mea. În ultimii lui ani de viaţă, în perioadele când în ciuda depresiunii psihice mai putea totuşi vorbi sau când nu se afla închis la azilul de nebuni, cutreiera New York-ul împroşcând cuvinte amare la adresa mea şi a „milionului meu de dolari".

– Să luăm cazul lui Charlie Citrine, zicea. A picat din Madison, Wisconsin, şi a bătut la uşa mea. Acum stă pe un milion de dolari. Ce fel de scriitor sau intelectual poate face atâta bănet? Un Keynes? De acord. Dar Keynes e o figură mondială. Un geniu în probleme economice, un prinţ în Bloomsbury, perora Humboldt. Şi pe deasupra însurat cu o balerină rusă. Aşa că-i normal să-i curgă banii. Dar cine naiba-i Citrine ca să-şi umfle punga? Pe vremuri eram prieteni la cataramă, urma Humboldt, grăind adevărul adevărat. Dar e ceva putred cu individul ăsta. Şi după ce-a făcut atâtea lovele, de ce s-a dat la fund? Ce caută la Chicago? Se teme să nu i se dibuiască urma?

Ori de câte ori mintea îi era destul de limpede, îşi folosea talentele ca să lovească în mine. Şi o făcea copios.

Dar nu banii erau ţelul meu. Zău că nu; aspiraţia mea era să fac bine. Muream să făuresc binele. Jindul ăsta către bine îşi trăgea seva din chiar germenii vechiului şi ciudatului meu simţ al existenţei – cufundat în abisurile lunecoase ale vieţii, bâjbâiam cu fervoare şi deznădejde după un sens; o făptură omenească acut conştientă de văluri pictate, de Maya, de catedralele cu vitralii multicolore maculând alba radiaţie a eternităţii, fremătând în intensitatea infinitului şi aşa mai departe. Eram nebun după lucruri de felul ăsta. Şi Humboldt o ştia, de bună seamă, dar spre sfârşitul vieţii nu-şi putea îngădui să-mi acorde niciun dram de înţelegere. Bolnav şi îndurerat, nu m-ar fi cruţat pentru nimic în lume. Accentua cât putea contradicţia dintre vălurile pictate şi banii grei. Dar sumele pe care le câştigam eu veneau de la sine. Le confecţiona capitalismul din anumite raţiuni ale lui, comice şi obscure. Le confecţiona omenirea. Ieri am citit în *Wall Street Journal* un articol despre melancolia opulenţei: „Niciodată în cele cinci milenii de istorie cunoscută a omului nu au existat atâţia mari bogătaşi." Minţile modelate de cinci milenii de lipsuri sunt acum deformate. Inima nu poate fi receptivă la asemenea gen de schimbare. Uneori, pur şi simplu refuză să o accepte.

Prin anii '20, puştii din Chicago scotoceau după comori în zăpada dezgheţată din luna martie. La bordura trotuarelor se înălţau nămeţi de zăpadă murdară, iar când se topeau şi apa se revărsa în şuvoaie strălucitoare în rigole, puteai descoperi o pradă fascinantă: dopuri de sticle, rotiţe dinţate de la motoare, bănuţi cu cap de indian. Şi în primăvara trecută, deşi acum sunt om în toată firea, m-am pomenit coborând de pe trotuar şi urmărind cu atenţie bordura. Pentru ce? Ce făceam? Să zicem că aş fi găsit un bănuţ. Să zicem că aş fi găsit o monedă de cincizeci de cenţi. Ei şi? Nu ştiu cum de se redeşteptase în mine sufletul copilului, dar cert e că se redeşteptase. Toate se topeau. Gheaţa, discreţia, maturitatea. Ce-ar fi spus Humboldt despre aşa ceva?

Când mi se aduceau la cunoștință remarcele calomnioase ale lui Humboldt la adresa mea, mă trezeam de multe ori dându-i dreptate.

– Lui Citrine i-au conferit premiul Pulitzer pentru cartea lui despre Wilson și Tumulty. Premiul Pulitzer e bun pentru fraieri – pentru tonți. E-un premiu bun doar să stârnească publicitatea în niște gazete de paie, acordat de o bandă de escroci și agramați. Ajungi un Pulitzer ambulant și, când crăpi, primele cuvinte din necrolog sună așa: „S-a stins un deținător al premiului Pulitzer." (Aici are dreptate, îmi ziceam eu.) Și Charlie are două premii Pulitzer, îi dădea înainte Humboldt. Unul pentru pelteaua aia de piesă a lui, care i-a adus o avere pe Broadway. Plus drepturile de ecranizare. Primea un procent din încasările globale. N-am să afirm că era propriu-zis un plagiat, dar a furat ceva de la mine – personalitatea mea. A turnat în eroul lui personalitatea mea.

Chiar și în aceasta, deși sună exagerat, există poate un sâmbure de adevăr.

Humboldt era un admirabil vorbitor, îți trântea câte un fervent monolog nonstop, improviza de minune și se dovedea un detractor de mare clasă. Să fii înjurat de Humboldt era într-adevăr un soi de privilegiu. Ca și cum ai fi fost subiectul unui portret cu două nasuri de Picasso, sau un pui eviscerat de Soutine. Banii îl inspirau întotdeauna. Adora să vorbească despre bogătași. Crescut în presa de scandal newyorkeză, povestea adeseori despre scandalurile de aur din anii trecuți. Peaches și Daddy Browning, Harry Thaw și Evelyn Nesbitt, plus Epoca Jazului, Scott Fitzgerald și Superbogătași. Cunoștea toate „moștenitoarele" lui Henry James. A existat o perioadă când el însuși ticluise o serie de planuri amuzante pentru a face avere. Adevărata lui bogăție era însă cea literară. Citise mii de cărți. Spunea că istoria e un coșmar pe parcursul căruia încerca să smulgă o noapte de odihnă. Insomniile îl făcuseră și mai învățat. În adâncul nopții citea tomuri voluminoase – Marx și Sombart, Toynbee,

Rostovţev, Freud. Când vorbea despre avere, era în măsură să compare faimosul *luxus* roman cu bogăţiile protestanţilor americani. În general, în discuţii ajungea la evrei – evreii lui Joyce, cei cu jobene de mătase, care dau târcoale Bursei. Şi încheia cu ţeasta sau cu masca mortuară turnată în aur a lui Agamemnon, dezgropată de Schliemann. Da, Humboldt se pricepea să vorbească.

Tatăl lui, un emigrant evreu din Ungaria, făcuse parte din cavaleria lui Pershing în Chihuahua, şi-l vânase pe Pancho Villa într-un Mexic populat de târfe şi de cai (cu totul diferit de tatăl meu, un omuleţ politicos, care se ferea de chestii din astea). Bătrânul lui se avântase în America. Humboldt vorbea de cizme, goarne şi bivuacuri. Mai târziu acestea se preschimbaseră în limuzine, hoteluri de lux, palate în Florida. Tatăl lui locuise la Chicago în timpul perioadei de *boom*. Se ocupase cu vânzări de terenuri şi avea în permanenţă un apartament la Edgewater Beach Hotel. În timpul verii, îl aducea acolo şi pe fiu-său. Humboldt cunoştea bine oraşul Chicago. În zilele de glorie ale lui Hack Wilson şi Woody English, Fleisherii aveau o lojă permanentă la Wrigley Field. La meciuri se duceau într-un automobil Pierce-Arrow sau Hispano-Suiza (Humboldt era mort după maşini). Şi mai existau o serie întreagă de încântătoare fete de la John Held Jr., fete frumoase cu lenjerie colantă. Şi whisky şi gangsteri şi băncile din strada La Sall, întunecoasă ca iadul şi străjuită de coloane, păstrând fondurile căilor ferate şi fondurile industriilor de carne de porc şi de secerătoare mecanice, ferecate în seifuri de oţel. Despre acest Chicago eu habar n-aveam când am sosit de la Appleton. În timp ce eu mă jucam cu ţâncii polonezi de-a v-aţi ascunselea pe sub liniile trenurilor suspendate, Humboldt se ghiftuia la „Henrici" cu doboş-tort în straturi de nucă de cocos şi cremă de nalbă. Eu unul n-am văzut nici până azi interiorul de la „Henrici".

O singură dată am întâlnit-o pe mama lui Humboldt în apartamentul ei sumbru de pe West End Avenue. Semăna

cu el. Era tăcută, grasă, cu buze groase, înfășurată într-un halat de baie. Părul îi era alb, încâlcit și lânos, fijian. Avea pete maronii pe mâini, iar pe fața tuciurie pete negre, mari cât ochiul. Humboldt s-a aplecat spre ea ca să-i vorbească, dar bătrâna nu i-a răspuns nimic, ci s-a uitat fix la el, cu o intensă iritare femeiască în priviri. Când am plecat de acolo, Humboldt arăta mohorât și mi-a spus:

– Îmi dădea voie să plec la Chicago cu condiția să-l spionez pe bătrân, să copiez extrasele de conturi bancare și numerele facturilor și să notez numele damelor lui. Avea de gând să-l dea în judecată. E nebună, știi. Numai că a venit crahul și toată averea lui s-a dus pe gârlă. A murit în Florida, în urma unui atac de cord.

Acesta era fondul pe care se înfiripaseră voioasele și spiritualele lui balade. Humboldt suferea de o nevroză depresivă (după propriul său diagnostic). Avea colecția întreagă a operelor lui Freud și citea reviste de psihiatrie. Odată ce-ai citit *Psihopatologia vieții cotidiene*, rămâi convins că viața cotidiană nu-i altceva decât psihopatologie. În privința asta Humboldt nu avea îndoieli. Îmi cita adesea din *Regele Lear*: „În orașe, răzmeriță; la țară, încăierări; în palate, trădare; și s-a rupt legătura dintre tată și fiu"... Accentua pe „tată și fiu". „Tulburări nimicitoare ne urmăresc, cu neliniști, până la groapă."

Mă rog, fapt este că acolo l-au urmărit tulburările nimicitoare pe el, acum șapte ani. Și de curând, când au fost publicate noile antologii, m-am dus în subsol la Brentano și le-am răsfoit. Poemele lui Humboldt au fost omise. Șnapanii de politicieni și de organizatori ai funeraliilor literare care au alcătuit culegerile astea n-au avut nevoie de desuetul Humboldt. Așadar, toată gândirea lui, scrierile lui, simțirea lui n-au avut nicio valoare, toate raidurile întreprinse în subtext pentru a extrage la suprafață frumosul n-au avut alt efect decât acela de a-l zdrobi pe el. A murit într-un hotel sordid din Times Square. Iar eu, un scriitor de cu totul altă factură, am rămas să-l jelesc în prosperitatea mea din Chicago.

Nobila idee de a fi un poet american l-a făcut desigur de multe ori pe Humboldt să se simtă un zănatic, un băieţandru, un clovn, un neghiob. Duceam o viaţă de studenţi boemi într-o atmosferă de jocuri şi de distracţii. Poate că America nu are nevoie de artă şi de miracole interioare. A avut parte de prea multe miracole exterioare. SUA a însemnat o operaţie grandioasă, cu adevărat grandioasă. Şi cu cât a însemnat mai mult *ea*, cu atât am însemnat mai puţin *noi*. Aşa încât Humboldt se comporta ca un cetăţean excentric şi caraghios. Dar din când în când se producea câte o întrerupere în excentricitatea sa, şi atunci se oprea şi cugeta. A încercat să se detaşeze de această lume americană (şi eu am încercat aşa ceva). Am putut să-mi dau seama că Humboldt chibzuia la ce-i de făcut între *atunci* şi *acum*, între naştere şi moarte; încerca să răspundă unor anume întrebări fundamentale. Asemenea meditaţii nu l-au ajutat să-şi îmbunătăţească mintea. A făcut apel la droguri şi la băutură. În cele din urmă, a trebuit să fie supus unor numeroase tratamente de şoc. Avea loc o luptă, după cum bine ştia: Humboldt *versus* nebunia. Dar nebunia a fost mult mai tare.

Şi mie îmi mergea destul de prost atunci când Humboldt a acţionat din mormânt, ca să spun aşa, şi a operat o prefacere fundamentală în viaţa mea. În ciuda furtunosului conflict dintre noi doi şi a cincisprezece ani de înstrăinare, mi-a lăsat ceva prin testament. Am intrat în posesia unei moşteniri.

Era un tip extrem de amuzant, dar îşi pierdea minţile. Elementul patologic din el putea să le scape numai acelora ce râdeau prea tare ca să mai poată observa. Humboldt, acest mare frumos rătăcitor, cu faţa lui lată, blondă, acest om fermecător, fluent, adânc neliniştit, de care mă ataşasem atât de puternic, trăia pătimaş tema Succesului. Firește, a murit un ratat. Ce altceva putea să rezulte din capitalizarea unor asemenea noţiuni? Eu unul am ţinut întotdeauna în rezervă

doza de cuvinte sacre. După părerea mea, Humboldt avea o listă prea lungă – Poezie, Frumuseţe, Iubire, Ţară Pustie, Alienare, Politică, Istorie, Inconştient. Şi, desigur, Nevroză şi Depresiune, şi astea cu literă mare. După el, cel mai mare nevrotic depresiv din America a fost Lincoln. Şi Churchill, cu ceea ce numea crizele lui de melancolie câinească, era un caz clasic de nevroză depresivă.

– Ca şi mine, Charlie, îmi spunea Humboldt. Dar gândeşte-te puţin – dacă Energia înseamnă Plăcere, iar Exuberanţa înseamnă Frumuseţe, nevropatul cunoaşte Plăcerea şi Frumosul în mai mare măsură decât oricare altul. Căci cine mai cheltuieşte atâta Energie şi atâta Exuberanţă? Poate că e o stratagemă a Psyche-ului pentru a adânci şi mai mult Depresiunea. N-a spus Freud că Fericirea nu-i altceva decât atenuarea Durerii? Aşadar, cu cât e mai mare Durerea, cu atât mai intensă-i Fericirea. Dar toate astea au o origine anterioară, şi Psyche făureşte dinadins Durerea. În orice caz, Omenirea este uluită de Exuberanţa şi Frumuseţea unor anumiţi indivizi. Când un Nebun Depresiv iese din criză, el devine irezistibil. Cucereşte Istoria. Crede că agravarea bolii este o tehnică secretă a Inconştientului. Cât despre faptul că marile personalităţi sau regii ar fi sclavii Istoriei, cred că Tolstoi s-a abătut de la acest adevăr. Nu te amăgi, regii sunt cei mai sublimi nebuni. Eroii Nevrozei Depresive sunt cei ce târăsc după ei Omenirea în ciclurile lor şi-i zăpăcesc pe toţi.

Bietul Humboldt nu şi-a impus multă vreme ciclurile lui. Nu a devenit niciodată focarul radios al epocii sale. Depresiunea s-a înstăpânit definitiv asupră-i. Alternările dintre nebunie şi poezie au luat sfârşit. La trei decenii după ce *Baladele Arlechinului* îi aduseseră celebritatea, a murit de un atac de inimă într-un hotel din Strada 40, una dintre prelungirile în centru ale faimosului cartier Bowery. S-a întâmplat ca în noaptea aceea să mă aflu la New York. Sosisem acolo într-o chestiune de afaceri – adică de apă de ploaie. Niciuna dintre afacerile mele nu s-a dovedit vreodată reuşită. Înstrăinat de

toată lumea, Humboldt își ducea zilele într-un hotel numit Ilscombe. Mai târziu, am trecut pe acolo să arunc o privire. Asigurările sociale își plasau aici pensionarii. A murit într-o noapte de zăduf înăbușitor. Până și eu, care locuiam la Plaza, m-am simțit prost în noaptea aceea. Aerul era gros, îmbibat de monoxid de carbon. Vibrantele aparate de aer condiționat picurau lichid peste tine, în stradă. O noapte blestemată. Și a doua zi dimineață, în avionul cu reacție 727 cu care zburam îndărăt la Chicago, am deschis *Times* și am descoperit necrologul lui Humboldt.

Știam că Humboldt avea să moară curând, pentru că-l văzusem pe stradă, cu două luni înainte, și peste întreaga lui făptură se așternuse moartea. El nu mă observase. Arăta cenușiu, mătăhălos, bolnăvicios, colbuit; cumpărase un covrig uscat și-l mânca. Prânzul lui. Ascuns îndărătul unei mașini parcate, l-am urmărit. Nu m-am apropiat de el, simțeam că ar fi fost imposibil. Mă aflam și eu o dată în viața mea la New York cu o treabă serioasă, adică nu mă țineam după o fustă, ci pregăteam un articol pentru o revistă. Și chiar în acea dimineață zburasem deasupra New York-ului, într-un convoi de elicoptere ale serviciului de Pază a Coastei, împreună cu senatorii Javits și Robert Kennedy. După aceea fusesem invitat la un dejun politic în Central Park, la Tavern on the Green, unde toate celebritățile cad în extaz când dau cu ochii unii de alții. Pe de altă parte, eram, cum se spune, „în mare formă". Eu ori arăt bine, ori complet paradit. Atunci însă știam că arăt bine. Și-apoi aveam punga plină și tocmai făcusem o sumedenie de cumpărături în gând, zgâindu-mă la vitrinele de pe Madison Avenue. Dacă vreo cravată Cardin sau Hermes mi-ar fi încântat ochii, aș fi putut s-o cumpăr fără să întreb de preț. Pântecele meu era perfect plat, purtam boxeri din fibre de bumbac mercerizat supraelastic special, de opt dolari perechea. Mă înscrisesem la un club de atletism din Chicago și, cu un vârstnic efort, mă mențineam în formă. Practicam un joc cu mingea, repede și dur, un fel de

tenis. Aşadar, cum aş fi putut să mă apropii de Humboldt? Ar fi însemnat mult prea mult. În timp ce eu mă aflasem în elicopter, planând peste Manhattan, privind New York-ul de parc-aş fi plutit într-o barcă cu fund de sticlă deasupra unui recif tropical, Humboldt bâjbâia probabil printre sticlele lui să mai descopere un strop de suc pe care să-l amestece cu ginul de dimineaţă.

După moartea lui Humboldt, am acordat şi mai multă atenţie exerciţiilor de cultură fizică. De Ziua Recunoştinţei, la Chicago, am luat-o la sănătoasa ca să scap de un borfaş. A ţâşnit dintr-o străduţă întunecoasă, iar eu am zbughit-o cât ai clipi. A fost un reflex pur. Am făcut un salt şi apoi un sprint pe mijlocul străzii. În adolescenţă nu eram un alergător prea grozav. Cum se face că acum, la cincizeci şi cinci de ani, am fost binecuvântat cu harul fugii şi cu putinţa unor accese de viteză? Mai târziu, în aceeaşi noapte, mă împăunam de zor: „Încă mai sunt în stare să las în urmă un drogat într-o alergare de o sută de iarzi." Şi faţă de cine mă fuduleam cu iuţeala picioarelor mele? Faţă de o fată tânără, pe nume Renata. Eram amândoi în pat. I-am povestit cum mi-am luat picioarele la spinare – cum am alergat ca fugărit de diavol, cum pur şi simplu am zburat. Iar ea mi-a dat replica întocmai ca la carte (ah, curtoazia, amabilitatea fetelor ăstora frumoase!):

– Eşti într-o formă grozavă, Charlie! Nu pari foarte voinic, dar eşti robust, viguros şi în plus ai eleganţă.

Spunând asta mi-a mângâiat coapsele.

Şi-aşa, prietenul meu Humboldt se stinsese. Cred că până şi osemintele i s-au pulverizat în cimitirul săracilor. Poate că n-a mai rămas nimic în groapa lui, decât un pumn de funingine. Dar Charlie Citrine încă e mai iute de picior decât criminalii înrăiţi de pe străzile din Chicago, şi Charlie Citrine e într-o formă grozavă, şi se lăfăie în pat alături de o femeie voluptuoasă. Citrine ăsta a ajuns acum în stare să execute şi un anumit exerciţiu yoga, şi a învăţat să stea în cap, ca să-şi

atenueze durerile artritice. Despre colesterolul meu foarte scăzut Renata era bine informată. De asemenea, îi repetam mereu comentariile doctorului asupra prostatei mele surprinzător de tinere și a electrocardiogramei mai mult decât normale. Consolidat în iluzii și în idioție de aceste falnice rezultate medicale, îmbrățișam o Renată pieptoasă pe salteaua mea tare. Se uita la mine cu ochi plini de pietatea iubirii. Iar eu îi inhalam mireasma delicioasă, participând personal la triumful civilizației americane. Dar pe un fantomatic pavaj de lemn dintr-un Atlantic City al minții mele, vedeam înaintând un Citrine pe muchea senilității, cu spatele cocârjat, și debil. Oh, debil, foarte debil, împins într-un scaun cu rotile pe lângă vălurelele sărate, vălurele meschine, neînsemnate, ca și mine. Și cine îmi împingea scaunul? Renata? Acea Renată pe care am atras-o în violentele bătălii ale fericirii printr-o strategie demnă de generalul Patton? Nu. Renata era o fată grozavă, dar n-o puteam vedea îndărătul scaunului meu cu rotile. Renata? Nu Renata. Categoric nu.

Când m-am întors la Chicago, Humboldt a devenit unul dintre morții mei importanți. Petrec mult prea mult timp meditând și comunicând cu morții. Pe de altă parte, numele meu era legat de al lui Humboldt și, pe măsură ce trecutul se îndepărta, anii '40 începeau să capete valoare pentru fabricanții de pânzeturi culturale multicolore; or se dusese vestea că la Chicago era unul, încă în viață, pe nume Charlie Citrine, care a fost prietenul lui Von Humboldt Fleisher. Feluriți indivizi care publicau articole, teze de doctorat sau cărți mi-au scris sau au venit personal să discute cu mine subiectul Humboldt. Trebuie să spun că, la Chicago, Humboldt constituia o temă firească de meditație. Așezat la capătul sudic al Marilor Lacuri – douăzeci la sută din rezerva de apă proaspătă a întregii omeniri –, Chicago, cu gigantica lui viață exterioară, conține în el toată problema poeziei și a vieții lăuntrice din America. Aici poți contempla asemenea lucruri printr-un soi de transparență acvatică.

– Domnule Citrine, cum explicați dumneavoastră ascensiunea și decăderea lui Von Humboldt Fleisher?

– Tinere, cum intenționezi să folosești cele aflate despre Humboldt? Să publici articole și să faci carieră? Ăsta-i capitalism curat.

Mă gândeam la Humboldt cu mai multă seriozitate și durere decât ar reieși din relatările de mai sus. N-am iubit prea mulți oameni. Așa încât nu-mi pot îngădui să pierd pe vreunul dintre ei. O dovadă infailibilă a dragostei mele era faptul că-l visam pe Humboldt atât de des. De fiecare dată când îmi apărea, eram teribil de impresionat și plângeam în somn. Odată am visat că ne-am întâlnit la drogheria lui Whelan, la colțul dintre Străzile 6 și 8 din Greenwich Village. Nu arăta dărâmat, plumburiu și buhăit ca atunci când îl văzusem pe Strada 46, ci era Humboldt cel trupeș și normal din anii maturității. Stătea lângă mine, la robinetul de sifon, ținând o Coca-Cola în mână. Am izbucnit în plâns și l-am întrebat:

– Unde ai fost? Credeam c-ai murit.

Era foarte blând, calm, părea extrem de mulțumit, și mi-a spus:

– Acum înțeleg totul.

– Totul? Ce e totul?

Dar el s-a mulțumit doar să-mi repete:

– Totul.

N-am putut scoate mai mult de la dânsul și am plâns de fericire. Firește era numai un vis, din acelea pe care le ai când sufletul ți-e bolnav. Când sunt treaz, caracterul meu e departe de a fi un bronz. N-o să mi se ridice niciodată o statuie pentru caracter. Și lucrurile de felul ăsta probabil că sunt perfect clare pentru cei morți. Ei au terminat în sfârșit cu problematica, nebuloasa, pământeasca și umana noastră sferă. Simt că, atât timp cât trăiești, privești lucrurile dinăuntru în afară, pornind de la ego, centrul tău; pe când în moarte ai o situație periferică și privești dinafară înăuntru.

Îţi întâlneşti vechiul prieten la Whelan, încă luptându-se cu povara apăsătoare a egocentrismului. Şi-l încurajezi dându-i a înţelege că atunci când o să-i vină şi lui rândul să păşească în eternitate, o să înceapă şi el să înţeleagă şi, în sfârşit, îşi va putea forma o idee despre cele ce se întâmplă aici. Cum nimic din toate astea nu are vreo bază ştiinţifică, ne temem să le formulăm măcar în gând.

Mă rog, voi încerca să recapitulez: la douăzeci şi doi de ani Von Humboldt Fleisher a publicat prima lui carte de balade. Ţi-ai fi închipuit că progenitura unor imigranţi nevrotici din Strada 89 şi din West End – cu un tată extravagant care-l vâna pe Pancho Villa şi care, în fotografia pe care mi-a arătat-o Humboldt, avea un păr atât de creţ de nu i se ţinea pe cap chipiul militar; şi cu o mamă dintr-o familie à la „Potash şi Perlmutter", gureşă, fertilă, „afacerile-s afaceri şi baseballul e baseball", smeadă şi drăguţă la-nceput, mohorâtă, nebună şi tăcută mai apoi – ţi-ai fi închipuit că un asemenea tânăr va scrie stângaci că sintaxa lui va fi inacceptabilă pentru criticii fastidioşi apărători ai Protestantismului şi ai Tradiţiei Aristocratice.

Ei bine, nicidecum. Baladele lui erau pure, muzicale, spirituale, radioase, umane. Cred că erau platonice. Prin „platonic" înţeleg o perfecţiune originară la care tânjesc să se întoarcă toate făpturile umane. Da, rostirile lui Humboldt erau impecabile. America eleganţei aristocratice nu avea pricină de îngrijorare. Se agitase speriată – se aşteptase ca din mahalale să se înalţe Antihristul. Şi, în schimb, acest Humboldt Fleisher a întâmpinat-o cu ofranda iubirii. S-a comportat ca un gentleman. S-a dovedit fermecător. Aşa încât a fost receptat cu multă căldură. Conrad Aiken l-a lăudat, T.S. Eliot a primit foarte favorabil poemele lui, chiar şi Yvor Winters a avut un cuvânt bun de spus. Cât despre mine, am împrumutat treizeci de dolari şi, mânat de entuziasm, am plecat la New York ca să discut cu el în Bedford Street. Asta se întâmpla în 1938.

Am traversat Hudson-ul cu feribotul de la Christopher Street ca să mâncăm moluște în Hoboken și am discutat problemele poeziei moderne. Vreau să spun că Humboldt a vorbit tot timpul. Să fi avut dreptate Santayana? Să fie poezia modernă barbară? Poeţii moderni dispun de un material mult mai încântător decât Homer sau Dante. Ceea ce le lipsește este însă un ideal lucid și ferm. A fi creștin e imposibil, a fi păgân la fel de imposibil. Și atunci ce-ţi mai rămâne?

Venisem să aud că lucrurile mari pot fi adevărate. Așa mi s-a spus pe feribotul de la Christopher Street. Trebuiau făcute gesturi măreţe, și Humboldt le făcea. Mi-a spus că poeţii ar trebui să descopere cum poate fi ocolită America pragmatică. Toate astea mi le-a turnat în acea zi. Iar eu îl ascultam cuprins de beatitudine, gătit ca un plasator de perii Fuller, într-un sufocant costum de lână cumpărat de gata, pe care mi-l pasase frate-meu Julius. Pantalonii mi-erau prea largi în talie și cămașa se balona, pentru că frate-meu Julius avea bustul umflat. Mi-am șters transpiraţia cu o batistă brodată cu iniţiala J.

Humboldt tocmai începuse să se îngrașe. Se lăţise în umeri, dar era încă strâmt în șolduri. Mai târziu a făcut un pântece proeminent, ca Babe Ruth. Picioarele lui nu aveau astâmpăr și executau mișcări nervoase. În partea de jos, comedie de picioare târșâite; în partea de sus, atitudine princiară și demnă, un anume farmec aiuristic. O balenă ieșită la suprafaţă, care ar înota pe lângă barca ta, te-ar putea privi așa cum te privea el, cu ochii lui cenușii, depărtaţi unul de celălalt. Era și fin, și grosolan, și greoi, și aerian, iar faţa îi era palidă și întunecată. Părul castaniu-auriu îi zbura în sus – două creste luminoase cu un jgheab întunecat între ele. Fruntea îi era brăzdată de o cicatrice. În copilărie căzuse pe tăișul unei patine, până și osul frunţii îi fusese crestat. Buzele palide erau groase, avea o gură cărnoasă și dinţi ce păreau imaturi, ca dinţii de lapte. Își fuma ţigările până la ultima scânteie, iar cravata și haina aveau pete de arsură.

Subiectul din această după-amiază a fost Succesul. Eu eram provincialul și el mă iniția... Îmi puteam da seama, mă întreba, ce însemna să rupi gura târgului cu poemele tale, și apoi să publici în continuare eseuri critice în *Partisan* și în *Southern Review*? Avea multe să-mi spună despre Modernism, Simbolism, Keats, Rilke, Eliot. Era și un băutor de nădejde. Apoi mai erau și femeile. În plus, New York-ul se dovedea pe atunci un oraș foarte rusofil, așa încât pretutindeni nu auzeai vorbindu-se decât despre lucruri rusești. Era cazul clasic, după cum afirma Lionel Abel, al unei metropole care jinduia să aparțină altei țări. New York-ul visa să abandoneze America de Nord și să se mute în Uniunea Sovietică. În conversația lui, Humboldt luneca foarte ușor de la Babe Ruth la Rosa Luxemburg și de la Béla Kun la Lenin. Atunci și acolo mi-am dat seama că dacă n-aveam să-l citesc imediat pe Troțki, n-aș mai fi fost vrednic să stau de vorbă cu el. Îmi vorbea despre palatul Smolnâi, despre *Statul și Revoluția* de Lenin. De fapt, se compara cu Lenin:

– Știu, spunea, ce a simțit Lenin în Octombrie când a exclamat „*Es schwindelt!*" (*Te ia cu amețeală!*). Asta nu însemna că îi amețea el pe toți, ci că era el însuși cam năuc. Lenin, așa dur cum era, semăna cu o fetiță care dansează vals. Așa și eu. Succesul îmi dă amețeli, Charlie. Ideile mele îmi fură somnul. Mă culc fără să fi luat un strop de băutură în gură și camera se învârtește cu mine. Și tu o să pățești la fel, ai să vezi. Îți spun toate astea ca să te pregătesc, urma Humboldt.

Când era vorba să te flateze, se pricepea de minune.

Aţâţat la culme, mă arătam totuși neîncrezător. Desigur însă că mă pregăteam cu asiduitate și speram să-i dau gata pe toți. În fiecare dimineață, când ne reuneam cei din echipa vânzătorilor de perii Fuller, ne spuneam în cor: „Mie-mi merge mișto, tu cum o duci?" Dar realmente o duceam mișto. Nu era cazul să mă prefac. Nici că s-ar fi putut să fiu mai plin de avânt; bucuria de a le saluta pe gospodine, de a intra la ele ca să le văd bucătăriile, de a le asculta poveștile și văicărelile. Pe

atunci, pasionata ipohondrie a ovreicelor era încă un lucru nou pentru mine, așa că le ascultam cu mare interes povestindu-mi despre tumorile și picioarele lor umflate. Le ceream să-mi vorbească despre căsniciile lor, despre nașteri, bani, boli și morți. Da, încercam să le împart în categorii și stăteam de vorbă cu ele la o cafea. Le categorisisem în mic-burgheze, mâncătoare de soți, ariviste, isterice, etcetera. Dar scepticismul meu analitic n-avea prea mare efect asupră-mi. Eram prea entuziast. Așa încât îmi plasam plin de elan periile și, cu același elan, mă duceam serile în Greenwich Village unde-i ascultam pe cei mai selecți vorbitori din New York: Schapiro, Hook, Rahv, Huggins și Gumbein. Copleșit de elocința lor, mă simțeam ca o mâță într-o sală de concert. Dar Humboldt era cel mai bun dintre toți. Era, pur și simplu, Mozartul conversației.

Pe feribot, Humboldt îmi spunea:

– M-am lansat prea de tânăr și am necazuri.

Și se declanșa. Perorația lui îi absorbea pe Freud, Heine, Wagner, Goethe în Italia, apucăturile lui Wild Bill Hickok, echipa de fotbal New York Giants, Ring Lardner despre teatrul de operă, Swinburne despre flagelare, John D. Rockefeller despre religie. Printre meandrele acestor variații, tema era mereu reluată, ingenios și fascinant. În acea după-amiază, străzile păreau acoperite cu scrum, dar puntea feribotului era de un cenușiu luminos. Humboldt arăta șleampăt și măreț, mintea lui unduia ca apa și ca valurile părului blond care-i flutura pe creștet, fața cu ochii cenușii, foarte depărtați, îi era albă și încordată, mâinile adânc înfipte în buzunare, picioarele în ghete de polo lipite unul de celălalt.

– Dacă Scott Fitzgerald ar fi fost protestant, spunea Humboldt, Succesul nu i-ar fi fost atât de fatal. Uită-te de pildă la Rockefeller Senior, ăsta a știut cum să întâmpine Succesul, a declarat, pur și simplu, că Dumnezeu i-a dăruit toată averea. Firește că i-a dat-o în gestiune. Asta înseamnă calvinism.

Odată ce pomenea de calvinism, puteai fi sigur că avea să se lanseze în problema Grației și Corupției. De la corupție

trecea la Henry Adams, care afirmase că, oricum, în câteva decenii progresul mecanic o să ne facă să ne frângem gâtul, de la Henry Adams trecea la problema predominanţei într-o epocă de revoluţii, la amalgamarea raselor, la mase, şi de la acestea se întorcea la Tocqueville, Horatio Alger şi Ruggles de la Red Gap. Fiind mare amator de cinema, Humboldt citea regulat revista *Zvonurile Ecranului*. Îşi amintea de Mae Murray ca de o zeiţă în paiete, pe scenă la Loew, invitând puştimea s-o viziteze în California.

– A fost o mare stea în *Regina Tasmaniei* şi în *Vrăjitoarea Circe* şi a sfârşit ca o baborniţă nenorocită într-un azil de săraci. Şi ce să mai vorbim despre ăla cum-naiba-i-zice care s-a sinucis la spital? A luat o furculiţă şi şi-a străpuns inima, bătându-şi-o în piept cu tocul pantofului, nefericitul!

Ăsta era un lucru trist. De fapt, nu-mi păsa deloc câţi oameni mușcau ţărâna. Eu unul eram încântător de fericit. Până atunci, nu mai fusesem în casa unui poet, nu mai băusem gin curat, nu mai mâncasem moluște fierte în abur, nu mai simţisem mirosul fluxului mării. Nu mai auzisem vorbindu-se în felul acela despre afaceri, despre puterea lor de a împietri sufletul. Humboldt vorbea splendid despre splendizii, abominabilii bogătaşi. Te făcea să-i vezi prin prisma artei. Monologul lui era un oratoriu în care el cânta şi executa toate partiturile. Avântându-se în înalturi, începu să vorbească despre Spinoza, despre felul în care valorile eterne şi infinite îţi hrănesc spiritul cu încântare. Acesta era Humboldt cărturarul, care absolvise strălucit filosofia cu marele Morris R. Cohen. Mă îndoiesc că ar fi vorbit la fel în faţa oricui altcuiva cu excepţia unui puştan din provincie. Dar după ce isprăvi cu Spinoza, Humboldt păru puţin abătut şi-mi spuse:

– O mulţime de oameni aşteaptă să mă vadă doborât, cu faţa la pământ. Am un milion de duşmani.

– Serios? De ce?

– Nu cred că ai citit vreodată despre comunitatea canibalică a indienilor Kwakiutl, urmă învăţatul Humboldt. Acolo,

neofitul, după ce-și execută dansul de inițiere, cade într-un soi de exaltare și se ospătează cu carne de om. Dar dacă săvârșește vreo greșeală în timpul ritualului, atunci întreaga adunare îl sfâșie în bucăți.

– Dar cum se poate ca poezia să-ți aducă un milion de dușmani?

Mi-a răspuns că-i pusesem o întrebare inteligentă, dar, evident, nu era sincer. Se întunecă la față și vocea îi deveni stearsă – dogită – de parcă în gama lui rezonantă se strecurase un zăngănit de tinichea. Acesta se auzea acum.

– Eu gândesc despre mine că aduc o jertfă pe altarul artei, dar alții nu văd lucrurile tot așa.

Nu, clar că nu fusese o întrebare inteligentă; simplul fapt că o pusesem denota că nu cunoșteam Răul, și din moment ce nu cunoșteam Răul, admirația mea era lipsită de valoare. M-a iertat însă, pentru că nu eram decât un copilandru. Dar când am auzit zăngănitul acela de tinichea, mi-am dat seama că trebuie să învăț să mă apăr. Humboldt dăduse cep afecțiunii și admirației mele, care se revărsau acum într-un ritm primejdios. Hemoragia aceasta de solicitudine avea să mă slăbească, și când o să fiu slab și neajutorat o s-o iau pe coajă. „Aha! mi-am zis, vrea să-i țin isonul fără să crâcnesc. O să mă terorizeze. Trebuie să fiu cu ochii-n patru."

În acea noapte apăsătoare când am avut parte din plin de succesul *meu*, Humboldt a organizat un pichet de protest în fața teatrului Belasco. Tocmai i se dăduse drumul din Bellevue. Strada era îmbăiată de o imensă reclamă luminoasă: *Von Trenck de Charles Citrine*. Mii de becuri electrice scânteiau. Sosisem în ținută de gală, și în fața teatrului am dat peste Humboldt cu o șleahtă de golani și suporteri. Am coborât din taxi, împreună cu prietena mea, și am fost prins în învălmășeala de pe trotuar. Poliția stăvilea mulțimea. Suporterii lui zbierau și făceau tărăboi, iar Humboldt își purta pancarta ca pe o cruce. Pe această pancartă de pânză sta scris cu litere cursive, în culori luminoase: „Autorul acestei Piese este un

Trădător." Demonstranţii erau îmbrânciţi îndărăt de către poliţie, aşa încât Humboldt şi cu mine nu ne-am întâlnit faţă-n faţă. Doream să fie mătrăşit? m-a întrebat asistentul de regie.

– Nu, am răspuns, tremurând jignit. Pe vremuri eram protejatul lui. Am fost buni prieteni, trăsnitul naibii! Lăsaţi-l în pace.

Demmie Vonghel, tânăra care mă însoţea, mi-a spus:

– Ai o inimă bună, Charlie! Aşa e, eşti un om bun.

Von Trenck a ţinut afişul pe Broadway timp de opt luni. Aproape un an de zile m-am bucurat de atenţia publicului, fără să-l fi învăţat în schimb ceva.

Acum să revenim la moartea lui Humboldt: a murit la Ilscombe, în apropiere de teatrul Belasco. Din cât am putut reconstitui faptele, şi-a petrecut ultima noapte şezând pe pat în camera lui sordidă şi, probabil, citind. Cărţile pe care le-am găsit la el erau poemele lui Yeats şi *Fenomenologia* lui Hegel. Pe lângă aceşti autori vizionari mai erau şi ziarele *Daily News* şi *Post*. Se ţinea la curent cu sportul şi cu viaţa de noapte, cu avioanele cu reacţie şi activităţile clanului Kennedy, cu preţurile automobilelor vechi şi cu anunţurile publicitare. Devastat de boală cum era, îşi menţinea interesul de american normal. Apoi, pe la trei dimineaţa – nu prea avea somn în ultima vreme – i-a venit ideea să-şi care jos gunoiul şi, în lift, l-a lovit un atac de cord. Sub impulsul durerii, se pare că a căzut peste panoul cu butoane, apăsându-le pe toate, inclusiv butonul de alarmă. Toate soneriile sunau, uşile liftului s-au deschis, el s-a împleticit până într-un coridor unde s-a prăbuşit răsturnând găleata de gunoi şi răspândind în jur cutii de conserve, zaţ de cafea şi sticle goale. Simţind că se înăbuşă, şi-a sfâşiat cămaşa. Când au sosit poliţiştii ca să transporte cadavrul la spital, l-au găsit cu pieptul gol. Spitalul a refuzat să-l mai primească, aşa că l-au dus la morgă. Printre cei care lucrau la morgă nu se numărau cititori de poezie modernă.

Numele Von Humboldt Fleisher nu le-a spus absolut nimic. Drept care a zăcut acolo, un anonim în plus.

De curând l-am vizitat pe unchiul lui, Waldemar, în Coney Island. Bătrânul jucător la curse era internat într-un azil. Mi-a spus:

– Poliţiştii l-au jumulit pe Humboldt. I-au luat ceasul şi banii, ba chiar şi stiloul. El folosea întotdeauna un stilou. Nu scria poezie cu pixul.

– Eşti sigur că avea bani la el?

– Niciodată nu se mişca fără minimum o sută de dolari în buzunar. S-ar cuveni să ştii cum ţinea el la bani. Îmi lipseşte băiatul! Tare-mi mai lipseşte!

Simţeam şi eu acelaşi lucru. Moartea lui Humboldt mă mişca mai mult decât gândul la propria mea moarte. Făcuse el ce făcuse ca să fie jelit şi să i se simtă lipsa. Humboldt dădea o încărcătură emoţională sufletului său, iar faţa lui oglindea cele mai grave, cele mai fundamentale simţăminte omeneşti. O faţă ca a lui nu putea fi niciodată uitată. Dar cu ce finalitate fusese creată?

Recent, chiar primăvara trecută, m-am pomenit gândindu-mă la acest lucru, printr-o asociaţie foarte bizară. Mă aflam cu Renata într-un tren în Franţa, făcând o călătorie pe care, ca majoritatea călătoriilor, nici n-o dorisem şi nici nu îmi folosea la nimic. Renata mi-a atras atenţia asupra peisajului, spunându-mi:

– Nu-i aşa că-i frumos?

Am privit afară şi am văzut că avea dreptate. Era într-adevăr frumos. Dar eu am văzut de multe ori Frumosul, aşa încât am închis ochii. Am izgonit idolii de lut ai Aparenţelor. Aidoma tuturor celorlalţi, fusesem şi eu învăţat să văd aceşti idoli, dar mă săturasem de tirania lor. Ba chiar îmi spuneam că vălul pictat nu mai e ce-a fost odată. Se uzase şi el. Ca ruloul de prosop dintr-o toaletă mexicană. Mă gândeam la forţa abstracţiunilor colective, şi aşa mai departe. Mai mult ca oricând tânjim după scânteietoarea vioiciune a iubirii neîngrădite

și, mai mult ca oricând, idolii sterpi ni se pun de-a curmezișul. O lume de categorii, golită de spirit, așteaptă să-i reînvie viața. Humboldt părea să fie un instrument al acestei reînvieri. Misiunea sau vocația îi era întipărită pe față. Speranța unei noi frumuseți. Făgăduința, taina frumuseții.

Întâmplător, în SUA, lucrul acesta le conferă oamenilor o înfățișare foarte străină.

Era în firea lucrurilor ca Renata să-mi atragă atenția asupra frumosului. Avea o participare personală la el, era direct legată de Frumusețe.

Și totuși fața lui Humboldt arăta limpede că el înțelesese ce era de făcut. Și mai arăta că nu se dăduse în lături s-o facă. Obișnuia și el să-mi atragă atenția asupra peisajelor. Spre sfârșitul anilor patruzeci, el și Kathleen, tineri căsătoriți, s-au mutat din Greenwich Village la țară în New Jersey și, când le-am făcut o vizită, Humboldt nu vorbea de altceva decât de glie, arbori, flori, portocale, soare, Paradis, Atlantida, Radamante. Turuia despre William Blake la Felpham și Paradisul lui Milton, și înjura orașul. Orașul era o împuțiciune. Pentru a-i putea urmări complicata conversație era nevoie să-i cunoști lecturile fundamentale. Eu i le știam: *Timaios* al lui Platon, Proust despre Combray, Vergiliu despre muncile agricole, Marvell despre grădini, poezia caraibiană a lui Wallace Stevens și așa mai departe. Una dintre explicațiile apropierii dintre mine și Humboldt era aceea că mă dovedisem dispus să urmez întregul curs.

Humboldt și Kathleen locuiau deci într-o vilișoară la țară. De câteva ori pe săptămână Humboldt venea în oraș pentru treburi – treburi de poet. Se afla în culmea gloriei, deși nu și a capacităților sale. După câte știam, avea vreo patru sinecuri. Se poate să fi fost mai multe. Considerând normal să trăiesc din cincisprezece dolari pe săptămână, nu eram în stare să-i evaluez nevoile și veniturile. Era foarte misterios în chestiunile astea, dar făcea aluzii la sume mari. Și acum fusese numit la Princeton pe un an de zile, ca suplinitor al profesorului Martin

Sewell. Sewell urma să ţină în Damasc nişte cursuri asupra lui Henry James. Şi prietenul său, Humboldt, avea să-l susţinească. În programul catedrei era prevăzut şi un preparator, iar Humboldt m-a recomandat pe mine. Speculând serios *boom*-nl cultural postbelic, recenzasem tone de cărţi pentru *The New Republic* şi *Times*. Humboldt mi-a spus:

– Sewell ţi-a citit recenziile. Te consideră bun. Şi-apoi arăţi simpatic şi inofensiv cu ochii tăi negri plini de ingenuitate, şi cu manierele tale frumoase de băiat din Midwest. Bătrânul ar vrea să te vadă la mutră.

– Să mă vadă la mutră? E prea beţiv ca să poată duce o frază până la capăt.

– Vezi, e-aşa cum am spus, tu pari un ingenuu simpatic până când te atinge careva la coarda sensibilă. Ce te ţii aşa de ţanţoş? Nu-i decât o formalitate. Totu-i gata aranjat.

„Ingenuu" era unul dintre cuvintele rele ale lui Humboldt. Îndopat cu literatură psihologică, vedea prin mine ca prin sticlă. Visările şi aerele mele eterice nu-l înşelau nicio clipă. Ştia să recunoască agerimea şi ambiţia, agresiunea şi moartea.

Registrul conversaţiei sale era extins la maximum şi, în timp ce plecam la ţară în Buick-ul lui de ocazie, Humboldt se descărca în rafale, pe măsură ce plaiurile zburau pe lângă noi: bojala napoleonică, Julien Sorel, *le jeune ambitieux* al lui Balzac, portretul făcut de Marx lui Ludovic Bonaparte, Individul Universal Istoric al lui Hegel. Humboldt era cu deosebire ataşat de Individul Universal Istoric, interpretul Spiritului, misteriosul conducător care impune omenirii sarcina de a-l înţelege, etcetera. Asemenea subiecte erau frecvent dezbătute în Village, dar Humboldt împrumuta discuţiilor o inventivitate specifică, o energie dementială, o pasiune pentru sofisticare şi pentru echivocuri şi aluzii finneganeşti.

– Şi în America, zicea el, individul acesta hegelian o să răsară, probabil, din aripa de stânga. Născut poate la Appleton, Wisconsin, ca Harry Houdini sau Charlie Citrine.

– Ce ai cu mine? Eşti foarte departe de realitate.

Pe vremea aceea Humboldt mă cam irita. Într-o seară, la ţară, o prevenise împotrivă-mi pe Demmie Vonghel, prietena mea, izbucnind dintr-odată la cină:

– Trebuie să fii atentă în ceea ce-l priveşte pe Charlie. Eu cunosc fetele de genul tău. Investiţi prea mult într-un bărbat. Charlie e dracul gol.

Îngrozindu-se singur de această ieşire, s-a ridicat de la masă şi a fugit afară. Îl auzeam cu toţii păşind greoi pe prundişul drumului de ţară, cufundat în întuneric. Demmie şi cu mine am mai rămas un timp cu Kathleen. În cele din urmă, Kathleen zise:

– Charlie, să ştii că ţine foarte mult la tine. Dar i-a încolţit lui o idee în cap. Cum că tu ai avea o misiune – un soi de misiune secretă – şi că în astfel de oameni aleşi nu poţi avea deplină încredere. Şi Demmie îi place. Are impresia că o ocroteşte. Dar n-are nimic personal cu tine. Nu te-ai supărat, nu?

– Să mă supăr pe Humboldt? E prea fantastic ca să te poţi supăra pe el. Mai ales când se erijează în ocrotitor al fecioarelor.

Demmie părea să se amuze. Orice femeie tânără ar aprecia asemenea solicitudine. Mai târziu însă m-a întrebat în felul ei abrupt:

– Ce-i chestia aia cu misiunea?

– Aiureli.

– Dar parcă şi tu mi-ai spus odată ceva asemănător, Charlie. Sau lui Humboldt i se năzăresc cai verzi pe pereţi?

– Ţi-am spus că uneori am senzaţia ciudată că aş fi timbrat şi expediat prin poştă şi că se aşteaptă să fiu livrat undeva, la o adresă importantă. S-ar putea să conţin unele informaţii neobişnuite. Dar toate astea-s prostii.

Demmie – numele ei întreg era Anna Dempster Vonghel – preda latina la liceul Washington Irving, chiar la răsărit de Union Square, şi locuia pe Barrow Street.

– Există în Delaware un colţ olandez, zicea Demmie. Şi de acolo se trag Vonghelii.

Făcuse studii superioare, studiase limbile clasice la Bryn Mawr, dar fusese și delincventă juvenilă, și la cincisprezece ani făcuse parte dintr-o bandă de hoți de automobile.

– Din moment ce ne iubim, ai dreptul să știi totul, îmi spunea ea. Am cazier – furt de piese de mașini, marijuana, delicte sexuale, automobile furate, urmărită de poliție, accidente de mașină, spital, punere în libertate sub supraveghere, tot tacâmul. Dar știu pe de rost și trei mii de versete din Biblie. Am fost crescută în frica iadului și a osândei veșnice.

Taică-său, milionar de prin nu știu ce văgăună, se plimba în Cadillac-ul lui și scuipa pe fereastră.

– Se spală pe dinți cu detergent de bucătărie. Își dă obolul la biserică. Conduce autobuzul Școlii duminicale. Ultimul dintre vechii Fundamentaliști. Numai că pe aici mișună puzderii din ăștia, spunea Demmie.

Demmie avea ochi albaștri cu albul foarte limpede și un nas în vânt, care te privea obraznic, aproape la fel de expresiv și de imperativ ca și ochii. Dinții din față, cam lungi, o făceau să-și țină buzele ușor întredeschise. Capul lunguieț și elegant era acoperit cu un păr auriu, pieptănat cu cărare în două părți egale ca perdelele unei case îngrijite. Avea o față din acelea pe care le-ai fi putut vedea acum un secol într-un car Conestoga tras de șase cai, o față de pionier, un soi de față foarte albă. Dar pe mine picioarele ei mă dăduseră gata. Erau extraordinare. Și picioarele astea superbe aveau un defect excitant – genunchii i se atingeau și gambele o porneau puțin pieziș, în afară, astfel încât atunci când mergea repede, mătasea bine întinsă a ciorapilor scotea un fâșâit ușor, de frecuș. În îngrămădeala de la un cocteil, unde am întâlnit-o prima oară, abia de-am putut înțelege ce-mi spunea, pentru că mormăia în maniera foarte la modă, dar incomprehensibilă, a celor din Est care mestecă vorbele între fălci. În cămașă de noapte însă era o perfectă fată de țară, fiică de fermier, și rostea cuvintele clar și precis. În mod regulat, pe la două noaptea, o trezeau din somn coșmarurile. Delirurile

creștinismului ei. Se războia cu duhurile rele. Se temea de veșnica pedeapsă. Gemea în somn. Apoi se ridica în capul oaselor plângând cu sughițuri. Iar eu, pe jumătate adormit, încercam s-o alin și s-o îmbărbătez.

– Demmie, iadul nu există.

– Ba eu știu că există. Există un iad – *există*.

– Culcă-ți capul pe brațul meu. Încearcă să adormi la loc.

Într-o duminică de septembrie, în 1952, Humboldt m-a luat cu mașina din fața blocului în care locuia Demmie, pe Barrow Street, lângă teatrul Cherry Lane. Foarte deosebit de tânărul poet cu care mă dusesem la Hoboken să mâncăm moluște, arăta acum masiv și corpolent. Demmie cea voioasă mi-a strigat de pe scara de incendiu a etajului trei, unde cultiva begonii – dimineţile nu mai păstra nicio umbră de coșmar.

– Charlie, uite-l pe Humboldt cu tărăboanța lui.

Coborî pe Barrow Street, „primul poet american cu servofrâne", zicea el. Era copleșit de mistica automobilismului, dar nu știa să parcheze. L-am privit cum încerca să dea îndărăt într-un spațiu potrivit. Eu am o teorie, anume că felul în care își parchează oamenii mașina e foarte grăitor pentru imaginea intimă pe care și-o formează despre ei înșiși și relevă ceea ce gândesc despre părţile lor dosnice. Humboldt urcă de două ori pe trotuar cu o roată din spate și în cele din urmă renunță și opri motorul. Apoi coborî din mașină, într-o jachetă sport cadrilată și ghete de polo strânse cu o curelușă, și trânti portiera care părea lungă de doi iarzi. Salută mutește, cu buzele-i groase lipite. Ochii cenușii păreau mai depărtaţi ca oricând – balena înotând la suprafață pe lângă barca de pescari. Fața lui frumoasă se îngroșase și se răvășise. Era somptuoasă, era fața unui Buddha, dar nu calmă. Eu mă gătisem pentru întrevederea profesorală oficială, eram închingat, înfășurat, butonat. Mă simţeam ca o umbrelă. Demmie își asumase răspunderea înfățișării mele. Îmi călcase cămașa, îmi alesese cravata, îmi periase lins părul negru încă existent pe atunci. Am coborât scările și iată-ne printre cărămizile

zgrunţuroase, lăzile de gunoi, trotuarele în pantă, scările de incendiu, Demmie făcându-ne de sus semne cu mâna, şi foxterierul ei alb lătrând de pe pervazul ferestrei.

– Petrecere frumoasă!

– De ce nu vine şi Demmie? Kathleen o aşteaptă.

– Trebuie să corecteze tezele la latină. Şi să-şi facă planul de lecţii.

– Dacă e atât de conştiincioasă, poate face astea toate şi la ţară. Am s-o conduc la gară la primul tren.

– N-o să accepte. Şi-apoi câinele ei n-o să fie pe placul pisicilor tale.

Humboldt n-a mai stăruit. Ţinea foarte mult la pisici. Şi-acum parcă văd încă în faţa ochilor cele două marionete ciudate ocupând locurile din faţă ale maşinii care sforăia şi râşnea. Buick-ul era scorţoşat de noroi şi arăta ca un camion militar în câmpia Flandrei. Roţile erau cam sărite din ax, cauciucurile bufneau excentric. Humboldt conducea cu viteză prin dimineaţa de toamnă timpurie, anemic însorită, profitând de duminicala pustietate a străzilor. Era un şofer îngrozitor, luând din dreapta curbele spre stânga, avântându-se în viteză, apoi frânând brusc, târându-se. Eu obiectam. Firește că ştiam să conduc mult mai bine, dar orice comparaţie părea deplasată, pentru că el era Humboldt şi nu un şofer. În timp ce conducea, stătea cocoşat asupra volanului, mâinile şi picioarele îi tremurau copilăreşte, şi-şi ţinea ţigaretul între dinţi. Era agitat, vorbindu-mi brambura, amuzându-mă, provocându-mă, informându-mă, copleşindu-mă. Noaptea trecută nu închisese un ochi. Arăta rău. Desigur că bea vârtos, şi se ghiftuia cu pilule, o puzderie de pilule. Căra întotdeauna cu el în servietă *Manualul Merck*. Era legat în piele neagră, ca Biblia, îl consulta adesea şi găsea farmacişti care-i dădeau ce le cerea. Din acest punct de vedere avea o trăsătură comună cu Demmie. Şi ea era o devoratoare de pilule, fără reţetă.

Maşina gonea pe şosea, îndreptându-se spre Holland Tunnel. Aflându-mă atât de aproape de Humboldt, uriaşul

motorizat, în oribila eleganţă capitonată a locurilor din faţă, simţeam fluxul ideilor şi iluziilor care-l străbăteau. Era întotdeauna împresurat de un roi, de o imensitate de idei. Povestea cât de transformat fusese ţinutul mlăştinos din Jersey, chiar sub ochii lui, prin construirea de şosele, terasamente şi fabrici, sau ce-ar fi însemnat un Buick ca ăsta, cu servofrâne şi servodirecţie, în urmă cu cincizeci de ani. Imaginează-ţi-l pe Henry James şofând, sau pe Walt Whitman sau pe Mallarmé. Se declanşase: discuta despre mecanică, lux, comandă, capitalism, tehnologie, Mammon, Orfeu şi poezie, bogăţiile inimii omeneşti, America, civilizaţia mondială. Misiunea lui era să închege laolaltă toate acestea şi ceva pe deasupra. Maşina trecu prin tunel sforăind şi schelălăind şi ieşi din nou în plină lumină a zilei. Coşuri înalte de fabrici, o artilerie cătrănită, lansau maiestuoase salve de fum în tăcere, spre cerul dominical. Mirosul înţepător al rafinăriilor îţi împungea plămânii ca un pinten. Stuful era cafeniu ca supa de ceapă. Petrolierele zăceau înţepenite în canale, vântul bubuia în rafale, norii pluteau mari şi albi. În depărtare, bungalou-urile înghesuite aveau aerul unei viitoare necropole. Pe străzile măturate de soarele palid, cei vii se duceau la biserică. Sub gheata de polo a lui Humboldt, carburatorul gâfâia, iar cauciucurile excentrice zvâcneau pe pietrele pavajului. Rafalele de vânt erau atât de puternice, că până şi Buick-ul greu se bâţâia. Am pătruns pe autostrada suspendată Pulaski, iar umbrele traverselor, tăind prin parbrizul dârdâitor, aruncau vergi asupră-ne. Pe bancheta din spate zăceau talmeş-balmeş cărţi, sticle, cutii cu bere, pungi de hârtie – Tristan Corbière, îmi aduc aminte, *Les Amours Jaunes* cu o supracopertă galbenă, *Gazeta poliţiei*, roz, cu poze de poliţişti vulgari şi de puicuţe parşive.

Casa lui Humboldt se afla în fundul Jersey-ului, lângă graniţa cu Pennsylvania. Acest ţinut marginal nu era bun de nimic decât pentru crescătorii de pui. Împrejurimile erau nepavate, aşa încât am plonjat în prăfărie. Mărăcinii şfichiuiau maşina în timp ce ne hâţânam cu ocoluri uriaşe prin maidanele

de gunoaie presărate cu bolovani albi. Ţeava de eşapament duduia atât de tare, încât nu era nevoie de claxon, deşi maşina ocupa întregul drumeag. Oricine ne-ar fi putut auzi venind.

La un moment dat Humboldt răcni: „Aici e casa noastră!" şi se abătu brusc din drum. Ne hurducarăm peste o moviliţă sau o ridicătură de pământ. Botul Buick-ului săltă, apoi se afundă în bălării. Humboldt apăsă pe claxon, temându-se pentru securitatea pisicilor, dar acestea ţâşniră şi-şi găsiră adăpost sub acoperişul surei care se prăbuşise sub greutatea zăpezii din iarna trecută.

Kathleen ne aştepta în curte, solidă, cu ten de blondă, frumoasă. Faţa ei, în vocabularul complimentelor femeieşti, era „admirabil cizelată". Dar arăta palidă, nu avea coloritul vieţii la ţară. Humboldt spunea că ieşea foarte rar în aer liber. Zăcea în casă şi citea. Era exact ca în Bedford Street, cu excepţia faptului că mahalaua din jur era rurală. Kathleen s-a bucurat când m-a văzut, şi mi-a întins mâna cu prietenie, spunându-mi:

– Bun sosit, Charlie. Mulţumesc c-ai venit. Dar unde-i Demmie, n-a putut să vină? Îmi pare foarte rău.

Şi-atunci mi s-a luminat mintea. O străfulgerare de o curioasă claritate. Am înţeles poziţia în care Humboldt o plasase pe Kathleen, ba am putut-o chiar formula în cuvinte: „Stai locului! Fii liniştită! Nu clinti! Fericirea mea s-ar putea să aibă un chip bizar; dar odată ce voi fi eu fericit, te voi face fericită şi pe tine, mai fericită decât ai visat vreodată să fii. Când eu mă voi simţi mulţumit, binefacerile împlinirii se vor răspândi asupra întregii omeniri." Oare, îmi spuneam eu, nu e acesta însuşi mesajul forţei în zilele noastre? Glasul tiranului smintit, care trebuie să-şi facă poftele personale, în timp ce toţi ceilalţi îşi ţin gura. Am sesizat situaţia pe dată. După aceea mi-am spus că, probabil, Kathleen are anumite tainice raţiuni femeieşti care o determină să-i cânte în strună. S-ar fi zis că şi eu îi cântam în strună şi, într-un anume chip, trebuia să-mi ţin şi eu gura. Humboldt avea unele planuri în

legătură cu mine, în afară de Princeton. Când nu era poet, se dovedea un fanatic făuritor de planuri. Iar eu eram deosebit de susceptibil la influenţa lui. De ce se întâmplau astfel lucrurile, abia de curând am început să înţeleg. Dar mă electriza continuu. Găseam încântător tot ce făcea el. Kathleen era conştientă de acest lucru şi, când am coborât din maşină, păru să zâmbească în sinea ei. Am rămas locului pe iarba bătătorită.

– Trage adânc în plămâni aerul ăsta, mă îndemnă Humboldt. Cu totul altceva decât în Bedford Street, nu? Apoi cită: „Acest castel a fost durat într-o frumoasă aşezare". Şi: „Aici adie-ncântător suflarea paradisului"[1].

După aceea am început să jucăm fotbal. El şi Kathleen jucau mereu. De asta arăta iarba atât de bătătorită. Kathleen îşi petrecea aproape toată ziua citind. Pentru a înţelege peroraţiile soţului ei, spunea dânsa, era necesar să-l ajungă din urmă cu lecturile din Henry James, Proust, Edith Wharton, Karl Marx, Freud şi aşa mai departe.

– Trebuie să-i fac câte o scenă ca s-o mai scot din casă să joace fotbal, se plângea Humboldt.

Kathleen pasa mingea foarte bine – printr-o mişcare puternică, o spirală perfectă. Glasul îi cam pierea în timp ce alerga în picioarele goale şi prindea mingea cu pieptul. Balonul în zbor se legăna ca un fund de raţă. Zbura pe sub arţari, peste frânghia de rufe. După atâta încarcerare în automobil şi în hainele mele ceremonioase, mă bucuram să joc. Humboldt alerga greoi şi dezordonat. El şi Kathleen, în pulovere, arătau ca doi ageamii solizi, blonzi, bine căptuşiţi.

– Ia te uită la Charlie, sare ca Nijinski, exclamă Humboldt.

Semănam cu Nijinski în aceeaşi măsură în care casa lui semăna cu castelul lui Macbeth. Şoseaua muşcase din faleza pe care fusese ridicată casa, şi aceasta începuse să se încline. Cu timpul va fi nevoie s-o proptească. Sau să dea în judecată autorităţile, zicea Humboldt. Era gata să dea în judecată pe

---

[1] Shakespeare, *Macbeth*, I, 7.

oricine. Vecinii creșteau păsări pe terenurile acelea amărâte. De jur-împrejur numai brusturi, scaieți, stejari pitici, siminoc, gropi calcaroase și smârcuri albicioase. Sărăcie lucie. Doar hățișurile ar fi putut prospera aici. Peste drum, puii cloncăneau gutural – îți suna în urechi ca o gâlceavă între imigrante – și copăceii rahitici, stejari și cenușari, arătau subdezvoltați, prăfuiți, niște bieți copaci orfani. Frunzele de toamnă se pulverizaseră și aroma de frunziș mort era plăcută. Arăta pustiu, dar aerul părea bun. Pe măsură ce soarele asfințea, peisajul semăna cu un cadru dintr-un film vechi, sepia. Apus de soare. O împroșcare de roșu dinspre îndepărtata Pennsylvanie, clinchete de tălăngi, câini în curțile cu șoproane cafenii. La Chicago învățasem să extrag ceva dintr-un decor atât de sărăcăcios. La Chicago devii un expert al aproape-nimicului. Priveam cu un ochi limpede la o scenă limpede, apreciam cenușarii roșietici, stâncile albe, oțetarii, peruca verde de pe creștetul falezei povârnite la răscruce.

Era mai mult decât simplă apreciere. Devenise atașament. Ba chiar dragoste. Influența unui poet contribuise probabil ca sentimentul meu față de acest loc să evolueze atât de repede. Nu mă refer la privilegiul de a fi fost admis în viața literară, deși se poate ca și acest fapt să fi avut oarecare importanță. Nu, influența de care vorbesc consta în următoarele: una dintre temele predilecte ale lui Humboldt era acea stăruitoare senzație umană că a existat cândva o lume originară, o lume-mamă care s-a pierdut. Uneori vorbea despre Poezie ca despre o milostivă Insulă Ellis[1] în care o hoardă de invadatori au purces la naturalizarea lor și a acestei planete, realizând o tulburătoare dar insuficient de umanizată imitație a acelei lumi-mamă. Vorbea despre specia noastră ca despre niște surghiuiniți. Dar bunul, bătrânul, țicnitul Humboldt, îmi ziceam eu (și eram destul de îndreptățit să gândesc astfel), acceptase

[1] Insulă în partea superioară a golfului New York, considerată cel mai important centru de imigrare din SUA.

acum provocarea provocărilor. Trebuia să ai încrederea unui geniu ca să poţi face naveta între peticul ăsta de aici, Nicăieri, New Jersey, şi lumea-mamă a glorioaselor noastre origini. De ce dracu' ţinuse zărghitul ăsta să-şi complice astfel existenţa? I se năzărise, probabil, într-o criză de nebunie, ideea de a cumpăra acest loc. Dar acum, alergând printre bălării ca să prind mingea ce se legăna zburând peste frânghia de rufe, în amurg, mă simţeam cu adevărat fericit. Îmi spuneam că poate el va reuşi să o scoată la capăt. Poate că, dacă te-ai rătăcit, e bine să rătăceşti şi mai mult; dacă tot ai întârziat la o întâlnire, cel mai bine, poate, e să mergi extrem de încet, aşa ne sfătuieşte unul dintre iubiţii mei scriitori ruşi.

Mă înşelam amarnic. Humboldt nu acceptase o provocare şi nici măcar nu încerca să o scoată la capăt.

Când s-a întunecat prea tare ca să mai putem juca, am intrat în casă. Casa părea Greenwich Village la ţară. Era mobilată cu piese cumpărate la dughene de chilipiruri, la vânzări de lucruri vechi sau la bazare organizate de biserici, şi îţi dădea impresia că fusese ridicată pe un fundament de cărţi şi de hârtii. Şedeam în camera de zi şi beam bere din borcane de unt de arahide. Solida, blonda, palida, încântătoarea, uşor-pistruiata Kathleen, cu bustul ei plin de vlagă, zâmbea binevoitor, dar în cea mai mare parte a timpului stătea tăcută. Minunate lucruri fac femeile pentru soţii lor. Ea iubea un rege-poet şi-i îngăduia să o ţină captivă la ţară. Sorbea bere din borcan. Încăperea era joasă. Soţul şi soţia erau voinici. Stăteau unul lângă altul pe o canapea. Umbrele lor nu încăpeau pe perete. Se revărsau peste tavan. Tapetul era roz – rozul lenjeriei de damă sau al bomboanelor fondante –, cu un model de trandafiri-şi-zăbrele. Locul în care cândva un burlan de sobă pătrunsese în zid era acum astupat cu o placă de azbest cu margini aurite. Pisicile veneau şi se zgâiau pe fereastră, complet lipsite de haz. Humboldt şi Kathleen se ridicau pe rând ca să le dea drumul în casă. Pentru a deschide ferestrele, trebuiau să împingă nişte foraibăre de modă

veche. Kathleen își rezema pieptul de geam, ridica fereastra cu podul palmei, sprijinind-o apoi cu sânii. Pisicile intrau scânteind de electricitatea nopții.

Poet, gânditor, băutor cu probleme, înghițitor de pilule, om de geniu, nevropat depresiv, făuritor de planuri încâlcite, povestea unui succes, Humboldt scrisese cândva niște poeme de spirit și de mare frumusețe, dar de atunci ce mai făcuse? Dăduse el grai marilor cuvinte și melodii care colcăiau în el? Nu. Poemele nescrise îl sufocau. Se retrăsese în acest loc care uneori i se părea a fi Arcadia, iar alteori infernul. Aici îl ajungeau toate lucrurile rele pe care le spuneau despre el detractorii – alți scriitori și intelectuali. Deveni și el maliţios, dar părea să nu audă ceea ce spunea el despre alții, propriile lui bârfe. Mocnea și urzea intrigi fantastice. Devenea, încetul cu încetul, unul dintre solitarii de zile mari. Și nu era croit pentru solitudine. Fusese croit pentru o viață activă, era o ființă sociabilă. Toate planurile și proiectele lui relevau acest lucru.

Pe vremea aceea se dedicase trup și suflet lui Adlai Stevenson. Gândea că dacă Adlai l-ar putea învinge pe Ike în alegerile din noiembrie, Cultura s-ar reinstaura la Washington.

– Acum că America a devenit o putere mondială, s-a zis cu filistinismul. Filistinismul e perimat și periculos din punct de vedere politic, zicea el. Dacă iese Stevenson, iese literatura – ieșim noi, Charlie. Stevenson citește poemele mele.

– De unde știi?

– N-am dezlegarea de a-ți spune, dar sunt în contact cu el. Stevenson poartă în permanență baladele mele la el, pe parcursul campaniei electorale. În țara asta încep să se ridice intelectualii. În sfârșit, democrația e pe punctul de a crea o civilizație în SUA. De asta ne-am mutat eu și Kathleen din Greenwich Village.

Căpătase o mentalitate de proprietar. Mutându-se într-o regiune stearpă, izolată, din ținuturile sudice muntoase, avea impresia că se lansase în fluxul real al vieții americane. Oricum, acesta era pretextul lui. Pentru că existau și alte rațiuni

care determinaseră mutarea: gelozia, dezamăgirile erotice. Mi-a istorisit odată o poveste lungă și încâlcită. Tatăl lui Kathleen încercase să o îndepărteze de el, de Humboldt. Înainte de căsătorie, bătrânul pur și simplu o vânduse unuia dintre Rockefelleri.

– Într-o bună zi a dispărut, povestea Humboldt. A spus că se duce la patiseria franceză, și dusă a fost aproape un an de zile. Am angajat un detectiv particular, dar îți imaginezi ce sisteme de securitate au pus în mișcare Rockefellerii cu miliardele lor. Există niște tuneluri sub Park Avenue.

– Care dintre Rockefelleri a cumpărat-o?

– Cumpărat-o, ăsta-i cuvântul. A fost vândută de propriul ei tată. Niciodată să nu râzi când citești în suplimentele de duminică despre negoțul cu carne vie.

– Presupun că a fost împotriva voinței ei?

– Kathleen e foarte docilă. Nu vezi, e o mielușea. Se supunea bătrânului sută la sută. Dacă el i-a spus „Du-te", s-a dus. Poate că această supunere era o plăcere reală a ei, pe care codoșul de taică-său a autorizat-o...

Firește, masochism. Asta făcea parte din Jocul Psycheului, pe care Humboldt îl studiase cu maeștrii lui moderni, un joc mult mai subtil și mai bogat în implicații decât orice altă patentată distracție de salon. Acolo, la țară, Humboldt zăcea tolănit pe canapea și citea Proust, chibzuind la mobilurile Albertinei. Arareori îi îngăduia lui Kathleen să se ducă până la supermarket singură, fără el. Ascundea cheile mașinii și o ținea pe Kathleen în gineceu.

Humboldt era încă un bărbat frumos și Kathleen îl adora. Oricum însă, la țară, Humboldt suferea de acute spaime iudaice. El era evreu, ea creștină, și se temea. Se aștepta ca Ku Klux Klanul să dea foc unei cruci în curtea lui sau să-l împuște prin fereastră în timp ce el zăcea tolănit pe canapea citind Proust sau urzind intrigi scandaloase. Kathleen mi-a povestit că inspecta întotdeauna sub capota Buick-ului, în căutare de bombe. Nu o dată a încercat Humboldt să mă facă

să-i mărturisesc că și pe mine mă munceau temeri similare în legătură cu Demmie Vonghel.

Un fermier din vecinătate îi vânduse niște bușteni verzi. Fumegau în căminul mic în fața căruia ne-am așezat după cină. Pe masă se găsea scheletul jupuit al unui curcan. Vinul și berea secau văzând cu ochii. Se mai aflau pe masă un tort de cafea și înghețată de nuci, care se topea. Dinspre ferestre adia un vag miros de hazna, iar cilindrii de gazolină păreau niște obuze de artilerie argintii. Humboldt ne declara că Stevenson era un adevărat om de cultură, primul de la Woodrow Wilson încoace. Dar Wilson fusese mai prejos din acest punct de vedere și decât Stevenson, și decât Abraham Lincoln. Lincoln era tobă de Shakespeare și-l cita în orice moment de criză. „Nimic nu-i serios în lumea muritorilor, Toate-s doar lucruri de joacă... Duncan e în groapă; După zbuciumata ardoare a vieții, doarme liniștit..." Acestea erau premonițiile lui Lincoln când generalul Lee se afla pe punctul de a se preda. Pionierii nu se tem de poezie. Marea Finanță cu teama ei de feminitate, clerul eunucoid cu capitularea lui în fața masculinității vulgare au făcut din religie și din artă niște fătălăi asexuați. Și Stevenson înțelegea aceste lucruri. Dacă i-ai fi putut da crezare lui Humboldt (iar eu unul nu puteam), Stevenson era omul cu suflet elevat al lui Aristotel. Sub administrația sa, membrii cabinetului aveau să umble citând din Yeats și Joyce. Noii șefi de stat major îl vor cunoaște în profunzime pe Tucidide. Humboldt va fi consultat în legătură cu mesajul către Congres asupra situației Uniunii. Va fi un Goethe al noii administrații și va construi la Washington un Weimar.

– Te poți gândi la ceea ce ți-ar plăcea să faci, Charlie. Să zicem, pentru început, o slujbă la Biblioteca Congresului?

– E un film bun la televizor la „Programul nocturn", interveni Kathleen. Un film vechi cu Bela Lugosi.

Își dădea seama că Humboldt era surescitat și că nu avea să doarmă la noapte.

Foarte bine. Am dat drumul filmului de groază. Bela Lugosi era un om de știință nebun, care inventase carnea sintetică. Și-a aplicat-o pe față, alcătuindu-și o mască înfiorătoare, și năvălea în alcovurile unor frumoase fecioare care țipau și-și pierdeau cunoștința. Kathleen, mai fabuloasă decât orice om de știință, și mai frumoasă decât oricare dintre fecioare, privea cu un vag zâmbet aburit, absent și pistruiat. Kathleen era o somnoroasă. Humboldt o asediase cu întreaga criză a Culturii Occidentale. Ațipi. Ce altceva putea face? Înțeleg aceste decade de somn. E un subiect care mi-e foarte familiar. Dar Humboldt nu ne lăsa să ne ducem la culcare. Luase Amytal ca să contracareze Benzedrina, și peste toate astea turnase gin.

Am ieșit în curte și am început să mă plimb prin răcoarea nopții. Lumina din casă se revărsa prin șanțuri și hârtoape, peste hățișuri de bălării. Câini hămăind, sau poate vulpi, stele tăioase. Duhurile programului nocturn se bâțâiau pe ferestre, omul de știință nebun schimba focuri de revolver cu poliția, laboratorul explodă, iar el muri mistuit de flăcări, în timp ce carnea sintetică i se topea de pe față.

Probabil că Demmie urmărea același film în Barrow Street. Ea nu suferea de insomnie. Dimpotrivă, îi era frică de somn și prefera filmele de groază coșmarurilor ei. Când se apropia vremea de culcare, Demmie devenea întotdeauna nervoasă. Ascultam jurnalul de știri de la ora zece, scoteam câinele și jucam table sau dădeam pasiențe. După aceea se așeza pe pat și se uita la Lon Chaney care azvârlea cuțite cu piciorul.

Nu uitasem că Humboldt încercase să se erijeze în protectorul lui Demmie, dar nu-i mai purtam pică. De cum se întâlneau, Demmie și Humboldt se porneau să discute despre filme vechi și pilule noi. Discutau cu atâta pasiune și competență despre Dexamil, încât îmi luau piuitul. Dar îmi plăcea faptul că aveau atât de multe în comun.

– E un om mare, afirma Demmie.

Iar Humboldt o caracteriza pe Demmie:

– Fata asta chiar își cunoaște medicamentele. E o fată excepțională.

Dar Humboldt nu suporta să nu amendeze lucrurile, așa încât adăuga:

– Ar trebui să-și defuleze însă câteva chestii din subconștient.

– Aiurea! Ce chestii? A fost delincventă juvenilă.

– Asta nu-i de ajuns, susținea Humboldt. Viața, dacă nu-i vijelioasă, e egală cu zero. Ori arzi, ori putrezești. America e o țară romantică. Dacă tu ții să fii cumpătat, Charlie, asta-i pentru că ești un rebel, gata să încerce orice. După care, scăzându-și glasul, întreba cu ochii-n podea: Ce părere ai de Kathleen, arată ea ca o femeie dezlănțuită? Și totuși s-a lăsat furată și vândută de taică-su unui Rockefeller...

– Încă nu mi-ai spus cărui Rockefeller.

– În locul tău, Charlie, nu mi-aș face niciun plan legat de Demmie. Fata asta mai are de trecut prin multe suplicii.

Nu făcea decât să se vâre, să se vâre între noi. Totuși mi-am pus vorbele lui la inimă. Pentru că Demmie era lăcașul multor suplicii. Unele femei plâng liniștit, ca o stropitoare de grădină. Demmie plângea pătimaș, așa cum numai o femeie care crede în păcat poate plânge. Când plângea, nu numai că-ți stârnea milă, dar te făcea să-i respecți tăria sufletească.

Humboldt și cu mine am rămas treji până pe la jumătatea nopții, discutând. Kathleen mi-a împrumutat un pulover; își dăduse seama că Humboldt avea să doarmă foarte puțin în acea noapte și poate că a profitat de vizita mea să se mai odihnească și ea un pic, având în față perspectiva unei săptămâni întregi de nopți demențiale, în care nu va mai fi niciun musafir ca s-o mai schimbe.

Ca o introducere la acea Seară de Conversație cu Von Humboldt Fleisher (seară care a constituit un soi de recital), aș dori să fac o succintă dare de seamă istorică: A existat o perioadă (modernă timpurie) în care, în aparență, viața și-a pierdut facultatea de a se orândui singură. A trebuit să *fie*

orânduită. Intelectualii și-au luat asupră-le această misiune. Începând, să zicem, din vremurile lui Machiavelli și până în zilele noastre, această orânduire a constituit proiectul cel mai strălucitor, ispititor, derutant și dezastruos. Într-un om ca Humboldt, inspirat, viclean, trăsnit, clocotea descoperirea că această antrepriză umană, atât de vastă și de o infinită varietate, trebuia să fie acum dirijată de personalităţi excepţionale. El era o personalitate excepţională, deci un virtual candidat la putere. De ce nu? Șoaptele unei judecăţi sănătoase îl lămureau clar de ce nu, și făceau ca toate astea să i se pară comice. Atât timp cât putem râde, suntem în siguranţă. Pe atunci și eu consideram că, mai mult sau mai puţin, mă număr printre candidaţi. Și eu întrezăream mari prilejuri, scene de victorii ideologice și, desigur, triumful personal.

Și acum, un cuvânt despre conversaţia lui Humboldt. Cum era de fapt conversaţia lui Humboldt?

La start, arbora mina unui gânditor echilibrat, și totuși nu era întruchiparea unei minţi sănătoase. Și mie îmi plăcea să discut și ţineam pasul cu el, cât timp mi-era posibil. Un răstimp, la început, avea loc un dublu concert, dar la un moment dat eram alungat din scenă cu viori și cu trompete. Vocea lui Humboldt se ridica, se îneca, iarăși se înălţa raţionând, formulând, dezbătând, descoperind, gura i se lărgea, pete întunecate i se lăţeau sub ochi. Ochii lui păreau împroșcaţi cu cerneală. Cu braţele atârnându-i greoi, pieptul lat, pantalonii adunaţi strâns sub stomac cu o curea din care atârna un lung capăt de piele, trecea de la expunere la recitativ, de la recitativ se avânta la arie, și în spatele lui cânta o orchestră de implicaţii, virtuţi, dragoste pentru arta lui, veneraţie pentru marii oameni ai acestei arte – dar și de suspiciuni și înșelăciuni. În faţa ochilor tăi, omul acesta se recita și se cânta pe sine, oscilând ba dincolo, ba dincoace de graniţa nebuniei.

A început prin a vorbi despre locul pe care-l va ocupa arta și cultura sub prima administraţie Stevenson – rolul lui, rolul *nostru*, căci noi doi urma să întoarcem lumea pe dos.

A prefaţat toate acestea cu o apreciere asupra lui Eisenhower. Eisenhower era lipsit de curaj în politică. Vezi, de pildă, ce le-a îngăduit lui Joe McCarthy şi senatorului Jenner să spună despre generalul Marshall. Era o mămăligă! Dar un admirabil strateg şi diplomat, şi avea minte. Tipul perfect al ofiţerului de garnizoană, maleabil, jucător de bridge, amator de dame şi de *western*-urile lui Zane Grey. Dacă publicul voia un guvern relaxat, dacă se redresase suficient de pe urma depresiunii economice şi dorea o vacanţă după război, dacă se simţea destul de tare ca s-o scoată la capăt fără New Deal, şi dacă era destul de prosper încât să se arate ingrat, o să voteze pentru Ike, genul de prinţ pe care-l puteai comanda după un catalog Sears Roebuck. Poate că oamenii se săturaseră de personalităţi puternice ca FDR[1] sau de oameni energici ca Truman. Dar el nu dorea să subestimeze America. Poate că Stevenson o să reuşească. Atunci vom avea prilejul să vedem cum se dezvoltă arta într-o societate liberală, şi dacă arta e compatibilă cu progresul social. Până una alta, dacă tot îl menţionase pe Roosevelt, Humboldt insinua că s-ar putea ca F.D.R. să nu fi fost străin de moartea lui Bronson Cutting. Avionul senatorului Cutting s-a prăbuşit în timp ce acesta zbura din statul lui după o renumărare a voturilor. Cum de s-a întâmplat aşa ceva? Poate că era amestecat şi J. Edgar Hoover. Hoover îşi menţinea puterea executând treburile murdare ale preşedinţilor. Aminteşte-ţi numai cum a încercat să-l prejudicieze pe Burton K. Wheeler din Montana. Humboldt trecu apoi la viaţa erotică a lui Roosevelt. Apoi de la Roosevelt şi D. Edgar Hoover la Lenin şi Dzerjinski şi GPU. După care urmă Sejanus şi originile poliţiei secrete în Imperiul Roman. Apoi îmi vorbi despre teoriile literare ale lui Troţki şi cât de mult a cântărit arta în bagajul Revoluţiei. Se întoarse din nou la Ike şi la viaţa militarilor în timp de pace, în anii '30. Deprinderile de beţivănie ale militarilor.

---

[1] Franklin Delano Roosevelt.

Churchill și sticluța. Aranjamentele confidențiale menite să-i protejeze de scandal pe cei mari. Măsurile de securitate în bordelurile din New York. Alcoolismul și homosexualitatea. Viața cuplurilor de pederaști. Proust și Charlus. Inversiunile sexuale în armata germană înainte de 1914. În adâncul nopții, Humboldt obișnuia să citească istorie militară și memorii de război. Îi cunoștea pe Wheeler-Bennett, Chester Wilmot, Lidell Hart, pe generalii lui Hitler. Îi cunoștea de asemenea pe Walter Winchell și pe Earl Wilson, Leonard Lyons și Red Smith, și trecea cu mare ușurință de la presa de scandal la generalul Rommel și de la Rommel la John Donne și T.S. Eliot. În legătură cu Eliot părea să cunoască niște fapte stranii, de care nimeni nu mai auzise. Clocoteau în el bârfele și halucinațiile, ca și teoria literaturii. Distorsiunea e inerentă, da, în orice fel de poezie. Dar ce vine mai întâi? Și toate astea plouau asupră-mi, în parte ca un privilegiu, în parte ca un chin, cu ilustrări din clasici, din Einstein și Zsa Zsa Gabor, cu referiri la socialismul polonez și tacticile fotbalistice ale lui George Halas și la rațiunile secrete ale lui Arnold Toynbee și (oarecum) la afacerile cu mașini de ocazie. Tineri bogați, tineri săraci, tineri evrei, tineri creștini, fete din cor, prostituție și religie, bani vechi, bani noi, cluburi de gentlemeni, Back Bay, Newport, Washington Square, Henry Adams, Henry James, Henry Ford, Sf. Ioan al Crucii, Dante, Ezra Pound, Dostoievski, Marilyn Monroe și Joe Di Maggio, Gertrude Stein și Alice, Freud și Ferenczi. Cu Ferenczi era întruna de acord asupra următoarei observații: nimic nu poate fi mai departe de instinct decât raționalitatea și de aceea, potrivit lui Ferenczi, raționalitatea este culmea nebuniei. Uite, ca dovadă, ce nebun ajunsese Newton! La acest punct, Humboldt trecea de obicei la Antonin Artaud. Artaud, dramaturgul, i-a invitat pe cei mai străluciți intelectuali din Paris la o conferință. Când s-au adunat cu toții, nici urmă de conferință. Artaud a apărut pe podium și a început să răcnească la ei de mama focului.

– A căscat gura și a început să urle, spunea Humboldt. Răcnete turbate, și toți intelectualii aceia parizieni stăteau înmărmuriți. Pentru ei evenimentul era un deliciu. Și de ce? Artaud, ca orice artist, era un preot ratat. Preoții rataţi sunt specialiști în blasfemie. Blasfemia este îndreptată asupra unei comunități de eretici. Și în cazul lor, despre ce fel de erezie era vorba? Credința exclusiv în intelect, pe care Ferenczi tocmai o acuzase de nebunie. Dar ce înseamnă aceasta într-un sens mai larg? Înseamnă că singura artă menită să stârnească interesul intelectualilor ar fi aceea care celebrează primatul ideilor. Artiștii au datoria să capteze interesul intelectualilor, această nouă clasă. De aceea condiția culturii și istoria culturii devin subiecte de artă. Și de aceea un public de francezi rafinați a ascultat cu respect răcnetele lui Artaud. Pentru ei, scopul artei este doar acela de a sugera și a inspira idei și discurs. Oamenii cultivați din țările moderne sunt o adunătură de ființe înzestrate cu gândire, aflate în stadiul denumit de Marx acumularea primitivă. Treaba lor este să reducă o capodoperă la simplul discurs. Răcnetul lui Artaud era un act intelectual. În primul rând, un atac la acea „religie a artei", proprie secolului al nouăsprezecelea, pe care urmărește să o detroneze religia discursivității... Și, Charlie, poți să-ți dai seama și singur, zise Humboldt după ce o mai lungise un timp cu cele de mai sus, cât e de important pentru administrația Stevenson să aibă un consilier cultural ca mine, capabil să înțeleagă acest proces universal, într-o oarecare măsură.

În acest moment, Kathleen s-a dus la culcare. Tavanul nostru era podeaua dormitorului ei. Scândurile fiind neacoperite, se auzea fiecare mișcare. O invidiam. Tremuram de frig și mi-ar fi plăcut să mă vâr și eu sub pături. Dar Humboldt tocmai îmi atrăgea atenția că ne aflăm la un sfert de oră de Trenton și la două ore, cu trenul, de Washington. Putea oricând să o zbughească acolo. Îmi destăinui că Stevenson luase deja legătura cu el și că tocmai se aranja o întâlnire între ei doi. Îmi ceru să-l ajut să-și pregătească însemnările pentru

această întrevedere și până la trei dimineaţa n-am discutat decât despre asta. După care m-am retras în camera mea și l-am lăsat pe Humboldt care-și turna o ultimă ceașcă de gin.

A doua zi îi dădu înainte de zor. Mă ameţea atâta analiză subtilă și atâta istorie universală turnate în capul meu la micul-dejun. Humboldt nu dormise niciun moment.

Ca să se mai liniștească, se duse să alerge. Încălţat cu niște pantofi scâlciaţi, bătea prundișul. Înecat în praf până la brâu, cu braţele adunate la piept, porni pe șosea, la vale. Părea să dispară cu totul pe sub cenușarii și stejarii pirpirii, printre taluzurile acoperite cu mohor sfărâmicios, cu ciulini, cu laptele cucului și păpădie. Când s-a întors, pantalonii îi erau plini de scaieţi. Avea un text și în legătură cu crosul. Când Jonathan Swift era secretarul lui Sir Wm. Temple, alerga în fiecare zi mile întregi ca să-și verse năduful. Eşti bântuit de prea multe gânduri, de emoţii prea dense, de obscure necesităţi? Bate drumurile. În felul ăsta îţi iese și ginul prin pori.

Mă luă cu el la o plimbare, și pisicile ne însoţiră prin frunzișul mort și prin tufăriș. Practicau săriturile. Atacau funigeii de câmp. Cu cozi de grenadieri, se repezeau la copaci ca să-și ascută ghearele. Humboldt nu mai putea după ele. Aerul dimineţii era infuzat de un miros foarte plăcut. Humboldt se întoarse în casă, se bărbieri, apoi pornirăm cu fatidicul lui Buick la Princeton.

Postul meu era ca și asigurat. Ne-am întâlnit la prânz cu Sewell – un tip bombănitor, ușor băut, adus de spate, cu obrajii supţi. Nu prea a avut multe să-mi spună. La restaurantul franţuzesc, s-a amuzat să bârfească cu Humboldt despre New York și Cambridge. Sewell, cel mai cosmopolit dintre indivizi, dacă a existat vreodată unul (așa se vedea el), nu ieșise nicicând din America. De altfel nici Humboldt nu fusese în Europa.

– Dacă dorești să faci o călătorie, bătrâne, s-ar putea aranja și așa ceva, îi zise Sewell.

– Nu mă simt încă pregătit, replică Humboldt.

De fapt, se temea să nu fie răpit de foști naziști sau de agenți GPU.

Când Humboldt m-a condus la gară, mi-a spus:

– Ți-am zis eu că întrevederea asta nu-i decât o simplă formalitate. Noi doi, Sewell și cu mine, ne cunoaștem de ani de zile și am scris unul despre celălalt. Dar nu ne purtăm niciun fel de pică. Mă întreb numai de ce i-o fi interesând pe ăia din Damasc Henry James? Mă rog, Charlie, o să fie o stagiune veselă pentru noi doi. Și dacă va trebui să plec la Washington, știu că mă pot bizui pe tine să-mi ții locul aici.

– Damasc! am exclamat eu. Printre arabii ăia el o să fie Șeicul Apatiei.

Humboldt cel palid deschise gura și printre dinții mici se strecură râsul lui tăcut.

Pe vremea aceea nu eram decât un învățăcel și un coate-goale, iar Sewell m-a tratat ca atare. Presupun că a văzut în mine un tânăr finuț, frumușel dar cam bleg, cu ochii mari somnoroși, puțin prea gras și nu prea dispus (lucrul i se citea în priviri) să se entuziasmeze de inițiativele altora. Mă întrista faptul că nu reușise să mă aprecieze. Dar asemenea frustrări îmi inoculează întotdeauna energie. Dacă mai târziu am devenit un atât de formidabil munte de acreditări, aceasta s-a datorat și faptului că am știut să profit de frustrări. M-am răzbunat progresând. Așadar, îi datoram mult lui Sewell și a fost o ingratitudine din partea mea când, mulți ani mai târziu, aflând într-un ziar din Chicago că murise, am rostit, sorbindu-mi whisky-ul, ceea ce rostesc câteodată în asemenea împrejurări: „Unora moartea le prinde bine." Mi-am amintit atunci de panseul pe care i l-am emis lui Humboldt, în timp ce ne îndreptam spre nodul de cale ferată unde ne aștepta legătura spre Jersey. Uite că oamenii mor și murdăriile pe care le-am rostit cândva în legătură cu ei se reîntorc plutind și se țin scai de mine. I-am zis atunci: „Ce-i cu apatia asta a lui? Pavel din Tars s-a deșteptat în drum spre Damasc, dar Sewell din Princeton o să doarmă buștean acolo." Așa a sunat bancul meu păcătos. Mărturisesc că acum

regret vorbele de atunci. Ar trebui să mai adaug, în legătură cu întrevederea noastră din acea zi, că am greșit lăsând-o pe Demmie Vonghel să mă expedieze înțolit în *gris-fer*, cu guler butonat, cravată maro tricotată, și pantofi din piele moale maro, un princetonian de circumstanță.

Oricum, la scurtă vreme după ce am citit necrologul lui Sewell în *Daily News* din Chicago, la patru după-amiază, în timp ce beam un pahar de whisky și mâncam o scrumbie marinată rezemat de tăblia barului din bucătărie, Humboldt, care murise de vreo cinci-șase ani, a reintrat în viața mea. S-a ivit din aripa stângă. Nu voi fi foarte precis în legătură cu data când s-a petrecut aceasta. Pe atunci nu mă prea sinchiseam de timp, semn că eram din ce în ce mai absorbit de alte probleme majore.

Și acum, prezentul. O altă latură a vieții – absolut contemporană.

S-a întâmplat la Chicago, nu cu multă vreme în urmă, că într-o dimineață de decembrie, când am ieșit din casă pentru a mă duce la Murra, contabilul meu, și când am coborât scările, am constatat că mașina mea Mercedes-Benz fusese atacată peste noapte. Prin asta nu vreau să spun că fusese bușită și zgâriată de vreun șofer neatent sau beat, care a întins-o fără să-mi lase un bilet sub ștergătoarele de parbriz. Ci vreau să spun că mașina mea fusese ciomăgită toată, cu bâte de baseball, presupun. Automobilul ăsta de elită, care nu mai era nou, dar care, cu trei ani în urmă, mă costase optsprezece mii de dolari, fusese molestat cu o ferocitate greu de conceput – de conceput, vreau să spun, chiar în sens estetic, pentru că Mercedesurile coupé sunt foarte frumoase, îndeosebi cele *gris-argent*. Dragul meu prieten George Swiebel spunea odată, cu amară admirație:

– Două lucruri s-au priceput nemții ăștia să facă bine: să-i căsăpească pe ovrei și să construiască mașini.

Atacul asupra mașinii a însemnat o grea lovitură pentru mine și din punct de vedere sociologic, pentru că întotdeauna am pretins că îmi cunosc bine Chicago-ul, și eram convins că până și huliganii respectă un automobil frumos. De curând a fost găsită în laguna din Washington Park o mașină scufundată cu un om vârât în portbagaj; încercase bietul să iasă folosindu-se de levierele dinăuntru. Evident, fusese victima unor hoți care hotărâseră să-l omoare – să se descotorosească de un martor. Dar eu mi-am spus, îmi aduc aminte, că mașina lui era un simplu Chevrolet. Niciodată hoții n-ar fi procedat la fel cu un Mercedes 280-SL. Îi declaram prietenei mele Renata că pe mine s-ar putea să mă înjunghie sau să mă ciuruiască pe vreun maidan din Illinois Central, dar de mașina asta a mea nu se vor atinge.

Așadar, în această dimineață am fost desființat din calitatea mea de psiholog urban. Recunoșteam că nu fusese vorba de psihologie, ci numai de fanfaronadă, sau poate că de magie protectoare. Știam că lucrul cu care trebuie să te înarmezi într-un mare oraș american este o centură de siguranță împotriva afectivității, o masivă doză critică de indiferență. Teoriile sunt și ele foarte utile în construirea unei astfel de mase protectoare. Oricum, scopul este acela de a para necazul. Pe mine însă mă ajunseseră acum demențialele chinuri ale iadului. Elegantul meu automobil, sclipitorul meu castron argintiu motorizat, pe care nu avusesem nicio cădere să-l cumpăr – o persoană ca mine, nu îndeajuns de stabilă ca să conducă asemenea comoară –, zăcea mutilat, în întregime! Acoperișul delicat cu panoul glisant, aripile, capota, portbagajul, portierele, broaștele, farurile, cocheta emblemă a radiatorului, toate fuseseră stâlcite și zdrobite cu bâta. Geamurile incasabile rezistaseră, dar erau pocnite de sus până jos. Parbrizul era acoperit de o eflorescență de plesnituri albe. Suferise un soi de hemoragie internă cristalină, îngrozit, aproape că m-am prăbușit la pământ, simțeam că mă cuprinde leșinul.

Cineva procedase cu automobilul meu așa cum am auzit că procedează guzganii când dau iama cu miile prin hambarele cu grâne și sfâșie sacii cu făină numai de dragul de a-i distruge. Am simțit și eu o asemenea sfâșiere în inimă. Mașina aceasta aparținea unei epoci în care venitul meu depășise o sută de mii de dolari. Asemenea venit atrăsese atenția Fiscului, care începu să-mi cerceteze anual încasările. În acea dimineață tocmai mă duceam să-l văd pe William Murra, expertul elegant și onctuos, care mă apărase în două procese împotriva guvernului federal. Deși veniturile mele coborâseră acum la cel mai scăzut nivel atins de mulți ani încoace, totuși Fiscul încă mă urmărea.

Într-adevăr, cumpărasem acel Mercedes 280-SL de dragul prietenei mele Renata. Când Renata văzuse Dodge-ul pe care-l conduceam la vremea primei noastre întâlniri, îmi spusese:

– Asta-i mașină de om celebru? Pe undeva trebuie să fie o greșeală.

Încercasem să-i explic că eram prea susceptibil la influența obiectelor și a oamenilor pentru a fi în stare să conduc un automobil de optsprezece mii de dolari. Când posezi un asemenea automobil grandios, trebuie să te ridici la nivelul lui și, deci, la volan nu mai ești tu însuți. Dar Renata nici n-a vrut să audă de așa ceva. Mi-a spus că nu știu să-mi cheltuiesc banii, că mă neglijez, că nu știu să fac uz de potențialitățile oferite de succesul meu care mă sperie. Renata se ocupa cu decorațiunile interioare, așa încât stilul și luxul erau pentru ea elemente firești. Și, deodată, ideea pusese stăpânire pe mine. Am intrat în ceea ce numesc eu faza Antoniu și Cleopatra. Să se dizolve Roma și Tibrul! Să știe întreaga omenire că o asemenea pereche se poate plimba prin Chicago într-un Mercedes de argint, motorul ticăind ca un miriapod de jucărie construit de-un vrăjitor, mai subtil decât un Swiss Accutron – ba ce zic eu, un Audemars Piguet cu aripi de fluture peruvian bătute în nestemate! Cu alte cuvinte, am acceptat ca mașina să devină o extensie a personalității mele (a laturii

de nesăbuință și de vanitate), așa încât atacul asupra mașinii echivala cu un atac asupra propriei mele persoane. Primul moment a fost extrem de fertil în reacții.

Cum se poate întâmpla una ca asta pe o stradă publică? Zgomotul fusese probabil mai puternic decât cel al pistoalelor de nituit. Firește, toate orașele mari din lume au învățat tacticile gherilei de junglă. La Milano și la Londra explodează bombe. Totuși, eu la Chicago locuiesc într-un cartier liniștit. Mașina era parcată într-o străduță îngustă, după colțul blocului meu. Și portarul blocului să nu fi auzit toată bocăneala aceea în toiul nopții? Nu, ori de câte ori au loc tulburări de stradă, oamenii își trag pătura peste cap. Când aud împușcături, își spun unul altuia: „Rateuri". Cât despre paznicul de noapte, la ora 1 a.m. încuie ușa și se apucă să spele podelele. Coboară la subsol și-și schimbă hainele îmbrăcând o salopetă îmbibată de sudoare. Când intri la o oră târzie în holul blocului, nările îți sunt izbite de un miros amestecat de detergent și mireasma de mosc a salopetei lui (un iz ca de pere putrede). Nu, criminalii care mi-au ciomăgit mașina n-au avut probleme cu paznicul de noapte. Și nici cu poliția. Îndată ce a trecut automobilul brigăzii mobile, știind bine că n-o să mai reapară timp de cincisprezece minute, s-au năpustit din ascunzători și s-au repezit asupra mașinii mele cu ciomege, bâte și ciocane.

Știam foarte bine cui i se datorau toate astea. Fusesem avertizat și răsavertizat. Adeseori în inima nopții îmi suna telefonul. Bâjbâiam, pe jumătate adormit, după receptor și, până să-l duc la ureche, îl auzeam pe interlocutorul meu zbierând:

– Citrine! Tu ești!? Citrine!

– Da? Citrine la aparat. Cine-i?

– Jigodie! Plătește-mi banii. Nu vezi ce-mi faci?

– Eu îți fac, dumitale?

– Mie. Pe mine ți-ai găsit să mă trombonești? Cecul pe care l-ai oprit era al meu. Dă-i drumul, Citrine! Dă drumul nenorocitului ăluia de cec! Nu mă sili să trec la fapte.

– Dormeam dus...

– *Eu* nu dorm. Tu de ce să dormi?

– Încerc să mă dezmeticesc, domnule...

– Fără nume! Tot ce avem noi de discutat se referă la un cec oprit. Fără nume! Patru sute cincizeci de dolari. Ăsta-i singurul nostru subiect comun.

Amenințări gangsterești, în toiul nopții, la adresa mea – mă amenință pe mine, dintre toți oamenii din lume. Pe mine, un suflet aparte și, după părerea mea, aproape comic de inocent. Îmi venea să râd. Râsul meu a fost adeseori criticat. Pe oamenii binevoitori îi amuză. Pe ceilalți îi jignește.

– Nu râde! zbiera nocturnul meu interlocutor. Încetează! Ăsta nu-i râs de om normal. Oricum, de cine mă-ta îți închipui tu că râzi? Ascultă, Citrine, banii aceia i-am câștigat de la tine la un joc de cărți. Să nu vii să-mi îndrugi că era o seară familială sau că erai matolit, toate astea-s gogoși. Ți-am luat cecul și n-am să înghit asemenea palmă.

– Știi bine de ce am oprit plata. Dumneata și partenerul dumitale ați trișat.

– Ne-ai văzut tu?

– V-a văzut gazda. George Swiebel jură că vă făceați semne unul altuia.

– Și-atunci de ce n-a căscat gura, labagiul dracului? Ar fi trebuit să ne dea pe ușă afară!

– Poate că s-a temut să se ia de voi.

– Cine, ăla care crapă de sănătate, cu moaca lui roșie ca pătlăgica? Ce dracu', ăsta arată ca un măr, cu galopatul lui de cinci mile pe zi și cu toată puzderia de vitamine pe care i-am văzut-o în dulăpiorul din baie. Ș-apoi erau șapte, opt oameni la masa de joc, ăștia ne puteau sări în gât. Nu, amicul tău e-o baligă.

– Mă rog, a fost o seară păcătoasă. Eram cherchelit, deși văd că nu mă crezi. Toată lumea își ieșise din minți, alcoolul vorbea în fiecare din noi. Hai să fim raționali!

– Cum, pe mine banca mă anunță c-ai anulat cecul, ceea ce-i totuna c-un picior în cur, și tu îmi ceri să fiu rațional?

M-oi fi crezând v'un ageamiu? A fost o tâmpenie că ne-am ambalat în toată discuţia aia despre educaţie şi colegii. Las' c-am văzut eu ce mutră ai făcut când ţi-am spus numele colegiului de văcari pe care l-am urmat eu.

– Ce legătură au colegiile cu toată treaba asta?

– Nu înţelegi ce-mi faci mie? Tu ai scris toate cărţile alea. Eşti în *Who's Who*. Şi cu toate astea, găoază astupată ce eşti, nu-nţelegi nimic!

– La două noaptea îmi vine cam greu să înţeleg. Nu am putea discuta la lumina zilei, când o să fiu cu mintea limpede?

– Nu mai am nimic de discutat. Am pus punct discuţiilor.

Şi totuşi, fraza asta mi-a repetat-o de multe ori. Cred c-am primit vreo zece telefoane de acest fel de la Rinaldo Cantabile. Şi răposatului Von Humboldt Fleisher îi plăcea să folosească dramaticul decor nocturn pentru a teroriza şi a hărţui oamenii.

George Swiebel îmi ceruse categoric să anulez cecul. Prietenia mea cu George mergea îndărăt până la clasa a cincea şi pentru mine asemenea oameni alcătuiesc o categorie sacră. Am fost adeseori avertizat împotriva slăbiciunilor şi dependenţei pe care le implică prieteniile din copilărie. Fost actor, George renunţase cu mulţi ani în urmă la scenă şi devenise antreprenor. Era un tip bine clădit, cu obrajii rumeni. Nimic umil în felul lui de a fi, de a se îmbrăca, în stilul lui personal. De ani de zile funcţiona ca specialistul meu în lumea interlopă – calitate ce şi-o asumase singur. Îmi furniza informaţii despre criminali, târfe, curse de cai, bande, narcotice, politică şi acţiuni mafiote. Întrucât lucrase la radio şi la televiziune şi în ziaristică, avea relaţii incredibil de extinse, „de la putregai la puritate", cum spunea el. Eu eram bine înşurubat în „puritate". Nu ţin să mă laud, ci doar să explic cum apăream în ochii lui George.

– Ai pierdut banii ăia în casa mea, aşa că destupă-ţi urechile: cei doi bandiţi te-au trişat.

– Atunci ar fi trebuit să le atragi atenţia pe loc. Cantabile are dreptate.

– Are pe dracu', și-i un nimeni. Dacă ţi-ar fi datorat ţie trei dolari, ţi-ai fi rupt pingelele alergând după el. Și era și drogat.

– N-am observat.

– Tu nu observi nimic. Ţi-am făcut semn de nu știu câte ori.

– N-am văzut. Nu-mi amintesc...

– Cantabile te lucra minut de minut. Te îmbrobodea cu vorba. El era momeala. Îţi vorbea de artă și de cultură și de psihologie și de cluburi literare și trăncănea despre nevastă-sa cea cultivată. Te-ai lăsat tras pe sfoară. Și-ai discutat în gura mare despre fiecare dintre subiectele de care-ţi cerusem în mod expres să nu pomenești.

– George, telefoanele astea nocturne ale lui îmi distrug nervii. Am de gând să-i plătesc. De ce nu? Eu îmi plătesc toate datoriile. Trebuie să scap de lipitoarea asta.

– N-ai să-i dai un ban!

Actorul din George învăţase să-și amplifice vocea teatral, să te pironească din priviri, să pară șocat și să te șocheze. Strigă la mine:

– Charlie, ascultă ce-ţi spun!

– Dar am de-a face cu un gangster.

– În nicio bandă nu mai există vreo sămânţă de Cantabile. Au fost toţi excluși cu ani în urmă. Ţi-am spus...

– Atunci e-o foarte reușită copie de gangster. Când îl aud la două noaptea, sunt convins că e un huligan.

– A văzut *Nașul*, sau alt film, și și-a lăsat o mustaţă de italian. Nu-i decât un zănatic cu gură spurcată și-un ciuruc. Altfel nu i-aș fi primit în casă, pe el și pe văru-su. Hai, scoate-ţi-i din minte! S-au jucat de-a gangsterii și te-au trișat. Am încercat să te opresc să-i dai cecul. După aceea te-am făcut să oprești plata. Nu te las eu să le pici în labă. Oricum – ascultă-mă ce-ţi spun – toată povestea s-a isprăvit.

Așadar, m-am supus. Nu puteam pune la îndoială judecata lui George. Și acum, Cantabile dăduse în mașina mea cu tot ce i-a stat la îndemână. Când i-am văzut isprava, am simţit că mi se scurge tot sângele din inimă. M-am rezemat

de zid ca să nu cad. O seară am încercat și eu să mă distrez într-o companie vulgară, și-am picat într-un infern prostesc.

Expresia „companie vulgară" nu-mi aparţinea. De fapt, îmi răsuna în urechi glasul fostei mele soţii. Denise era cea care folosea expresii ca „vulg" sau „companie vulgară". Soarta Mercedes-ului meu i-ar fi pricinuit o profundă satisfacţie. Ceea ce se întâmplase mirosea a război, și ea avea o personalitate intens marţială. Denise o ura pe Renata, prietena mea. Și, în mod destul de corect, o identifica pe Renata cu acest automobil. Îl detesta și pe George Swiebel. Oricum, George își formase o părere complexă despre Denise. Spunea despre ea că e de o frumuseţe rară, dar nu total omenească. Fără îndoială, ochii de ametist, oblici și imenși ai lui Denise, îmbinaţi cu fruntea joasă și dinţii ascuţiţi, sibilinici, se pretau la asemenea interpretări. Era o femeie minunată și feroce. Or, George cel cu picioarele-pe-pământ are și el miturile lui, mai ales când e vorba de femei. Are unele păreri jungiene, pe care le exprimă grosolan. E capabil de simţăminte subtile, care-l frustrează însă, pentru că-i ating coardele inimii, așa încât le contracarează reacţionând cu bădărănie. Oricum, Denise ar fi râs fericită la priveliștea mașinii mele zdrobite. Și eu? Vă închipuiţi cumva că, divorţând, scăpasem de maritalul „ţi-am spus eu"? Iată că acum mi-l adresam singur.

Pentru că Denise îmi vorbea întruna numai despre mine:

– Pur și simplu nu-mi vine să cred că ești așa cum ești. Un om cu asemenea intuiţii fine, autorul unor asemenea cărţi, respectat de cărturarii și intelectualii din lumea întreagă. Uneori stau și mă întreb: „Acesta să fie soţul *meu*? Omul pe care îl cunosc eu?" Ai ţinut prelegeri la marile universităţi din Est, ai primit distincţii și titluri și onoruri. De Gaulle te-a făcut cavaler al Legiunii de Onoare și Kennedy ne-a invitat la Casa Albă. Ţi se joacă pe Broadway o piesă de mare succes. Și-acum ce naiba e în mintea ta? Chicago! Te înconjori de vechii tăi colegi de școală din Chicago, de niște târâie-brâu. E un soi de sinucidere mentală, de autodistrugere.

Cu oamenii realmente interesanţi te fereşti să ai de-a face, cu arhitecţi sau psihiatri sau profesori universitari. Când ai insistat să ne mutăm înapoi aici, am încercat să-ţi organizez o viaţă ca lumea. M-am sacrificat. N-ai vrut să ne stabilim la Londra sau la Paris sau la New York, a trebuit să te întorci aici – în oraşul ăsta sinistru, urât, vulgar, primejdios. Pentru că în inima ta eşti un copil de mahala. Inima ta trage la cloaca din West Side. M-am omorât să fiu o gazdă...

În toate astea era un grăunte de adevăr. Maică-mea ar fi spus despre Denise: *„Edel, gebildet, gellasen"*[1], pentru că Denise făcea parte dintr-o clasă socială superioară. Crescuse în Highland Park. Urmase colegiul Vassar. Tatăl ei, judecător federal, se trăgea şi el din cloaca din West Side. Iar tatăl *lui* fusese ofiţer de poliţie sub Morris Eller, în zilele furtunoase ale lui Big Bill Thompson. Mama lui Denise se măritase cu judecătorul când acesta era foarte tânăr şi doar fiul unui politician dubios, şi-l îndrumase pe calea cea bună vindecându-l de vulgaritate. Denise se aşteptase să realizeze acelaşi lucru cu mine. Dar, în chip bizar, ereditatea ei paternă era mai puternică decât cea maternă. În zilele în care era dură şi arţăgoasă, îl deslueai în glasul ei încordat şi strident pe bătrânul comis-voiajor şi ofiţer de poliţie, bunicu-său. Poate că din cauza acestei genealogii îl ura cu atâta intensitate pe George.

– Nu mi-l aduce pe ăsta în casă, îmi spunea. Nu pot să-i suport fundul pe canapeaua mea şi picioarele pe covorul meu. Parc-ai fi unul din caii aceia de curse pursânge care trebuie să aibă un ţap în grajd, ca să le calmeze nervii. George Swiebel e ţapul tău.

– E un prieten bun, un prieten vechi.

– Slăbiciunea ta pentru colegii de şcoală e incredibilă. Ai o adevărată *nostalgie de la boue*[2]. Te ia cu el la dame?

---

[1] Nobilă, cultivată, detaşată (germ.).

[2] Nostalgia mocirlei (fr.).

Încercam să-i dau un răspuns demn. Dar, în realitate, doream să aţâţ conflictul dintre noi şi o provocam pe Denise. Odată, când servitoarea avea seara ei liberă, l-am adus pe George la cină. În general, când servitoarea noastră era liberă, Denise trecea prin toate stările. Nu putea suferi treburile menajere. Gătitul o ucidea. Îmi cerea să ieşim la un restaurant, dar eu îi răspundeam că n-am chef să mănânc în oraş. Aşa încât, pe la şase seara, amesteca în grabă nişte carne tocată cu sos de roşii, fasole grasă şi praf de chili. În acea seară, i-am spus lui George:

– Împarte cu noi în seara asta nişte *chili con carne*. O să deschidem şi câteva sticle de bere.

Denise mi-a făcut semn să vin în bucătărie. Mi-a spus:

– Nu înghit una ca asta!

Era războinică şi tăioasă. Vocea îi era clară, vibrantă şi foarte răspicată – deslueam arpegiile crescendo ale isteriei.

– Zău aşa, Denise, te poate auzi. Mi-am înăbuşit vocea şi i-am zis: Dă-i şi lui George puţin praf de *chili con carne*.

– N-am de-ajuns. N-am decât un sfert de kil de hamburger. Dar nu asta-i chestiunea. Chestiunea este că refuz să-l servesc.

Am râs. În parte încurcat. În mod obişnuit, vocea mea e baritonală, aproape bas profund, dar sub imperiul unui anumit fel de provocare, glasul mi se înalţă la registrul cel mai de sus, se pierde în gama chiţăielilor de liliac.

– Ia auzi chiţcăitul ăsta, izbucni Denise. Când râzi, îţi dai arama pe faţă. Te-ai născut într-o magazie de cărbuni. Ai fost crescut într-o colivie de papagali.

Ochii ei mari, violeţi erau neclintiţi.

– Bine, am spus.

L-am luat pe George la un restaurant oriental. Am mâncat şaşlâk flambat servit de mauri cu turbane pe cap.

– Nu vreau să mă amestec în căsnicia voastră, îmi spunea George, dar observ că ai încetat să mai respiri.

George are impresia că poate vorbi în numele Naturii. Natura, instinctul, inima sunt punctele lui de reper. E un

biocentric. A-l privi cum își unge cu ulei de măsline mușchii solizi și pieptul de Ben Hur roman înseamnă a lua o lecție despre pietatea față de organism. La urmă trage și o dușcă zdravănă din sticlă. Uleiul de măsline înseamnă soarele și antica Mediterană. Nimic nu-i mai bun pentru intestine, pentru păr, pentru piele. George își tratează trupul cu o cucernică veneraţie. E un preot al cavităților nazale, al pupilelor, al picioarelor.

– Femeia asta nu-ţi lasă destul aer de respirat. Arăţi de parcă te-ai sufoca. Ţesuturile tale nu se oxigenează. O să te îmbolnăvească de cancer.

– O, am răspuns, ea își imaginează că-mi oferă binefacerile unei căsnicii americane. Se pare că adevăraţii americani suferă alături de soţiile lor, și soţiile alături de soţi. Asemenea domnului și doamnei Abraham Lincoln. Este clasica suferinţă din Statele Unite și un pui de imigrant ca mine ar trebui să fie recunoscător. Pentru un evreu e un pas înainte.

Da, Denise ar fi exultat dacă ar fi auzit de această atrocitate. O văzuse pe Renata zburând ca fulgerul la volanul Mercedes-ului argintiu.

– Și tu, tu o făceai pe pasagerul, îmi spunea Denise. Chel ca o minge, chiar dacă-ţi piepteni părul peste chelie, și rânjind. Las' c-o să-ţi dea ea motive de rânjit, curva aia grasă.

De la insulte, Denise trecea la profeţii:

– Viaţa ta intelectuală a început să sece. O sacrifici necesităţilor erotice (dacă ăsta-i termenul potrivit). În afara patului, ce poţi discuta cu ea...? Tu, de bine de rău, ai scris câteva cărţi, ai scris o piesă celebră, deși și pe asta ţi-au rafistolat-o. Te-ai asociat cu oameni ca Von Humboldt Fleisher. Ţi-ai băgat în cap că ești un artist. Dar *noi* cunoaștem bine lucrurile astea, nu-i așa? Și-apoi n-ai mai vrut decât să te descotorosești de toţi, să-ţi dai drumul și să fii propria ta lege. Tu, și cu inima ta neînţeleasă, Charlie. Nu poţi suporta o relaţie serioasă, de asta ne-ai făcut vânt mie și copiilor. Acuma o ai pe târfa asta grasă care nu poartă sutien și-și arată omenirii întregi

sfârcurile groase. Te-ai înconjurat de jidani ignoranţi şi de huligani. Ţi s-a urcat la cap orgoliul şi snobismul. Nimeni nu-ţi mai ajunge cu prăjina la nas... *Eu* te-aş fi putut ajuta. Dar acum e prea târziu.

Evitam să discut cu Denise în contradictoriu. Aveam oarecare înţelegere faţă de ea. Afirma că adoptasem un mod de viaţă greşit. Eram de acord. Avea impresia că nu mă dăruisem trup şi suflet acestei vieţi, or ar fi însemnat să fiu nebun dacă aş fi negat acest lucru. Spunea că scriu cărţi din care nimeni nu înţelege nimic. Poate că aşa era. Ultima mea carte, *Nişte americani*, subintitulată *Semnificaţia de a fi în SUA*, rămăsese nevândută şi fusese trecută repede la reduceri de preţ. Editorii mă imploraseră să n-o public. Îmi oferiseră să mă absolve de o datorie de douăzeci de mii de dolari dacă o ţineam în sertar. Dar acum, în mod pervers, lucram la volumul doi. Da, viaţa mea era în mare dezordine.

Şi totuşi, unui anumit lucru îi eram loial. Aveam eu o anumită idee.

– De ce m-ai cărat înapoi la Chicago? mă întreba Denise. Câteodată îmi zic că ai făcut-o pentru că morţii tăi sunt îngropaţi aici. Asta să fie raţiunea? „Peticul de ţărână în care sunt îngropaţi strămoşii mei evrei?" Şi m-ai cărat aici, la cimitirul tău, ca să-i poţi proslăvi? Asta a fost? Numai ca să te poţi amăgi singur că eşti o fiinţă cu suflet nobil şi minunat? Ceea ce nu eşti nici pe departe!

Asemenea descărcări aveau asupra lui Denise un efect mult mai bun decât cura de vitamine. Cât despre mine, îmi dau seama că anumite neînţelegeri sunt pline de sugestii utile. Dar răspunsul meu final dat lui Denise, deşi mut, era întotdeauna acelaşi. În ciuda inteligenţei ei, Denise nu fusese propice ideii mele. Din acest punct de vedere Renata era mai potrivită – mai potrivită pentru mine.

Renata îmi interzisese să mai conduc o rablă. Am încercat să duc tratative cu cei de la reprezentanţa Mercedes pentru cumpărarea unui 250-C de ocazie, dar în sala de expoziţie,

Renata – aţâţată, înfloritoare, parfumată, abundentă – şi-a pus palma pe capota argintie şi a spus:

– Ăsta – coupé-ul.

Atingerea palmei ei era senzuală. Până şi felul cum şi-a lăsat mâna pe maşină l-am simţit în trupul meu.

Acum însă, trebuia să acţionez într-un fel în faţa distrugerii. Am intrat în hol şi l-am scos afară pe Roland, portarul – slăbănogul, tuciuriul, bătrâniciosul, niciodată bărbieritul Roland. Roland Stiles, doar dacă nu mă înşel (ceea ce e foarte cu putinţă), ţinea la mine. În fanteziile mele de moarte solitară, îl vedeam pe Roland intrând în dormitorul meu şi umplându-şi o sacoşă cu câteva lucruri, înainte de a telefona poliţiei. Proceda astfel cu binecuvântarea mea. Avea mare nevoie în special de maşina mea electrică de ras. Faţa lui de un negru intens era ciupită şi ghimpoasă. Cred că-i era aproape imposibil să se radă cu lama.

Roland, în uniforma lui de un albastru-electric, era tulburat. Dimineaţa, când venise la lucru, văzuse maşina stâlcită, dar: „Nu voiam să fiu eu ăla care să vă stric inima, domnu' Citrine." O văzuseră şi locatarii care plecaseră de dimineaţă la slujbă. Desigur că ştiau a cui era maşina.

– Asta-i ticăloşie curată, zise Roland sobru, cu faţa lui osoasă contorsionată şi cu gura şi mustaţa făcute pungă.

Isteţ la minte, glumea întotdeauna pe seama cucoanelor frumoase care veneau să mă caute:

– Vin în Volkswagen sau Cadillac, pe biciclete sau motociclete, în taxiuri sau pe jos. Întreabă când aţi plecat şi când vă întoarceţi, şi lasă bileţele. Şi vin, vin, vin mereu cu duiumul. Mare crai mai sunteţi. Şi pun mâna în foc că o mulţime de soţi vă poartă sâmbetele.

Dar de astă dată nostimada se evaporase. Nu degeaba fusese Roland, timp de şaizeci de ani, un negru. Ştia el ce-nseamnă infernul. Îmi pierdusem imunitatea care dădea haz felului

meu de-a fi. „Sunteţi la ananghie", zise el, şi mai bolborosi ceva în legătură cu „Miss Univers". Îi spunea Renatei „Miss Univers". Uneori Renata îi dădea câte un bacşiş ca să stea cu băieţelul ei în hol. Copilul se distra cu pachetele, în timp ce maică-sa se afla în patul meu. Nu-mi plăcea lucrul ăsta, dar din moment ce eşti un amant ridicol, fii măcar până la capăt.

– Şi acum?

Roland îşi întinse mâinile în lături. Înălţă din umeri şi-mi zise:

– Chemaţi poliţia.

Da, trebuia să raportez poliţiei, fie şi numai pentru asigurare. Evident, companiei de asigurări cazul o să i se pară foarte curios.

– Fă semn brigăzii mobile când trece pe aici. Cere-le mototolilor ălora să se uite la ruina asta. Şi pe urmă trimite-i sus la mine.

I-am strecurat un dolar pentru deranj. Făceam de multe ori asemenea gest. Or acum fluxul invidiei trebuia deturnat.

Prin uşa închisă a apartamentului am auzit telefonul sunând. Era Cantabile.

– Bună, mă, trufie!

– Dementule! Ăsta-i vandalism curat! Să ciomăgeşti o maşină...

– Ţi-ai văzut automobilul – ai văzut la ce m-ai împins? zbieră el.

Îşi forţa vocea care totuşi îi tremura.

– Ce mai e şi asta? Mă învinovăţeşti pe mine?

– Te-am avertizat doar.

– Eu te-am împins să-mi distrugi frumuseţea de automobil?

– Tu m-ai împins. Da, tu în persoană. Bineînţeles. Ce crezi că n-am sentimente? Nici nu ştii cum mă impresionează o maşină ca asta. Eşti un dobitoc. Numai tu porţi toată vina.

Am încercat să-i răspund, dar mi-a închis gura:

– M-ai forţat! Tu m-ai împins. OK. Şi să ştii că ăsta a fost doar primul pas.

– Ce vrei să spui?

– Continuă să nu-mi plătești și-ai să vezi tu ce vreau să spun.

– Asta ce amenințare mai e? Îți pierzi controlul? Vrei să spui că mă amenințî cu fetițele mele?

– N-am de gând să mă adresez unei agenții de colectat datoriile. Habar n-ai în ce te-ai băgat. Și habar n-ai cine-s eu. Deschide ochii!

De multe ori îmi spuneam singur: „Deschide ochii", și au fost mulți alții care mi-au repetat: „deschide ochii, deschide ochii!". De parc-aș fi avut o duzină de ochi pe care-i țineam cu îndărătnicie închiși. „Aveți ochi de văzut, și nu vedeți." Ceea ce, firește, era un adevăr. Cantabile îi dădea înainte. L-am auzit spunând:

– Hai, dă fuga la George Swiebel și întreabă-l ce-i de făcut. El te-a sfătuit să faci așa. El, cum ar veni, ți-a făcut praf mașina.

– Hai să terminăm cu toate astea, am spus. Sunt gata de negocieri.

– Niciun fel de negocieri! Plătește. Revino asupra cecului. Suma întreagă. Și bani gheață. Nu ordin de plată, nici cec la purtător, să nu-mi umbli cu șahăr-mahăr. Bani gheață. Te sun mai târziu. O să fixăm o întâlnire. Vreau să te văd.

– Când?

– N-are importanță când. Stai lângă telefon până te sun.

O clipă mai târziu am auzit interminabilul și universalul mieunat electronic al telefonului. Eram disperat. Simțeam nevoia să povestesc cuiva cele întâmplate. Aveam nevoie de un sfat.

Simptom cert de deprimare: numere de telefon mi se învălmășeau în minte – coduri poștale, cifre. Trebuia să telefonez cuiva. Prima persoană pe care am sunat-o a fost, desigur, George Swiebel; trebuia să-i spun ce s-a întâmplat. Trebuia să-l și previn. Cantabile ar fi în stare să-l atace și pe el. Dar George plecase cu o echipă. Turnau pe undeva un soclu de beton, m-a informat Sharon, secretara lui. După cum am mai

spus, George, înainte de a deveni om de afaceri, fusese actor. Își începuse cariera la Teatrul Federal. După care devenise crainic la radio. Își încercase norocul și în televiziune și la Hollywood. Se lăuda, printre oamenii de afaceri, cu experiența lui actoricească. Cunoștea mult Ibsen și Brecht și adeseori lua avionul până la Minneapolis ca să vadă câte o piesă la Teatrul Guthrie. Pentru sudul Chicago-ului, George reprezenta Viața Boemă și Artele, creativitatea și imaginația. Era un tip vital, generos și avea o fire deschisă. Un băiat bun. Oamenii se atașau de el. Nu mai departe de micuța Sharon, secretara lui. O țărăncuță din sud, pipernicită și cu o față curioasă, arătând ca Mammy Yokum din paginile umoristice. Și totuși George era fratele ei, doctorul ei, preotul ei, tribul ei. Scotocise prin întregul Chicago de sud și nu găsise acolo decât un singur om: George Swiebel. Când am vorbit cu ea, am avut prezența de spirit să mă prefac, căci dacă i-aș fi spus lui Sharon cât de prost stau lucrurile, nu i-ar fi transmis mesajul meu lui George. O zi obișnuită nu însemna pentru George decât o suită de crize, una după alta – așa se vedea el și ai lui. Misiunea lui Sharon era să-l protejeze. „Roagă-l pe George să mă sune", i-am spus. Am închis aparatul gândindu-mă la concepția asupra crizei, inerentă Statelor Unite, o moștenire din vremurile cuceririi Vestului etcetera. Reflectam la toate astea în virtutea obiceiului. Pentru că ți-e sufletul sfâșiat în bucăți nu înseamnă că încetezi a mai analiza fenomenele.

Mi-am înfrânat dorința reală, care era aceea de a urla. Și am recunoscut în sinea mea că va trebui să mă îmbărbătez singur. N-am sunat-o pe Renata. Renata nu-i expertă în consolări telefonice. De la ea e preferabil să le obții pe viu.

Acum trebuia să aștept telefonul lui Cantabile. Și sosirea poliției. Și trebuia să-l anunț pe Murra, consilierul financiar, că nu mai vin la el. Oricum o să-mi ceară onorariul pe o oră, așa cum fac psihiatrii și alți specialiști. În după-masa aceea urma să le conduc pe fetițele mele, Lish și Mary, la profesorul de pian. Căci, întocmai cum grăiau afișele Companiei

Gulbransen Piano, lipite pe zidurile din Chicago: „Fără o educaţie muzicală, cel mai bogat dintre copii rămâne sărac." Or fetele mele erau fiice de bogătaș și ar fi fost un dezastru dacă ar fi crescut mari fără a fi în stare să cânte *Für Elise* și *Fermierul fericit*.

Trebuia să-mi redobândesc calmul. În căutarea unui element de stabilitate, am executat unicul exerciţiu yoga pe care-l cunosc. Mi-am scos mărunţișul și cheile din buzunare, m-am descălţat, m-am lungit pe podea, cu degetele de la picioare bine întinse și, dintr-o smucitură, iată-mă stând în cap. Cea mai frumoasă dintre mașini, Mercedes-ul meu argintiu 280, nestemata mea, ofranda iubirii mele, zăcea mutilat în stradă. Nici două mii de dolari investiţi în repararea caroseriei n-aveau să redea vreodată pielii ei de metal netezimea dintâi. Farurile îi fuseseră strivite, orbite. N-am avut inima să încerc portierele, probabil că erau blocate. Mi-am propus să mă concentrez pe ură și pe mânie – răzbunare, răzbunare! Dar fără niciun rezultat. Nu reușeam decât să-l văd pe vânzătorul neamţ de la magazin, în halatul lui alb, semănând cu un dentist, și spunându-mi că piesele distruse trebuie să fie importate. Iar eu, încleștându-mi capul pe jumătate chel cu ambele mâini și cu degetele înlănţuite, ca într-un gest de disperare, stăteam cu picioarele în aer – deși mă dureau și-mi tremurau – în timp ce șuviţele de păr de pe margini mi se răspândeau de-o parte și de alta a creștetului, iar covorul verde persan plutea sub mine. Eram rănit în adâncul inimii. Eram deznădăjduit. Frumuseţea covorului constituia una dintre consolările mele. Începuseră să-mi placă mult covoarele și ăsta al meu era o operă de artă. Verdele era catifelat și nuanţat cu multă subtilitate. Roșul se ivea ca o surpriză din acelea ce ţâșnesc drept din inimă. Stribling, expertul meu, îmi spunea că acum aș putea obţine pe covor mult mai mult decât plătisem pe el. Valoarea a tot ce nu era producţie de masă urca vertiginos. Stribling era un obez cumsecade care se ocupase de cai, dar acum ajunsese prea greoi pentru a mai

călări. Se părea că puţini erau astăzi consumatorii de valori reale. Poftim, luaţi exemplul meu. Cum poate fi considerat serios un om care se lasă antrenat într-o farsă grotescă cu un Mercedes-şi-lumea-interlopă? Şi în timp ce stăteam în creştet, ştiam (*trebuia* să ştiu) că şi îndărătul grotescului se ascunde un soi de impuls teoretic; una dintre teoriile tari ale lumii moderne susţine că pentru autorealizare e necesar să accepţi întreaga diformitate şi absurditate a făpturii tale lăuntrice (*ştim* foarte bine că există asemenea trăsături). Tămăduieşte-te pe calea adevărului umilitor ascuns în subconştientul tău. Nu-mi însuşisem această teorie, dar asta nu înseamnă că eram total detaşat de ea. Aveam un adevărat talent pentru absurdităţi, or, când e vorba de talentele tale, nu te înduri să laşi să-ţi scape niciunul din mână.

Îmi spuneam că n-o să scot niciun ban de la compania de asigurări pe baza unei reclamaţii ciudate ca a mea. Contractasem toate soiurile de asigurări pe care le oferă ei, dar pe undeva, prin textul cules cu litere mărunte, vor descoperi fără doar şi poate obişnuita chichiţă. Sub administraţia Nixon, toate marile societăţi anonime deveniseră de o imunitate inexpugnabilă. Bunele, bătrânele virtuţi burgheze, chiar dacă nu însemnau decât praf în ochi, se volatilizaseră pentru totdeauna.

Poziţia asta cu capu-n jos şi picioarele-n sus o învăţasem de la George. George îmi atrăsese atenţia că-mi neglijez corpul. Cu câţiva ani în urmă mă avertizase că mi se zbârceşte gâtul, că am obrajii palizi, că mi se taie uşor respiraţia. La un anumit punct dintre cele două vârste trebuie să opui o oarecare rezistenţă, îmi argumenta el, înainte să-ţi cedeze peretele abdominal, înainte ca pulpele să ţi se subţie şi să-şi piardă vigoarea, iar sânii să arate ca la femei. Există o manieră de a îmbătrâni onorabil din punct de vedere fizic. În ceea ce-l priveşte pe el, George dădea o interpretare foarte zeloasă acestor principii. Imediat după ce şi-a operat vezica biliară, a coborât din pat şi a executat cincizeci de genuflexiuni – considerându-se

propriul său terapeut naturist. Drept care a făcut o peritonită și timp de două zile am crezut cu toții că se prăpădește. Dar suferințele păreau să-l inspire, iar el avea remedii proprii pentru toate bolile. De curând mi-a povestit:

– Alaltăieri când m-am trezit mi-am descoperit o umflătură sub braț.

– Te-ai dus la doctor?

– Nu. Am legat-o cu ață dentară. Am legat-o strâns, strâns, strâns...

– Și ce s-a întâmplat?

– Ieri, când am examinat-o iar, se făcuse cât un ou. Tot n-am chemat doctorul. La dracu'! Am mai luat niște ață și am legat gâlma strâns, strâns, și mai strâns. Și acum s-a vindecat complet, a dispărut. Vrei să vezi?

Când i-am povestit despre durerile mele artritice din ceafă, mi-a prescris să stau în cap. Cu toate că mi-am azvârlit brațele în sus și am râs cu lacrimi (arătând ca una dintre caricaturile cu chip de broască ale lui Goya din *Visión Burlesca* – creatura aceea cu lacăte și zăvoare), am procedat totuși așa cum m-a învățat. Am făcut exerciții și am reușit să stau în cap, și m-am lecuit de durerile din ceafă. După un timp, când am simțit anumite contracții, am apelat la George pentru remediu. Mi-a diagnosticat pe loc:

– E prostata. Simți nevoia să urinezi, pe urmă te oprești, te ustură un pic, și ai o senzație de umilință?

– Exact.

– Nu te neliniști. Când stai în cap, încordează-ți coapsele. Suge-le cum îți sugi obrajii.

– De ce trebuie să fac asta în timp ce stau în cap? Și așa mă simt ca bătrânul Moș William.

Dar George era de neînduplecat:

– Cu capu-n jos și picioarele-n sus!

Și din nou metoda lui și-a făcut efectul. Am scăpat de contracții. Unii pot vedea în George un antreprenor de construcții, solid, cu obrajii rumeni, jovial; eu văd în el un personaj magic;

văd în el o figură de pe cărţile de ghicit. Acum, stând în cap, îl invocam pe George. Când am vreun necaz, el e întotdeauna primul om căruia-i telefonez. Am ajuns la o vârstă la care îţi simţi dinainte crizele de nervi gata să pună gheara pe tine. Și când mă copleșește inexorabila nevoie de ajutor, nu pot face mare lucru. Stau la malul unui lac psihic și știu că dacă cineva ar arunca înăuntru firimituri de pâine, crapul meu ar înota la suprafaţă. Asemenea lumii exterioare, avem fiecare fenomenele noastre interioare. La un moment dat am crezut că lucrul cel mai civilizat cu putinţă ar fi să construiești un parc, o grădină în care să-ţi îngrădești aceste trăsături speciale, subterfugiile tale, ca pe niște păsări, pești și flori.

Oricum, faptul că în afară de mine însumi nu aveam pe nimeni altul căruia să mă pot adresa era cumplit. A aștepta ca o sonerie să sune e un supliciu. În asemenea momente de suspensie mi se strânge inima. Totuși poziţia mea răsturnată mă relaxa. Respiram din nou. Dar în timp ce stăteam cu capul în jos, am văzut în faţa ochilor două cercuri mari, foarte luminoase. Acestea apar uneori pe parcursul exerciţiului. Așa cum stai sprijinit pe craniu, desigur că te gândești imediat la o hemoragie cerebrală. Un medic pe care l-am consultat odată și care s-a declarat împotriva statului în cap, mi-a spus că un pui de găină ţinut astfel cu susu-n jos ar muri în șapte-opt minute. E clar însă că ar muri de spaimă. Pasărea s-ar speria de moarte. Eu bănuiesc că acele cercuri luminoase se datorează presiunii exercitate asupra corneei. Greutatea corpului, apăsând asupra ţestei, bombează corneea și produce iluzia unor mari cercuri diafane. Ca și cum ai privi eternitatea. Pentru care, vă rog să mă credeţi, mă simţeam foarte pregătit în acea zi.

În spatele meu vedeam biblioteca și, după ce mi-am îndreptat puţin poziţia capului, în așa fel încât cea mai mare parte din greutatea corpului cădea pe antebraţe, inelele translucide s-au evaporat, și odată cu ele și umbrele unei hemoragii cerebrale. În schimb, vedeam șiruri, șiruri din cărţile mele. Eu le îngrămădisem în fundul dulapurilor, dar Renata le scosese

la suprafaţă şi le expusese în rafturi, la vedere. Când stau în cap, prefer să mi se ofere priveliştea cerului şi a norilor. E foarte nostim să studiezi norii de jos în sus. Acum însă priveam titlurile care-mi aduseseră bani, recunoaştere, premii; piesa mea, *Von Trenck*, în numeroase ediţii şi limbi, şi câteva exemplare din cartea mea favorită, eşuată, *Nişte americani: Semnificaţia de a fi în SUA*. Cât timp s-a jucat, *Von Trenck* îmi aducea cam opt mii de dolari pe săptămână. Guvernul, care până atunci nu se interesase deloc de sufletul meu, mi-a cerut pe dată şaptezeci la sută, ca recompensă pentru eforturile sale creatoare. Se presupunea că aşa ceva nu m-ar putea afecta. Trebuie să dai Cezarului ce-i al Cezarului. Cel puţin ştii că aşa s-ar cuveni. Banii aparţin Cezarului. Şi apoi *Radix malorum est cupiditas*[1]. Ştiam toate astea.

Ştiam tot ce se cuvenea să ştiu şi nimic din ce-ar fi trebuit într-adevăr să ştiu. Cu partea financiară o feştelisem rău de tot. Desigur, era un fapt extrem de educativ şi educaţia a devenit marea şi universala recompensă americană. Ba chiar, în penitenciarele federale, educaţia înlocuieşte pedepsele. Fiecare închisoare a devenit acum un înfloritor seminar. Tigrii violenţei sunt încrucişaţi cu caii instrucţiunii şi alcătuiesc un hibrid pe care nici Apocalipsul nu l-a visat vreodată. Ca să n-o mai lungesc mult, pierdusem cea mai mare parte din banii pe care mă acuzase Humboldt că i-am câştigat. Problema banilor s-a pus imediat între mine şi Humboldt. Mi-a măsluit un cec de câteva mii de dolari. Nu l-am contestat. Nu voiam să ajung la tribunal. Humboldt ar fi fost încântat să-i fi intentat un proces – îi plăceau litigiile. Dar cecul pe care l-a încasat fusese de fapt semnat de mine, şi mi-ar fi venit foarte greu să explic toate astea în faţa curţii. Şi-apoi, tribunalele mă omoară. Judecători, avocaţi, aprozi, stenodactilografe, băncile, lemnăria, covoarele, până şi paharele cu apă, toate mi-s îngrozitor de urâte. Mai mult, eu mă aflam în America

[1] Lăcomia este rădăcina relelor (lat.).

de Sud când Humboldt a încasat cecul. El tocmai fusese eliberat de la Bellevue și umbla brambura prin New York. Nu avea pe nimeni care să-l țină în frâu. Kathleen stătea ascunsă; țicnita de maică-sa era internată într-un sanatoriu; unchiul lui, Waldemar, face parte din categoria acelor copii eterni, cărora orice responsabilitate le e străină. Humboldt, nebun, se zbenguia și se grozăvea prin New York. Poate că era vag conștient de satisfacția pe care o oferea publicului cultivat, gata să-i bârfească trăsnăile. Scriitorii cuprinși de frenezia disperării, damnați și smintiți, precum și pictorii sinucigași au o valoroasă funcție dramatică și socială. Și la acea vreme, Humboldt era o înveterată Ratare, iar eu un Succes nou-născut. Succesul mă dezorienta. Îmi dădea un sentiment de culpabilitate și de rușine. Piesa care se juca seară de seară la Belasco nu era cea pe care o scrisesem eu. Eu le furnizasem doar cuponul de stofă din care regizorul tăiase, croise, răsucise și cususe propriul său *Von Trenck*. Meditând la toate astea, îmi spuneam că, la urma urmei, Broadway-ul se înrudește cu sectorul croitorie, ba chiar se îmbină perfect cu acesta.

Polițiștii au felul lor de a suna la ușă. Sună ca niște brute. Firește, pășim într-un nou stadiu al istoriei conștiinței umane. Polițiștii urmează cursuri de psihologie și chiar încearcă unele simțăminte în fața comediei vieții urbane. Cei doi indivizi greoi care stăteau pe covorul meu persan erau împovărați cu revolvere, bastoane de cauciuc, cătușe, gloanțe, aparate de emisie-recepție. Un caz atât de neobișnuit – un Mercedes snopit în stradă – îi amuza. Perechea asta de uriași negri emana un miros de mașină a brigăzii mobile – un iz de magherniță îmbâcsită. Feroneria de pe ei clincănea, șoldurile și pântecele li se curbau și se bulbucau.

– În viața mea n-am văzut asemenea masacru al unui automobil, spuse unul dintre ei. Aveți vreo răfuială cu niscaiva actori proști?

Mă încerca, mă lua de departe. Nu voia să audă nimic despre lumea interlopă, despre extorcări, despre relaţiile mafiote. Niciun cuvânt. Totul era limpede. Eu nu *arătam* ca un membru al vreunei bande, dar se prea poate să fi fost. Până şi poliţiştii văzuseră *Naşul*, *Filiera franceză*, *Documentele Valachi*, şi alte filme de acţiune. Eu însumi, în calitate de chicagoan, mă simţeam antrenat în jocul ăsta de-a banda, şi am răspuns:

– Nu ştiu nimic.

Îmi ţineam gura şi cred că poliţia aproba atitudinea mea.

– Parcaţi maşina în stradă? mă întrebă unul dintre ei – un tip cu muşchi voluminoşi şi o faţă mare, bleaga. Eu unul, dacă n-aş avea garaj, mi-aş cumpăra o rablă de maşină.

Pe urmă dădu cu ochii de decoraţia mea; Renata o înrămase în pluş, şi o atârnase pe perete. Mă întrebă:

– Aţi luptat în Coreea?

– Nu. Mi-a dat-o guvernul francez. Legiunea de onoare. Sunt cavaler, *chevalier*. M-a decorat ambasadorul lor.

Cu acea ocazie, Humboldt îmi trimisese una din cărţile lui poştale nesemnate: *„Hahaler! Numele tău e Leziunea de Oroare!"*

De câţiva ani trecea printr-o fază de *Finnegans Wake*. Mi-am amintit de numeroasele noastre discuţii despre viziunea lui Joyce asupra limbajului, despre pasiunea poetului de a da vorbirii o încărcătură de muzicalitate şi semnificaţie, despre primejdiile care dau târcoale oricărei opere de spirit, despre frumosul care cade în abisurile uitării ca în prăpăstiile de gheaţă ale Antarcticii, despre Blake şi Viziune *versus* Locke şi *tabula rasa*. Uitându-mă la poliţişti, îmi aminteam cu melancolie de frumoasele discuţii pe care le purtam cu Humboldt. Omenire, zeitate incomprehensibilă!

– Aţi face bine să vă clarificaţi răfuielile, mă povăţui poliţistul, cu voce joasă şi binevoitoare.

După care îşi îndreptă neagra-i masivitate spre lift. Hahalerul se înclină politicos. Mă înţepau ochii de atâta neajutorată nevoie de ajutor.

Da, medalia mea îmi amintea de Humboldt. Da, Napoleon a ştiut el ce face când le-a conferit intelectualilor francezi panglici, stele şi brelocuri. A luat cu el în Egipt o încărcătură de învăţaţi. I-a vârât pe acolo sub pământ. După care au ieşit la suprafaţă cu inscripţia de la Rosetta. Încă din vremea lui Richelieu, ba chiar mai de timpuriu, francezii erau figuri mari în afaceri culturale. Pe De Gaulle însă nu l-ai fi văzut niciodată purtând vreuna dintre tinichelele astea ridicole. Avea prea mult respect de sine. Indivizii care au cumpărat Manhattan-ul de la indieni nu se împodobeau nici ei cu gablonţuri. I-aş fi dăruit cu dragă inimă lui Humboldt medalia mea de aur. Nemţii au încercat să-i acorde onoruri. A fost invitat în 1952 la Berlin să ţină prelegeri la Universitatea Liberă. A refuzat să se ducă. Se temea să nu fie răpit de GPU sau NKVD. Era un colaborator asiduu la *Partisan Review* şi un antistatinist fervent, aşa că se temea că ruşii vor încerca să-l răpească şi să-l omoare. „Unde mai pui că dacă aş sta un an întreg în Germania, nu m-aş gândi decât la un singur lucru", a declarat public (eu eram singurul lui public). „Douăsprezece luni aş fi doar un evreu şi nimic altceva. Nu-mi permit să acord chestiei ăsteia un an întreg." Dar eu cred că adevărata explicaţie este că se simţea de minune ca nebun la New York. Consulta psihiatri şi făcea scene. I-a inventat un amant lui Kathleen şi apoi a încercat să-l ucidă pe bietul om. Şi-a făcut praf Buick-ul. M-a acuzat că i-am furat personalitatea pentru personajul Von Trenck. A completat în numele meu un cec de şase mii şapte sute şaizeci şi trei de dolari şi cincizeci şi opt de cenţi şi şi-a cumpărat cu ei un Oldsmobile, printre altele. Oricum, nu ţinea să plece în Germania, o ţară unde nimeni nu i-ar fi putut urmări conversaţia.

Mai târziu, a aflat din ziare că am fost făcut Hahaler. Am auzit că pe atunci trăia cu o tânără negresă superbă care studia cornul la Conservatorul Juilliard. Dar când l-am văzut pentru ultima oară pe Strada 46, mi-am dat seama că

era prea dărâmat ca să mai trăiască cu oricine-o fi. Era un om distrus – trebuie să repet acest lucru. Purta un costum cenușiu în care înota. Fața îi era cenușie ca moartea, cenușie ca East River. Capul îi arăta de parcă s-ar fi cuibărit moliile în el și-ar fi făcut tabără în părul lui. Cu toate acestea, ar fi trebuit să-l strig și să-i vorbesc. Ar fi trebuit să mă apropii de el, nu să mă ascund pe după mașinile parcate. Dar cum aș fi putut? Mi se servise micul-dejun în camera edwardiană din hotelul Plaza de către valeți care-ți luau piuitul. Pe urmă zburasem într-un elicopter cu Javits și Bobby Kennedy. Colindam New York-ul ca o efemeridă, în haina mea căptușită cu catifea verde. Eram înțolit ca Sugar Ray Robinson. Numai că-mi lipsea spiritul de luptător și, văzând că vechiul și bunul meu prieten e un om mort, am făcut stânga-mprejur. Am luat din aeroportul La Guardia un 727 îndărăt spre Chicago. În avion m-am simțit tare abătut și am băut whisky cu gheață; eram copleșit de oroare, de gânduri despre destin și alte tra-la-la-uri umanitare – de compasiune. Am dat colțul și m-am pierdut pe Sixth Avenue. Picioarele îmi tremurau, dinții mi-erau încleștați. Mi-am spus în sinea mea: „La revedere, Humboldt, ne întâlnim pe lumea cealaltă." Și două luni mai târziu, în hotelul Ilscombe, care ulterior s-a prăbușit, a pornit-o la trei noaptea cu găleata de gunoi și a murit pe-un coridor.

La o petrecere din Greenwich Village, prin anii patruzeci, am auzit o fată frumoasă spunându-i lui Humboldt: „Știi cum arăți? Ca un personaj desprins dintr-un tablou." Desigur, femeile care visau iubire puteau să aibă viziunea unui Humboldt de douăzeci de ani, coborând dintr-o capodoperă a Renașterii sau a Impresionismului. Dar fotografia apărută în pagina cu anunțuri de deces a ziarului *Times* era îngrozitoare. Am deschis ziarul într-o dimineață și iată-l pe Humboldt, o ruină în tonuri negre și cenușii, o față devastată, pe hârtie de ziar, privindu-mă de pe tărâmul morților. Și în ziua aceea zburam din nou de la New York la Chicago – mă

trambalam încoace și-ncolo fără să știu întotdeauna de ce. Am intrat în toaletă și m-am încuiat acolo. Oamenii băteau în ușă, dar eu plângeam și nu voiam să deschid.

Cantabile nu m-a făcut să aștept prea mult. Mi-a telefonat chiar înainte de prânz. Poate că i se făcuse foame. Mi-am adus aminte că nu mai știu cine, la Paris, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, obișnuia să-l vadă pe Verlaine ducându-se la masă, beat și buhăit, ciocănind frenetic cu bastonul în caldarâm și, la scurt timp după aceea, îl vedea pe marele matematician Poincaré, tot în drum spre masă, îmbrăcat respectabil și urmându-și fruntea uriașă, în timp ce descria curbe cu degetele prin aer. Prânzul e prânz, fie că ești poet, matematician sau gangster. Cantabile mi-a spus:

– Ascultă-mă, cap sec, ne întâlnim imediat după masă. Să aduci bani gheață. Nu care cumva să mai aduci altceva. Bagă de seamă, nicio mișcare greșită!

– Nici n-aș ști ce și cum, am zis.

– Asta cred, atâta timp cât nu pui nimic la cale cu George Swiebel. Să vii singur.

– Bineînțeles. Nici nu mi-a trecut prin cap...

– Mă rog, acuma că ți-am dat ideea, nu care cumva să-ți treacă. Singur-singurel și s-aduci bancnote noi. Nouă bucăți de câte cincizeci. Noi! Nu accept dolari soioși. Și să zici mersi dacă nu-ți vâr pe gât cecul ăla nenorocit.

Ce mai fascist! Dar poate că-și dădea numai aere și făcea pe nebunul ca să se mențină la nivelul barbariei. Oricum însă, singurul meu țel era acum să mă descotorosesc de el prin supunere și deplină consimțire.

– Va fi așa cum dorești, i-am răspuns. Dar unde s-aduc banii?

– La baia rusească de pe Division Street.

– La harabaua aia? Pentru numele lui Dumnezeu!

– Te înșurubezi acolo-n față la unu patruzeci și cinci și aștepți. Singur!

I-am răspuns: „În regulă", dar el nu mai aşteptase acordul meu. Am auzit din nou tonul telefonului. Scheunatul ăsta infernal îmi evocă întotdeauna zbuciumul anxios al sufletului desprins de trup.

Trebuia să mă pun în mişcare. Nu mă puteam aştepta la vreun ajutor din partea Renatei. Lucra în ziua aceea, lua parte la o licitaţie şi s-ar fi supărat rău dacă i-aş fi telefonat la birourile de licitaţii şi i-aş fi cerut să mă conducă în Northwest Side. Renata e o femeie frumoasă şi îndatoritoare, are nişte sâni superbi, dar anumite fleacuri o fac să-i sară ţandăra şi se aprinde din te miri ce. Ei, am s-o scot eu la capăt până la urmă. Poate că aş reuşi să conduc Mercedes-ul până la magazin. Poate că n-o să fie nevoie de-un camion care să-l remorcheze. Şi pe urmă va trebui să găsesc un taxi sau să închiriez o maşină. În autobuz nu mă urc. În autobuze şi-n trenuri mişună beţivii înarmaţi sau drogaţi cu heroină. Dar nu, stai puţin! Întâi trebuie să-i telefonez lui Murra şi pe urmă să mă reped la bancă. De asemenea, va trebui să explic că nu le pot conduce azi pe Lish şi pe Mary la lecţia de pian. Lucrul ăsta-mi stătea ca un pietroi pe inimă pentru că, într-un fel, mi-e frică de Denise. Ea încă mai are oarecare putere asupra mea. Şi Denise făcea mare caz de lecţiile astea. Dar ea face caz din orice, pentru ea totul e de-o importanţă capitală, critică. Prezintă cu mare intensitate toate problemele psihologice referitoare la copii. Problemele privind creşterea copiilor sunt disperate, teribile, mortale. Şi dacă educaţia copiilor mei va da greş, vina va fi numai a mea. Eu i-am abandonat în cel mai critic moment al istoriei civilizaţiei pentru a mă înhăita cu Renata. „Târfa aia cu ţâţe uriaşe" – cum îi spune Denise. Vorbea întotdeauna despre frumoasa Renata ca despre o dezmăţată grosolană şi dură. Epitetele ei urmăreau, pare-se, s-o masculinizeze pe Renata şi să mă efemineze pe mine.

Denise, ca şi averea mea, îşi are originea în teatrul Belasco. Trenck a fost interpretat de Murphy Verviger, şi marea vedetă

avea o mare suită (un cabinier, un agent de publicitate, un comisionar). Denise, care locuia împreună cu Verviger la hotelul St Moritz, sosea zilnic odată cu ceilalţi asistenţi, ducându-i textul rolului. Era îmbrăcată într-o tunică de catifea de culoarea prunei și purta părul lăsat pe umeri. Elegantă, zveltă, cu pieptul cam plat și umerii înalţi, arăta ca un scaun de modă veche cu spetează lată; avea ochii mari violeţi, un colorit fin în obraji și un puf aproape invizibil, misterios, până și pe nas. Din cauza arșiţei de august, ușile mari ale culiselor erau deschise spre aleile de ciment, iar lumina zilei se strecura înăuntru dezgolind oribila chelire și degradare a luxului de odinioară. Belasco era ca un tort cu glazură de funingine pe un platou aurit. Verviger, cu două cute adânci de-o parte și de alta a gurii, era voinic și musculos. Părea un instructor de ski. Îl rodea o dorinţă de rafinament profund. Avea un cap ca o căciulă de husar, o stâncă înaltă, solidă, arogantă, acoperită cu mușchi gros. Denise nota observaţiile de la repetiţii. Scria extraordinar de concentrată, de parcă era eleva cea mai silitoare, urmată de tot restul clasei a cincea. Când venea să-mi pună câte o întrebare, ţinea filele de manuscris la piept și-mi vorbea ca într-o dramatică scenă de operă. Propria-i voce părea să-i dea fiori și să-i dilate ochii uimitori. Îmi spunea:

– Verviger dorește să știe cum preferaţi să pronunţe acest cuvânt – și-mi scria cu litere de tipar cuvântul CARACTER – zice că ar merge să-l pronunţe și „ca-ràcter" și „caractèr". Nu vrea să ia de bun ce-i spun eu: „caracter".

– De ce-și face atâtea griji? Să-l spună cum îi vine, nu-mi pasă.

N-am mai adăugat că-mi pierdusem orice speranţă cu Verviger. Înţelesese piesa greșit și era alături de rol de la un cap la altul. Poate că la hotelul St. Moritz sesiza mai bine lucrurile. Pe atunci însă nu mă interesa chestiunea asta. M-am dus acasă și i-am povestit prietenei mele, Demmie Vonghel, despre frumuseţea orbitoare și înfricoșătoare de la Belasco, prietena lui Verviger.

Ei bine, zece ani mai târziu, eu și Denise eram soț și soție. Și am fost invitați la Casa Albă, de către președinte și doamna Kennedy, în ținută de gală, la o seară culturală. Denise a consultat vreo douăzeci sau treizeci de femei în legătură cu rochia, pantofii, mănușile. Fiind foarte inteligentă, se documenta întotdeauna în problemele naționale și internaționale la coafor. Avea un păr bogat pe care-l purta într-un coc înalt. Nu era lesne să-ți dai seama dacă era proaspăt coafată sau nu, dar eu puteam recunoaște oricând că fusese în acea după-masă la coafor, după conversația ei de la cină; citea cu mare repeziciune și, cât stătea sub cască, devora criza mondială până la ultimul amănunt. „Îți dai seama ce a făcut Hrușciov în Vietnam?" m-a întrebat. Așadar, la coafor, unde se pregătea pentru Casa Albă, a consumat *Time* și *Newsweek* și *The US News and World Report*. În timpul zborului spre Washington a revăzut chestiunea de la Bay of Pigs, criza rachetelor și problema Diem. Intensitatea nervoasă ține de structura ei. După dineu, a pus mâna pe președinte și a discutat cu el între patru ochi. Am văzut-o înghesuindu-l într-un colț în Camera Roșie. Știam că lunecă repede peste încâlcitura de linii ce delimitează teribilele ei probleme personale – și toate erau teribile – de misterele și dezastrele politicii internaționale. Toate se îmbinau într-o criză indivizibilă. Parc-o auzeam întrebând: „Domnule președinte, ce se poate face în legătură cu aceasta?" Uite așa ne solicităm mereu unii pe alții cu tot ce putem. Când i-am văzut împreună, am chicotit în sinea mea. Dar JFK era în stare să-și poarte singur de grijă, și apoi îi plăceau femeile frumoase. Bănuiam că și el citea *The US News and World Report* și s-ar fi putut ca informațiile lui să nu fie cu mult mai ample decât ale lui Denise. Ea ar fi reușit să-i fie un excelent Secretar de stat, dacă s-ar fi inventat metoda de a o trezi înainte de ora 11 a.m. Pentru că-i o femeie extraordinară. Și de o frumusețe rară. Și mai amatoare de litigii chiar decât Humboldt Fleisher. Acesta din urmă se limita mai mult la amenințări. Pe când datorită

lui Denise, din clipa când am divorţat m-am trezit împotmolit într-un nesfârşit şir de procese dezastruoase. Rareori a cunoscut omenirea o reclamantă mai agresivă, mai vicleană, mai plină de fantezie decât Denise. De la Casa Albă am păstrat doar amintirea impresionantei aroganţe a lui Charles Lindbergh, a văicărelilor lui Edmund Wilson că guvernul l-a sărăcit, a muzicii folk interpretate de o orchestră Marine Corps, şi a degetelor domnului Tate care băteau tactul pe genunchii unei doamne.

Una dintre marile dureri ale lui Denise era că, din cauza mea, nu mai putea duce o astfel de viaţă. Marele căpitan Citrine, care odinioară îşi tocise armura în bătălii eroice, se mulţumea acum să astâmpere poftele ţigăncii Renata şi, în ramolismentul lui, cumpărase un ultraluxos Mercedes Benz. Când veneam să le iau pe Lish şi pe Mary, Denise îmi cerea să mă asigur dacă maşina a fost bine aerisită. Voia să nu miroasă a Renata. Scrumierele trebuiau golite de mucurile pătate de ruj. Într-un rând ieşise chiar ea din casă pentru a efectua inspecţia. Spunea că se teme să nu fie presărată cu şerveţele de hârtie mânjite cu Dumnezeu ştie ce.

Plin de aprehensiune, am format numărul de telefon al lui Denise. Spre norocul meu mi-a răspuns fata în casă şi i-am spus:

– Nu pot veni azi să iau fetele. Am nişte necazuri cu maşina.

Când am coborât, am constatat că mă puteam strecura într-un fel în Mercedes şi, cu toate că parbrizul era plesnit tot, mi-am zis că aş putea totuşi conduce dacă poliţia n-o să mă oprească. Am făcut o probă ducându-mă până la bancă, de unde am scos bancnotele noi. Mi-au fost împachetate într-un plic din material plastic. Nu l-am îndoit, ci l-am aşezat în buzunarul în care-mi ţin portofelul. Pe urmă, din cabina unui telefon public, am aranjat o întâlnire la magazinul reprezentanţei Mercedes. La ăştia trebuie să-ţi fixezi întâlnirea – nu mai merge să dai buzna în garaj, ca pe vremurile vechii mecanici. Apoi, cum vârâsem destule fise în aparat,

am încercat din nou să dau de George Swiebel. Se pare că trăncănisem vrute și nevrute în timpul jocului de cărți și dădusem la iveală că lui George îi place să se ducă împreună cu taică-său la baia de aburi de pe Division Street, lângă ceea ce a fost pe vremuri Robey Street. Cantabile spera probabil să-l prindă pe George acolo.

În copilărie mă duceam și eu cu tata la baia rusească.

Acest bătrân stabiliment dăinuia de-o veșnicie, mai fierbinte decât tropicele și putrezind lent. Jos, la subsol, bărbații gemeau pe scândurile opărite de aburi în timp ce li se făceau masaje abrazive cu mături din frunze de stejar muiate în clăbucul dintr-o găleată de murături. Stâlpii de lemn erau mâncați încet de o magnifică putreziciune care le dădea o culoare brună catifelată. În aburii aurii păreau înveliți în blană de castor. Cantabile spera probabil să-l prindă acolo în cursă pe George, dezbrăcat. Ce altă rațiune putea avea ca să stabilească un rendez-vous cu mine în acel loc? S-ar putea să-l bată, s-ar putea să-l împuște. Cine dracu' m-a pus să-mi dau drumul la gură!

– Sharon? Încă nu s-a întors? Ascultă-mă ce-ți spun, zi-i lui George să nu se ducă azi la baia de aburi de pe Division Street. Nu! E o chestiune serioasă.

George spunea despre Sharon: „Fata asta atrage necazurile!" Așa și era. Cu doi ani în urmă, un tip total necunoscut îi tăiase beregata. Necunoscutul năvălise cu un brici în mână în biroul lui George din districtul de sud. L-a plimbat pe gâtul lui Sharon cum își plimbă un virtuoz arcușul, și a dispărut pe veci. „Curgea din ea sângele ca o perdea", povestea George. I-a bandajat gâtul cu un prosop și a dus-o de urgență la spital. Și George personal atrage necazurile. E mereu în căutarea a ceva fundamental, „elementar", „primar", „primordial". În clipa când a văzut sânge, o substanță vitală, a știut ce trebuie să facă. Dar George are și o latură teoretică: e un primitivist.

Rumen, robust, cu mâna grea și cu ochii lui căprui plini de înțelegere umană, George nu e prost decât atunci când își proclamă ideile. Și o face zgomotos și înverșunat. Iar eu mă mulțumesc să-i adresez un rânjet, pentru că știu cât de blajin e de fapt. Își întreține părinții, surorile, fosta soție și copiii mari. Își bate joc de intelectuali, dar e realmente îndrăgostit de cultură. Petrece zile întregi spărgându-și creierii cu tot felul de lecturi dificile. Nu cu prea mare succes însă. Și când îl prezint unor intelectuali adevărați, precum învățatul meu prieten Durnwald, strigă și-i zădărăște și vorbește porcării și obrajii i se înroșesc ca para focului. Mă rog, trăim un moment curios al istoriei conștiinței umane, un moment în care spiritul se trezește în mod universal, iar democrația are un rol creator, o eră de tumult și derută ideologică, ceea ce reprezintă unul dintre principalele fenomene ale zilelor noastre. Humboldt, adolescentinul, era îndrăgostit de viața spiritului, iar eu îi împărtășeam entuziasmul. Dar intelectualii pe care-i întâlnești în societate sunt cu totul altceva. Mu mă comportam cum se cuvine în acel *beau monde* spiritual din Chicago. Denise invita în locuința noastră din Kenwood tot felul de persoane superioare care discutau despre politică, economie, curse de cai, psihologie, sex, crimă. Deși eu le serveam băuturile și rădeam mult, nu eram ceea ce se cheamă binedispus și ospitalier. Nu eram nici măcar prietenos.

– Îi disprețuiești pe oamenii ăștia! îmi reproșa Denise furioasă. Numai Durnwald, mitocanul ăla, face excepție.

Acuzația era dreaptă. Aș fi vrut să-i dobor pe toți la pământ. De fapt era unul dintre visurile mele cele mai frumoase, una dintre speranțele cele mai îndrăgite. Oamenii ăștia erau împotriva Adevărului, Binelui, Frumosului. Negau lumina. „Ești un snob", îmi spunea Denise. Asta însă nu mai era adevărat. Dar nu țineam să am de-a face cu toți șnapanii ăștia, avocați, congresmeni, psihiatri, sociologi, clerici, oameni de artă (în special proprietari de galerii de pictură) pe care-i invita ea.

– Charlie, trebuie să cunoşti oameni adevăraţi, îmi spusese George mai târziu. Denise te-a înconjurat numai de momâi, şi acum zaci în apartamentul ăsta zile în şir, îngropat în cărţi şi hârţoage, şi pun mâna-n foc că o să te ţăcăneşti.

– De ce? protestasem eu. Te am pe tine, şi pe Alec Szathmar, şi pe prietenul meu Richard Durnwald. Şi o am pe Renata. Ca să nu mai vorbim de lumea de la Downtown Club.

– Mult îţi mai prieşte şi individul ăsta, Durnwald. Ăsta-i profesorul profesorilor. Pe ăsta nu-l mai interesează nimic. A auzit şi a citit tot. Când încerc să-i vorbesc, am impresia că joc ping-pong cu zidul. Eu îi servesc mingea, care se striveşte de el, şi cu asta basta. Servesc din nou şi curând constat că nu mai am mingi.

Tăbăra întotdeauna pe Durnwald. Era la mijloc o oarecare rivalitate. George ştia că sunt foarte ataşat de Dick Durnwald. Într-un oraş dur ca Chicago, Durnwald, pe care-l admiram, ba chiar îl adoram, era singurul om cu care puteam face schimb de idei. Dar Durnwald fusese plecat timp de şase luni la Universitatea din Edinburgh, unde ţinuse prelegeri despre Comte, Durkheim, Tonnies, Weber etc.

– Toate aiurelile astea abstracte sunt otravă pentru un om ca tine, Charlie, îmi spunea George. Am de gând să-ţi prezint câţiva oameni din districtul de sud. Apoi se pornea să strige: Eşti prea exclusivist, o să se usuce seva în tine.

– În regulă, am răspuns.

Şi astfel s-a organizat pentru mine fatala partidă de pocher. Dar musafirii lui George ştiau că fuseseră invitaţi ca specimene din lumea de jos. Cei care aparţin unor anumite categorii sunt azi foarte conştienţi de acest lucru. Şi-ar fi dat seama pe dată că eu eram un soi de mintos, chiar dacă George nu mi-ar fi făcut atâta reclamă, împăunându-se că numele meu figura în cărţile de referinţă şi că guvernul francez mă făcuse cavaler. Ei, şi ce-i cu asta? Doar nu eram un Dick Cavett, o adevărată celebritate. Ci un rahat cultivat, iar George mă expunea pe mine lor, şi pe ei mie. Era drăguţ din partea lor

să-mi ierte toată această publicitate zgomotoasă. George mă adusese acolo să savurez calităţile lor de adevăraţi americani, ciudăţeniile lor. Dar ei îmbogăţiseră seara cu propria lor ironie şi răsturnaseră situaţia, aşa încât până la urmă ciudăţeniile mele deveniseră mult mai vizibile.

– Pe măsură ce partida înainta, te plăceau tot mai mult, mi-a spus George. Găseau că eşti destul de uman. Şi-apoi, e vorba de Rinaldo Cantabile. El şi văru-său îşi semnalau unul altuia cărţile, iar tu erai tot mai beat şi habar n-aveai de ce se întâmplă.

– Aşadar eram contrast-avantajat.

– După câte ştiam, expresia asta a ta contrast-avantajat se aplică la perechile căsătorite. Poate să-ţi placă o doamnă pentru că soţul ei, un individ scârbos, face ca ea să apară în avantaj.

– Ei, e ceea ce se numeşte o expresie telescopată.

Nu sunt un mare jucător de pocher. Şi-apoi, eram foarte interesat de oaspeţi. Unul dintre ei era de origine lituaniană şi se ocupa cu închirieri de smochinguri, altul, un tânăr de origine poloneză, urma un curs de computere. Mai era şi un detectiv de la brigada omucideri. Alături de mine şedea un antreprenor de pompe funebre siciliano-american, după care veneau Rinaldo Cantabile şi vărul său Emil. Aceştia doi, pretindea George, apăruseră nepoftiţi. Emili era un scandalagiu de mâna a doua, bun doar să-ţi răsucească braţul şi să arunce cu pietroaie în vitrine. Probabil că luase parte la atacul asupra maşinii mele. Rinaldo era un individ foarte arătos, cu o mustaţă neagră şi mătăsoasă, catifelată ca vizonul, şi îmbrăcat elegant. Era mare *bluff*-er, vorbea tare, izbea cu pumnul în masă, şi ţinea să pară un vajnic antiintelectual. Totuşi, discuta întruna despre Robert Ardrey, despre imperativul teritorial, paleontologia în trecătoarea Olduvai şi despre concepţiile lui Konrad Lorenz. Afirma sus şi tare că soţia lui cea cultivată obişnuia să-şi lase cărţile împrăştiate prin casă. Cartea lui Ardrey o găsise la toaletă.

Dumnezeu știe de ce ne lăsăm atrași unii de alții și apoi ne și atașăm. Proust, un autor în opera căruia mă introdusese Humboldt oferindu-mi și o serie întreagă de instrucțiuni, spune undeva că simțea adeseori o atracție pentru oamenii ale căror fețe îi evocau un gard viu de păducel în floare. Păducelul n-ar fi fost floarea care să-l caracterizeze pe Rinaldo. Mai curând calele albe. Avea un nas extrem de alb, iar nările-i negre, când se dilatau, îmi sugerau un oboi. Oamenii pe care reușesc să-i văd atât de distinct au putere asupra mea. Dar n-aș putea spune ce se manifestă mai întâi: atracția sau observația atentă. Când mă simt dens, opac, cu sensibilitatea tocită, orice percepție rafinată, ivită brusc, exercită o mare influență asupră-mi.

Eram așezați în jurul unei mese rotunde cu picior și, în timp ce cărțile de joc lucioase zburau și licăreau, George îi stimula pe jucători să vorbească. El era impresarul și ei îi făceau pe plac. Detectivul criminolog vorbea despre omorurile în stradă.

– Acum lucrurile s-au schimbat, îl omoară pe zevzec și dacă n-are un sfanț în buzunar, îl omoară și dacă le dă cincizeci de dolari. Eu le zic: „Mă, ticăloșilor, omorâți pentru bani? Pentru bani? Lucrul cel mai ieftin de pe lumea asta? Eu am omorât mult mai mulți nătărăi decât voi toți, da' i-am omorât în război."

Tipul care închiria smochinguri era în doliu după prietena lui, funcționară la rubrica de publicitate a ziarului *Sun Times*. Vorbea cu un accent lituanian lătrat, glumea, se împăuna, dar cu amărăciune. Când începu să-și depene povestea, părea că plesnește de durere, numai că nu plângea. În zilele de luni, aduna smochingurile închiriate. După sfârșitul de săptămână, toate erau pătate cu sos, cu supă, cu whisky, cu spermă, cu ce nu? Marțea o pornea cu mașina la o curățătorie din centrul comercial, unde fracurile erau vârâte într-o baie de detergent. După care își petrecea după-amiaza cu prietena lui. Erau atât

de aprinși și de însetați unul de celălalt, încât nici n-aveau răbdare să ajungă până la pat. Se prăbușeau pe podea.

– Era genul de fată de familie bună. Cum îmi place mie. Dar gata să facă orice i-aș fi cerut, fără să crâcnească.

– Și nu te vedeai cu ea decât în zilele de marți, niciodată n-o invitai la masă în oraș, nu i-ai făcut niciodată o vizită acasă?

– La cinci după-masa se întorcea acasă și se apuca să prepare cina pentru maică-sa, o femeie în vârstă. Jur că nici nu i-am știut numele de familie. În douăzeci de ani nu i-am cunoscut altceva decât numărul de telefon.

– Dar ai iubit-o. De ce nu te-ai însurat cu ea?

Părea uimit de întrebarea mea, se uita la ceilalți jucători cu o expresie care voia să spună: „Ce-i în mintea ăstuia?" Apoi îmi răspunse:

– Cum așa, să mă însor cu o târfă care se întinde prin camere de hotel?

În timp ce toată lumea râdea, antreprenorul de pompe funebre sicilian mă lămuri, cu acel ton special pe care-l întrebuințezi când expui fapte de viață unor momâi intelectuale:

– Uite ce-i, dom'le profesor, nu trebuie să încurcăm borcanele. O soție nu face treburi dintr-astea. Dacă ai un picior barosan, îți cauți un pantof barosan. Și dacă-ți găsești măsura potrivită, nu te mai încurci.

– Oricum, iubita mea-i acum în groapă.

Sunt întotdeauna bucuros să învăț lucruri noi, recunoscător când mi se dă o lecție, gata să mă las corectat, ca să spun așa. S-ar putea afirma că evit să fac opoziție, dar știu când e vorba de prietenie adevărată. Ședeam acolo cu whisky, fise de pocher și țigări de foi, în acea bucătărie din districtul de sud al Chicago-ului, pătrunsă de răsuflarea neagră a oțelăriilor și rafinăriilor, aflată sub păienjenișul liniilor de înaltă tensiune. Observ adeseori ciudate cazuri de supraviețuire în acest district de industrie grea. Crapul și dracul-de-mare supraviețuiesc în iazurile cu duhoare de petrol. Îi pescuiesc negresele momindu-i cu găluști de cocă. Nu departe de mormanele de

zgură pot fi văzuţi iepuri de casă şi marmote. Mierle cu aripi roşii şi cu epoleţi, ca nişte portari în uniformă, zboară peste păpuriş. Persistă şi unele specii de flori.

Recunoscător pentru această seară de tovărăşie umană, mi-am dat frâu liber. M-am uşurat de aproape şase sute de dolari, inclusiv cecul oferit lui Cantabile. Dar sunt atât de obişnuit să mi se ia banii, încât n-am obiectat. M-am simţit foarte bine în seara aceea, bând, râzând din plin, pălăvrăgind. Am pălăvrăgit şi-am tot pălăvrăgit. Firește, îmi expuneam cu oarecare amănunţime preocupările şi proiectele, iar mai târziu mi s-a spus că numai eu singur nu mi-am dat seama de ce se petrecea în jur. Ceilalţi jucători au părăsit masa când au văzut cum trişează verii Cantabile. Îşi semnalau cărţile, măsluiau pachetul şi ridicau mereu miza.

– Nu las eu să treacă una ca asta pe terenul meu, a strigat după aceea George, cuprins de un obişnuit şi teatral acces de iraţionalitate.

– Dar Rinaldo e periculos!

– Rinaldo e un gunoi, a răcnit George.

Posibil, dar în era lui Capone membrii familiei Cantabile fuseseră nişte ticăloşi clasa-ntâi. Pe acea vreme, Chicago-ul se identifica, pentru întreaga omenire, cu ciocnirile sângeroase, mărfurile de contrabandă şi luptele dintre bande. În ierarhia sângeroasă a oraşului Chicago, familia Cantabile ocupa un rang de mijloc. Lucrau pentru Mafie, conduceau camioane încărcate cu whisky, băteau şi împuşcau oameni. Erau nişte bandiţi şi huligani oarecum minori. Dar prin anii patruzeci, un unchi Cantabile mai slab de înger s-a înrolat în forţele poliţieneşti ale oraşului şi a aruncat dizgraţia asupra întregii familii. S-a îmbătat într-o tavernă şi doi haidamaci poznaşi i-au smuls armele şi-au făcut băşcălie de el. L-au silit să se târască pe burtă, l-au făcut să mănânce gunoaie şi rumeguş de pe jos, i-au tras picioare în fund. După ce l-au chinuit şi

l-au umilit, și-au luat tălpășița, triumfători, zvârlindu-i armele și lăsându-l să zacă la pământ, plângând de furie. Asta a fost marea lor greșeală. Omul i-a urmărit și i-a împușcat în stradă. De atunci, povestea George, nimeni nu-i mai lua pe Cantabile în serios. Bătrânul Ralph (Moochy) Cantabile, acum condamnat pe viață la Joliet, a ruinat relațiile dintre familie și bandă, omorând doi adolescenți. De asta Rinaldo nu-și putea permite să primească un bobârnac de la o persoană ca mine, binecunoscută în Chicago, care-i datora bani de la pocher și anulase cecul cuvenit lui. Se poate ca Rinaldo sau Ronald să nu fi avut mare trecere în lumea interlopă, dar îmi făcuse zob Mercedes-ul. Dacă furia lui fusese într-adevăr o furie de huligan, dacă fusese autentică sau simulată – cine ar putea spune? Dar era, evident, unul dintre indivizii aceia orgolioși și susceptibili care provoacă multe necazuri altora pentru că fac mare caz de unele chestiuni personale lipsite de interes pentru orice om cu scaun la cap.

Nu eram atât de nerealist încât să mă întreb dacă prin om cu scaun la cap mă desemnasem pe mine. Când m-am întors de la bancă, m-am bărbierit și-am observat cum fața mea, croită să fie veselă, arborând în general un aer de optimism metafizic universal, menit să afirme că apariția speciei umane pe acest pământ a fost un lucru întru totul minunat, am observat, zic, cum această față, radiind de premisele derivate din democrația capitalistă, arăta acum deprimată, închircită în nefericire, morocănoasă, neplăcută la bărbierit. Să fi fost eu oare sus-menționatul om cu scaun la cap?

Am efectuat câteva operații impersonale. Puțină ontogenie și filogenie a propriei mele persoane. Recapitulare: familia mea se numea Țitrin și venea din Kiev. Numele familiei a fost anglicizat în Insula Ellis. M-am născut la Appleton, Wisconsin, orașul natal al lui Harry Houdini, cu care cred că am unele afinități. Am crescut în cartierul polonez din Chicago, am urmat școala elementară Chopin, iar cel de-al optulea an de viață l-am petrecut într-un salon al unui sanatoriu

TBC. Oameni buni la inimă donau sanatoriului teancuri de reviste cu poze colorate, pentru copii. Acestea erau stivuite lângă fiecare pat. Copiii urmăreau aventurile lui Slim Jim și Boob MacNutt. În plus, citeam, zi și noapte, Biblia. Nu era permisă decât vizita unei singure persoane pe săptămână, așa încât părinții mei făceau cu schimbul, maică-mea cu pieptul strâns într-o rochie veche de mătase verde, cu ochii ei mari, nasul drept, cu fața albă de îngrijorare – sentimentele-i dureroase aproape că-i tăiau răsuflarea – și taică-meu, disperatul luptător imigrant, venind din ger, cu haina îmbibată de fum de țigară. Noaptea copiii aveau hemoragii, sângele îi sufoca și mureau. Dimineața trebuia să înfrunți geometria albă a paturilor făcute. Aici, la sanatoriu, am devenit foarte meditativ și cred că boala mea de plămâni s-a sublimat într-o dereglare emoțională, astfel încât uneori mă simțeam, și mă simt încă, îmbătat de înflăcărare, de un soi de congestie a impulsurilor de tandrețe, îmbinate cu febrilitate și cu amețeala entuziasmului. Datorită tuberculozei am asociat respirația cu bucuria, și datorită mohorelii salonului am asociat bucuria cu lumina, și datorită iraționalității mele am asociat lumina de pe zid cu lumina mea lăuntrică. Se pare că am devenit tipul de om „Slavă ție – Aleluia!". În plus (ca o concluzie), America este o țară didactică, ai cărei cetățeni își oferă întotdeauna experiențele personale drept o lecție utilă pentru ceilalți, sperând să-i îmbărbătezе și să-i ajute – un soi de intensiv proiect personal de relații publice. Uneori socotesc acest lucru drept idealism. Alteori mi se pare delir curat. Din moment ce fiecare este dedicat binelui, cum de se înfăptuiește atâta rău? Când Humboldt spunea că sunt un ingenuu, nu la așa ceva se referea oare? Cristalizând în el atâta rău, bietul om a murit ca un exemplu, lăsând moștenire o întrebare adresată publicului. Întrebarea morții în sine, pe care Walt Whitman o considera întrebarea întrebărilor.

Oricum însă, nu mă sinchiseam de felul în care arătam în oglindă. Am văzut, mai ales în jurul gurii, precipitate

angelice condensându-se în ipocrizie. Așa încât am terminat bărbieritul fără să mă uit și mi-am deschis ochii numai când am început să mă îmbrac. Mi-am ales un costum și o cravată în culori sobre. Nu voiam să-l provoc pe Cantabile printr-o ținută ostentativă.

N-a trebuit să aștept mult liftul. În imobilul meu tocmai trecuse ora de scos câinii la plimbare. În timpul orelor de scos câinii nu-i nicio speranță să prinzi liftul, trebuie să folosești scările. Am ieșit în stradă, la mașina mea stâlcită, a cărei simplă întreținere mă costa o mie cinci sute de dolari pe an. În stradă mirosea urât. Era înainte de Crăciun, un decembrie întunecos și un aer maroniu, mai mult gaz decât aer, venea peste lac dinspre combinatul de oțel și petrol din districtul de sud al orașului și dinspre Indiana. Am intrat în mașină, am pornit motorul și am deschis și aparatul radio. Când a început muzica, aș fi dorit să fi fost mai multe butoane de deschis, pentru că oricât auzeam nu-mi era de-ajuns. Stațiile culturale ofereau concerte de sărbătoare de Corelli, Bach și Palestrina – Musica Antiqua, dirijate de răposatul Greenberg, cu Cohen la viola da gamba și Levi la clavecin. Interpretau cantate evlavioase, emoționante, la instrumente vechi, în timp ce eu mă străduiam să mă uit prin parbrizul sfârtecat de Cantabile. Pachetul cu bancnote proaspete de câte cincizeci de dolari se odihnea alături de ochelarii mei, de portofel și de batistă. Încă nu hotărâsem ordinea în care urma să acționez. Niciodată nu hotărăsc dinainte asemenea lucruri, ci aștept să mi se reveleze singure. Aflându-mă pe șoseaua laterală, mi s-a năzărit să mă opresc la Downtown Club. Spiritul meu se afla într-una dintre dispozițiile „Chicago". Cum aș putea descrie acest fenomen? Când mă aflu în dispoziția Chicago, tânjesc cumplit după ceva, inima mi se dilată, sunt mistuit de o nerăbdare dureroasă. Partea simțitoare a sufletului meu jinduiește să se exprime. Încerc unele dintre simptomele celor care iau o supradoză de cafeina. Și, în același timp, am senzația că aș fi instrumentul unor forțe

externe. Acestea mă folosesc fie ca pe un exemplu de eroare umană, fie ca pe simpla fantomă a unor lucruri dezirabile ce urmează să vină. Am condus mai departe. Uriașul lac palid mi se nălucea în față. Spre răsărit, un vast cer alb siberian, iar McCormick Place amara la țărm, ca un portavion. Viața se evaporase din iarba care căpătase o culoare gălbuie, iernatică. Automobiliștii se abăteau din culoar pentru a se putea uita la Mercedes-ul atât de incredibil mutilat.

Voiam să discut cu Vito Langobardi la Downtown Club și să aflu părerea lui – singura valabilă – asupra lui Rinaldo Cantabile. Vito era un gangster de stil mare, fost partener al răposatului Murray Cămila și al clanului Battaglia. Jucam adeseori tenis la perete împreună – și îmi plăcea Langobardi. Îmi plăcea foarte mult și aveam impresia că și el ține la mine. Era o foarte importantă personalitate a lumii interlope, și deținea un rang atât de înalt în organizație, încât se sublimase într-un gentleman, iar discuțiile noastre se învârteau numai în jurul pantofilor și cămășilor. Dintre toți membrii clubului, numai el și cu mine purtam cămăși de comandă, cu fente pentru balene sub guler. Balenele astea ne uneau oarecum. Ca într-un trib sălbatic, despre care am citit cândva și unde din cauza unui teribil tabu asupra incestului, fratele și sora, odată adolescenți, nu se mai întâlnesc până în pragul bătrâneții, când prohibiția încetează brusc... nu, comparația nu e bună. Dar la școală am cunoscut mulți copii violenți, copii teribili a căror viață de adulți a fost cu totul diferită de a mea; așa că acum puteam discuta despre pescuit în Florida și despre cămăși de comandă cu fente și despre dobermanul lui Langobardi. După câte o partidă, în democrația nudă a garderobei sorbeam prietenește sucuri de fructe și vorbeam despre filmele porno.

– Niciodată nu mă duc să le văd, îmi mărturisea Langobardi. Dacă se întreprinde vreo razie la spectacol și mă arestează? Ce impresie ar face asemenea știre în ziare?

Pentru a realiza saltul calitativ în societate, ai nevoie doar de câteva milioane de dolari, iar Vito, cu milioanele lui puse

la saramură, a devenit calitate absolută. Vorbele urâte le lasă pe seama brokerilor și a avocaților. În sala de joc, se clatină puțin când aleargă, pentru că mușchii gambelor nu-i sunt prea dezvoltați, deficiență întâlnită și la copiii nervoși. Dar are un joc subtil. Mă bate mereu, pentru că știe întotdeauna cu exactitate ce fac eu în spatele lui. M-am atașat de Vito.

Tenisul la perete, pe care l-am învățat de la George Swiebel, este extrem de rapid și de violent. Te ciocnești de ceilalți jucători sau te izbești de zid. Primești lovituri în fund, de multe ori te plesnești singur cu racheta peste obraz. Pe mine jocul m-a costat un dinte din față. M-am pocnit singur și după aceea am avut o poveste cu forarea rădăcinii și implantarea unei coroane. Am început prin a fi pe rând un copil debil, un pacient tebecist, apoi m-am întărit, după aceea am degenerat, și la urmă George m-a silit să-mi recuperez tonusul muscular. Uneori, dimineața când cobor din pat, mă pomenesc că-s șchiop și abia de reușesc să-mi îndrept spinarea, dar la prânz mă aflu în sală, jucând, sărind, trântindu-mă cât sunt de lung pe podea ca să parez rateurile, zvârlindu-mi picioarele și făcând piruete ca un balerin rus. Oricum însă, nu sunt un jucător bun. Pun prea multă inimă, împing lucrurile prea departe. Cad într-un fel de frenezie competitivă. Și-apoi, când lovesc mingea, îmi spun întruna: „Dansează, dansează, dansează!" Convins că măiestria jocului depinde de dans. Dar gangsterii și oamenii de afaceri, transpunându-și în aceste partide stilul profesional, mă întrec la dans și câștigă. Îmi spun mereu că atunci când voi dobândi claritate mentală și spirituală și voi transpune această claritate în joc, nimeni nu va mai fi în stare să mă ajungă. Nimeni. O să-i bat pe toți. Între timp însă, în pofida stării mele spirituale încețoșate care mă împiedică să învinge, joc pătimaș pentru că, atunci când nu mă lansez în acțiune încordată, cad în disperare. Pur și simplu în disperare. Din când în când, câte un atlet de vârstă mijlocie se prăbușește. Transportați de urgență la spital, unii dintre jucători nu s-au mai întors niciodată. Langobardi și cu mine jucam „Taie

gât" (un joc în trei) cu un cetăţean numit Hildenfisch, care a fost doborât de un atac de cord. Observasem noi că Hildenfisch gâfâia. După joc s-a dus să se odihnească la saună şi, deodată, cineva a dat buzna afară strigând: „Hildenfisch a leşinat". Când îngrijitorii de culoare l-au întins pe covor, împroşca apă. A fost adusă pe dată o instalaţie mecanică de reanimare, dar nimeni nu ştia cum s-o manevreze.

Uneori, când mă întrec cu gluma la joc, Scottie, directorul atletic, îmi cere să abandonez:

– Charlie, opreşte-te şi priveşte-te puţin, eşti purpuriu la faţă.

În oglindă însă mă văd sinistru, şiroind de sudoare, întunecat, negru, cu inima bătând ca un ciocan. Câteodată am senzaţia că sunt şi puţin surd. Trompele lui Eustaţiu! Îmi pun singur diagnosticul: datorită tensiunii arteriale, trompele se ondulează. „Lichideaz-o prin mers!" îmi spune Scottie. Păşesc în sus şi-n jos pe bucata de covor pe veci identificată cu sărmanul Hildenfisch, posacul, inferiorul Hildenfisch. Dar în optica proprie Morţii, eu nu sunt cu nimic mai bun decât Hildenfisch. Şi, o dată, când iar m-am întrecut cu gluma în sala de joc şi a trebuit să mă întind, gâfâind, pe canapeaua de plastic roşu, Langobardi s-a apropiat şi mi-a aruncat o privire. Când e îngândurat, se uită saşiu. Unul dintre ochi o ia razna, ca mâna unui pianist.

– De ce întinzi prea tare coarda, Charlie? m-a întrebat. La vârsta noastră o partidă scurtă e de-ajuns. Mă vezi pe mine vreodată jucând mai mult? Într-o bună zi s-ar putea să dai ortu' popii. Adu-ţi aminte de Hildenfisch.

Da. Să dau ortu' popii. S-ar putea ca zarurile să cadă în defavoarea mea. Trebuie să pun capăt acestui joc de-a v-aţi ascunselea cu moartea. M-a impresionat atenţia pe care mi-o dădea Langobardi. Să fi fost însă numai din solicitudine umană? Accidentele fatale nu-i stau bine unui club pentru menţinerea sănătăţii, şi două infarcturi la rând ar fi adus o tristă reputaţie localului. Totuşi, Vito dorea să mă ajute pe cât

îi stătea în putinţă. Nu existau prea multe lucruri importante pe care să ni le putem spune unul altuia. Uneori îl observam în timp ce vorbea la telefon. În felul lui, era un eficient director administrativ american. Frumosul Langobardi, mai elegant îmbrăcat decât oricare dintre preşedinţii consiliilor de administraţie. Până şi mânecile paltonului îi erau ingenios căptuşite, iar spatele vestei era confecţionat dintr-un frumos brocart. Primea mereu apeluri telefonice de la Finch, regele lustragiilor – „Johnny Finch la telefon, cabina cinci" şi Langobardi accepta convorbirile cu Finch. Era un tip foarte bărbătos şi deţinea putere. Vorbea la telefon cu voce scăzută, probabil dând instrucţiuni, emiţând dispoziţii, hotărâri, stabilind penalizări. Dar mie, ar fi putut oare să-mi spună ceva serios? Iar eu, puteam oare să-i împărtăşesc ce-mi frământa mintea? Puteam să-i spun, de pildă, că în acea dimineaţă citisem din *Fenomenologia* lui Hegel paginile privitoare la libertate şi moarte? Puteam să-i mărturisesc că meditasem la istoria conştiinţei umane, cu deosebită insistenţă asupra problemei plictisului? Puteam oare să-i împărtăşesc faptul că de ani de zile mă preocupa această temă, pe care o discutasem cu răposatul poet Von Humboldt Fleisher? Niciodată. Nici măcar cu astrofizicienii, cu profesorii de economie sau de paleontologie nu puteam discuta asemenea chestiuni. Existau în Chicago multe lucruri frumoase şi impresionante, dar cultura nu se număra printre acestea. Oraşul cu care aveam noi de-a face era cu desăvârşire acultural şi totuşi străbătut de spirit. Spirit fără cultură, ăsta-i numele jocului, nu? Vă place? Este absolut exact. O condiţie pe care eu am acceptat-o de mult.

Ochii lui Langobardi păreau să aibă puterea periscopică de a vedea pe după colţuri.

– Bagă-ţi minţile-n cap, Charlie. Fă aşa cum fac şi eu.

I-am mulţumit sincer pentru interesul lui binevoitor.

– Încerc, i-am zis.

Aşadar, azi am parcat maşina sub copertina din spatele clubului. Apoi m-am urcat în lift şi am ieşit la frizerie. Aici,

obișnuita activitate – cei trei frizeri: suedezul voinic cu părul vopsit, sicilianul mereu el însuși (nici măcar ras) și japonezul. Toți cu aceeași frizură tapată, toți cu aceeași vestă galbenă cu nasturi aurii, peste o cămașă cu mâneci scurte. Toți trei mânuiau *föhnuri* cu țeava albastră și ajustau părul a trei clienți. Am intrat în club prin camera de toaletă, cu becurile leșioase de deasupra chiuvetelor; Finch, Johnny Finch în carne și oase, umplea pisoarele cu mormane de cuburi de gheață. Era și Langobardi acolo, sosit la o oră timpurie. În ultima vreme purta părul cu un breton scurt pe frunte, ca un târcovnic de țară englez. Era dezbrăcat și răsfoia *The Wall Street Journal*; îmi aruncă un zâmbet în fugă. Puteam oare să mă lansez într-un nou gen de relație cu Langobardi, să-mi trag un scaun lângă el, să mă așez cu coatele pe genunchi, privindu-l în ochi și deschizându-mi inima sub fierbințeala impulsului? Cu ochii măriți de îndoială, aș putea să mă adresez lui pe un ton confidențial, spunându-i: „Vito, am nevoie de ajutor?" Sau: „Vito, cât de rău e individul ăla, Rinaldo Cantabile?" Inima îmi bătea violent – așa cum îmi bătuse cu zeci de ani înainte, când fusesem pe punctul de a cere o fată în căsătorie. Langobardi îmi făcuse din când în când câte un mic serviciu, de pildă îmi rezervase câte o masă la restaurantele unde era greu de găsit locuri. Dar a-l întreba despre Cantabile însemna a-i cere o consultație profesională. Așa ceva nu se face la club. Îmi aduc aminte că Vito îl repezise odată pe Alphonse, unul dintre maseuri, care-mi pusese o întrebare legată de cărți: „Al, nu-l pisa pe bietul om. Charlie nu vine aici să discute despre meseria lui. Cu toții venim să uităm de afaceri."

Când i-am descris Renatei această scenă, mi-a spus: „Așadar, există o comuniune între voi doi." Acum însă îmi dădeam seama că aveam o comuniune cu Langobardi în aceeași măsură în care există o comuniune între Empire State Building și o mansardă.

– Vrei să facem o partidă scurtă? mă întrebă el.

– Nu, Vito, am venit să iau ceva din dulapul meu.

„Obișnuita zadarnică irosire", îmi spuneam, când m-am întors la Mercedes-ul hârbuit. Tipic pentru mine. Și continua să mă roadă același jind după ajutor uman. Tânjeam după cineva care să urce drumul crucii alături de mine. Cum făcuse tata. Și unde era tata? Tata era la cimitir.

La reprezentanța Mercedes, distinsul funcționar și tehnician în halat alb era, firește, foarte curios să afle cum s-au întâmplat lucrurile, dar am refuzat să răspund la întrebări.

– Nu știu cum s-a întâmplat, Fritz. Așa am găsit-o. Pune-o la punct. Nu vreau să văd nici nota de plată. Trimite-o direct la Continental Illinois. Ei o vor achita.

Fritz fixa niște tarife ca pentru o operație pe creier.

Am oprit un taxi în stradă. Șoferul avea o înfățișare de sălbatic, cu o imensă tunsoare afro, ca o tufă din grădinile de la Versailles. Partea din spate a mașinii era colbuită cu scrum de țigară și mirosea a crâșmă. Între mine și șofer era un geam rezistent la gloanțe. Făcu un ocol rapid și o porni spre vest înspre Division Street. Nu puteam vedea mare lucru, din cauza plexiglasului împâclit și a coafurii afro, dar nici nu aveam nevoie să privesc, cunoșteam totul pe de rost. Porțiuni întinse din descompunerea și ruinele orașului Chicago. Unele au fost reconstruite, altele zac tot așa. Ca într-un montaj cinematografic înălțare-prăbușire-și-iar-înălțare. Division Street pe care se află vechea baie de aburi făcea parte pe vremuri din cartierul polonez, dar acum a devenit aproape în întregime portoricană. În vremurile poloneze, micile *bungalou*-uri de cărămidă erau vopsite în roșu proaspăt, în cafeniu, în verde-mentă. Peticele de iarbă erau îngrădite cu țevi de fier. Întotdeauna îmi spusesem că probabil așa arată unele orașe de la Marea Baltică, Gdinia de pildă, cu deosebirea că preria din Illinois erupsese prin locurile virane și ghemotoace de ciulini se învârtejeau pe stradă. Ciulinii sunt plante atât de melancolice!

Pe vremea camioanelor cu gheaţă sau cu cărbuni, gospodinele obişnuiau să taie în două cazanele plesnite, să le aşeze afară pe iarbă şi să le umple cu flori. Femei poloneze corpolente, purtând bonete cu panglici şi ţinând în mâini cutii cu Sapolio ieşeau primăvara şi vopseau cazanele-glastre, care scânteiau argintii pe fundalul roşu aprins al zidurilor de cărămidă. Cele două rânduri de nituri ieşeau în evidenţă asemenea tatuajelor în relief ale unor triburi africane. În aceste cazane femeile cultivau muşcate, garofiţe şi alte flori inferioare şi prăfoase. Cu ani în urmă, îi arătasem toate acestea lui Humboldt. Venise la Chicago să organizeze o lectură de versuri pentru revista *Poetry* şi m-a rugat să-i arăt oraşul. Pe atunci eram prieteni la toartă. Eu mă întorsesem la Chicago ca să-mi văd tatăl şi să aduc ultimele retuşuri cărţii mele *Personalităţi ale Noii Politici Economice*, pentru care era necesară o documentare la Biblioteca Newberry. L-am dus pe Humboldt la oborul de vite. A vizitat centrul comercial. S-a plimbat pe malul lacului şi a ascultat sirenele pentru ceaţă. Mugeau a melancolie peste întinderea apei leşinate, molatice, mătăsoase, liliachii. Dar Humboldt s-a arătat receptiv îndeosebi la vechiul meu cartier. Niturile argintii ale cazanelor şi flamboaiantele muşcate poloneze l-au cucerit. A ascultat, palid şi impresionat, huruitul patinelor cu rotile pe pavajul sfărâmicios. Urâţenia urbană îmi trezeşte şi mie sentimentalismul. Un sentimentalism în spiritul modern al răscumpărării banalităţii, murdăriei şi mizeriei prin artă şi poezie, prin puterile superioare ale spiritului.

Mary, fetiţa mea în vârstă de opt ani, mi-a descoperit această trăsătură. Îmi cunoaşte slăbiciunea pentru ontogenie şi filogenie. Şi îmi cere mereu să-i povestesc cum era viaţa pe vremuri când...

– Aveam sobe cu cărbuni, îi povestesc. Plita din bucătărie era neagră, uriaşă, cu margini nichelate. Soba din salon avea un turn, ca o bisericuţă, şi te puteai uita la foc prin ferestruica de mică a portiţei. Eu căram găleata cu cărbuni şi scoteam cenuşa.

– Cum erai îmbrăcat?

– Purtam o căciulă din imitaţie de piele, ca un coif, cu clape din blană de iepure, cizme înalte cu o teacă în care ţineam un cuţit ruginit, ciorapi lungi negri şi pantaloni bufanţi. Pe dedesubt, rufărie de lână care-mi lăsa scame în buric.

– Şi toate celelalte lucruri cum arătau? vrea să ştie fata mea mai mică.

Lish, care are zece ani, e leită maică-sa şi asemenea detalii n-o interesează. Mary e mai puţin frumoasă, deşi, după părerea mea, e mai atrăgătoare (aduce mai mult cu taică-su). E misterioasă şi lacomă. Minte şi fură mai abitir decât majoritatea fetiţelor de vârsta ei, dar acest lucru mi-o face mai dragă. Îşi ascunde guma de mestecat şi ciocolatele cu o mişcătoare ingenuitate. Îi găsesc bomboane îngropate sub pernele fotoliilor sau în fişierul meu. Şi-a dat seama că nu-mi consult prea des fişele. Mă linguşeşte şi mă stoarce cu precocitate. Şi îi place să mă asculte povestind despre timpurile de demult. Îşi urmăreşte desigur ţelurile ei când îmi evocă şi-mi manevrează emoţiile. Dar tăticu' e întotdeauna dispus să-şi manifeste sentimentele pentru vremurile de altădată. De fapt, îmi propun să-i transmit aceste sentimente; pentru că am anumite planuri în legătură cu Mary. O, poate că „planuri" e prea mult spus. Am eu ideea că aş putea impregna mintea copilului cu spiritul meu, astfel încât să-mi preia ea misiunea atunci când voi fi prea bătrân sau prea neputincios sau prea prost ca s-o mai continuu. Să o preia ea singură, sau poate împreună cu soţul ei. Dacă o să am noroc, îmi fac griji în legătură cu fetiţa. Într-un sertar încuiat al biroului păstrez note şi însemnări destinate ei, cele mai multe scrise sub influenţa alcoolului. Mi-am propus să le revizuiesc într-o zi, înainte ca moartea să mă ia prin surprindere pe terenul de tenis sau pe salteaua neflexibilă, alături de vreo Renată sau alta. Din Mary va ieşi cu siguranţă o femeie inteligentă. Interpretează *Für Elise* mult mai bine decât Lish. Simte muzica. Oricum, sunt deseori tulburat din cauza lui Mary. Va fi o fată slabă, cu nasul drept, care simte

muzica. Personal, prefer femeile plinuţe, cu sâni frumoşi. Aşa încât de pe acum îmi pare rău pentru Mary. Cât despre proiectul sau ţelul pe care vreau să-l preia şi să-l continue ea, acesta constă într-o foarte personală supraviziune a Comediei Intelectuale a spiritului modern. Nimeni nu ar putea cuprinde în întregime această vastitate. Spre sfârşitul secolului al XIX-lea, ceea ce au fost amplele romane ale *Comediei* lui Balzac s-au şi pomenit reduse la povestiri, de Cehov, în a sa rusească *Comédie humaine*. Astăzi e şi mai puţin posibil să fii cuprinzător. În mintea mea nu a încolţit ideea unei opere de ficţiune, ci a unui soi de proiecţie imaginativă. Diferită şi de *Aventurile Ideilor* ale lui Whitehead... Nu-i acum momentul să explic. Oricum aş numi-o însă, concepuseră ideea încă din tinereţe. De fapt Humboldt a fost cel care mi-a împrumutat cartea lui Valéry, de unde mi-a izvorât sugestia. Valéry scrie despre Leonardo: „*Cet Apollon me ravissait au plus haut degré de moi-même.*"[1] Şi eu eram în permanenţă fermecat – poate chiar transportat dincolo de mijloacele mele de înţelegere. Dar Valéry a adăugat o notă marginală: „*Trouve avant de chercher.*"[2] Or tocmai această găsire înainte de căutare era talentul meu special. Dacă oi avea şi eu vreun talent.

Oricum, fetiţa mea mai mică îmi cerea cu o extraordinară precizie de instinct:

– Povesteşte-mi ce făcea mama ta. Era drăguţă?

– Cred că era o femeie foarte drăguţă. Eu nu-i semăn. Gătea, cocea, spăla rufe şi le călca, făcea conserve şi punea murături. Ştia să dea în cărţi şi cânta cântece ruseşti răscolitoare. Ea şi tatăl meu mă vizitau pe rând la sanatoriu, o săptămână unul, o săptămână celălalt. În februarie, îngheţata de vanilie pe care mi-o aduceau era atât de tare, încât puteai s-o tai cu cuţitul. Şi ce mai era – ah, da, acasă, când îmi cădea câte un dinte, mama îl arunca pe după sobă şi-i cerea

---

[1] Acest Apolo mă fermeca în cel mai înalt grad (fr.).

[2] Găseşte înainte de a căuta (fr.).

șoricelului să-mi aducă altul mai bun. Vezi bine cu ce fel de dinți m-au blagoslovit afurisiții ăia de șoricei.

– Ai iubit-o pe mama ta?

Un flux de sentimente calde mă năpădi pe dată. Am uitat că vorbeam unui copil și am răspuns:

– O, i-am iubit pe toți extraordinar, anormal! Eram sfâșiat de iubire. Sfâșiat în adâncul inimii. La sanatoriu plângeam de teamă că s-ar putea să nu mă mai întorc niciodată acasă și să-i văd. Sunt convins că ei n-au știut niciodată cât de mult îi iubeam, Mary. Eram consumat de febra tuberculozei și de febra dragostei. Un băiețaș mistuit de o pasiune morbidă. Și la școală am fost întotdeauna îndrăgostit. Iar acasă, dacă mă sculam dimineața primul, sufeream că toți ceilalți dormeau încă. Aș fi vrut să se trezească, pentru ca întregul miracol să continue. Îi iubeam și pe Menasha, chiriașul nostru, și pe Julius, fratele meu, unchiul tău Julius.

Va trebui să las la o parte toate elementele astea emoționale.

Pentru moment, nu mă preocupau decât banii, cecurile, huliganii, automobilele.

Mă mai urmărea și un alt cec. Îmi fusese trimis de prietenul meu Thaxter, cel pe care Huggins îl acuza că ar fi agent CIA. Thaxter și cu mine ne pregăteam să înființăm o revistă, *Arca*. Totul era pus la punct. În această revistă urma să publicăm câteva lucruri excelente – de pildă, pagini din reflecțiile mele anticipative asupra unei lumi transformate de Spirit. Dar până atunci, Thaxter nu achitase un anumit împrumut.

E o poveste lungă și aș prefera să nu intru acum în detalii. Din două motive. Primul pentru că Thaxter mi-e foarte drag, orice-ar face. Al doilea e că și așa mă gândesc prea mult la bani. N-are niciun rost să ascund lucrul ăsta. E o realitate și încă una fundamentală. Mai înainte, când v-am descris felul în care George i-a salvat viața lui Sharon când i s-a tăiat beregata, v-am vorbit de sânge ca de o substanță vitală. Ei bine, și banii sunt o substanță vitală. Thaxter trebuia să plătească măcar o parte din acel împrumut. Lefter dar magnific,

ordonanţase o plată pe numele meu de la banca sa din Italia, Banco Ambrosiano din Milano. De ce „Banco"? De ce Milano? Dar toate aranjamentele lui Thaxter erau ieșite din comun. Primise o educaţie transatlantică și se simţea la fel de acasă în Franţa ca și în California. Nu puteai numi nicio regiune a lumii, oricât de îndepărtată, în care Thaxter să nu aibă un unchi, sau acţiuni la vreo mină, sau un vechi castel, sau o vilă. Thaxter, cu manierele lui exotice, era altă pacoste pe capul meu. Și nu-i puteam rezista. Dar și asta trebuie să mai aștepte. Doar un ultim cuvânt: Thaxter ţinea ca lumea să creadă despre el că e un fost agent CIA. Zvonul i se părea încântător și făcea tot ce putea să-l încurajeze. Îi sporea aura de mister, or misterul era una dintre micile lui escrocherii. De fapt era un lucru inofensiv, înduioșător. Aș spune chiar filantropic, așa cum e întotdeauna farmecul până la un anumit punct. Farmecul e un fel de mică escrocherie. Taxiul a ajuns în faţa băii de aburi cu douăzeci de minute mai devreme, și cum n-aveam de gând să tândălesc pe acolo, i-am spus șoferului prin găurelele geamului rezistent la gloanţe:

– Mergi înainte, ia-o la stânga. Încetișor, pentru că vreau să arunc o privire în jur.

M-a auzit și a dat din frizura afro. Semăna cu o enormă păpădie neagră, învoaltă, cu tot puful desfăcut. În ultimele șase luni, multe dintre indicatoarele vechilor cartiere fuseseră smulse. Acest lucru nu conta prea mult; n-aș putea spune însă de ce pentru mine avea atâta importanţă. Dar mă aflam într-o dispoziţie specială. Aproape că mă auzeam fluturând și fâlfâind din aripi, pe bancheta din spate a mașinii, ca o pasăre care dă un ocol printre manglierii tinereţii sale, prefăcuţi acum în maidane de gunoaie. Priveam, fremătând de emoţie, pe geamurile pătate. Un bloc întreg fusese ras. Restaurantul unguresc al lui Lovi fusese și el măturat, și sala de biliard a lui Ben, și clădirea de cărămidă a vechiului depou de tramvaie, și sala mortuară Gratch, de unde fuseseră conduși la cimitir amândoi părinţii mei. Eternitatea nu-și prea află

răgaz pitoresc pe aici. Ruinele timpului au fost demolate cu buldozere, excavate, încărcate în camioane și depozitate ca ramblee. Se ridicau noi traverse de oțel. În vitrinele măcelarilor nu mai atârnau *kielbasa* polonezi. Cârnații actuali din *carnicería* erau caraibieni, roșu-închis și zbârciți. Firmele vechilor prăvălii pieriseră. Cele noi indicau: *Hoy*, *Mudanzas*, *Iglesia*.

– Ține-o tot pe stânga, i-am spus șoferului. Treci de parc. Întoarce la dreapta pe Kedzie.

Vechiul bulevard era acum o ruină gata să se prăvălească, așteptând să fie demolat. Prin găurile căscate în ziduri puteam privi în apartamente în care dormisem, mâncasem, îmi făcusem lecțiile, sărutasem fete. Ar însemna să te urăști de moarte dacă ai rămâne indiferent la asemenea distrugere, sau, mai rău, dacă te-ai veseli de prăbușirea lăcașului acestor sentimente mic-burgheze și te-ai bucura că istoria le-a făcut harcea-parcea. Cunosc asemenea indivizi cu inimă de piatră. Chiar și acest cartier a produs unii. Informatori ai poliției metafizico-istorice împotriva unor inși ca mine, cărora le plânge inima în fața trecutului ruinat. Dar venisem aici special ca să mă înduioșez, să deplâng zidurile și ferestrele năruite, ușile lipsă, armăturile smulse, cablurile telefonice rupte și vândute ca deșeuri. Venisem mai ales să văd dacă mai există casa în care locuise Naomi Lutz. Nu mai exista. Ceea ce m-a mâhnit tare.

În adolescența mea intens emoțională, o iubisem pe Naomi Lutz. Cred că era fata cea mai frumoasă și mai plină de calități pe care am cunoscut-o vreodată. O adoram, și dragostea a scos la iveală cele mai tainice dintre ciudățeniile mele. Tatăl ei era un respectabil pedicurist. Își dădea însă savante aere medicale – doctor din cap până-n picioare. Maică-sa era o femeie adorabilă, șleampătă, împrăștiată, cam fără bărbie, dar cu ochi mari, strălucitori, romantici. Seară de seară trebuia să joc rummy cu doctorul Lutz, iar duminicile îl ajutam să-și spele și să-și lustruiască mașina Auburn. Dar toate astea îmi făceau plăcere. Când o iubeam pe Naomi Lutz, mă simțeam

în siguranţă înlăuntrul vieţii. Fenomenele ei se adunau dând un total aritmetic, aveau un sens. Moartea era, la urma urmei, o acceptabilă parte a propoziţiunii. Aveam propria mea Regiune a Lacurilor, parcul, unde hoinăream cu volumele mele în ediţie „Modern Library": Platon, Wordsworth, Swinburne şi *Un coeur simple*. Chiar şi iarna Naomi se giugiulea cu mine în spatele grădinii de trandafiri. Ne plimbam printre ramurile îngheţate şi mă încălzea pe sub paltonul ei de raton. Simţeam un delicios amestec de blană de raton şi mireasmă feciorelnică. Respiram gerul şi ne sărutam. Până când am întâlnit-o pe Demmie Vonghel, mulţi ani mai târziu, n-am mai iubit pe nimeni ca pe Naomi Lutz. Dar în timp ce eu mă aflam la Madison, în Wisconsin, urmând cursuri de poezie şi studiind biliardul la Rathskeller, Naomi s-a măritat cu un cămătar. Soţul ei era vârât în mecanismul birourilor de reconstrucţii şi avea bani cu ghiotura. Eu eram prea tânăr pe atunci ca să-i pot achita lui Naomi facturile la Field's and Saks şi, pe de altă parte, cred că sarcinile şi responsabilităţile unei soţii de intelectual o speriaseră. Îi vorbisem tot timpul despre ediţiile mele din „Modern Library", despre poezie şi istorie, şi se temuse să nu mă dezamăgească. Aşa mi-a spus. Iar eu i-am răspuns că dacă o lacrimă este considerată drept un act intelectual, cu cât mai intelectuală trebuie să fie dragostea curată? Nu are nevoie de adaosuri cognitive. Dar ea s-a mulţumit să mă privească nedumerită. Tocmai acest fel al meu de a vorbi mă făcuse să o pierd. Nu m-a căutat nici când soţul ei s-a uşurat de toţi banii şi a părăsit-o. Era amator de curse şi cartofor. În cele din urmă a trebuit să se ascundă pentru că „băieţii" erau pe urmele lui. Cred chiar că i-au rupt picioarele. Oricum, şi-a schimbat numele şi a pornit, sau a şchiopătat, spre Sud-Vest. Naomi şi-a vândut casa luxoasă şi s-a mutat în Marquette Park, unde familia avea un bungalou. Şi-a luat o slujbă la raionul de lenjerie de la Field's.

În timp ce maşina se întorcea iar pe Division Street, făceam o paralelă strâmbă între necazurile pe care le-a avut soţul lui

Naomi cu Mafia și necazurile mele. Și el o feștelise. Dar nu mă puteam împiedica să mă gândesc la viața binecuvântată pe care aș fi avut-o alături de Naomi Lutz. Cincisprezece mii de nopți cu Naomi în brațe, și aș fi zâmbit nepăsător în fața solitudinii și a plictiselii proprii. N-aș fi avut nevoie nici de bibliografie, nici de portofoliu cu acțiuni, nici de Legiunea de Onoare.

Așadar ne-am întors în ceea ce devenise o mahala tropicală ca în Indiile de Vest, semănând cu partea din San Juan ce se ridică lângă lagunele care bolborosesc și miros a tocană de măruntaie. Același moloz strivit, sticlă spartă, gunoaie în stradă, aceleași reclame grosolane mâzgălite cu cretă albastră pe vitrinele prăvăliilor.

Dar baia rusească, unde urma să-l întâlnesc pe Rinaldo Cantabile, era mai mult sau mai puțin neschimbată. Adăpostea și un hotel ieftin, sau mai curând o casă cu camere de închiriat. La etaj locuiseră întotdeauna muncitori bătrâni, bunici ucraineni rămași singuri, pensionari ai companiei de tramvaie, un cofetar faimos pentru glazurile lui, dar care se lăsase de meserie din cauza mâinilor artritice. Cunoșteam locul încă din copilărie. Tatăl meu, la fel ca bătrânul domn Swiebel, credea că băile de abur sunt sănătoase, și dacă ești frecat cu frunze de stejar muiate în clăbucul din niște vechi găleți de murături îți pui sângele în mișcare. Mai există și astăzi asemenea indivizi retrograzi, care se opun modernității, târșâindu-și picioarele. Așa cum mi-a demonstrat odată Menasha, chiriașul nostru, fizician amator (cel mai mult însă i-ar fi plăcut să devină tenor dramatic și lua lecții de canto: lucrase la Compania de fonografe Brunswich ca matriță); mi-a explicat că specia umană ar putea influența rotația Pământului. Cum? Ei bine, dacă într-un anumit moment dinainte fixat toți oamenii din lume și-ar freca picioarele de pământ, ritmul de învârtire al planetei ar încetini, ceea ce ar avea efect și asupra lunii și a mareelor. Desigur, planul real al lui Menasha nu urmărea fizica, ci armonia, unitatea umană.

Dar eu cred că din prostie unii, sau din perversitate alţii, şi-ar freca picioarele în sens invers. În orice caz, bătrânii de la baia de aburi par să se fi angajat, în mod inconştient, într-o încercare colectivă de a da cu copita în istorie.

Aburiţii din Division Street nu seamănă deloc cu oamenii îngrijiţi şi orgolioşi de la club. Până şi bătrânul Feldstein, care la optzeci de ani pedalează de zor pe bicicleta de exerciţii, nu şi-ar găsi locul pe Division Street. Cu patruzeci de ani în urmă, Feldstein era un filfizon, un tip care trăia pe picior mare, un vânător de plăceri de pe Rush Street. Şi azi, în ciuda vârstei, e un om al timpurilor noastre, pe când clienţii băii de aburi sunt turnaţi în tipare învechite. Au fese cărnoase şi sâni grăsulii, gălbui ca zerul de lapte. Se sprijină pe picioare groase ca nişte stâlpi, cu glezne brăzdate de o reţea de vinişoare verzui sau albăstrii. După ce se scaldă în aburi, bătrânii ăştia înfulecă bucăţoaie uriaşe de pâine cu scrumbii sărate, sau cu felii groase de salam, sau cotlete grase, unsuroase, şi beau şnaps. Ar putea dărâma ziduri cu burţile lor umflate şi tari, de modă veche. Aici, totul este elementar. Simţi că oamenii ăştia sunt aproape conştienţi de desuetudinea lor, de faptul că urmează o linie de evoluţie abandonată de natură şi cultură. În subsolurile supraîncălzite, aceşti oameni ai cavernelor, aceşti demoni de lemn, cu halci de grăsime revărsată şi picioare de piatră acoperită cu licheni, fierb în abur şi se răcoresc turnându-şi găleţi cu apă rece în cap. Sus, pe ecranul televizorului de la garderobă, mici fandosiţi şi feţe zâmbăreţe vorbesc ales sau saltă odată cu imaginea în sus şi-n jos. Nimeni nu le dă vreo atenţie. Mickey, concesionarul bufetului, frige bucăţi de carne şi chiftele de cartofi, toacă varza pentru salată cu un cuţit imens, taie grepfruiturile în patru (ca să poată fi mâncate cu mâna). Când urcă, înveliţi în cearşafuri, din aburul fierbinte, bătrânii corpolenţi au o poftă de căpcăuni. La subsol, Franush, îngrijitorul, stârneşte aburii turnând apă rece peste bolovanii încinşi. Aceştia zac grămadă, ca muniţiile balistice de pe vremea romanilor. Franush, de teamă să nu-i fiarbă

creierii, poartă pe cap o pălărie de fetru cu borul smuls. În rest e gol puşcă. Se târăşte ca o salamandră roşie, ţinând în mână o nuia cu care deschide uşiţa cuptorului, prea fierbinte pentru a fi atinsă, apoi se dă îndărăt în patru labe, cu testiculele bălăbănindu-i-se şi cu anusul care se zgâieşte precum un ochi, bâjbâind după găleată. Aruncă apa în cuptor, şi bolovanii incandescenţi scapără şi fâsâie. Nu cred că mai există vreun sat uitat de lume prin Carpaţi unde să dăinuie asemenea practici.

Credincios locului, moş Myron Swiebel venea la baia de aburi în fiecare zi lăsată de Dumnezeu. Aducea cu el o scrumbie de acasă, pâine neagră unsă cu unt, ceapă crudă şi bourbon. Conducea un Plymouth, deşi nu avea permis de conducere. Vedea bine numai când se uita drept înainte, dar pentru că avea cataractă la ambii ochi, lovea lateral o mulţime de maşini şi producea o groază de pagube la locul de parcare.

Am pornit-o într-un tur de recunoaştere. Eram îngrijorat din cauza lui George. Sfatul dat de el mă vârâse în toată încurcătura asta. Dar ştiusem prea bine că nu era un sfat înţelept. Şi atunci de ce-l urmasem? Pentru că îşi ridicase vocea cu atâta autoritate? Pentru că se erijase în expert al lumii interlope, iar eu îl lăsasem să-şi joace rolul? Ei bine, nu făcusem uz de judecata mea sănătoasă. Dar acum judecata sănătoasă mi-era trează şi speram s-o scot la capăt cu Cantabile. Socoteam că, probabil, furia lui Cantabile se consumase în masacrarea maşinii şi consideram că datoria fusese plătită cu vârf şi îndesat.

L-am întrebat pe Mickey, concesionarul, care stătea dincolo de tejgheaua barului, în fum, frigând cotlete groase şi prăjind ceapă:

– George a venit? Bătrânul îl aşteaptă să vină?

Îmi ziceam că dacă George se găsea înăuntru, nu prea era de crezut ca Rinaldo Cantabile să se năpustească, îmbrăcat, în plin abur, ca să-l ia la pumni, sau să-l bată, sau să-l ciomăgească. Dar, desigur, Cantabile era imprevizibil. Nu puteai ghici ce-ar fi în stare să facă. Fie din furie, fie din calcul.

– George nu-i aici. Iar bătrânul mustește.

– Bine. Îl așteaptă pe fiu-său?

– Nu. George a dat duminică pe-aici, așa că n-o să vină azi din nou. Nu se întâlnește cu taică-său decât o dată pe săptămână.

– Bun! Excelent!

Mickey, o namilă de om cu braţe uriașe, goale, încins cu un șorţ înalt până la subsuori, avea o buză strâmbă. În timpul crizei, trebuise să doarmă prin parcuri și din cauza frigului făcuse o paralizie parţială a feţei. Buza strâmbă îi dădea un aer batjocoritor, un fel de rânjet. Impresie falsă. Mickey e o persoană blajină, cinstită și pașnică. E iubitor de muzică, și are abonament la teatrul liric.

– Nu te-am mai văzut de mult, Charlie. Du-te și te îmbăiază cu bătrânul, va fi bucuros de companie.

Dar m-am grăbit să ies, trecând pe lângă casier, în cușca lui cu casetele de oţel în care clienţii își depun obiectele de valoare; și când am ajuns pe trotuarul acoperit de o galaxie de cioburi de sticlă am văzut un Thunderbird alb oprind în faţa cârnăţăriei portoricane de peste drum, și pe Ronald Cantabile apărând din el. Sărind din el, ar fi mai exact. Mi-am dat seama că era într-o teribilă stare de nervi, îmbrăcat într-un raglan cafeniu, cu o pălărie la culoare și ghete de antilopă gălbuie, arăta înalt și frumos. Încă de la masa de pocher îi remarcasem mustaţa deasă, neagră. Părea confecţionată dintr-o blană fină. Dar prin toată această eleganţă izbitoare răzbea un curent subteran, un suflu disperat, așa încât omul tremura de mânie. Deși se afla pe trotuarul celălalt, îmi puteam da seama că era alb de furie. Îmi spuneam că, probabil, se montase singur, ca să mă intimideze. Dar făcea și niște pași neobișnuiţi. Tocmai atunci se scurgea între noi un șuvoi de mașini și de camioane, așa încât nu putea traversa. Îl zăream printre automobile cum încerca să-și croiască drum. Avea niște ghete superbe. La prima scurtă pauză dintre două mașini, Cantabile își desfăcu larg raglanul, ca să-l pot vedea. Purta o minunată curea lată de piele. Dar, în

mod cert, nu cureaua voise el să mi-o arate. Chiar lângă cataramă se vedea o teacă, pe care o lovi cu palma. Dorea să-mi atragă atenţia că poartă pistol. Traficul se aglomeră din nou, şi Cantabile tropăia pe loc, fulgerându-mă din priviri peste capotele automobilelor. Când trecu şi ultimul camion, îmi strigă cu o voce gâtuită de încordare:

– Eşti singur?

– Singur. Absolut singur.

Îşi îndreptă umerii cu o ciudată intensitate crispată.

– N-ai dosit pe nimeni?

– Nu. Nu-s decât eu. Nu mai e nimeni.

Deschise portiera maşinii şi culese de pe podeaua Thunderbird-ului două bâte de baseball. Cu câte o bâtă în fiecare mână, porni spre mine. Din nou trecu un camion printre noi. Acum nu-i puteam vedea decât picioarele mişcându-se iute în ghetele elegante. Mi-am spus în sinea mea: „Doar vede c-am venit să-i plătesc. De ce să mă atace? Ar trebui să ştie că n-am de gând să-l duc. Mi-a demonstrat de ce-i în stare, în povestea cu maşina. Şi i-am văzut revolverul. S-o iau la fugă?"

De când descoperisem, de Ziua Recunoştinţei, cât de repede pot alerga, s-ar fi zis că ardeam de nerăbdare să fac din nou uz de această abilitate. Viteza era una dintre resursele mele. Unii oameni sunt mai rapizi decât le-o dictează propriile interese ca, de pildă, Asahel din Cartea lui Samuel. Mi-a trecut totuşi prin minte că aş putea s-o zbughesc pe treptele băii de aburi şi să mă adăpostesc în boxa casierului, acolo unde sunt ţinute casetele de oţel. M-aş putea ghemui la podea, cerându-i casierului să-i înmâneze lui Cantabile, printre zăbrele, cei patru sute cincizeci de dolari. Dar îl cunoşteam foarte bine pe casier. Ştiam că o mie de ani nu m-ar fi lăsat să intru în cuşcă. Nu putea s-o facă. Nu aveam recipise de garanţie. Odată, când stătusem la o parolă cu el, se referise la această circumstanţă specială. Nu-mi venea însă a crede că Rinaldo Cantabile o să sară la mine. În niciun caz în stradă. Nu, atât timp cât îl aşteptam cu capul plecat. Şi chiar în acea

clipă mi-am adus aminte de cercetările lui Konrad Lorenz asupra lupilor: lupul învins își oferă gâtul, iar învingătorul îl smucește, dar nu-l mușcă. Așa încât îmi plecam capul. Dar, fir-ar să fie de memorie afurisită! Ce zicea Lorenz mai departe? Că la rasa umană lucrurile se întâmplă altfel; dar în ce sens? Cum? Nu reușeam să-mi aduc aminte. Creierul mi se dezagrega. Cu o zi înainte, în timp ce mă aflam la baie, nu fusesem în stare să-mi aduc aminte cuvântul acela care înseamnă izolarea bolnavilor contagioși, și simţisem că înnebunesc. Mă gândeam cui să telefonez ca să întreb. Da, mă lasă memoria! Și m-am încleștat cu mâinile de marginile chiuvetei, până când cuvântului „carantină" i s-a făcut milă de mine și mi-a revenit în minte. Da, carantină, dar îmi pierdeam memoria. Lucrurile astea mă necăjesc cumplit. Și tatălui meu i-a slăbit memoria la bătrâneţe. Așa încât mă simţeam foarte tulburat. Deosebirea dintre om și celelalte specii, ca de pildă lupii, nu mi-a mai revenit niciodată în minte. Poate că era un lapsus explicabil într-un moment ca acela. Dar mi-a servit ca să-mi atragă atenţia cât de superficiale erau lecturile mele în ultima vreme. Neatenţia și scăpările de memorie nu prevesteau nimic bun.

În cele din urmă, când șirul de mașini trecu, Cantabile își luă avânt, cu cele două bâte în mâini, ca pentru a se năpusti asupră-mi, fără șovăire. Atunci i-am răcnit:

– Pentru numele lui Dumnezeu, Cantabile!

Se opri. Mi-am înălţat mâinile cu palmele deschise. Drept care azvârli una dintre bâte îndărăt în mașină și porni din nou către mine, ţinându-l pe celălalt în mână. I-am strigat din nou:

– Am adus banii. N-ai motiv să-mi crapi capul.

– Ești înarmat?

– N-am nicio armă.

– Vino-ncoace.

Am dat să traversez strada, cu supușenie. M-a oprit drept la mijlocul drumului.

– Stai așa, mi-a spus.

Mă aflam chiar în centrul circulației aglomerate, mașinile claxonau, iar șoferii scoteau capul pe geam înjurându-mă de mama focului. Cantabile aruncă și cea de-a doua bâtă în Thunderbird. Apoi făcu un pas și mă înșfăcă brutal de braț. Mă trata de parcă meritam pedeapsa supremă. Am scos banii și i-am oferit pe loc. Dar n-a catadicsit nici măcar să se uite la ei. Spumegând de furie, m-a împins pe trotuar și apoi pe treptele băii de aburi, pe lângă stâlpii cilindrici ai frizeriei, vopsiți în spirale roșii, albe și albastre. Am intrat în grabă înăuntru, pe lângă boxa casierului, și de-a lungul coridorului murdar.

– Ține-o așa înainte, îmi spuse Cantabile.

– Unde vrei să mergi?

– La closet. Unde-i?

– Nu vrei banii?

– La closet am spus! La closet!

Am înțeles atunci că-l apucase pântecăraia; îl luase pe neașteptate, trebuia musai să se ducă la toaletă, și mă căra după el. Nu mi-ar fi îngăduit să-l aștept în stradă.

– În regulă, am zis. Ia-o încetișor și te conduc acolo.

M-a urmat prin garderobă. Intrările la pisoare n-aveau uși; numai toaletele cu scaun au. I-am făcut semn să intre și am dat să mă așez pe una dintre băncile de la garderobă, dar el mi-a dat un brânci zdravăn în umăr și m-a împins înăuntru. Toaletele sunt partea cea mai oribilă a băilor. Caloriferele degajă o căldură uscată, sufocantă. Lespezile pardoselii nu sunt niciodată spălate sau dezinfectate. Un miros fierbinte de urină stătută îți înțeapă ochii ca izul de ceapă.

– Iisuse! strigă Cantabile. Deschise ușa unei toalete, continuând să mă împingă în fața lui. Intră tu întâi!

– Cum, amândoi? am strigat.

– Intră odată!

– Dar nu-i loc decât pentru o persoană.

Își smuci arma și mă amenință cu patul ei.

– Vrei să ți-o vâr pe gât?

Blana neagră a mustăţii se lăţi când buzele i se întinseră pe faţa schimonosită de furie. Sprâncenele i se îmbinaseră deasupra nasului asemenea plăselelor unui pumnal.

– Treci în colţ!

Trânti uşa şi, gâfâind, începu să se dezbrace. Îmi zvârli în braţe raglanul şi pălăria asortată la culoare, deşi exista o agăţătoare în perete. Ba mai exista şi o piesă fixă, pe care n-o remarcasem niciodată până atunci. Pe uşă se afla prinsă o placă de alamă cu un mic jgheab, pe care scria „Trabucuri", o rămăşiţă a luxului stilat de odinioară. Cantabile se aşezase, ţinându-şi pistolul cu ambele mâini şi mâinile între genunchi, în timp ce ochii întâi i se închiseră, apoi i se dilatară puternic.

Când sunt pus în situaţii limită de felul ăsta, reuşesc întotdeauna să mă detaşez şi să mă gândesc la condiţia umană. De bună seamă Cantabile ţinea să mă umilească. Pentru că eram *chevalier de la Legion d'honneur*? Nu cred că ştia acest lucru. Dar ştia bine că eram ceea ce la Chicago se numeşte un „Creier", un om de cultură, cu înclinaţii intelectuale. Oare de asta trebuia să-l ascult bâşindu-se şi scremându-se şi să-i inspir duhorile? Poate că fanteziile lui de barbarie şi de monstruozitate şi gândul de a-mi crăpa ţeasta îi răscoliseră intestinele. Omenirea e plină de reacţii nervoase de felul ăsta, şi am început să mă gândesc (ca să mă distrag) la toate volumele despre comportamentul maimuţelor pe care le-am citit la viaţa mea, ale lui Kohler şi Yerkes şi Zuckerman şi Marais despre babuini, şi Schaller despre gorile, şi despre bogatul repertoriu al sensibilităţilor visceral-emoţionale la ramura antropoidelor. Se prea poate să fiu o persoană cu fantezie mai limitată decât un individ de teapa lui Cantabile, în ciuda preocupărilor mele intelectuale. Pentru că mie nu mi-ar fi trecut niciodată prin cap ideea de a tortura pe cineva cu asemenea mijloace. Şi acest lucru putea fi un semn că dotarea lui cu capacităţi vitale sau că imaginaţia lui naturală era mai bogată şi mai fertilă decât a mea. Şi astfel, cum însăşi acţiunea de a gândi îţi îmbunătăţeşte gândurile, aşteptam acolo, cumpănit, în timp ce el sta

cinchit, cu spâncenele împreunate ca plăselele pumnalului. Un bărbat zvelt, frumos, cu părul ondulat natural. Era tuns atât de scurt, încât îi puteam desluși rădăcina onduleurilor și pielea capului contractată de efort. Urmărea să-mi aplice o pedeapsă, dar rezultatul era că devenisem mai intimi.

După ce se ridică și-și aranja cămașa în pantaloni, își prinse cureaua cu catarama mare, ovală, și își vârî îndărăt pistolul în teacă (speram să aibă piedica pusă), așadar, cum spuneam, după ce-și aranja poalele cămășii și-și prinse cureaua elegantă pe talie, vârându-și pistolul în teacă, trase apa apăsând pe manetă cu vârful ghetei moi, prea dezgustat ca s-o atingă cu mâna, și zise: „Dumnezeule, dacă-mi pică în mână șnapanii ăștia...!" De parcă tot eu aș fi fost vinovat și de asta. Evident, era un cârcotaș violent și necruțător. Continuă:

– N-ai idee ce groaznic e să stai acolo! Se vede că zaharisiții ăștia bătrâni se pișă pe colacul closetului.

Și acest lucru părea să se acumuleze la argumentele împotriva mea. După care urmă:

– Cine-i proprietarul locului ăstuia?

Întrebarea era de-a dreptul fascinantă. Adevărul e că nu mi-o pusesem niciodată. Baia de aburi era atât de antică, încât ajunsese ca piramidele, ca grădinile lui Asurbanipal. Era ca apa care-și sapă făgașul sau ca forța gravitațională. Dar, de fapt, cine era proprietarul?

– N-am auzit niciodată de vreun proprietar, am spus. Din câte știu, e o societate de prin Columbia Britanică.

– Nu face pe deșteptul cu mine. Prea te crezi șmecher, auzi! Ți-am cerut doar o informație. Las' că aflu eu și singur.

Ca să răsucească robinetul chiuvetei, folosi o bucată de hârtie igienică. Se spălă pe mâini fără săpun, pentru că nu exista. În acea clipă i-am oferit iarăși cele nouă hârtii de câte cincizeci de dolari. Refuză să se uite măcar la ele. Îmi replică:

– Mi-s mâinile ude.

Nu voia să folosească ruloul de prosop, care era, trebuie să recunosc, respingător de jegos, ba chiar cu o oarecare

originalitate în calitatea jegului. I-am întins batista mea, dar se făcu că n-o vede. Se temea ca nu cumva să i se domolească mânia împotrivă-mi. Își răsfiră degetele și le scutură ca să se usuce. Îngreţoşat la culme, întrebă:

– Și asta se numește baie?

– Mă rog, băile sunt la subsol.

Jos erau două șiruri lungi de dușuri, care duceau la ușile masive, de lemn, ale sălii de aburi. Era și un mic bazin, unde te cufundai ca să te răcorești. Apa rămânea neschimbată de la un an la altul, și bazinul era un veritabil sălaș de crocodili, dacă a existat vreodată unul.

Cantabile se îndreptă acum grăbit spre tejgheaua barului, iar eu l-am urmat. Aci își șterse mâinile cu şerveţele de hârtie, pe care le smulse cu furie din dispozitivul de metal. Mototolea în pumn hârtia subţire, stanţată, și zvârlea cocoloașele pe jos. I se adresă lui Mickey:

– De ce nu aveţi săpun și prosoape la budă? De ce nu spălaţi dracului împuţiciunea aia de hazna? Nu există picătură de dezinfectant acolo.

Mickey era foarte blajin, și răspunse:

– Nu? Joe are grijă de astea. Îi cumpăr deodorante și Lysol. I se adresă apoi lui Joe: Nu mai pui rezerve de deodorant în cutiuţe?

Joe era negru și bătrân, și tăcu chitic. Se rezema de scaunul pentru lustruit pantofii, cu piedestalele lui de alamă și cu cele două labe întoarse cu tălpile rigide în sus (amintind de picioarele și tălpile mele când stau în creștet executând exerciţiul yoga). Părea să fi împietrit acolo, pentru a ne evoca tuturor profunzimea unor meditaţii îndepărtate, și refuza să răspundă întrebărilor vremelnice.

– Să faceţi bine să vă aprovizionaţi cu tot ce trebuie de la magazinul meu, tună Cantabile. Dezinfectante, săpun lichid, prosoape de hârtie, totul. Numele meu e Cantabile. Am un magazin pe Clybourne Avenue.

Scoase din buzunar un portofel lunguieţ, din piele de struţ, cu buburuze, şi aruncă pe tejghea câteva cărţi de vizită.

– Nu-s eu patronul, ripostă Mickey. Eu sunt doar concesionarul restaurantului.

Totuşi luă cu mare deferenţă o carte de vizită. Degetele lui butucănoase erau acoperite cu pete negre de la cuţit.

– Te sfătuiesc, pentru binele dumitale, să-mi dai de veste.

– O s-o transmit Administraţiei. Au sediul în centru.

– Mickey, cine-i proprietarul băii? am întrebat.

– Eu nu ştiu decât de Administraţie, care-i în centru.

„Ce interesant ar fi, mi-am spus, dacă s-ar descoperi că baia aparţine Mafiei!"

– George Swiebel e aici? întrebă Cantabile.

– Nu.

– Bine, atunci vreau să-i las un mesaj.

– Vă dau ceva să scrieţi, se oferi Mickey.

– Nu-i nevoie să fie scris. Spune-i că-i un căcat cu ochi. Spune-i că aşa am zis eu.

Mickey îşi pusese ochelarii ca să caute o foaie de hârtie, iar acum îşi întoarse spre noi faţa cu ochelarii pe nas, parcă pentru a ne transmite că unica lui treabă erau salata de varză tocată şi cotletele şi peştele alb. Cantabile nu se mai interesă de bătrânul Moş Myron, care mustea în aburi la subsol.

Ieşirăm în stradă. Cerul se înseninase subit. Nu puteam decide ce se potrivea mai bine cu locurile acelea: vremea mohorâtă sau cea senină. Aerul era rece, lumina clară, iar umbrele imobilelor înnegrite împărţeau trotuarul în fâşii.

Am spus:

– Domnule Cantabile, dă-mi voie să-ţi ofer acum banii. Am adus bancnote noi. Şi cu asta să punem capăt întregii poveşti.

– Ei, nu zău? Crezi că este chiar aşa de simplu? întrebă Rinaldo.

– Mă rog, regret totul. N-ar fi trebuit să se întâmple. Regret sincer.

– Regreţi pe dracu'! Îţi regreţi maşina hăcuită. Ai oprit onorarea unui cec pe numele meu, Citrine. Toţi pălăvrăgesc pe chestia asta. Toţi ştiu. Îţi închipui că pot să îngădui aşa ceva?

– Domnule Cantabile, cine ştie? Cine-s „toţi"? E atât de grav? Am greşit...

– Nu zău, ai greşit, maimuţoi în călduri...!

– De acord, am procedat prostește.

– Prietenu' tău George îţi spune să opreşti cecul, şi tu gata, îl opreşti. Iei de bun ce-ţi spune găoaza aia? De ce nu ne-a prins pe Emil şi pe mine asupra faptului? El te împinge la isprava asta nasoală, şi pe urmă tu, şi cioclu' ăla, şi tipu' cu smochinguri, şi toate momâile alea băşinoase răspândiţi pretutindeni zvonul că Ronald Cantabile e un trişor. Dumnezeule! De aşa ceva nu te speli cu una cu două. Nu-ţi dai seama?

– Ba da, acum îmi dau seama.

– Nu ştiu de ce anume îţi dai tu seama. Las' că te-am urmărit eu la joc, şi nu te înţeleg deloc. Când dracu' ai de gând să faci ceva şi *să-ţi dai seama de ceea ce faci*?

Ultimele cuvinte le rosti răspicat, accentuându-le cu vehemenţă şi scuipându-mi-le în obraz. Apoi îşi înşfăcă pardesiul, pe care continuasem să i-l ţin, raglanul scump, cafeniu, cu nasturi imenşi. Circe trebuie să fi avut nişte nasturi din ăştia în coşuleţul ei de lucru de mână. Erau foarte frumoşi, nişte nasturi luaţi parcă din comorile Orientului.

Nu mai văzusem un veşmânt ca ăsta decât la răposatul colonel McCormick. Aveam pe atunci doisprezece ani. Limuzina lui se oprise în faţă la Tribune Tower şi din ea ţâşniseră doi bărbaţi scunzi. Fiecare dintre ei ţinea în mâini câte două pistoale şi se rotiseră pe caldarâm, ghemuindu-se apoi pe vine. Pe urmă coborâse şi colonelul, străjuit de cele patru pistoale. Purta un pardesiu de culoarea tutunului, exact ca al lui Cantabile, şi o pălăriuţă pe vârful capului, dintr-un fetru cu spic aspru, lucitor. Vântul bătea puternic, aerul era limpede, iar pălăria strălucea ca un tufiş de spini.

– Eşti de părere că nu ştiu ce fac, domnule Cantabile?

– Habar n-ai. Nu ești în stare nici să-ți nimerești curu' cu ambele mâini.

Mă rog, se prea poate să fi avut dreptate. Dar, cel puțin, nu torturam pe nimeni. Se pare că viața mea s-a desfășurat în alt chip decât s-au desfășurat viețile altor oameni. Dintr-o anume rațiune inscrutabilă, viața lor a fost alta, așa încât eu nu sunt apt să le judec preocupările și dorințele. Conștient de acest fapt, mă supun la mai multe dintre aceste dorințe decât ar fi sănătos pentru mine. Am cedat cunoștințelor de expert ale lui George asupra lumii interlope. Acum mă înclin în fața lui Cantabile. Unica mea consolare era încercarea de a-mi reaminti pasaje din lecturile mele ecologice despre șobolani, gâște, plevușcă și muște. La ce bun să citești atâta, dacă nu poți să și rumegi? Tot ce ceream eu era un mic profit mintal.

– Oricum, ce facem cu bancnotele alea de cincizeci de dolari? am întrebat.

– Am să te anunț când o să fiu dispus să le primesc. Nu ți-a căzut bine ce ți s-a întâmplat cu mașina, hai?

– Era o frumusețe de mașină. A fost o cruzime să faci ce-ai făcut.

Se pare că bâtele cu care mă amenințase erau cele folosite asupra Mercedes-ului meu și, după toate probabilitățile, pe bancheta din spate a Thunderbird-ului se mai găseau și alte arme de asalt. M-a obligat să mă urc în arătoasa lui mașină. Scaunele erau capitonate cu piele roșie ca sângele și în față avea un imens tablou de bord. Se lansă direct într-o viteză nebună, asemenea unui tânăr pilot de curse, și pneurile scârțâiră strident.

Înăuntrul mașinii, imaginea pe care mi-o făcusem despre el suferi o ușoară schimbare. Văzut din profil, nasul i se termina cu un fel de bulb mic alb. Era de un alb intens, anormal. Îmi evoca un mulaj de ghips și era căptușit cu peri negri. Ochii îi erau mai mari decât s-ar fi cuvenit; poate că dilatați artificial. Gura era mare, cu buza de jos sensibilă, sugerând strădania

adolescentului de odinioară de a fi considerat matur. Picioarele mari și ochii negri sugerau de asemenea năzuința către un anumit ideal, a cărui parțială împlinire sau neîmplinire îi provoca o acută suferință. Bănuiam că însuși idealul lui era destul de schimbător.

– Care din voi doi a luptat în Vietnam – dumneata sau vărul Emil?

Ne îndreptam în mare viteză spre Est. Ținea volanul cu ambele mâini de parcă era un pichamăr.

– Ce? Emil în armată? Copilul ăsta? A fost reformat – veritabil psihopat. Nu, cea mai mare acțiune la care a participat vreodată Emil a fost în 1968, la încăierările din fața hotelului Hilton. A încasat o mardeală zdravănă, fără să știe măcar de partea cui era. Nu, eu am fost în Vietnam. Ai mei m-au trimis la colegiul ăla catolic împuțit, lângă St. Louis, de care ți-am vorbit în seara aia la joc, dar am întins-o de acolo și m-am înrolat. Asta s-a petrecut cu mult în urmă.

– Și ai luptat pe front?

– Am să-ți răspund exact ceea ce dorești să auzi. Am șparlit o cisternă cu benzină – cu cabină și remorcă cu tot. Le-am vândut pe piața neagră. Am fost prins, dar ai mei au întreprins unele tratative. I-a ajutat mult senatorul Dirksen. N-am stat decât opt luni la pârnaie.

Avea deci cazier. Și ținea să știu că era un veritabil Cantabile, o proiecție a Anilor '20, și nu a Unchiului Moochy. Făcuse închisoare militară – avea un pedigri de criminal, și putea să inspire teamă pe cont propriu. Pe de altă parte însă familia Cantabile constituia, evident, o gașcă minoră, genul gangsterilor de mâna a doua, ceea ce dovedea și magazinul de dezinfectante pentru closet de pe Clybourne Avenue. Poate că avea și un birou sau două de schimb de valută – birourile de schimb valutar sunt adeseori deținute de gangsteri mărunți. Sau poate că se ocupa cu stârpirea dăunătorilor – altă afacere favorită a acestui gen. Cert este că aparținea unor ligi minore. Sau poate că nu făcea parte

din nicio ligă. În calitatea mea de chicagoan, aveam oarecare fler în aceste chestiuni. Un gangster de clasă mare folosește numai mână plătită. Niciun Vito Langobardi n-ar căra bâte de baseball pe bancheta din spate a mașinii. Alde Langobardi pleacă în Elveţia pentru sporturile de iarnă. Până și câinele lui călătorește în vagonul de persoane. De decenii întregi un Langobardi nu a participat personal la acte de violenţă. Nu, acest neliniștit și frământat Cantabile cu suflet cătrănit se afla în cercurile din afară și se zbătea să pătrundă înăuntru. Făcea parte din categoria aceea de întreprinzători indezirabili pe care și azi cei de la canalizare îi mai pescuiesc de prin canale, după trei luni de descompunere. Unii reprezentanţi ai acestui tip au fost câteodată găsiţi în portbagajul automobilelor parcate la aeroportul O'Hare. Greutatea cadavrului din spate era contrabalansată de un bloc de beton așezat pe motor.

La primul colţ, Rinaldo trecu, deliberat, pe roșu. Șterse bara automobilului din faţă, făcându-i pe ceilalţi automobiliști să se zgâiască la el. Era elegant, epatant. Scaunele mașinii erau capitonate cu piele moale – atât de moale, și atât de roșie! Purta genul de mănuși care se vând la Abercrombie & Fitch, pentru călăreţi. Când ajunse în dreptul autostrăzii, coti brusc și acceleră pe pantă, lansându-se în plin trafic. Mașinile frânau brusc în urma noastră. Aparatul de radio transmitea muzică rock. Am recunoscut parfumul lui Cantabile. Era Canoe. Căpătasem și eu odată un flacon, ca dar de Crăciun, de la o femeie oarbă pe care o chema Muriel.

În toaleta împuţită de la baia de aburi, în timp ce ședea cu pantalonii pe vine, iar eu meditam la maimuţele lui Zuckerman din Grădina Zoologică din Londra, mi-a fost limpede că se producea o mobilizare a talentelor plastice și histrionice ale fiinţei umane. Cu alte cuvinte, fusesem antrenat într-o amplă punere în scenă. În orice caz, imaginea familiei Cantabile n-ar fi avut de câștigat dacă Rinaldo ar fi pus în funcţiune revolverul pe care-l ţinea între genunchi. Ar fi însemnat să-l

reediteze pe unchiul nebun care făcuse familia de rușine. Asta, mi-am zis, lămurea totul.

Mi-era frică de Cantabile? Nu propriu-zis frică. Nu știu ce gândea el, dar ce gândeam eu mi-era perfect limpede. Preocupat să sesizez resorturile ființei omenești, îi cântam în strună. Cantabile putea crede foarte bine că profită de un om pasiv. Dar nu asta era realitatea. În alte împrejurări sunt un om foarte activ. La jocul de pocher avusesem însă o vizionară străfulgerare de înțelegere a acestui tip Cantabile. Desigur, în seara aceea fusesem zdravăn cherchelit, dacă nu chiar beat criță, dar îi întrezărisem tăișul spiritului înălțându-se din el, și dincolo de el. Așa încât, când Cantabile a răcnit la mine și m-a amenințat, nu m-am proțăpit pe terenul amorului propriu: „Nimeni n-a cutezat încă să-i vorbească astfel lui Charlie Citrine, am să mă adresez poliției!" și așa mai departe. Nu, căci poliția nu mi-ar fi putut înfățișa asemenea aspecte interesante. Cantabile făcuse asupră-mi o impresie extrem de bizară și de puternică.

Ce e ființa umană? – întotdeauna am avut propria mea viziune ciudată în această chestiune. Întrucât nu sunt nevoit să trăiesc în țara cailor, asemenea doctorului Gulliver, viziunea mea asupra omenirii e destul de stranie, chiar și fără să călătoresc. De fapt, când am călătorit, am făcut-o nu ca să descopăr ciudățenii străine, ci ca să fug de ciudățeniile de acasă. De asemenea, mă las atras de filosofia idealistă pentru că am convingerea că nu *asta* poate fi *totul*. Platon, prin Mitul lui Er, mi-a confirmat senzația că nu mă aflu pentru prima oară pe pământ. Cu toții am mai fost cândva pe aici și vom mai reveni. Și mai există și un altceva. Poate că un om ca mine s-a reincarnat imperfect. Se presupune că sufletul, înainte de a se reîntoarce la viața pământească, se cufundă în totală uitare. E posibil, oare, ca uitarea mea să fi fost ușor defectuoasă? Nu m-am considerat niciodată un platonician

convins. N-am crezut nicicând că ne-am putea reincarna într-o pasăre sau într-un peşte. Niciun suflet cândva uman n-ar putea fi zăvorât într-un păianjen. În cazul meu (care, bănuiesc, nu-i chiar atât de rar), cred că s-a produs o uitare incompletă a vieţii sufleteşti pure, aşa încât condiţia minerală a reîntrupării mi s-a părut întotdeauna anormală, încă din fragedă copilărie eram uimit când vedeam ochi mişcându-se, nasuri respirând, piele transpirând, păr crescând şi aşa mai departe – mi se părea comic. Lucru care apărea uneori jignitor unor oameni care se născuseră cu deplina uitare a nemuririi lor.

Aceasta mă face să rememorez şi să dezvălui o încântătoare zi de primăvară, la amiază, cu un cer încărcat de nori grei, albi şi placizi, nori cu forme de tauri, de hipopotami, de balauri. Povestea se petrece la Appleton, în Wisconsin, iar eu sunt un bărbat în toată firea, cocoţat pe o ladă, şi încercând să privească pe furiş în dormitorul în care s-a născut în anul 1918. Acolo am şi fost conceput, probabil, şi dirijat de pronia cerească să mă ivesc în viaţă sub chipul lui cutare şi cutare, în împrejurările cutare şi cutare (C. Citrine, premiul Pulitzer, Legiunea de Onoare, tatăl lui Lish şi al lui Mary, soţul lui A., amantul lui B., persoană serioasă şi un cineva). Şi de ce trebuie acest cineva să stea cocoţat pe o ladă, pe jumătate ascuns de rămurelele şi frunzele lucioase ale unui liliac în floare? Fără să fi cerut permisiunea stăpânei casei? Bătusem şi sunasem la uşă, dar nu mi-a răspuns nimeni. Şi acum soţul doamnei răsărise în spatele meu. Era proprietarul unei staţii de benzină. I-am spus cine sunt. La început era cu capsa pusă. Dar i-am explicat că asta e casa în care mă născusem şi l-am întrebat de foştii vecini, înşirându-le numele. Îşi amintea de familia Saunders? Ei da, ăştia erau verii lui. Ceea ce m-a salvat de un pumn în nas, pentru obrăznicia mea de nepoftit. Nu-i puteam spune: „Stau aici, pe lada asta, printre florile de liliac, încercând să dau un răspuns enigmei umane, şi nu ca s-o văd pe grăsana de nevastă-ta în chiloţi." Ceea ce vedeam de-adevăratelea. Naşterea e durere (o durere ce poate

fi anulată prin intervenţie), dar în odaia în care s-a petrecut naşterea mea, am văzut, cuprins de o durere a mea proprie, o femeie bătrână şi grasă în chiloţi. Cu mare prezenţă de spirit, s-a făcut că nu-mi observă faţa ivită pe ecranul geamului, şi a ieşit încetişor din cameră, ca să-i telefoneze lui bărbatu-său. Omul a alergat într-un suflet, părăsindu-şi pompa de benzină, şi m-a înhăţat, punându-şi mâinile mânjite de ulei pe minunatul meu costum gri – mă aflam în culmea perioadei mele de eleganţă. Am fost în măsură să-i explic că venisem la Appleton ca să pregătesc un articol despre Harry Houdini, alt localnic – după cum v-am mai repetat obsesiv – şi că fusesem năpădit de dorinţa de a furişa o privire în camera în care mă născusem.

– Şi tot ce-ai avut de văzut a fost cucoana mea.

Îi trecuse paraponul. Cred că înţelesese. Chestiunile de spirit sunt larg şi spontan sesizate! Firește, cu excepţia persoanelor aflate pe poziţii puternic fortificate, opoziţioniştii mentali exersaţi să se împotrivească la tot ceea ce înseamnă cunoaşterea înnăscută a fiecăruia dintre noi.

Din clipa când l-am văzut pe Rinaldo Cantabile la masa din bucătăria lui George Swiebel, am fost conştient că între noi doi exista o afinitate naturală.

M-a dus la Playboy Club. Rinaldo era membru al clubului. A coborât din supermaşina lui, acest Bechstein al automobilelor, lăsând-o în grija paznicului de la parcaj. Tipul de la recepţie îl cunoştea. Am început să înţeleg, din comportamentul lui, că sarcina ce-mi revenea era să fac *mea culpa* în mod public. Familia Cantabile primise o provocare. Poate că lui Rinaldo i se trasaseră dispoziţii, de către consiliul de familie, să repare daunele aduse bunului lor prost renume. Şi această chestiune de reputaţie avea să-mi consume o zi – o întreagă zi. Aveam atâtea nevoi presante şi atâtea belele pe cap, încât aş fi fost justificat să-i cer sorţii să mă mai îngăduie.

Aveam destule argumente.

– A venit lumea?

Își zvârli pardesiul. Mi l-am dezbrăcat și eu. Am pătruns în opulență, în semiobscuritatea barului cu covoare moi și sticle scânteietoare, cu contururi senzuale de femei care unduiau încoace și-ncolo în lumina de chihlimbar. M-a luat de braț și m-a condus la ascensor, cu care am urcat până la ultimul etaj. Cantabile m-a lămurit:

– Mergem să faci cunoștință cu câțiva tipi. Când am să-ți fac eu semn, atunci îmi oferi banii și-ți ceri scuze.

Ne aflam în fața unei mese.

– Bill, vreau să ți-l prezint pe Charlie Citrine, i se adresă Ronald lui Bill.

– Hei, Mike, iată-l pe Ronald Cantabile, zise Bill, preluând replica.

Restul a fost doar: „Hei, ce mai faci, ia loc, ce vrei să bei?"

Pe Bill nu-l cunoșteam, dar Mike era Mike Schneiderman, gazetarul rubricilor de scandal. Un tip solid-greoi-robust-bronzat-morocănos-obosit, cu părul tăiat cu briciul, butoni de manșetă mari cât ochii și cravata dintr-o fâșie lălâie de brocart. Arăta distant, ridat și somnoros, ca unii dintre indienii-americani din Oklahoma, îmbogățiții petrolului. Sorbea un whisky mare și fuma trabuc. Meseria lui era să se întrețină cu oamenii prin baruri și restaurante. Eu sunt mult prea volatil pentru o muncă sedentară de felul ăsta, și nu pot înțelege cum poate cineva s-o facă. Dar nu pot înțelege nici slujbele de birou, ori munca funcționărească, sau orice fel de ocupații rutiniere care te țin între patru pereți. Mulți americani care n-au alt merit decât acela de a declara că nu pot concepe astfel de muncă se consideră ca atare artiști sau intelectuali. Acest lucru constituise subiectul multor discuții dintre mine și Von Humboldt Fleisher, și-l discutasem uneori și cu Gumbein, criticul de artă. Sarcina de a se întreține cu diverși oameni pentru a mirosi ceva interesant nu prea părea să fie nici pe placul lui Schneiderman. În anumite momente arăta plictisit și aproape

îngreţoşat. Mă cunoştea, firește, pentru că participasem odată la o emisiune a lui de la televiziune, așa că mi se adresă:

– Bună, Charlie. Apoi către Bill: Nu-l știi pe Charlie? E un personaj faimos care stă incognito la Chicago.

Începusem să apreciez punerea în scenă făcută de Rinaldo. Își dăduse multă osteneală să regizeze asemenea întâlnire și manevrase multe sfori. Acest Bill, o relaţie a lui, datora probabil o favoare familiei Cantabile și se învoise să-l mobilizeze pe Mike Schneiderman, gazetarul. Pretutindeni în asemenea locuri funcţionează „obligaţiile". Bilanţul obligaţiilor trebuie să fi fost foarte încâlcit, și-mi dădeam seama că Bill nu era deloc mulţumit. Bill avea o înfăţișare clasică de Cosa Nostra. Îi recunoșteai aerul corupt după nas. Un nas puternic încovoiat în dreptul nărilor, viguros și vulnerabil în același timp. Un nas păcătos. Dacă l-aș fi întâlnit în alt context, aș fi zis că e un violonist care s-a săturat de muzică și s-a apucat de traficul cu băuturi spirtoase. Se întorsese de curând de la Acapulco și avea pielea arsă de soare, dar nu s-ar fi putut spune că strălucea de sănătate și de bună-dispoziţie. Nu se sinchisea de Rinaldo, părea să-l dispreţuiască. În clipele acelea, simpatia mea era îndreptată spre Cantabile. Se străduise să organizeze ceea ce ar fi trebuit să fie o reușită și însufleţită întâlnire, demnă de intrigile Renașterii, și eu eram singurul care o apreciam. Cantabile încerca să dea gata rubrica lui Mike. Dar Mike, desigur, mai fumase de-alde astea. Cei din așa-zisa categorie a „puţinilor fericiţi" îl vânau întruna și bănuiesc că în culise se făceau tot felul de trampe, *quid pro quo*. Îi vindeai lui Mike un pont, iar el în schimb îţi tipărea numele cu caractere de-o șchioapă. O fată în costum de iepuraș *playboy* ne-a preluat comanda de băuturi. De jos și până la bărbie era fermecătoare. De la bărbie în sus, numai griji comerciale. Atenţia mea era împărţită între șanţul moale dintre sânii ei și expresia preocupată așternută pe faţă.

Ne aflam într-unul dintre cele mai încântătoare colţuri din Chicago. Admiram decorul. Priveliștea oferită de ţărmul

lacului era fantastică. Nu reușeam s-o văd, dar o cunoșteam bine și-i simțeam efectul – panglica scânteietoare a șoselei alături de imensitatea de aur lucitor a Lacului Michigan. Omul biruise pustietatea acestui ținut. Iar pustietatea i-a lins în schimb mâna. Și iată-ne aici în inima lingușelilor bogăției și puterii, cu femei frumoase, băutură, costume făcute de comandă și bărbați care purtau bijuterii și se parfumau. Schneiderman aștepta, cam sceptic, o bombă pe care s-o poată folosi în rubrica lui. În contextul potrivit eu sunt un subiect gras. Oamenii din Chicago se miră de faptul că străinătatea mă ia în serios. Din când în când sunt invitat la sindrofii oferite de parveniți cu ambiții culturale și atunci mi-e dat să trec prin soarta unui simbol. Unele doamne îmi spun direct: „*Nu se poate* să fii Charles Citrine!" Multe dintre gazde sunt satisfăcute de contrastul pe care-l ofer. Am aerul unui om care gândește intens, dar incomplet. Fața mea nu se asortează cu fețele lor urbane, viclene. Și în special femeile nu-și pot ascunde dezamăgirea când descoperă cum arată în realitate binecunoscutul domn Citrine.

Paharele cu whisky au fost așezate în fața noastră. Am băut cu nerăbdare un Scotch dublu și, cum sunt un expansiv, am început să râd. Toți ceilalți rămaseră sobri. Bill Urâtul m-a întrebat:

– Ce găsești atât de nostim?

– Ei, mi-am amintit că am învățat să înot chiar aici, la capătul lui Oak Street, înainte de a se fi înălțat toți zgârie-norii ăștia, mândria arhitecturală a orașului Chicago. Pe atunci se numea Coasta de Aur și veneam de la periferie cu tramvaiul. Autobuzul mergea numai până la Wells. Îmi aduceam o sacoșă unsuroasă plină de sandvișuri. Maică-mea îmi cumpărase de la solduri un costum de baie de fată. Avea o fustiță cu un volan multicolor. M-am simțit umilit și am încercat să-l vopsesc cu tuș. Copoii ne trăgeau ghionți în coaste când ne vedeau tândălind pe alee. Și acum mă aflu aici, bând whisky...

Cantabile mă lovi cu piciorul pe sub masă, cu toată talpa ghetei, lăsându-mi o dâră lată de praf pe pantalon. Ridurile încruntate ale frunţii i se ridicaseră până spre pielea capului, vălurindu-se pe sub buclele scurt tunse, iar nasul i se făcuse alb ca o luminare de ceară.

Am început:

– Apropo, Ronald... şi am scos bancnotele din buzunar. Îţi datorez nişte bani...

– Ce bani?

– Banii pe care i-am pierdut la pocher... acum câtva timp. Bănuiesc c-ai şi uitat de ei. Patru sute cincizeci de dolari.

– Habar n-am despre ce vorbeşti, răspunse Rinaldo Cantabile. Care pocher?

– Nu-ţi aduci aminte? Când am jucat acasă la George Swiebel...

– De când vă ţineţi voi, scriitorii, de pocher? întrebă Mike Schneiderman.

– De ce nu? Avem şi noi latura noastră umană. Şi-apoi, pocher s-a jucat întotdeauna şi la Casa Albă. Perfect respectabil. Juca preşedintele Harding. S-a jucat şi pe timpul Noii Politici Economice. Au jucat şi Morgenthau, şi Roosevelt, şi aşa mai departe.

– Ai accentul cartierului de vest din Chicago, observă Bill.

– Şcoala Chopin, Rice şi Western, am răspuns.

– Hai, Charlie, vârâ-ţi banii în buzunar, mi se adresă Cantabile. Acuma suntem la un pahar. Nu-i timp de afaceri. Ai să mi-i dai mai târziu.

– De ce nu acum, când mi-am adus aminte şi am bancnotele la mine? Ştii, toată afacerea îmi ieşise complet din minte, şi azi-noapte m-am trezit brusc din somn cu gândul: „Dumnezeule, am uitat să-i plătesc lui Rinaldo datoria." Îmi venea să-mi zbor creierii...

Cantabile îmi tăie vorba cu vehemenţă:

– Bine, bine, Charlie!

Îmi smulse banii din mână și-i înghesui în buzunarul de la piept fără să-i numere. Îmi aruncă o privire furioasă, fulminantă. De ce oare? Nu-mi puteam da seama. Tot ce știam eu e că Mike Schneiderman avea puterea de a te da la gazetă, și dacă apucai să te vezi în ziar, însemna că nu trăiseși în zadar. Nu mai erai doar o creatură pe două picioare, care-și face o scurtă apariție pe Clark Street, mânjind eternitatea cu fapte și gânduri murdare. Ci erai...

– Cu ce te mai ocupi în ultima vreme, Charlie? mă întrebă Mike Schneiderman. Vreo nouă piesă? Sau poate un film? Știi, i se adresă el lui Bill, Charlie e o celebritate. Au scos un film de milioane din succesul lui de pe Broadway. Și a scris o grămadă de drăcovenii.

– Ei, mi-am avut și eu momentul de glorie pe Broadway, am replicat. Nu s-ar mai putea repeta niciodată, așa că la ce bun să mai încerc?

– A, îmi aduc aminte acum. Mi-a spus cineva că ai de gând să publici un soi de revistă literară foarte elevată. Când iese? Să-ți împing o reclamă.

Dar Cantabile mă fulgeră din priviri și-mi zise:

– Trebuie să plecăm!

– O să-mi facă plăcere să-ți telefonez când am vreo știre pentru tine. Ai putea să-mi fii de folos, am adăugat aruncând o privire plină de tâlc spre Cantabile.

Dar acesta ieșise. L-am urmat și, în ascensor, a început să zbiere:

– Ce pizda mă-tii e în capul tău?

– Nu văd cu ce-am greșit.

– Ai zis că-ți venea să-ți zbori creierii și știi foarte bine, târâtură, că cumnatul lui Mike Schneiderman și-a zburat *de-adevăratelea* creierii acum două luni.

– Nu!

– Trebuie să fi citit în ziar – toată tevatura aia cu polițe false, polițe contrafăcute pe care le prezenta ca obligațiuni.

– Ah, *ăla* era, vrei să spui Goldhammer, ăla care şi-a tipărit propriile lui acte, falsificatorul!

– Nu te preface că n-ai ştiut! Ai făcut-o dinadins ca să mă bruiezi pe mine, ca să-mi răhăţeşti mie planurile.

– Nu-i adevărat, jur că n-am făcut-o dinadins. Am spus că-mi venea să-mi zbor creierii? Asta-i o expresie curentă.

– Nu în cazul de faţă. Ai ştiut, urmă el cu violenţă, ai ştiut foarte bine. Ştiai că cumnatu-său s-a omorât.

– N-am făcut legătura. O fi fost o scăpare cu caracter freudian. Fără cea mai mică intenţie.

– Mereu pretinzi că nu ştii ce faci. Presupun că nu ştii nici cine-i năsosul ăla?

– Bill?

– Da, Bill. Bill e Bill Larkin, bancherul care a fost pus sub acuzare împreună cu Goldhammer. El a preluat obligaţiunile falsificate.

– Şi de ce-a fost pus sub acuzare? Doar Goldhammer i le-a vârât pe gât.

– Pentru că, creier de găină ce eşti, nu pricepi o iotă din ce citeşti în ziare. A cumpărat de la Goldhammer acţiuni Lekatride la un preţ de şase ori mai mic decât valorau. N-ai auzit nici de Kerner? Nimic despre marile jurii, despre toate procesele alea? Dar tu nu te sinchiseşti nici cât negru sub unghie de lucrurile pentru care oamenii îşi sparg creierii. Le dispreţuieşti. Eşti arogant, Citrine. Ai dispreţ faţă de noi...

– Cine-i „noi"?

– Noi! Oamenii din lumea largă..., îmi răspunse Cantabile.

Vorbea cu năduf. Nu era momentul să-l contrazic. Datoria mea era să-l respect şi să mă tem de el. Însemna să-l provoc dacă-l făceam să simtă că nu mă temeam de el. Nu-l credeam în stare să tragă în mine, dar era foarte posibil să mă cotonogească, ba chiar să-mi şi rupă un picior. Când am ieşit din Playboy Club, mi-a vârât din nou în mână pachetul cu bancnote.

– Ce, iar o luăm de la început? am întrebat.

Nu mi-a răspuns. A rămas cu gâtul întins, într-o atitudine de mânie, până când Thunderbird-ul a fost tras la scară. A trebuit să urc din nou în mașină.

Următoarea oprire am făcut-o la Hancock Building, undeva între etajele șaizeci și șaptezeci. Părea să fie un apartament particular și, în același timp, un loc de afaceri. Era mobilat într-un stil pompos, cu materiale plastice, obiecte de artă modernă atârnate pe pereți, forme geometrice de genul trompe l'oeil, care-i intrigă pe oamenii de afaceri. Aceștia sunt extrem de vulnerabili la escrocheriile cu obiecte de artă. Domnul care locuia aici era în vârstă și purta o jachetă sport cafenie din țesătură panama cu fir de aur și o cămașă reiată peste pântecele nedisciplinat. Părul alb era pieptănat înapoi peste țeasta îngustă. Petele de ficat de pe mâini erau late. Sub ochi și în jurul nasului nu arăta prea bine. Când se așeză pe sofaua joasă care, după felul cum se turti sub el, părea a fi umplută cu puf, picioarele încălțate în mocasini din piele de aligator i se întinseră departe, pe covorul mițos, sidefiu. Apăsarea burții făcu să se ivească pe coapsă forma falusului. Un nas lung, o buză de jos răsfrântă și un barbișon însoțeau toată această risipă de catifea, panama cu fir de aur, brocart, satin, piele de aligator și obiecte *trompe l'oeil*. Din discuții am dedus că era bijutier și că avea legături cu lumea interlopă. Poate că era tăinuitor – ce puteam ști eu? Rinaldo Cantabile și soția lui urmau să celebreze în scurt timp o aniversare, și el dorea să aleagă o brățară. Un valet japonez ne servi băuturi. Nu sunt mare băutor, dar e de înțeles că astăzi simțeam nevoia de whisky, așa că am luat o altă porție dublă de Black Label.

De la înălțimea zgârie-norilor puteam contempla atmosfera orașului Chicago în această scurtă după-amiază de decembrie. Un soare vesperal, jerpelit împrăștia lumină portocalie peste formele întunecate ale orașului, peste ramificațiile râului și peste grinzile negre ale podurilor. Lacul, argint poleit și ametist, se pregătea pentru veșmântul iernatic. Mă gândeam că

dacă Socrate are dreptate afirmând că nu poţi învăţa nimic de la copaci, şi că numai de la oamenii de pe stradă poţi afla câte ceva despre tine însuţi, atunci eu mă aflu pe calea cea rea, refugiindu-mă mereu în decor în loc să-i ascult pe semenii mei umani. Cert, nu-i prea înghit pe semenii mei umani. Când simt nevoia să mă eliberez de stinghereală sau să-mi uşurez inima, contemplu apa. Socrate mi-ar da o notă proastă. Se pare că mă găsesc mai curând pe lungimea de undă a lui Wordsworth – copaci, flori, apă. Dar arhitectura, ingineria, electricitatea, tehnologia mă aduseseră la acest etaj şaizeci şi patru. Scandinavia îmi pusese acest pahar în mână, Scoţia mi-l umpluse cu whisky, iar eu stăteam amintindu-mi de nişte fapte miraculoase despre soare, anume că lumina altor astre, când intră în câmpul gravitaţional al soarelui, trebuie să se supună. Soarele poartă un fel de şal ţesut din această lumină universală. Aşa a preconizat Einstein, stând şi meditând asupra lucrurilor din univers. Iar observaţiile făcute de Arthur Eddington în timpul unei eclipse au confirmat această teză. A găsi înainte de a căuta.

Între timp, telefonul suna întruna şi niciunul dintre apeluri nu era local. Las Vegas, Los Angeles, Miami şi New York. „Trimite-ţi omul la Tiffany şi vezi ce au ei în materie de acest articol", zicea gazda noastră. Pe urmă l-am auzit vorbind despre patrimoniul de bijuterii şi despre un prinţ indian care încerca să vândă în Statele Unite un întreg lot de giuvaiere şi aştepta oferte.

Într-un moment de pauză, în timp ce Cantabile se agita deasupra unui platou cu diamante (dezgustătoare, chestiile astea albe!), bătrânul mi s-a adresat mie:

– Parcă vă cunosc de undeva, nu?

– Da, cred că de la bazinul cald cu valuri al Clubului pentru Menţinerea Sănătăţii.

– Ah, sigur că da, eraţi cu avocatul ăla. Un tip bun de gură.

– Szathmar?

– Alec Szathmar.

Cantabile interveni, în timp ce juca diamantele printre degete și fără să-și dezlipească ochii de la seânteierile platoului de catifea:

– Îl cunosc eu pe pezevenghiul ăla de Szathmar. Pretinde că-i vechi prieten de-al tău, Charlie.

– Adevărat, am fost coleg de școală cu el. Și cu George Swiebel.

– Asta trebuie să se fi petrecut în epoca de piatră.

Într-adevăr, îl întâlnisem pe domnul ăsta bătrân la baia fierbinte, chimică, de la club, bazinul circular cu apă bolborosind, în care oamenii stau asudând și trăncănind despre sport, impozite, programele de televiziune, cărți de succes, sau discută despre Acapulco și conturile de bancă numerotate din insulele Cayman. Nu știam dacă tăinuitorul ăsta bătrân făcea parte dintre cei care dețineau infamele *cabañas* de lângă bazinul de înot, în care erau invitate diverse puicuțe tinere să-și facă siesta. Izbucniseră câteva scandaluri și proteste în legătură cu treaba asta. Ce se petrecea în cabanas îndărătul draperiilor trase desigur că nu privea pe nimeni, dar unii dintre babalâcii ăștia, demonstrativi și exhibiționiști, fuseseră văzuți giugiulindu-și păpușelele pe terasele însorite. Unul dintre ei își scosese în public dantura ca să-și sărute fata „din tot sufletul". Am citit o interesantă scrisoare de protest publicată în *Tribune*. O profesoară de istorie, pensionară, care locuia la un etaj superior în clădirea clubului, scrisese o epistolă în care arăta că nici Tiberius – fata bătrână încerca să epateze –, nici Tiberius, în grotele din Capri, nu s-a pretat la asemenea dezmăț. Dar ce le păsa personajelor acestora senile, făcând parte din gașcă sau din culisele politicii districtuale, de profesoarele indignate și de aluziile la clasici? Dacă s-ar fi dus să vadă *Satyricon* al lui Fellini la Woods Theater ar fi făcut-o doar ca să mai împrumute câteva idei noi în materie de sex, și nu pentru a se documenta asupra Romei Imperiale. Am văzut și eu pe câțiva dintre ramoliții ăștia cu burți de păianjen pipăind

sânii unor prostituate minore. Mi-am zis că, probabil, valetul japonez era specialist în judo sau karate, ca în filmele cu agentul 007, din moment ce în apartament erau adăpostite atâtea comori. Când Rinaldo a spus că ar dori să vadă mai multe ceasuri Accutron, tipul i-a adus câteva duzini, toate plate ca blatul de napolitană. Ceasurile puteau să fi fost sau nu furate. Nu mă puteam bizui în asemenea chestiune pe imaginaţia mea înfierbântată. Eram aţâţat, recunosc, de aceste curente de criminalitate. Simţeam cum încolţeşte, cum urcă în mine pofta de a râde, semn infailibil că fusese stârnită slăbiciunea mea pentru senzaţional, nevoia mea americană, chicagoană (dar şi personală) de stimulente tari, de incongruităţi şi de extreme. Ştiam că furtul de obiecte de lux era o acţiune de mari proporţii în Chicago. Se spune că dacă cunoşti pe vreunul din Fagin-ii ăştia superbogătaşi din cercurile înalte, poţi obţine obiecte de lux la jumătate din preţul de vânzare. Şparlitul de prin magazine era efectuat de consumatorii de droguri. Care-şi primeau recompensa în heroină. Cât despre poliţişti, se spune că erau plătiţi să închidă ochii. Îi împiedicau pe negustori să facă mare tapaj. Oricum, mărfurile erau asigurate. Mai existau şi binecunoscutele „marje" sau pierderi anuale care se raportau la Fisc. Pentru cine a crescut la Chicago, nu-i greu să accepte asemenea informaţii în legătură cu corupţia. Ba chiar ele vin să-ţi satisfacă o anumită necesitate. Se armonizează cu viziunea ta de chicagoan asupra societăţii. Naivitatea e o noţiune pe care nu ţi-o poţi îngădui.

Aşa cum şedeam acolo, cufundat în pernele moi, sorbindu-mi whisky-ul cu gheaţă, încercam să evaluez, articol cu articol, tot ce purta Cantabile, pălăria, pardesiul, ghetele (ghetele ar fi putut să fie din piele de viţel nenăscut), mănuşile de călărie, şi făceam efortul de a-mi imagina cum obţinuse toate aceste obiecte, prin canale criminale, de la Field, de la Saks Fifth Avenue, de la Abercrombie & Fitch. Din câte îmi puteam da seama, bătrânul tăinuitor nu-l prea lua în serios.

Rinaldo era interesat de unul dintre ceasuri și și-l puse pe mână. Aruncă ceasul vechi japonezului care-l prinse. Mi-am zis că venise momentul să-mi recit rolul și am început:

– Apropo, Ronald, îți datorez niște bani de acum câteva seri.

– De unde până unde?

– De la pocherul pe care l-am jucat la George Swiebel. Bănuiesc că ți-a și ieșit din minte.

– Ah, îl cunosc pe individul ăsta, Swiebel, cu toată garnitura lui de mușchi, spuse bătrânul. E cumplit în societate. Dar se pricepe să pregătească o *bouillabaisse* extraordinară. Ce-i al lui e-al lui.

– Eu i-am atras pe Ronald și pe vărul lui, Emil, la partida asta de pocher. A fost realmente vina mea. Oricum, Ronald ne-a golit buzunarele. E un pocherist de elită. M-am ușurat de șase sute de dolari și Ronald a trebuit să mă crediteze pe cuvânt de onoare. Dar acum am banii asupra mea, Ronald, și aș vrea să ți-i dau până nu uităm din nou amândoi.

– În regulă.

Din nou Cantabile își îndesă banii, fără să-i numere, în buzunarul de la piept. Jocul lui era mai bun decât al meu, deși făceam tot ce-mi sta în puteri. Pe de altă parte însă, lui îi revenise partea onorabilă a târgului, afrontul. Era dreptul lui să fie mânios, și asta nu însemna puțin lucru.

Când am ieșit din clădire, l-am întrebat:

– Ei, n-a fost bine?

– Bine – da! Bine! răspunse cu voce puternică și amară.

Era limpede că încă nu avea de gând să-mi dea drumul. Nu încă.

– Bănuiesc că pelicanul bătrân o să croncăne la toți că ți-am dat banii. Ăsta era obiectivul, nu? Am adăugat, aproape numai pentru mine: Mă întreb cine croiește asemenea pantaloni cum poartă moșneagul. Numai prohabul trebuie să fi măsurat un metru.

Dar Cantabile continua să-și acumuleze furia.

– Dumnezeule! exclamă.

Nu-mi plăcea felul în care se uita la mine pe sub sprâncenele drepte ca lama de pumnal.

– Ei, și cu asta basta, am zis. O să iau un taxi.

Cantabile mă înșfacă de mânecă.

– Stai așa! porunci.

Realmente nu știam ce să fac. În fond era înarmat. Multă vreme m-am gândit și eu să port armă, Chicago-ul fiind ceea ce este. Dar au refuzat să-mi elibereze permisul. Cantabile, fără să aibă permis, purta pistol. Acesta era unul dintre indicii deosebirii dintre noi doi. Numai Dumnezeu știe la ce consecințe pot duce asemenea deosebiri.

– Ce, nu te amuză să-ți petreci după-amiaza cu mine? mă întrebă Cantabile rânjind.

Am încercat să răspund printr-un râs, dar am dat greș. S-a interpus *globus hystericus*... Îmi simțeam gâtlejul lipit.

– Urcă, Charlie!

Din nou m-am așezat pe scaunul roșu (pielea suplă, înmiresmată, îmi evoca sângele, sângele pulmonar) și am bâjbâit după centura de siguranță – niciodată nu nimerești ca lumea blestematele alea de catarame.

– Ce tot freci centura aia! Nu mergem departe.

M-am consolat cât am putut cu această informație. Ne aflam pe Michigan Boulevard și o luasem înspre Sud. Am oprit lângă un zgârie-nori în construcție, asupra căruia se abătea ritmic brațul unei macarale și care roia de luminițe. Pe sub întunericul timpuriu ce cotropea acum cu repeziciune de decembrie apusul scânteietor, soarele, asemenea unei vulpi zbârlite, o zbughea dincolo de orizont. Nu lăsase în urmă-i decât o dâră lată, purpurie. Îl zăream printre stâlpii metroului aerian. Pe măsură ce înspăimântătorul schelet al clădirii neterminate era înghițit de întuneric, cavitățile goale din interior se umpleau de mii de punctișoare de lumină, asemănătoare bulelor din șampanie. Clădirea finisată n-avea să fie niciodată atât de frumoasă. Am coborât amândoi din mașină, trântind portierele, și l-am urmat pe Cantabile pe un fel de

pasarelă de scânduri, amenajată pentru camioane. Părea să fie perfect familiarizat cu locul. Poate că avea clienţi printre constructori. Desigur, dacă era vârât în gașca cămătarilor. Dar, pe de altă parte, dacă ar fi fost cămătar, n-ar fi avut curaj să vină aici pe întuneric, riscând să se trezească îmbrâncit de pe o schelă de către unul din băieţii „duri". Aceștia nu-și fac prea multe probleme. Trag la măsea și petrec apoi destul de nesăbuit. Îmi place felul în care acrobaţii ăștia de pe schele pictează numele gagicilor pe grinzile cele mai inaccesibile. De jos din stradă vezi adeseori scris la înălţime DONNA sau SUE. Bănuiesc că duminica vin împreună cu fetele ca să le arate ofranda iubirii lor pictată la opt sute de picioare altitudine. Din când în când se mai prăbușesc și mor. Oricum, Cantabile adusese cu el căști de protecţie. Le-am pus amândoi. Totul fusese organizat cu premeditare. Mă înștiinţa că avea o rudă care făcea parte din personalul de supraveghere. Adăugă și că încheiase multe afaceri pe aici. Avea legături cu antreprenorul și cu arhitectul, îmi înșira toate astea mai repede decât reușeam eu să le cântăresc adevărul. În orice caz, ne-am urcat într-o cușcă de ascensor uriaș, complet deschisă, sus, sus de tot.

Cum să descriu senzaţiile mele? Teamă, emoţii tari, apreciere, exultare – da, îi apreciam ingeniozitatea. Totuși aveam sentimentul că urcăm prea sus, prea departe. Unde ne aflam? Pe ce buton apăsase? La lumina zilei, admirasem adeseori grupurile de macarale ca un stol de lăcuste, vopsite cu portocaliu în creștet. Beculeţele care de jos păreau atât de multe atârnau ici-colo, la distanţe mari. Nu știu cât de departe am urcat, în orice caz foarte departe. Aveam doar atâta lumină câtă se îndura să ne dăruiască înserarea metalică și înghe-ţată, șfichiuitoare, cu vântul vâjâind printre spaţiile goale ale scheletelor de fier roșu-ruginit, ca sângele de rană deschisă, și bufnind cu furie în prelatele spânzurate. Spre răsărit se întindea apa violent rigidă, înghețată, scrijelită ca un platou de piatră, iar de cealaltă parte cerul scăldat în efuzii de culori

topite, ultimele reflexe de lumină, contribuţia otrăvurilor industriale la frumuseţea vesperală a oraşului Chicago. Am ieşit din ascensor. Vreo zece constructori cu căşti de protecţie, care aşteptaseră sosirea liftului, se năpustiră în cuşcă. Aş fi vrut să le strig „Aşteptaţi-mă şi pe mine!". Coborârâ în grup, lăsându-ne nicăieri. Cantabile părea să ştie încotro merge, dar n-aveam încredere în el. Era în stare să însceneze orice. „Urmează-mă!" îmi spuse. Îl urmam, dar mergeam foarte încet. Rămânea locului să mă aştepte. Ici-colo, pe la etajul cincizeci sau şaizeci, erau câteva apărătoare de vânt, pe care vântul le smucea şi le zbuciuma cumplit. Îmi curgeau ochii. M-am ţinut de un stâlp, iar Cantabile mi-a spus:

– Copăcel, mam' mare! Copăcel, popritor de cecuri!

– Am pantofi cu talpă de piele. Alunecă.

– Nu umbla cu fofârlica.

– Nu, aşa e.

Am înconjurat stâlpul cu braţele. Nici prin cap nu-mi trecea să mă mai mişc de-acolo.

Se pare însă că ajunsesem suficient de departe.

– Acum, îmi zise, vreau să-ţi arăt cât îmi pasă mie de banii tăi. O vezi?

Îmi ţinea în faţa ochilor o hârtie de cincizeci de dolari. Se rezemă cu spatele de un stâlp de oţel şi, scoţându-şi elegantele mănuşi de călărie, începu să împăturească bancnota. La început, n-am înţeles ce vrea să facă. Pe urmă am priceput. Confecţiona un planor de jucărie. Îşi suflecă mâneca raglanului şi lansă planorul. L-am urmărit plutind cu viteză printre becurile spânzurate, purtat de vânt, în atmosfera metalică, din ce în ce mai întunecată. Pe Michigan Boulevard fuseseră atârnate podoabele de Crăciun, şiraguri şerpuitoare de globuleţe de sticlă, de la un pom la altul. Răspândite ca celulele sub lupa microscopului.

Grija mea de căpetenie era cum să cobor de acolo. Deşi ziarele nu fac mare caz, mereu cad oameni de la înălţime. Dar oricât aş fi fost de speriat şi hărţuit, sufletul meu iubitor de

senzaţii se simţea gratificat. Ştiam eu că sunt greu de satisfăcut. Dar de astă dată ştacheta satisfacţiei fusese prea mult ridicată. Va trebui să cobor. Era excesiv. Va fi necesar, ştiam bine, să schimb tonul.

Lansă mai multe bancnote de cincizeci de dolari. Delicate avioane de hârtie. *Origami* (oh, mintea mea îmbâcsită de cunoştinţe, menţinându-şi neobosita pedanterie – mintea mea atât de băgăreaţă în chestiuni lexicale), *origami*, arta japoneză de a confecţiona obiecte din hârtie împăturită. Anul trecut a avut loc, mi se pare, o reuniune internaţională a constructorilor de aparate de zbor fanteziste din hârtie. Cred că era anul trecut. *Hobby*-ştii care au participat erau matematicieni şi ingineri.

Bancnotele verzi ale lui Cantabile zburau ca nişte cinteze, ca rândunelele, ca fluturii, toate purtând imaginea lui Ulysses S. Grant. Aduceau comori crepusculare oamenilor de jos, din stradă.

– Ultimele două le păstrez, spuse Cantabile. Le facem praf pe mâncare şi băutură pentru noi doi.

– Dacă am să mai ajung vreodată jos, în viaţă.

– Te-ai descurcat destul de bine. Porneşte, ia-o tu acum înainte, facem cale-ntoarsă.

– Tălpile astea de piele sunt foarte înşelătoare. Acum câteva zile am călcat în stradă pe o simplă bucată de hârtie cerată şi m-am întins pe jos. Poate c-ar trebui să-mi scot pantofii.

– Vezi-ţi de treabă. Calcă pe vârfuri.

Dacă nu-ţi stătea gândul la cădere, pasarelele erau foarte sigure. M-am târât de-a lungul lor, luptându-mă cu muşchii înţepeniţi ai gambelor. Faţa mea transpira mai repede decât reuşea vântul s-o zbicească, până am ajuns, în sfârşit, să mă ţin de ultimul dintre stâlpi. Tot timpul m-am temut de faptul că îl simţeam pe Rinaldo Cantabile prea aproape în urma mea. Câţiva băieţi cu căşti de protecţie, care aşteptau ascensorul, ne-au luat probabil drept tipi de la sindicat sau oameni de-ai arhitectului. Se lăsase noaptea şi emisfera până dincolo de

Golf era îngheţată. Când am coborât, m-am prăbuşit, fericit, pe scaunul Thunderbird-ului. Cantabile şi-a scos casca lui şi pe a mea. A pornit motorul. Acum chiar c-ar fi fost cazul să mă lase să plec. Îi oferisem destulă satisfacţie.

Dar se lansase din nou, conducând în viteză. Gonea spre semaforul următor. Capul îmi atârna peste spătarul scaunului, în poziţia pe care ţi-o iei când îţi curge sânge din nas. Nu-mi dădeam seama exact unde ne aflam.

– Ascultă, Rinaldo, i-am spus. Ţi-ai făcut cheful. Mi-ai stâlcit maşina, m-ai mânat toată ziua ca pe-o vită, m-ai făcut acum câteva minute să trag cea mai grozavă spaimă din viaţa mea. Foarte bine, am văzut că nu banii mei te-au interesat. Hai să aruncăm restul banilor în canal, ca să mă pot duce şi eu acasă.

– Ţi-am dat o lecţie bună?

– A fost o întreagă zi de ispăşire.

– Ai văzut destui din – cum naiba se cheamă – am învăţat o serie de cuvinte noi de la tine, în seara aia la pocher.

– Ce cuvinte?

– Proletari. *Lumpi*, *Lumpenproletariat*. Ne-ai ţinut un mic discurs despre Karl Marx.

– Dumnezeule, chiar că mi-am dat drumul! Am scăpat complet frâul din mână. Ce muscă m-o fi pişcat?

– Ai vrut să te amesteci cu drojdia societăţii, cu elementul criminal. Voiai să investighezi mahalaua, Charlie, şi te amuza să joci cărţi cu noi, prostimea, lepădăturile societăţii.

– Înţeleg. V-am insultat.

– Într-un fel. Dar din când în când erai interesant, când vorbeai de orânduirea socială şi de obsesia pe care o reprezintă proletariatul pentru mica burghezie. Ceilalţi de-acolo habar n-aveau despre ce tot trăncăneşti.

Pentru prima dată, Cantabile îmi vorbea pe un ton mai blajin. Mi-am îndreptat spinarea şi am văzut pe dreapta râul scânteindu-şi luminile de noapte şi piaţa de alimente împodobită de Crăciun. Ne îndreptam spre vechiul restaurant

Gene și Georgetti, aflat chiar la stația terminus a metroului aerian. Am parcat printre alte automobile de un lux sinistru și am intrat în clădirea veche și posomorâtă unde – trăiască intimitatea oferită de opulență! – ne-a izbit un val de muzică de tonomat, asemenea talazurilor Pacificului. Barul aristocrației finanțelor era ticsit cu băutori din aristocrația financiară, însoțiți de femei frumoase. Fantasticul perete de oglindă era populat cu sticle de băuturi și semăna cu fotografia de grup a unei promoții de absolvenți celești.

– Giulio, i se adresă Rinaldo chelnerului. Fă-ne rost de o masă liniștită, dar nu vrem să stăm lângă closet.

– Sus, domnu' Cantabile?

– De ce nu? am intervenit eu.

Mă clătinam pe picioare și nu voiam să aștept la bar până avea să se elibereze o masă. Ar fi însemnat de altfel să mai lungesc seara.

Cantabile mi-a aruncat o privire care voia să spună: „Ți-a cerut cineva părerea?", dar după aceea a consimțit.

– Bine, fie și sus. Și adu-ne două sticle de șampanie Piper Heidsieck.

– Imediat, domnu' Cantabile.

În zilele lui Al Capone gangsterii organizau false bătălii cu șampanie la banchete. Săltau sticlele în sus și-n jos, se împușcau cu dopurile și cu jetul de spumă, toți îmbrăcați în haine de gală, de parcă luau parte la un masacru hazoș.

– Și acum vreau să-ți spun ceva, începu Rinaldo Cantabile, în cu totul altă ordine de idei. Sunt însurat, știi.

– Da, îmi aduc aminte.

– Cu o femeie minunat de frumoasă și de inteligentă.

– Ai vorbit de soția ta, acolo. În seara aceea... Ai și copii? Ce face soția ta?

– Nu-i o femeie casnică, amice, și-ți prinde bine să știi. Ce, crezi că aș fi putut să iau de nevastă vreo cață cu fundu' lat care stă toată ziua cu bigudiurile-n păr și se zgâiește la televizor? Soția mea e o femeie adevărată, cu creier în cap, cu

cultură. E profesoară la Mundelein College și-și pregătește acum teza de doctorat. Și știi unde?

– Nu.

– La Radcliffe, Universitatea Harvard.

– Asta-i foarte frumos.

Mi-am golit paharul de șampanie și l-am umplut iar.

– Nu te eschiva de la subiect. Întreabă-mă care-i tema. A tezei, vreau să spun.

– Foarte bine, care-i?

– Scrie un studiu despre poetul ăla care a fost prietenul tău.

– Glumești! Von Humboldt Fleisher? De unde știi că mi-a fost prieten?... Înțeleg. Am vorbit și despre el la George. În seara aceea ar fi trebuit să mă încuie cineva într-un dulap.

– Nici nu era nevoie să trișăm, Charlie. Habar n-aveai pe ce lume te găsești. Pălăvrăgeai ca un puști de nouă ani despre procese, avocați, contabili, investiții proaste, și revista pe care ai de gând s-o scoți – a naibii de păguboasă afacere, din cât am înțeles. Ziceai că ai de gând să-ți risipești propriii tăi bani pe propriile tale idei.

– Niciodată nu discut lucrurile astea cu oameni străini. Se vede că Chicago îmi dă nebunia arctică.

– Ascultă aici, sunt foarte mândru de nevastă-mea. E dintr-o familie bogată, din cercuri înalte...

Am observat că unora lăudăroșenia le dă o culoare foarte frumoasă, și obrajii lui Cantabile străluceau. Continuă:

– Te întrebi desigur cum de-a putut lua pe unul ca mine.

Am murmurat: „Nu, nu!", deși, desigur, întrebarea ar fi fost legitimă. Oricum, nu-i lucru nou că femei cu o educație aleasă se lasă atrase de derbedei criminali și dementi și că acești derbedei etc. sunt la rândul lor atrași de cultură și gândire. Diderot și Dostoievski ne-au familiarizat cu asemenea cazuri.

– Vreau să-și ia doctoratul, urmă Cantabile. Pricepi? Țin numaidecât. Și tu ai fost amic cu individul ăla, Fleisher. Ai să-i procuri lui Lucy informații.

– Stai puţin...

– Ia dă o citire aici!

Îmi întinse un plic, iar eu mi-am pus ochelarii şi am citit documentul dinăuntru. Era semnat Lucy Wilkins Cantabile şi era scrisoarea unui doctorand model, politicoasă, detaliată, perfect sistematizată, cu obişnuitele circumlocuţiuni academice – trei pagini scrise pe câte o singură parte, şi doldora de întrebări, de întrebări dureroase. În timp ce citeam, Cantabile mă ţinea sub strictă observaţie.

– Ei bine, ce impresie îţi face?

– Grozavă. (Mă cuprinsese disperarea.) Şi ce vreţi amândoi de la mine?

– Răspunsuri. Informaţii. Vrem să dai răspunsurile în scris. Ce părere ai despre proiectul ei?

– Sunt de părere că morţii sunt datori să ne asigure existenţa. Iar umbli cu şahăr-mahăr, Charlie. Nu-mi place figura.

– Să-ţi fie de bine, am replicat. Acest sărman Humboldt, prietenul meu, a fost un mare spirit, pe care l-au distrus... În sfârşit, asta nu importă. Gaşca doctorilor în filosofie este o gaşcă de lux, dar nu vreau să am niciun amestec în ea. În plus, nu obişnuiesc niciodată să răspund la chestionare. Tot felul de idioţi ţi se vâră în viaţă cu chestionarele lor. Nu suport chestiile astea.

– O faci pe nevastă-mea idioată?

– N-am avut plăcerea s-o cunosc.

– Îţi acord circumstanţe atenuante. Te-a zdruncinat rău chestia cu Mercedes-ul şi pe urmă te-am hărţuit eu până te-am înnebunit. Dar să nu vorbeşti urât de nevastă-mea.

– Există anumite lucruri pe care refuz să le fac. Şi ăsta-i unul dintre ele. N-am de gând să scriu răspunsurile. Mi-ar lua săptămâni întregi.

– Ascultă!

– Am pus punct.

– O clipă!

– Taie-mă-n bucăţi! Du-te dracului!

– Bine, bine, ia-o încetişor. Unele lucruri sunt sacre. Înţeleg. Dar toate se pot aranja. Te-am auzit atunci la pocher şi ştiu că ai necazuri cu duiumul. Ce-ţi lipseşte – un om dur, cu simţ practic, care să-ţi mânuiască treburile. M-am gândit mult la chestia asta şi am tot felul de idei care ţi-ar fi de folos. Am putea face un târg.

– Nu vreau niciun fel de târg. Am avut parte de el. Mi-e frântă inima şi vreau să merg acasă.

– Hai să luăm câte o friptură şi să ne terminăm băutura. O să-ţi facă bine un cotlet în sânge. Eşti numai obosit. Până la urmă tot ai s-o faci.

– N-am s-o fac.

– Ia comanda, Giulio!

Aş vrea să ştiu şi eu de ce simt atâta loialitate faţă de cei decedaţi. Când aflu de moartea lor, îmi spun adeseori că trebuie să le continui activitatea, să le preiau misiunea, să le finalizez opera. Ceea ce, firește, n-aș putea face. În schimb, descopăr că unele dintre caracteristicile lor mi-au intrat mie în sânge. De pildă, constat că, pe măsură ce trece timpul, devin absurd în maniera lui Von Humboldt Fleisher. Încetul cu încetul e tot mai evident că el a acţionat în calitate de agent al meu. Eu însumi, o persoană chibzuită şi prudentă, l-am determinat pe Humboldt să se exprime violent în numele meu, satisfăcându-mi astfel unele dintre arzătoarele mele dorinţe refulate. Aceasta explică şi atracţia pe care o resimt pentru anumiţi indivizi – ca Humboldt, sau George Swiebel, sau chiar pentru un tip ca Rinaldo Cantabile. Acest gen de delegaţie psihologică s-ar putea să-şi aibă originile în guvernarea de tip reprezentativ. În orice caz, când moare unul dintre prietenii care mă exprimă, misiunea cu care l-am delegat se reîntoarce la mine. Şi cum eu, la rându-mi, sunt delegat să exprim pe alţii, situaţia devine infernală.

Să-l continuu pe Humboldt? Humboldt voia să drapeze omenirea în strălucire, dar n-a avut destul material. Și drapajul s-a isprăvit taman la pântece. Dedesubt a rămas să atârne nuditatea hirsută pe care o cunoaștem atât de bine. Era un om admirabil, generos, cu o inimă de aur. Dar bunătatea lui era de genul acela pe care oamenii îl consideră azi demodat. Strălucirea cu care lucra el era vechea strălucire, și nu mai putea fi găsită decât în cantități mici. Or lucrul de care aveam noi nevoie era o strălucire cu totul nouă.

Și acum, Cantabile și a lui nevastă doctor în filosofie se puseseră pe capul meu ca să-mi reamintească de frumoasele zile apuse din Greenwich Village, de intelectualii, de poeții, de trăsniții săi, de sinuciderile și poveștile sale de dragoste. Nu țineam să mi le amintesc. Nu-mi puteam încă forma o părere limpede despre doamna Cantabile, dar în Rinaldo vedeam un reprezentant al noii gloate de deștepți ai societății noastre bine informate și, oricum, în momentul de față nu prea simțeam nevoia unui braț răsucit. Nu am nimic împotrivă să ofer informații studenților, sau chiar tinerilor care vor să-și facă o carieră, dar tocmai acum eram extrem de ocupat, cumplit, dureros de ocupat – ocupat subiectiv și obiectiv: subiectiv cu Renata și Denise, și Murra contabilul, și avocații și judecătorul, și cu o multitudine de frustrări emoționale; obiectiv prin participarea la viața țării mele și a Civilizației Occidentale și a societății globale (un amestec de realitate și ficțiune). Ca redactor-șef al unei importante reviste literare, Arca, revistă care, probabil, n-o să apară niciodată, trebuia să meditez întruna la afirmații ce se cer făcute și la adevăruri ce se cer reamintite lumii. Lumea în sine, identificată printr-o serie de date (1789–1914–1917–1939) și prin cuvinte cheie (Revoluție, Tehnologie, Știință și așa mai departe), reprezenta o altă cauză de preocupări. Avem datorii față de aceste date și cuvinte. Totul era atât de important, de copleșitor, de tragic, încât, până la urmă, ceea ce doream cu adevărat era să mă așez în pat și să trag un pui de somn. Am avut întotdeauna un excepțional

dar de a mă abstractiza. Privesc uneori fotografii făcute în cele mai negre ceasuri ale omenirii și văd doar că pe atunci aveam păr bogat și că eram de o tinereţe cuceritoare. Port un costum la două rânduri, prost croit, după moda anilor '30 sau '40, fumez pipă, sau stau sub un copac, mână-n mână cu o gagicuţă durdulie și frumușică – și dorm de-a-npicioarelea, inconștient. Am trecut astfel, moţăind, prin multe crize (în timp ce milioane și milioane de oameni mureau).

Lucrul ăsta este colosal de important. Într-un fel, aș putea spune că m-am întors la Chicago din raţiunea secretă de a scrie o operă semnificativă. Letargia mea e oarecum legată de acest proiect – mi-a dat ideea de a scoate ceva din războiul cronic dintre somn și trezie, război inerent naturii umane. Subiectul studiului meu, conceput în ultimii ani ai administraţiei Eisenhower, era plictiseala. O, Chicago ar fi fost locul ideal în care să scriu eseul meu capital: Plictiseala. În brutalul Chicago puteai face cercetări asupra evoluţiei spiritului uman sub imperiul industrialismului. Dacă ar fi fost să se ivească un purtător al unei noi viziuni asupra Credinţei, Iubirii și Speranţei, ar fi trebuit mai întâi să înţeleagă cui oferea această viziune – ar fi trebuit să înţeleagă acea adâncă suferinţă care se numește plictis. Voiam să încerc să fac din plictiseală ceea ce Malthus și Adam Smith și John Stuart Mill sau Durkheim au făcut din populaţie, avere și diviziunea muncii. Istoria și temperamentul meu mă plasaseră într-o situaţie aparte, și aveam de gând să profit de ea. Nu degeaba îi citisem pe toţi acei mari și moderni experţi ai plictiselii: Stendhal, Kierkegaard și Baudelaire. De-a lungul anilor lucrasem mult la acest eseu. Dificultatea consta în faptul că mă lăsam copleșit de însăși tema tratată, asemenea minerului sufocat de gazele din mină. Și totuși, n-aveam de gând să mă opresc. Îmi spuneam că până și Rip van Winkle a dormit numai douăzeci de ani, or eu îl depășisem cu cel puţin două decenii și eram hotărât să-mi extrag luminile din însuși timpul pierdut. Așa încât efectuam o înaltă muncă

intelectuală la Chicago și, de asemenea, mă înscrisesem la un club de gimnastică și jucam mingea cu traficanți de stupefiante și gangsteri-gentlemeni, în efortul de a-mi intensifica forțele treziei. Și, la un moment dat, respectatul meu prieten Durnwald a menționat în glumă că celebrul dar greșit-înțelesul doctor Rudolf Steiner are multe de spus asupra aspectelor mai profunde ale somnului. Cărțile lui Steiner, pe care am început să le citesc zăcând culcat, m-au făcut să mă trezesc. Steiner afirmă că între concepția unui act și executarea lui prin voință intervine golul somnului. Intervenția poate fi de scurtă durată, dar e profundă. Pentru că unul dintre sufletele omului este sufletul somnolent. Din acest punct de vedere, ființele omenești seamănă cu plantele, a căror întreagă existență constă în somn. Această afirmație a făcut o puternică impresie asupra mea. Adevărul despre somn nu poate fi perceput decât din perspectiva unui spirit nemuritor. Nu m-am îndoit niciodată că posed un asemenea element. Dar de timpuriu am trecut acest fapt pe un plan secundar. L-am păstrat sub pălărie. Numai că crezurile ținute sub pălărie îți apasă creierii și te cufundă tot mai mult în regnul vegetal. Chiar și acum ezitam să vorbesc despre spirit în fața unui om de cultură ca Durnwald. Desigur, el nu-i acorda încredere lui Steiner. Durnwald era roșcovan, mai în vârstă dar viguros, îndesat și chel, un holtei cam sonat, dar un om de treabă. Avea un fel de a vorbi peremptoriu, direct, dictatorial, chiar despotic, dar mă dojenea fiindcă ținea la mine – altfel nici nu s-ar fi sinchisit. Mare cărturar, unul dintre cei mai cultivați oameni de pe pământ, era un raționalist. În niciun caz însă un raționalist îngust. Cu toate acestea, nu-i puteam vorbi despre forța unui spirit detașat de trup. Nici n-ar fi vrut să audă de așa ceva. Îmi pomenise de Steiner în glumă. Eu însă nu glumeam, dar nu voiam să mă considere smintit.

Începusem să mă gândesc mult la spiritul nemuritor. Totuși, noapte de noapte, visam că devenisem cel mai bun jucător de la club, un demon al rachetei, și că reverul meu

trecuse în zbor pe lângă zidul din stânga al sălii și căzuse drept în colţ – într-o manieră atât de englezească! Visam că-i băteam pe cei mai buni jucători – pe toţi tipii aceia slabi, păroși, iuţi, care în realitate evitau să joace cu mine pentru că eram ageamiu. Mă simţeam foarte dezamăgit de superficialitatea trădată de asemenea visuri. La mine până și visurile sunt adormite. Și ce să mai spun de bani? Banii sunt necesari pentru protecţia celor adormiţi. Cheltuielile te trag la trezie. Pe măsură ce-ţi limpezești ochii de ultimul abur de somn și te ridici la un grad mai înalt de trezie, ai nevoie de tot mai mulţi bani.

În împrejurările actuale (și acum e clar ce numesc eu împrejurări: Renata, Denise, copiii, tribunalele, avocaţii, Wall Street, somnul, moartea, metafizica, karma, prezenţa universului în noi, prezenţa noastră în universul în sine) nu am încetat să mă gândesc la Humboldt, preţios prieten învăluit în noaptea fără de sfârșit a morţii, un tovarăș dintr-o existenţă anterioară (sau pe-aproape), mult îndrăgit, dar mort. Uneori îmi imaginam că s-ar putea să-l reîntâlnesc într-o viaţă viitoare pe el, și pe mama, și pe tatăl meu. Și pe Demmie Vonghel. Demmie era unul dintre morţii mei cei mai importanţi, de care-mi aminteam zi de zi. Dar nu mă așteptasem ca Humboldt să-mi reapară ca în viaţă, conducând cu nouăzeci de mile pe oră Buick-ul lui cu patru locuri. La început am râs. Pe urmă am ţipat. Am încremenit. M-a dat gata. M-a trăsnit cu binefaceri. Darul lui Humboldt a anihilat multe dintre problemele mele imediate.

Rolurile jucate de Ronald și de Lucy Cantabile în toată povestea asta constituie și ele o chestiune aparte.

Dragi prieteni, deși eram pe punctul de a pleca din oraș și aveam de rezolvat o grămadă de treburi, am hotărât să suspend pentru o dimineaţă orice activitate practică. Am recurs la această soluţie ca să nu plesnesc de atâta încordare. Practicam unele dintre exerciţiile recomandate de Rudolf Steiner în *Cunoașterea lumilor mai înalte și cum o putem dobândi*. Până

în prezent nu dobândisem mare lucru, dar e drept că sufletul meu era încărcat de ani și foarte prihănit, și foarte tracasat, așa încât trebuia să am răbdare. Cum e caracteristic pentru mine, depusesem prea mult zel în dobândirea cunoașterii, și mi-am adus din nou aminte de acel sfat admirabil dat de un gânditor francez: *Trouve avant de chercher* – Valéry o spusese. Sau poate că Picasso. Sunt unele momente când cel mai bun lucru pe care-l poţi face este să te culci.

Și astfel, a doua zi după aventura mea cu Cantabile, mi-am luat o vacanţă. Vremea era frumoasă și senină. Am dat la o parte perdelele ajurate care-mi estompau detaliile orașului Chicago și am lăsat să intre în casă soarele radios și albastrul intens (care, în mărinimia lor, strălucesc și încununează chiar și un oraș ca ăsta). Binedispus, am dezgropat din sertar hârtiile mele în legătură cu Humboldt. Am așezat teancuri de însemnări, scrisori, pagini de jurnal și manuscrise pe măsuţa de cafea și pe consola caloriferului, în spatele canapelei. Pe urmă m-am întins, oftând și zvârlindu-mi pantofii din picioare. Mi-am pus sub cap o pernă lucrată în gobelin de către o tânără fată (ce viaţă plină de femei am mai dus și eu! Ah, secolul ăsta frământat de sexualitate!), o anume domnișoară Doris Scheldt, fiica antroposofului pe care-l consultasem uneori. Ea îmi dăduse, cu un an înainte, acest dar de Crăciun, lucrat de mână. Mărunţică și drăguţă, inteligentă, cu un profil surprinzător de puternic pentru o tânără atât de drăgălașă, obișnuia să poarte rochii demodate care o făceau să arate ca Lilian Gish sau ca Mary Pickford. Încălţămintea ei însă era provocatoare, foarte neconformistă. În vocabularul meu particular, o numeam o mică *noli me tangerină*. Voia și nu voia să fie atinsă. Deţinea și ea o sumedenie de cunoștinţe în domeniul antroposofiei și am petrecut ore întregi împreună, cu un an în urmă, când între mine și Renata avusese loc o ruptură. Mă tolăneam în balansoarul ei curbat, iar ea își așeza pe un taburet picioarele încălţate cu cizmuliţe de lac, și broda la perna asta roșie

și verde, iarbă-fragedă-și-tăciuni-încinși. Flecăream etcetera. Fusese o relație foarte agreabilă, dar se terminase. Mă împăcasem cu Renata.

Toate astea vi le-am oferit în chip de explicație pentru faptul că în acea dimineață l-am luat pe Von Humboldt Fleisher ca subiect al meditațiilor mele. Se presupune că asemenea exerciții de meditație îți întăresc voința. Și pe urmă, voința treptat fortificată pe calea meditațiilor poate deveni un organ de percepție.

O carte poștală mototolită căzu pe jos, una dintre ultimele misive trimise de Humboldt. Am citit rândurile-fantomă, ca o evanescentă grafie a aurorii boreale:

Guzganii se pitesc când șoimii se avântă,
Șoimii se feresc de avioane-n zbor;
Avionul e-ngrozit de antiaeriană,
Fiecăruia dintre noi de cineva îi e teamă.
Doar nechibzuiții lei
Pe sub arborii Bulu
Dorm îmbrățișați,
După festinul sângeros –
Asta înseamnă – zic – a trăi luxos!

Cu opt sau nouă ani în urmă, când am citit acest poem, mi-am spus: „Săracul Humboldt, doctorii ăștia care-i aplică tratamente de șoc i-au făcut lobotomie, l-au distrus pe bietul om." Dar acum vedeam aici o comunicare, și nu un poem. Imaginația nu are voie să lâncezească – acesta era mesajul lui Humboldt. Datoria ei este să reafirme că arta face să se manifeste forțele lăuntrice ale naturii. Și pentru capacitatea izbăvitoare a imaginației somnul e somn, iar trezia e reală trezie. Asta părea să-mi spună acum Humboldt. Și dacă așa stăteau lucrurile înseamnă că Humboldt n-a fost niciodată mai teafăr la minte și mai brav decât spre sfârșitul vieții lui. Și eu care am fugit de el pe Strada 46, tocmai când avea să-mi

comunice mai multe ca oricând! Petrecusem acea dimineaţă, cum am mai spus, îmbrăcat la patru ace şi descriind elipse deasupra oraşului New York în elicopterul Pazei de Coastă, cu cei doi senatori ai Statelor Unite, cu primarul şi cu oficialităţi din Washington şi Albany, şi cu ziarişti fanfaroni, toţi încinşi în veste de salvare umflate, fiecare vestă prevăzută cu un cuţit suedez (niciodată n-am putut uita cuţitele acelea). Şi apoi, după prânzul luat în Central Park (mă văd silit să repet), am pornit pe jos şi l-am văzut pe Humboldt, un muribund ronţăind un covrig uscat, la bordura trotuarului, cu faţa împroşcată deja de noroiul mormântului. Aşa că am luat-o la goană. Era unul dintre acele momente voluptuos de dureroase în care nu-mi pot păstra calmul. A trebuit să alerg. Şi am spus: „Oh, băiete, la revedere! Ne întâlnim pe lumea cealaltă!"

Hotărâsem că pe lumea asta nu mai era nimic de făcut pentru el. Dar aşa să fi fost oare? Zbârcita carte poştală mă făcea acum să-mi reconsider hotărârea. Mi-a venit ideea că păcătuisem împotriva lui Humboldt. Aşa cum zăceam întins pe canapeaua umplută cu puf de gâscă, gata să mă cufund în meditaţie, m-am pomenit înfierbântându-mă de reproşuri şi de ruşine, roşu la faţă şi transpirat. Mi-am tras de sub cap perna de la Doris Scheldt şi mi-am şters obrajii cu ea. Mă vedeam din nou pitindu-mă pe după maşinile parcate în Strada 46. Iar Humboldt îmi apărea ca un tufiş năpădit tot de omizi, care se ofilea văzând cu ochii. Am rămas înmărmurit constatând că vechiul meu prieten moare şi am luat-o la fugă, m-am înapoiat la hotelul Plaza şi am telefonat la cabinetul senatorului Kennedy anunţând că am fost rechemat de urgenţă la Chicago şi că voi reveni săptămâna următoare la Washington. Pe urmă am luat o maşină până la aeroportul La Guardia şi acolo am prins primul avion spre O'Hare. Mă întorc mereu şi mereu la acea zi pentru că a fost atât de îngrozitoare. Cele două băuturi – limita consumaţiei de alcool în avion – nu mi-au ajutat cu nimic. Absolut nimic! La aterizare, am luat

în barul aeroportului câteva porţii duble de Jack Daniel's, ca să-mi recapăt tăria. Era o seară foarte caldă. I-am telefonat lui Denise spunându-i:

– M-am întors.

– Dar ai venit mult mai devreme decât trebuia. Ce s-a întâmplat, Charlie?

– Am trecut printr-o experienţă tristă.

– Unde-i senatorul?

– A rămas încă la New York. Peste o zi sau două o să mă reîntorc la Washington.

– Bine, atunci vino acasă.

Life îmi comandase un articol despre Robert Kennedy. Petrecusem cinci zile cu senatorul, sau mai bine zis în preajma lui, şezând pe o canapea în birourile senatoriale şi observându-l. Era o idee insolită din toate punctele de vedere, dar senatorul îmi îngăduise să mă lipesc astfel de el, ba chiar părea să mă placă. Spun „părea" pentru că era obligaţia lui să lase o astfel de impresie unui jurnalist care-şi propunea să scrie despre el. Şi mie îmi plăcea, poate chiar în ciuda raţiunii. Avea un fel foarte curios de a se uita la tine. Ochii îi erau albaştri ca vidul şi uşor îngreunaţi de o cută a pleoapelor. După plimbarea cu elicopterul, o limuzină ne-a dus din La Guardia în Bronx, şi eu am fost tot timpul nedezlipit de el. În Bronx, zăpuşeala era insuportabilă, dar noi stăteam într-un fel de cabinet de cristal. Dorea să i se expună totul în rezumat. Punea întrebări tuturor celor de faţă. De la mine aştepta informaţii istorice: „Ce ştiu despre William Jennings Bryan?" sau „Vorbeşte-mi despre H.L. Mencken", şi primea tot ce-i spuneam cu un soi de strălucire interiorizată, care nu mă lumina asupra celor ce gândea sau dacă cele aflate îi puteau fi de folos. Am plecat apoi la terenul de sport din Harlem. Roiau Cadillacuri, poliţişti pe motociclete, gorile, echipe de televiziune. O bucată de teren viran dintre două blocuri fusese îngrădită, pavată, dotată cu tobogane şi lăzi cu nisip. Directorul terenului, cu tunsoarea lui afro, îmbrăcat

într-un *dashiki* viu colorat și cu colane de mărgele, i-a primit pe cei doi senatori. Aparatele de luat vederi erau cocoțate pe piedestale. Directorul negru, radios, ceremonios ținea o minge de baschet între cei doi. Lumea se dădu la o parte, eliberând spațiul. Suplul, neglijent-elegantul Kennedy aruncă de două ori mingea. Când a ratat ținta, a scuturat din capul ca de vulpe roșcovană, cu păr bogat, și a zâmbit. Senatorul Javits nu-și putea însă permite să rateze, îndesat și chel, zâmbea și dânsul, dar se repezi direct spre coș, ținând mingea la piept, și se încorda cu toată forța voinței spre obiectiv. Dădu două lovituri reușite. Mingea nu zbură cu boltă. Se îndreptă direct către coș și căzu înăuntru. Urmară aplauze. Ce zbucium, ce chin să ții pasul cu Bobby! Dar senatorul republican s-a descurcat foarte bine.

Cu așa ceva dorea Denise să mă ocup. Ea îmi aranjase șusta, telefonându-le celor de la revista Life și supraveghind întreaga afacere. „Vino acasă", mi-a spus, dar era nemulțumită. Nu la Chicago mă voia.

„Acasă" era o clădire mare în Kenwood, pe malul sudic. Evrei nemți bogați construiseră aici pe la începutul secolului case rezidențiale victorian-edwardiene. După ce magnații și ceilalți granguri au dispărut, în locul lor s-au mutat profesori universitari, psihiatri, avocați și negri musulmani. Când eu insistasem să ne întoarcem la Chicago ca să devin un Malthus al plictiselii, Denise cumpărase casa Kahnheim. Protestase tot timpul pe tema: „De ce la Chicago? Dumnezeule, doar ne dă mâna să ne stabilim oriunde, nu-i așa?" Ea visa o casă în cartierul Georgetown din Washington, sau la Roma, sau în Londra SW3. Dar eu mă încăpățânasem și Denise îmi spunea că speră ca ideea mea fixă să nu fie un simptom de depresiune nervoasă. Tatăl ei, judecătorul federal, era un jurist foarte ager. Știu că Denise îi cerea adeseori consultații în legătură cu proprietatea, bunurile deținute în comun, drepturile văduvelor în statul Illinois. El ne-a sfătuit să cumpărăm vila colonelului Kahnheim. Zi de zi, la micul dejun, Denise mă întreba când am de gând să-mi fac testamentul.

Acum se lăsase noaptea și ea mă aștepta în dormitorul nostru mare. Detest aerul condiționat. N-am lăsat-o pe Denise să monteze instalațiile. Temperatura aerului era foarte ridicată și, în nopțile fierbinți, chicagoanii simt trupul și sufletul orașului. Abatoarele au dispărut, Chicago nu mai este orașul măcelarilor, dar în arșița nopții vechile mirosuri reînvie. Mile întregi de cale ferată, mărginind străzile, erau odinioară populate de vagoane cu vite, în care dobitoacele își așteptau rândul la tăiere, mugind și răgând. Și vechea miasmă încă mai bântuie orașul. Se reîntoarce uneori, ca un suspin răbufnind din țărâna părăsită, pentru a ne aduce aminte că Chicago a fost cândva fruntea frunților în tehnologia măcelăritului și că miliarde de vite și-au dat duhul aici. Și în această noapte ferestrele erau larg deschise și familiara duhoare multistratificată de carne, seu, sânge, oase pulverizate, piele tăbăcită, săpun, hălci afumate și păr ars revenise. Vechiul Chicago respira din nou printre frunze și perdele. Auzeam mașinile pompierilor și țipătul sacadat al ambulanțelor, isteric, smuls din adâncul măruntaielor. Vara, în mahalalele negre de la marginea orașului, renaște incendiarismul, un simptom, spun unii, de psihopatologie. Dar patima focului are și o rădăcină religioasă. Oricum, Denise ședea goală, periindu-și părul cu mișcări iuți și viguroase. Peste lac, oțelăriile scăpărau scântei. Lumina lămpii scotea la iveală funinginea ce se lăsase pe frunzele și pe iedera ce îmbrăca zidul. Fusese un an de secetă. În noaptea aceea Chicago-ul gâfâia, marile motoare urbane pulsau, casele din Oakwood ardeau, linse de flăcări, sirenele se tânguiau lugubru, mașinile pompierilor, ambulanțele, automobilele poliției... un zăduf de turbare, de pumnal implântat în rană, o noapte de viol și crimă, cu mii de hidranți deschiși, împroșcând apa din ambii sâni. Hidrologii observă descumpăniți cum scade nivelul lacului Michigan pe măsură ce toate aceste tone de apă se revarsă. Bande de minori dau târcoale, cu revolvere și cuțite. Și – vai, vai! – acest domn Charlie Citrine, cu inima duioasă, se văicărește că și-a văzut vechiul

prieten, un om mort ronţăind un covrig uscat, la New York, așa încât domnul Citrine a abandonat revista *Life* și Paza de Coastă, și elicopterele, și doi senatori și a venit fuga-fuguţa acasă, pentru a se lăsa consolat, în acest scop nevastă-sa se dezbrăcase complet, și-și peria părul extraordinar de bogat. Ochii ei imenși, violet-cenușii, erau intrigaţi, tandreţea ei se îmbina cu încruntarea. Mă întreba, fără cuvinte, cât am de gând să zac pe șezlong, în ciorapi, cu inima rănită și vibrând de sensibilitate desuetă. Fiind o persoană nervoasă, cu simţ critic, Denise gândea despre mine că mă las pradă unor aberaţii morbide în legătură cu suferinţa, că am sentimente premoderne sau baroce în legătură cu moartea. Afirma deseori că mă reîntorsesem la Chicago pentru că aici erau îngropaţi părinţii mei. Câteodată exclama subit alarmată: „Ah, acum urmează capitolul cu cimitirul!" Și, ce-i mai rău, de cele mai multe ori avea dreptate. Curând, îmi auzeam singur monotonia târâtoare a vocii mele scăzute. Amorul era remediul acestor dispoziţii funerare. Și iat-o pe Denise, iritată dar plină de simţul datoriei, stând complet goală pe pat – și eu care nu-mi scosesem nici măcar cravata. Știu că tristeţea mea poate fi înnebunitoare. Și pe Denise o obosea să-mi fie sprijin emoţional. Nu prea participa la aceste emoţii ale mele.

– Ah, iar te-a apucat! Ar trebui să te dezbari de toată aiureala asta de operetă. Stai de vorbă cu un psihiatru. Ce te cramponezi atâta de trecut și mereu bocești pe câte un mort sau altul!

Denise, cu faţa îmbujorată – semn că avusese o revelaţie –, mi-a atras atenţia că în timp ce vărsăm lacrimi amare pentru morţii mei, le bătăteam mormintele cu propria-mi lopată. Pentru că scriam biografii, și morţii erau pâinea mea cea de toate zilele. Morţii îmi câștigaseră decoraţia franceză și mă băgaseră la Casa Albă. (Întreruperea legăturilor noastre cu Casa Albă, după moartea lui J.F.K., a însemnat pentru Denise una dintre cele mai mari frustrări.) Nu mă înţelegeţi

greșit. Știu că iubirea și dojana merg de multe ori mână-n mână. Așa se purta față de mine și Durnwald. Dumnezeu pune la încercare pe cel pe care îl iubește. În toate reproșurile ei se amesteca și afecţiunea. Când m-am întors acasă complet întors pe dos din cauza lui Humboldt, Denise s-a arătat gata să mă consoleze. Dar avea o limbă ascuțită. (Uneori îi spuneam Demonise.) Desigur, faptul că zăceam acolo atât de trist, cu inima sfâșiată, era de natură s-o provoace. În plus, bănuia că n-o să termin niciodată articolul pentru *Life*. Și în privinţa asta a avut dreptate.

Și dacă știam că moartea lui mă va îndurera atât de mult, de ce stătusem cu mâinile în sân? Această sensibilitate gratuită era înfiorătoare. Așa gândea Denise. Eram de acord și cu asta.

– Așadar, te întristează soarta prietenului tău Humboldt! Atunci cum se face că nu l-ai mai căutat deloc? Ai avut la dispoziţie ani întregi în care puteai s-o faci. Și de ce nu i-ai vorbit azi când l-ai văzut?

Întrebări dure, foarte inteligente. Nu mă cruţa cu nimic.

– Presupun c-ar fi trebuit să-i spun: „Humboldt, sunt eu, Charlie. Ce-ai zice de-un prânz ca lumea? Restaurantul Panglica albastră e la doi pași." Bănuiesc că ar fi făcut o criză. Acum vreo doi ani a încercat să dea cu un ciocan în cap secretarei unui decan. A acuzat-o că-i acoperă patul cu reviste pentru femei. Vedea în asta o intrigă erotică împotriva lui. A trebuit să fie din nou închis la ospiciu. Bietul om e nebun. Și n-are niciun rost să ne întoarcem la Sfântul Iulian sau să-i strângem în braţe pe leproși.

– Cine a zis ceva de leproși? Totdeauna te gândești la niște lucruri care nici nu-i trec altuia prin minte.

– Mă rog, atunci e-n regulă, dar el arăta înspăimântător și eu eram sclivisit din cap până-n picioare. Și-am să-ţi mai mărturisesc o coincidenţă curioasă. Azi-dimineaţă, în elicopter, am stat lângă doctorul Longstaff. Așa încât, printr-o asociaţie firească, m-am gândit la Humboldt. Longstaff e cel

care i-a promis lui Humboldt o subvenţie grasă de la Fundaţia Belisha. Asta pe când se afla încă la Princeton. Nu ţi-am povestit niciodată despre dezastrul ăsta?

– N-am impresia.

– Şi toată povestea mi-a revenit în minte.

– Longstaff e tot atât de frumos şi de distins? Trebuie sa fie în vârstă. Şi pot să jur că l-ai sâcâit cu chestiile astea antediluviene.

– Da. I le-am reamintit.

– Asta-ţi seamănă. Şi a fost, desigur, foarte penibil.

– Trecutul nu-i penibil pentru cei care au avut dreptate.

– Mă întreb ce făcea Longstaff în toată şleahta aia de la Washington.

– Strângea bani pentru operele lui filantropice, bănuiesc.

Astfel se desfăşurau meditaţiile mele pe canapeaua verde. Dintre toate metodele de meditaţie recomandate de literatură, această metodă nouă mi se părea cea mai satisfăcătoare. Adeseori, la capătul unei zile, mă lungeam şi începeam să rememorez tot ce se întâmplase, până la cel mai mic amănunt, tot ce văzusem şi făcusem şi spusesem. Reuşeam să reconstitui întreaga zi, urmărindu-mă din spate sau dintr-o parte, având viziunea mea fizică, întocmai ca a oricărei alte persoane. Dacă-i cumpărasem Renatei o gardenie la un chioşc de flori, îmi aduceam aminte exact că dădusem şaptezeci şi cinci de centi pe ea. Vedeam cele trei monede de câte douăzeci şi cinci de pe care se luase argintul, scoţând la iveală alama de dedesubt. Vedeam reverul mantoului Renatei şi gămălia albă a acului lung. Revedeam chiar felul în care fusese înfipt în stofa pe care o împungea în două locuri, şi faţa plină, feminină a Renatei privind cu plăcere floarea; simţeam chiar şi parfumul gardeniei. Dacă acesta e un factor al transcendenţei, atunci e un fleac, eu puteam să-l realizez la nesfârşire, îndărăt, până la începutul timpurilor. Aşadar, acum, lungit pe canapea, mi-am readus în memorie pagina de anunţuri mortuare din *Times*.

Times a fost tulburat de moartea lui Humboldt şi i-a acordat un spaţiu de două coloane. Fotografia era mărită. Pentru că, la urma urmei, Humboldt făcuse ceea ce se presupune că trebuie să facă poeţii în America; America în sensul cras al cuvântului. Îşi urmărise ruina şi moartea cu mai mult zel decât urmărise femeile. Şi-a făcut praf talentul şi sănătatea, şi a revenit acasă, adică la groapă, alunecând pe panta de ţărână. S-a îngropat cu propria-i mână. Foarte bine. Aşa a făcut şi Edgar Allan Poe, pescuit din canal la Baltimore. Şi Hart Crane, sărind peste bordul unui vapor. Şi Jarrell prăbuşindu-se înaintea unei maşini. Şi bietul John Berryman aruncându-se de pe un pod. Dintr-un anume motiv, America afacerilor şi a tehnologiei apreciază teribil asemenea grozăvie. Ţara e mândră de poeţii ei morţi. Îi dă o cumplită satisfacţie această mărturie a poeţilor că America e prea dură, prea mare, prea multă, prea aspră, că realitatea americană e zdrobitoare. Şi, în fond, a fi poet e un lucru şcolăresc, femeiesc, bisericesc. Slăbiciunea morală a acestor martiri e dovedită de infantilismul, de nebunia, de beţivănia, de disperarea lor. Orfeu a înduioşat pietrele şi arborii. Dar un poet nu poate efectua o histerectomie sau lansa un vehicul dincolo de sistemul solar. Miracolul şi puterea nu-i mai aparţin. Aşa încât poeţii sunt iubiţi, dar iubiţi tocmai pentru că nu pot face faţă aici. Ei există pentru a ilumina enormitatea încâlcitului hăţiş şi pentru a justifica cinismul celor care spun: „Până şi *eu*, dacă n-aş fi atât de corupt, de insensibil, de slugarnic, de poltron şi de hrăpăreţ, n-aş putea rezista. Ce mai, ia uitaţi-vă la oamenii ăştia blânzi şi duioşi şi simţitori, *cei mai buni* dintre noi! Au depus armele, bieţii lunatici!" Aşadar, meditam eu, iată de ce exultă oamenii de succes, împietriţi, cinici şi canibali. Aceasta era atitudinea reflectată de fotografia lui Humboldt aleasă de *Times*. Era una dintre fotografiile demento-descompuso-maiestuoase – arăta fantomatic, lipsit de umor, cu ochii fulgerând de mânie, buzele strânse, obrajii scofâlciţi, deformaţi, fruntea brăzdată parcă de cicatrice, şi o expresie

de puerilism turbat, pustiit. Ăsta era Humboldtul conspirațiilor, puciurilor, acuzațiilor, acceselor de furie, Humboldtul spitalului Bellevue, Humboldtul litigiilor judecătorești. Pentru că Humboldt era litigios. Cuvântul părea inventat pentru el. Mă amenințase de multe ori că mă dă în judecată.

Da, ferparul era îngrozitor. Tăietura de ziar se găsea pe undeva printre hârtiile pe care le scosesem, dar nu voiam s-o văd. Îmi puteam aminti cuvânt cu cuvânt ce scrisese *Times*. Spuneau, în stilul lor de cârpăceală plină de ifose și împunsături, că Von Humboldt Fleisher debutase strălucit. Născut la New York, în partea de sus a districtului vestic. La douăzeci și doi de ani a reușit să imprime un nou stil poeziei americane. Apreciat de Conrad Aiken (care într-un rând a fost nevoit să cheme poliția ca să-l dea afară din casă). Acceptat de T.S. Eliot (în legătură cu care, după ce și-a pierdut controlul de sine, Humboldt a răspândit cele mai oribile și improbabile bârfe erotice). Domnul Fleisher a fost de asemenea critic, eseist, romancier, profesor, figură proeminentă a intelectualității literare, o personalitate a saloanelor. Cei ce-l cunoșteau îndeaproape îi apreciau conversația. A fost un mare orator și un om de spirit.

Aici, mi-am întrerupt meditația. Am reluat legătura cu mine. Soarele încă strălucea, albastrul cerului era cristalin, de o trufie emersoniană, dar eu mă simțeam un ticălos. Ca să spun așa, sufletul mi-era la fel de încărcat de simțăminte ghimpoase pe cât era cerul de albăstrime înghețată. Foarte bine, Humboldt, ai reușit în cultura americană așa cum Hart Schaffner & Marx au reușit în confecțiile de pardesie și costume, ca generalul Sarnoff în comunicații. Așa cum câinii, potrivit doctorului Johnson, reușesc proțăpindu-se pe picioarele dindărăt, și doamnele în amvon – depășindu-și limitele naturale. Orfeu, fiul Imigrantului, a poposit cu cântecele sale în Greenwich Village. Iubea literatura și conversația intelectuală și discuțiile în contradictoriu, iubea istoria gândirii. Flăcău solid, blând și chipeș, a alcătuit propriul său amestec

de simbolism și limbaj al străzii. În acest amestec au intrat Yeats, Apollinaire, Lenin, Freud, Morris R. Cohen, Gertrude Stein, statistici de baseball și bârfe de la Hollywood. A transplantat parcul de distracţii de la Coney Island în Marea Egee și l-a unit pe Buffalo Bill cu Rasputin. Avea de gând să îmbine Sacramentul Artei cu Industrialismul American, ca două forţe egale. Născut (așa cum stăruia s-o spună) pe un peron de metrou la Columbus Circle, întrucât maică-sa fusese cuprinsă de durerile facerii în mijloacele de transport subteran, a intenţionat să fie un artist divin, un om al stărilor de transă și de extaz, o posesiune platonică. A primit o educaţie raţionalistă, ştiinţifică, la un colegiu din New York. Ceea ce nu s-a împăcat prea lesne cu latura orfică. Dar toate dorinţele sale au fost contradictorii. A vrut să se exprime, să-și articuleze comunicarea în chip magic, cosmic; să fie în stare să comunice orice; voia de asemenea să fie înţelept, filosofic, să descopere bazele comune ale poeziei și ştiinţei, să dovedească faptul că imaginaţia e la fel de potentă ca și maşinăria, voia să elibereze și să binecuvânteze omenirea. Dar mai voia și să fie bogat și celebru. Și, firește, mai erau și femeile. Freud crede că oamenii urmăresc să devină celebri de dragul femeilor. Dar și femeile urmăresc ceva la rândul lor. Humboldt zicea: „Ele sunt în căutatea omului adevărat. Au avut parte și răsparte de falsuri, așa încât acum vor autenticul și se bucură ori de câte ori li se iveşte ceva autentic. De asta îi iubesc pe poeţi. Ăsta-i adevărul despre femei." Humboldt era, fără îndoială, „autenticul". Dar, treptat, a încetat să mai fie un tânăr frumos, un prinţ al conversaţiei. A făcut burtă, trăsăturile feţei i s-au îngroșat. Cearcănele de sub ochi exprimau dezamăgire, îndoieli.

Șanţurile cafenii de sub pleoape i s-au adâncit, iar pe obraji i s-a așternut o paloare vineţie. Asta-i tot ce i-a adus „frenetica profesie"! Pentru că întotdeauna afirmase că poezia e una dintre profesiunile frenetice, în care succesul depinde de părerea pe care ţi-o formezi despre tine însuţi. Apreciază-te cum se cuvine pe tine însuţi, și vei birui. Pierde-ţi respectul de

sine, și ești un om sfârșit. Din această pricină se naște mania persecuției, pentru că oamenii care te vorbesc de rău te ucid. Cunoscând acest lucru sau intuindu-l, criticii și intelectualii *te au la mână*. Fie că-ți place sau nu, ești târât într-un conflict pentru putere. Mai apoi, arta lui Humboldt a început să decadă în timp ce furia îi sporea. Femeile erau prețioase pentru el. L-au considerat „autentic" multă vreme după ce el și-a dat seama că n-a mai rămas nimic autentic într-însul și că abuza de credulitatea lor. A început să înghită tot mai multe pilule, să bea tot mai mult gin. Ideile fixe și depresia nervoasă l-au împins pe panta nebuniei. Intra și ieșea din crize. A căpătat o slujbă de profesor de engleză într-un sat la mama dracului. Acolo trecea încă drept o mare figură literară. Oriunde în altă parte, după propria lui expresie, era un zero. Dar a murit și s-a ales cu necrologuri bune. Apreciase întotdeauna locurile de frunte, or *Times* era o culme. După ce-și pierduse talentul și mintea, după ce se făcuse fărâme și murise în mizerie, s-a înălțat din nou pe meterezele culturale și s-a bucurat, un timp, de prestigiul rataților de seamă.

Victoria în alegeri obținută de Eisenhower în 1952 a însemnat pentru Humboldt un dezastru personal. Când l-am întâlnit, a doua zi după alegeri, era într-un cumplit hal de deznădejde. Fața lui mare, blondă, oglindea o mâhnire demențială. M-a condus în biroul lui, de fapt biroul lui Sewell, care era ticsit de cărți – eu fusesem instalat în camera alăturată. Aplecat peste birouașul pe care zăceau împrăștiate filele ziarului *Times* cu rezultatele alegerilor, ținea o țigară în mâinile încleștate cu disperare. Scrumiera lui, o cutie de cafea Savarin, era plină de mucuri. Nu se punea numai chestiunea că speranțele îi fuseseră înșelate sau că evoluția culturală a Americii fusese curmată. Lui Humboldt îi era pur și simplu frică.

– Ce-o să ne facem? mă întrebă el.

– Va trebui să tragem de timp, am spus. Poate că viitoarea administrație ne va face și nouă loc la Casa Albă.

Dar în dimineaţa asta Humboldt nu suporta glume.

– Uite ce-i, am continuat. Tu eşti redactorul de poezie la *Arcturus*, eşti în consiliul de conducere la Hildebrand & Co, eşti consilier plătit la Fundaţia Belisha şi profesor la Princeton. Ai un contract pentru o antologie de poezie modernă. Kathleen mi-a spus că, de-ar fi să trăieşti încă o sută cincizeci de ani, tot n-ai putea onora avansurile pe care le-ai stors de la editori.

– N-ai mai fi atât de invidios, Charlie, dac-ai şti în ce situaţie grea mă aflu. S-ar părea că mă pot baza pe o serie de lucruri, dar toate nu-s decât baloane de săpun. Sunt în primejdie. Tu, care n-ai nicio perspectivă, te găseşti într-o situaţie mult mai sigură decât mine şi, colac peste pupăză, a venit şi dezastrul ăsta politic.

Presimţeam că era speriat de vecinii lui bădărani. În coşmarurile care-l chinuiau, aceştia îi dădeau foc la casă, el trăgea în ei, ei îl linşau şi-i răpeau soţia.

Humboldt o ţinea una şi bună:

– Ce ne facem? Care va trebui să fie mişcarea noastră următoare?

Întrebările acestea erau retorice, menite doar să prefaţeze planul pe care-l avea în minte.

– Mişcarea noastră?

– Sau plecăm din Statele Unite pe tot intervalul acestei administraţii, sau ne dăm la fund.

– I-am putea cere lui Harry Truman azil politic în statul Missouri.

– Nu face bancuri cu mine, Charlie. Am primit o invitaţie de la Universitatea Liberă din Berlin să predau acolo un curs de literatură americană.

– Asta-i grozav!

Îmi tăie imediat vorba:

– Nu, nu! Germania e periculoasă. Nu risc să plec în Germania.

– Atunci nu-ţi rămâne decât să te dai la fund. Unde-i fundul?

– Am vorbit la plural. Situaţia e foarte nesigură. Dac-ai avea câtuşi de puţină minte, ai gândi la fel. Crezi că dacă eşti un băiat drăguţ, inteligent şi cu ochi mari, nimeni n-o să se atingă de tine.

Brusc, Humboldt începu să-l atace pe Sewell:

– Sewell e realmente un şobolan, zise el.

– Credeam că sunteţi vechi prieteni.

– Faptul că ne cunoaştem de multă vreme nu înseamnă prietenie. *Ţie* îţi place? El te-a *primit*. Te-a tratat cu condescendenţă, a fost insolent, te-a privit ca pe-un gunoi. Nici măcar nu ţi se adresa ţie, vorbea numai cu mine. M-a necăjit acest lucru.

– Pe-atunci n-ai spus-o.

– N-am vrut să te stârnesc, să te aţâţ şi să-ţi începi cariera cu un nor deasupra capului. Găseşti că e un critic bun?

– Poate un surd să fie acordor de piane?

– Totuşi e subtil. E subtil într-un fel josnic. Nu-l subestima. Luptă fără scrupule. Simplul fapt că a devenit profesor fără să-şi fi dat licenţa... vorbeşte de la sine. Taică-său vindea homari. Maică-sa spăla cu ziua. Îi scrobea gulere lui Kittredge la Cambridge şi a obţinut în schimb permise pentru fiu-său la bibliotecă. S-a strecurat, nevolnic, printre munţii de hârţoage de la Harvard şi a ieşit de acolo în chip de titan. Acuma-i un gentleman mofturos şi domneşte peste noi. Tu şi cu mine i-am ridicat condiţia socială. Se înfăţişează cu doi evrei ca un mogul sau un prinţ

– De ce ţii să mă întărâţi împotriva lui Sewell?

– Tu eşti prea lord ca să te simţi insultat. Eşti şi mai snob decât Sewell. Cred că, din punct de vedere psihologic, faci parte din tipul Axei, care nu se preocupă decât de inspiraţiile interioare, fără să aibă vreo legătură cu lumea reală. În ceea ce te priveşte, lumea reală n-are decât să te pupe în fund, continuă Humboldt cu vehemenţă sălbatică. Laşi unor bieţi prăpădiţi ca mine sarcina de a se gândi la unele chestiuni meschine ca banii, condiţia socială, succesul şi

eșecul, problemele sociale și politice. Tu nu dai nicio ceapă degerată pe asemenea lucruri.

– Și chiar de-ar fi așa, ce-i rău în asta?

– E rău că-mi bagi mie toate responsabilitățile astea nepoetice. Te tolănești ca un rege, perfect relaxat, și lași ca toate problemele omenești să se întâmple. Pe Hristos nu s-au așezat mustele. Charlie, tu n-ai niciun fel de legătură de timp, de spațiu, că ești creștin, că ești evreu. Ce anume te leagă pe tine? Alții se supun întrebărilor. Tu ești liber! Sewell a avut o purtare împuțită față de tine. Te-a sfidat și lucrul ăsta te-a atins, să nu negi! Dar nu-ți poți îngădui să-i acorzi atenție. Tu, în mintea ta, visezi numai la un soi de destin cosmic. Ia spune-mi, ce-i opera aia măreață la care lucrezi întruna?

Acum zăceam pe canapeaua mea de pluș verzulie, în această distantă și înghețată dimineață albastră de decembrie, prins în adâncă meditație. Instalațiile de încălzire centrală ale marelui imobil emiteau un bâzâit puternic. M-aș fi putut dispensa de el. Deși eram și eu îndatorat mașinismului modern. Dar în fața ochilor mei stătea Humboldt la Princeton, și mă concentram intens.

– Treci la subiect, i-am spus.

Părea să aibă gura uscată și nu exista nimic de băut. Pilulele îi făceau sete. În schimb, fuma mai mult și vorbea de zor:

– Tu și cu mine suntem prieteni. Sewell m-a adus pe mine aici. Și eu te-am adus pe tine.

– Și îți sunt recunoscător. Pe când tu nu-i ești recunoscător lui Sewell.

– Pentru că-i un ticălos.

– Se prea poate.

Îmi făcea plăcere să-l aud vorbind urât despre Sewell. Doar mă tratase de sus. Dar Sewell, cu părul lui rărit, cu mustața de culoarea paielor uscate, cu fața de bețiv, cu subtilitățile de fată mare, cu așa-zisa eleganță a mâinilor împreunate și a picioarelor încrucișate și cu bâlbâielile lui literare, nu era un inamic periculos. Deși s-ar fi spus că-l domoleam

pe Humboldt, îmi făcea plăcere să-l aud ponegrindu-l pe Sewell. Fertilitatea năbădăioasă și pipărată a lui Humboldt, când își dădea drumul, îmi satisfăcea unul dintre apetiturile mele rușinoase, asta fără discuție.

– Sewell profită de noi, urmă el.

– Adică cum?

– Când se va întoarce el, noi vom fi daţi afară.

– Dar de la bun început am știut că e vorba de o slujbă pe un singur an.

– Sigur, tu n-ai nimic împotrivă să fii închiriat ca un articol de la Hertz, ca un pat de campanie, sau o oliță de copil?

Sub postavul jachetei lui mari cât o pătură, spatele începu să i se încovoaie (un semn familiar). Această concentrare de forță de bizon în cocoașă nu prevestea nimic bun. În jurul gurii și al ochilor încolţi expresia de primejdie, iar cele două creste de păr îi stăteau mai ridicate ca oricând. Fața-i părea scăldată de undele unei palori fierbinți, incandescente. Pe bordura de gresie a ferestrei ţopăiau porumbei cu pene cenușii-gălbui și picioruşe roșii. Lui Humboldt nu-i plăceau. Pentru el erau porumbeii de la Princeton, porumbeii lui Sewell. Gângureau pentru Sewell. Uneori părea să vadă în ei agenţi și spioni ai lui Sewell. La urma urmei, aceasta era camera lui Sewell, și Humboldt stătea la biroul lui Sewell. Cărţile de pe rafturile încastrate în perete erau ale lui Sewell. De curând, Humboldt le aruncase în niște lăzi. A dat jos un set de volume de Toynbee și a pus în loc volumele lui din Rilke și Kafka. Jos cu Toynbee; jos și cu Sewell!

– Tu și cu mine suntem la dispoziţia lui, Charlie. Și știi de ce? Să-ţi spun eu: Pentru că suntem ovrei, jidani. Aici, la Princeton, nu reprezentăm o amenințare pentru Sewell.

Îmi aduc aminte că m-am gândit serios la treaba asta, încruntându-mi fruntea.

– Mă tem că nu-ţi sesizez punctul de vedere.

– Când Sewell se va întoarce, catedra îl va aștepta. Tu și cu mine nu reprezentăm o amenințare.

– Dar nici nu vreau să fiu o amenințare pentru el. Și de ce s-ar sinchisi Sewell de amenințări?

– Pentru că-i pe picior de război cu toți babalâcii de aici, cu perciunații ăștia scrobiți, cu mierosii ăștia fățarnici de-alde Hamilton Wright Mabie, care niciodată nu l-au înghițit. El nu cunoaște greaca și nici anglo-saxona. Pentru ei nu-i decât un păduchios de parvenit.

– Zău? Deci e un autodidact? Atunci sunt cu totul de partea lui.

– E corupt, e-un păcătos, ne-a acoperit pe amândoi de dispreț. Numai cât ies în stradă și mă simt ridicol. La Princeton tu și cu mine suntem un fel de Moe și Joe, vodevil în idiș într-un act. Suntem subiecte de batjocură. Abie Kabibble et Company. De neconceput ca membri ai comunității Princeton.

– Cine are nevoie de comunitatea lor?

– Nimeni n-are încredere în escrocul ăla prăpădit, îi lipsește elementul uman. Persoana care-l cunoștea cel mai bine, nevastă-sa, când l-a părăsit și-a luat și păsările. Ai văzut toate coliviile alea goale? N-a vrut să ia nici măcar o colivie goală care să-i amintească de el.

– Și a plecat ținându-și păsările cățărate pe creștet și pe brațe? Zău așa, Humboldt, ce vrei?

– Vreau să te determin să te simți și tu la fel de insultat cum mă simt eu, și nu să mă împungi pe mine cu toată povestea asta. N-ai niciun pic de indignare în tine, Charlie? Ah! Nu ești un american adevărat. Ești un recunoscător! Ești un străin. Ai în tine genul ăla de gratitudine imigranto-evreiască „linge-țărâna-la-insula-Ellis". Ești un copil al Crizei. Niciodată n-ai visat c-o să ai o slujbă, cu un birou și-o masă de scris cu sertare numai ale tale. Totul ți se pare încă atât de ilar, încât nu-ți poți stăpâni râsul. Ești un șobolan ovreiesc în aceste impozante case de creștini. Și, în același timp, ești prea înfumurat ca să te uiți măcar la cineva.

– Conflictele astea nu înseamnă nimic pentru mine, Humboldt. Și să nu uităm cât de aspru ai vorbit despre

evreii din Ivy League[1]. Și nu mai târziu de săptămâna trecută erai trup și suflet de partea lui Tolstoi – ar fi timpul să refuzăm a ne lăsa pur și simplu târâți de istorie, jucând doar comedia istoriei.

N-avea rost să mai discutăm. Tolstoi? Tolstoi fusese subiectul dezbaterilor de săptămâna trecută. Fața mare inteligentă și răvășită a lui Humboldt era palidă și înfierbântată din pricina turbulentelor lui emoții oculte și a violentelor tulburări mintale. Mi-era milă de noi, de noi amândoi, de noi toți, organisme atât de bizare, ducându-și zilele sub lumina soarelui. Spirite largi venind în contact prea apropiat cu suflete vulnerabile. Ba mai mult, suflete surghiunite, tânjind după lumea-mamă. Fiecare făptură vie jelește pierderea lumii-mamă. Cufundat în pernele canapelei mele verzi, totul era limpede pentru mine. Ah, ce mai era și existența asta! Ce era și făptura umană!

Mila față de absurdițăile lui Humboldt mă umplea de solicitudine.

– Ai stat toată noaptea treaz, i-am spus.

Humboldt mi-a răspuns cu o neobișnuită emfază:

– Charlie, ai încredere în mine, nu?

– Dumnezeule, Humboldt! În Golf Stream am încredere? Și în legătură cu ce, mă rog, ar trebui să am încredere în tine?

– Știi cât de apropiat îmi ești. Suntem întrepătrunși. Frate și frate.

– Nu-i nevoie să faci apel la sentimentele mele. Dă-i drumu', Humboldt, pentru numele lui Dumnezeu!

Masivitatea lui făcea ca biroul la care stătea să pară mic. Fusese construit pentru siluete mai modeste. Jumătatea de sus a trupului se ridica în întregime deasupra tăbliei mesei. Arăta ca un fundaș de o sută cincizeci de kilograme alături de o mașinuță de jucărie. Degetele lui cu unghii roase țineau o țigară din care nu mai rămăsese decât capătul aprins.

---

[1] Asociație sportivă studențească a principalelor universități din sud-estul SUA.

– Întâi și-ntâi trebuie să-mi obții numirea definitivă aici.

– Cum? Vrei să fii profesor la Princeton?

– O catedră de literatură modernă, asta vreau. Și tu ai să mă ajuți. Așa încât Sewell, la întoarcere, o să mă găsească gata instalat. Cu vechime. Guvernul SUA l-a trimis să-i zăpăcească și să-i oprime pe bieții arabi din Siria cu *Rămășițele din Poynton*. Ei bine, după ce-o să încheie un an de pileală și de molfăială a frazelor pe sub mustață, o să se întoarcă aici și o să constate că imbecilii bătrâni, care nu dădeau o ceapă degerată pe el, m-au făcut pe mine profesor plin. Ce părere ai?

– Nu prea grozavă. Și asta te-a ținut toată noaptea treaz?

– Scutură-ți un pic imaginația, Charlie. Ești suprarelaxat. Sesizează insulta care ți s-a adus. Înfurie-te! Te-a angajat ca pe un lustruitor de scuipători. Trebuie să-ți dezrădăcinezi odată pentru totdeauna ultimele virtuți ale moralității de sclav care te țin încă legat de mica burghezie. Am de gând să torn puțină tărie în tine, puțin oțel.

– Oțel? Catedra asta ar urma să fie cea de-a cincea slujbă a ta – a cincea numai din câte cunosc eu. Și să zicem c-aș fi oțelit – ce-mi iese din asta? Unde intru eu în toată treaba?

– Charlie! Încercă să surâdă, dar ceea ce ieși numai a surâs nu semăna. Am un plan strategic.

– Știu că ai. Ești ca ăla cum-îi-zice care nu putea bea o ceașcă de ceai până nu schița o stratagemă – ca Alexander Pope.

Humboldt păru să ia spusele mele drept un compliment și râse tăcut, printre dinți. Apoi urmă:

– Uite ce ai de făcut. Te duci la Ricketts și-i spui: „Humboldt e un personaj strălucit: poet, cărturar, critic, profesor, ziarist. Se bucură de o faimă internațională și va marca un loc important în istoria literaturii Statelor Unite – ceea ce, în treacăt fie spus, e absolut adevărat. Și iată ce noroc vă pică dumneavoastră, domnule profesor Ricketts. Am aflat întâmplător că Humboldt s-a săturat să mai ducă o viață de boem, de azi pe mâine. Lumea literelor apune repede. Avangarda e de pe acum o amintire. E timpul ca Humboldt să se statornicească

într-o existenţă mai demnă. E căsătorit. Ştiu că admiră mult Princetonul, că-i place aici, şi dacă dumneavoastră i-aţi face o ofertă, cu siguranţă că ar chibzui asupra ei. Aş putea să discut cu el şi să-l conving s-o accepte. Mi-ar părea rău pentru dumneavoastră dacă aţi rata asemenea prilej. Domnule profesor Ricketts, Princetonul i-a avut pe Einstein şi pe Panofsky. Dar în ceea ce priveşte latura creaţiei literare, există încă lacune. Acum e la modă să ai artişti în campus. Amherstul îl are pe Robert Frost. Nu vă lăsaţi mai prejos. Puneţi mâna pe Fleisher. Nu-l lăsaţi să vă scape, altfel va trebui să recurgeţi la unul de mâna a treia."

– N-am să-i menţionez pe Einstein şi pe Panofsky. Am să încep direct cu Moise şi cu profeţii. Ce cabală strașnic urzită! Ike te-o fi inspirat. Asta-i ceea ce numesc eu înaltă josnicie.

Oricum însă, Humboldt nu a râs. Ochii îi erau injectaţi. Nu dormise toată noaptea. Întâi urmărise rezultatele alegerilor. Pe urmă rătăcise prin casă şi prin curte, pradă deznădejdii, gândindu-se la ce-i mai rămânea de făcut. Pe urmă ticluise puciul de mai sus. Pe urmă se urcase în Buick, bubuitoarea tobă de eşapament sfârtecând liniştea ţarinilor, în timp ce maşina se precipita periculos la viraje. Noroc că marmotele intraseră în hibernare. Bănuiesc ce figuri îi bântuiau gândurile – Walpole, contele Mosca, Disraeli, Lenin. Şi, concomitent, într-o manieră sublim de vetustă, se gândea la viaţa veşnică. Ezechiel şi Platon nu erau nici ei absenţi. Omul era nobil. Dar toată fiinţa lui ardea mocnit, iar nebunia îl făcea meschin şi ciudat.

Cu mâna greoaie şi faţa îngroşată de nesomn, scoase din servietă o sticluţă cu medicamente şi înghiţi direct din palmă câteva pilule mici. Tranchilizante, poate. Sau poate amfetamine. Le înghiţi fără apă. Se doftoricea singur. Ca şi Demmie Vonghel. Ea se închidea în baie şi înghiţea felurite tablete.

– Aşadar te duci la Ricketts, continuă Humboldt.

– Credeam că e doar un om de paie.

– Așa și e. Un măscărici, dar vechea gardă e obligată să-l susțină. Dacă reușim să-l păcălim, ceilalți vor trebui să fie de partea lui.

– Dar de ce și-ar pleca Ricketts urechea la cele ce-i spun eu?

– Pentru că, amice, am răspândit zvonul că piesa ta va fi pusă în scenă.

– Nu zău?

– Da, anul viitor, pe Broadway. Și toți văd în tine un autor dramatic de succes.

– Și de ce naiba ai făcut asta? Acum o să le apar ca un mincinos.

– Ba nu. O să facem noi ca zvonul să se adeverească. Las' pe mine. I-am dat lui Ricketts să citească ultimul tău eseu din *Kenyon* și gândește despre tine că ești foarte promițător. Și nu mai face pe mironosița cu mine. Las' că te știu eu. Ești mort după intrigărie și tot felul de urzeli. Chiar și în clipa de față îți lasă gura apă. Și apoi, nici măcar nu-i vorba de-o intrigă...

– Dar ce? E vrăjitorie. Curat *sortilegio*!

– Nu-i niciun fel de *sortilegio*. E ajutor reciproc.

– Nu-mi vinde mie gogoși!

– Întâi eu, și pe urmă vii tu la rând.

Îmi aduc limpede aminte că vocea mea a luat-o pe registrul cel mai de sus.

– Ce? am țipat. Pe urmă am râs și am adăugat: Vrei să mă faci și pe mine profesor la Princeton? Crezi că aș suporta o viață întreagă de matoleală, plictiseală, bârfă și pupat în cur? Acum că te-ai lins pe bot de Washington, ai pus placa academică. Mersi, am de gând să-mi aflu singur mizeria. De altfel nici ție nu-ți dau mai mult de doi ani de asemenea privilegiu de *goi*.

Humboldt își fâlfâi mâinile spre mine:

– Nu-mi otrăvi mintea! Ce limbă de viperă ai, Charlie! Nu-mi mai spune lucruri din astea! Că pe urmă o să aștept tot timpul să se întâmple. O să-mi învenineze viitorul.

Am tăcut și am chibzuit la bizara lui propunere. Pe urmă m-am uitat la el. Mintea lui era prinsă într-un efort sincer și curios. Se dilata și pulsa straniu, dureros. Încercă să îndepărteze gândurile cu râsul lui tăcut, gâfâit. Abia de-am auzit respirația acestui râs.

– De fapt n-ai să-l minți pe Ricketts. Unde mai găsesc ei unul ca mine?

– Asta da, Humboldt. E o întrebare la care-i greu să răspunzi.

– Mă rog, sunt unul dintre literații de frunte ai acestei țări.

– În mod cert, când ești în bune condiții.

– Ar trebui făcut ceva și pentru mine. Mai ales în acest moment Ike, când bezna se așterne peste țară.

– Dar de ce?

– Ca să fiu sincer, Charlie, mi-am cam scăpat din mână, temporar. Trebuie să revin la starea în care să pot scrie din nou poezie. Dar unde să-mi aflu echilibrul? Am prea multe anxietăți. Și asta mă seacă. Grijile lumești mi se vâră în suflet. Trebuie să regăsesc starea de magie. Simt că am trăit într-un fel de suburbie a realității, făcând naveta încoace și încolo. Asta trebuie să sfârșească. Trebuie să mă localizez. Mă aflu aici (aici pe pământ – voia să spună), ca să realizez ceva, ceva bun.

– Știu, Humboldt. Aici nu înseamnă Princeton, și fiecare așteaptă acest ceva bun.

Cu ochii și mai injectați, Humboldt urmă:

– Știu că mă iubești, Charlie.

– E adevărat. Dar nu-i nevoie s-o repetăm la infinit.

– Ai dreptate. Totuși și eu țin la tine ca la un frate. Și Kathleen o știe. E limpede ce mult ținem cu toții unii la alții. Inclusiv Demmie Vonghel. Fă-mi cheful ăsta, Charlie. Oricât de ridicol ți s-ar părea. Fă-mi cheful ăsta; pentru mine e important. Du-te la Ricketts și spune-i că vrei să-i vorbești.

– Bine. O să-i vorbesc.

Humboldt își propti mâinile în birouașul galben al lui Sewell și se lăsă greoi pe spătarul scaunului turnant, care

scoase un scârţâit strident. Capetele şuviţelor lui de păr erau înecate în fum de ţigară. Îşi înclină capul. Se uita la mine de parcă tocmai ieşise la suprafaţă, venind de la mari adâncimi.

– Charlie, ai un carnet de cecuri? Unde îţi ţii banii?

– Care bani?

– N-ai un cont la o bancă?

– La Chase Manhattan. Am vreo doisprezece dolari.

– Banca mea este Corn Exchange. Unde ţi-e carnetul de cecuri?

– În buzunarul fulgarinului.

– Ia să-l văd!

I-am adus carnetul de cecuri verzui, îndoite la colţuri.

– Văd că balanţa mea de fonduri se ridică la doar opt dolari, am spus.

Humboldt se scotoci în haina lui de aba şi-şi scoase carnetul de cecuri, apoi îşi desprinse unul dintre numeroasele stilouri. Purta întotdeauna o întreagă cartuşieră de stilouri şi pixuri.

– Ce vrei să faci, Humboldt?

– Îţi dau *carte blanche* să încasezi în contul meu ce sumă doreşti. Semnez un cec în alb pe numele tău. Şi tu-mi faci unul pe numele meu. Fără să specifici data, şi nici suma. Doar: „Se va elibera lui Von Humboldt Fleisher". Aşază-te, Charlie, şi completează-l.

– Dar ce înseamnă asta? Nu-mi place. Trebuie mai întâi să înţeleg rostul.

– Cu opt dolari în bancă, ce te frământi?

– Nu-i vorba de bani.

Era foarte emoţionat şi adăugă:

– Tocmai. Nu-i vorba de bani. Ăsta-i clenciul. Dacă eşti vreodată lefter, completează o sumă şi încaseaz-o. Acelaşi lucru se aplică şi în cazul meu. O să facem un legământ, ca prieteni şi fraţi ce suntem, că niciodată nu vom abuza unul de încrederea celuilalt. Că vom păstra aceste cecuri pentru momente de extremă urgenţă. Când am vorbit de ajutor reciproc, nu m-ai luat în serios. Ei bine, acuma te-ai convins.

Se lăsă cu toată masivitatea lui peste birou și completă pe cec numele meu, cu o caligrafie subțire și tremurată.

Nici eu nu eram mai stăpân pe mine. Și brațul meu părea străbătut de furnicături nervoase și tresărea spasmodic în timp ce semnam. Apoi Humboldt, mare, delicat și cu fața pătată, își urni greutatea de pe scaunul turnant, și-mi întinse cecul în contul băncii Corn Exchange.

– Nu, nu-l vârî pur și simplu în buzunar, îmi zise. Vreau să te văd eu cum îl pui deoparte. E periculos. Vreau să spun că e valoros.

Ne-am strâns mâinile – toate patru mâinile. Iar Humboldt a adăugat:

– Prin asta am devenit frați de sânge. Am încheiat un pact. Acesta este un pact.

Un an mai târziu, eu am dat lovitura pe Broadway, iar Humboldt a completat cecul meu în alb și l-a încasat. Spunea că l-am trădat, că eu, fratele lui de sânge, am încălcat un pact sacru, că am conspirat cu Kathleen, că i-am trimis poliția pe cap, că l-am înșelat. L-au pus în cămașă de forță și l-au trimis la Bellevue și asta tot din cauza mea. Așadar, trebuia să fiu pedepsit. Mi-a fixat o amendă. A extras în contul meu, de la Chase Manhattan, suma de șase mii șapte sute șaizeci și trei de dolari și cincizeci și opt cenți. Cât despre cecul în alb pe care mi l-a dat el, l-am ascuns într-un sertar, sub niște cămăși. După câteva săptămâni a dispărut de acolo și dispărut a rămas.

În acest punct, meditațiile mele începură să se poticnească. De ce? Pentru că invectivele și acuzațiile lui Humboldt îmi reveneau acum în memorie, laolaltă cu gânduri aprige care-mi abăteau atenția, și cu o rafală de griji, densă ca tirul de antiaeriană. De ce zăceam acolo? Trebuia să mă pregătesc pentru călătoria la Milano. Doar trebuia să plec cu Renata în Italia. Crăciunul la Milano! Și mai trebuia să

mă prezint la o înfățișare în birourile judecătorului Urbanovich, după ce în prealabil îl voi fi consultat pe Forrest Tomchek, avocatul care mă reprezenta în procesul intentat de Denise pentru a-mi stoarce și ultimul sfanț. De asemenea, trebuia să discut cu Murra, expertul contabil, în legătură cu procesul de evaziune fiscală pe care mi-l intentase Fiscul. De asemenea, urma să sosească din California Pierre Thaxter, ca să discute cu mine în legătură cu revista *Arca* – de fapt ca să-mi demonstreze că fusese îndreptățit să nu achite împrumutul pentru care girasem eu – și ca să-și despoaie sufletul, acțiune în care despuia și sufletul meu, căci, la urma urmei, cine eram eu ca să am un suflet acoperit? Ba mai era și problema Mercedes-ului; să-l vând sau să plătesc reparațiile? Aproape că-mi venea să-l dau la fiare vechi. Cât despre Ronald Cantabile, cel ce pretindea să reprezinte Noul Spirit, știam că în orice minut mă puteam pomeni cu el pe cap. Și totuși, m-am simțit în stare să țin piept acestei supărătoare invazii de diversiuni. Am biruit impulsul de a mă scula de pe canapea, de parcă ar fi fost vorba de o ispită păcătoasă. Am rămas locului, afundat în puful pentru care se făcuseră ravagii printre gâște, și am continuat să mă gândesc la Humboldt. Exercițiile astea de voință pe care le efectuam nu erau pierdere de vreme. În general, îmi luam ca temă de meditații plantele: fie un anume tufiș de trandafiri evocat din trecut, fie anatomia plantelor. Făcusem rost de un manual mare de botanică, alcătuit de o femeie pe nume Esau, și mă cufundam în morfologie, în protoplasme și substanțe ergotice, așa încât exercițiile mele să poată avea un conținut. Nu voiam să mă număr printre vizionarii gratuiți și indiferenți.

Sewell antisemit? Prostii. Numai în mintea lui Humboldt se putea ivi o asemenea gogoriță. Cât despre frății de sânge și pacturi, acestea erau întrucâtva mai autentice. Frăția de sânge însemna dramatizarea unei dorințe reale. Dar nu îndeajuns de autentice. Și acum încercam să evoc

nesfârșitele noastre consultări și peroraţii care au precedat întrevederea mea cu Ricketts. În cele din urmă, i-am spus lui Humboldt:

– Gata. Știu ce am de făcut. Niciun cuvânt în plus.

Și Demmie Vonghel mă instruise. O amuza Humboldt. În dimineaţa întrevederii, mi-a controlat ţinuta vestimentară și m-a însoţit în taxi până la gara Penn.

În această dimineaţă, la Chicago, am constatat că-l puteam reconstitui pe Ricketts fără cea mai mică greutate. Deși era tânăr, avea părul alb, tuns scurt, cu un mic breton pe frunte. Era spătos, robust, cu ceafa roșie, tipul muncitorului chipeș care-ţi mută mobilele. Deși trecuseră ani și ani de la război, acest personaj mătăhălos și cuceritor încă mai folosea argoul cazon. Puţin prea greoi pentru a reuși să fie șăgalnic, în costumul lui de flanel gri-închis, încerca să adopte faţă de mine o manieră degajată.

– Aud că voi doi vă descurcaţi de minune cu programul lui Sewell, așa circulă zvonul.

– Ah, ar fi trebuit să-l ascultaţi pe Humboldt vorbind despre *Plutind pe mare spre Bizanț*.

– Da, mi s-a spus. N-am reușit să-l ascult. Treburi de administraţie. O turtă în care-mi rup dinţii. Și cum îţi merge dumitale, Charlie?

– Savurez fiecare clipă petrecută aici.

– Asta-i grozav. Și, sper, poţi să te ţii și de creaţia dumitale. Humboldt mi-a spus că la anul ţi se va juca o piesă pe Broadway.

– Humboldt s-a cam înflăcărat.

– A, e un tip extraordinar. Minunat lucru să-l avem aici. Minunat pentru mine, în primul meu an de preşedinţie.

– E primul?

– Da, anul meu de încercare, de aclimatizare. Mă bucur să vă am pe amândoi aici. Pari foarte voios.

– Mă simt, în general, foarte voios. Lumea zice că ăsta-i un cusur. Săptămâna trecută, o doamnă care se îmbătase m-a

întrebat ce a naibii problemă mă frământă. Mi-a spus că sunt tipul forţat-*heimischer*[1].

– Zău? Nu cred c-am mai auzit vreodată expresia asta.

– Şi pentru mine a fost nouă. Mi-a mai spus după aceea că, din punct de vedere existenţial, sunt pe picior greşit. Şi ultimul lucru pe care mi l-a spus a fost: „Aparent, nu mai poţi de veselie, dar viaţa o să te strivească în picioare ca pe o cutie de conserve goală."

Pe sub coroniţa de păr tăiat scurt, ochii lui Ricketts aveau o căutătură stânjenită. Poate că şi el se simţea apăsat de voioşia mea. În realitate mă străduiam să imprim întrevederii noastre un aer cât mai detaşat. Dar am început să-mi dau seama că Ricketts suferă. Simţea că venisem pentru ceva neplăcut. Altfel, ce căutam acolo, ce fel de vizită era asta? Evident, eram emisarul lui Humboldt. Venisem ca purtătorul lui de mesaj, şi un mesaj de la Humboldt nu putea însemna nimic bun.

Compătimindu-l pe Ricketts, mi-am început cât mai grabnic pledoaria. Humboldt şi cu mine eram buni prieteni şi însemna un mare privilegiu pentru mine faptul de a putea petrece atât de mult timp alături de el, aici. Oh, Humboldt! Înţeleptul, vibrantul talentatul Humboldt! Poet, critic, cărturar, profesor, editor, original...

Doritor să mă ajute să trec peste această parte, Ricketts interveni:

– E realmente un om de geniu.

– Mulţumesc. Aceasta îl defineşte. Ei bine, tocmai asta vreau să vă spun. Humboldt însuşi nu v-ar cere-o niciodată. Este în întregime ideea mea. Eu unul sunt în trecere pe aici, dar ar fi o greşeală să nu-l păstraţi pe Humboldt. N-ar trebui să-l lăsaţi să plece.

– Asta-i o idee.

– Anumite lucruri despre poezie nu pot fi spuse decât de poeţi.

---

[1] Casnic, om de interior (germ.).

– Da, Dryden, Coleridge, Poe. Dar de ce-ar dori Humboldt să se lege de o poziţie academică?

– Humboldt nu vede lucrurile în acest fel. Cred că simte nevoia unei comunităţi intelectuale. Vă daţi seama cât de strivitoare poate fi marea structură socială a acestei ţări pentru făpturile inspirate, de genul lui. Încotro să se îndrepte, asta-i întrebarea. Există acum în universităţi tendinţa de a se încredinţa catedre unor poeţi. Mai devreme sau mai târziu o veţi face şi dumneavoastră. Şi-l aveţi în momentul de faţă la îndemână pe cel mai bun dintre ei.

Desfăşurându-mi cât mai amănunţit meditaţia, niciun fapt nefiind prea mărunt pentru a fi evocat, reuşeam să-l văd pe Humboldt aşa cum arăta când mă instruise cum să-l mânuiesc pe Ricketts. Faţa lui Humboldt, cu un zâmbet convingător, pârguit, se apropie atât de mult de a mea, încât îi simţeam căldura sau febra obrajilor. Humboldt îmi zicea: „Ai un talent pentru demersuri de felul ăsta, te ştiu eu." Voia oare să spună că eram un mijlocitor înnăscut? Îmi mai zicea: „Un om ca Ricketts nu se poate afirma în instituţiile protestante. Nu-i croit pentru roluri importante – ca preşedinte de corporaţie, de consiliu profesoral, de bănci mari, Comitetul Naţional Republican, Marele Stat-Major, Ministerul de Finanţe, Rezervele Federale. A fi un profesor de felul lui înseamnă a fi fratele mai mare al copilului debil. Sau poate chiar sora. Oameni de care trebuie să ai grijă. Probabil că-i membru la Century Club. E bun să predea *Bătrânul marinar* juniorilor Firestone sau Ford. Umanist, gânditor, şef de cercetaşi, cumsecade dar găgăuţă."

Poate că Humboldt avea dreptate. Îmi dădeam seama că Ricketts nu-mi putea ţine piept. Ochii căprui onești păreau să-l doară. Aştepta să termin cu toate astea, să pun capăt întrevederii. Nu-mi făcea plăcere să-l înghesui, dar din spate mă mâna Humboldt. Pentru că Humboldt nu dormise în noaptea când fusese ales Ike, pentru că se droga cu pilule şi băutură sau substanţe toxice cu scăderi metabolice, pentru că

psyche-ul lui nu se reîmprospăta prin vis, pentru că-și abandonase talentele, pentru că nu avea tărie spirituală sau pentru că era prea fragil ca să facă față forței total nepoetice a SUA, trebuise să vin eu aici și să-l torturez pe Ricketts. Mi-era milă de Ricketts. Și nu reușeam să mă conving că Princeton era chiar un chilipir atât de mare cum îl vedea Humboldt. Între zgomotosul Newark și sordidul Trenton era ca un sanctuar, o grădină zoologică, o stațiune balneară cu propriul ei trenuleț, cu ulmi și chioșcuri de verdeață. Semăna cu o altă localitate pe care aveam s-o vizitez mai târziu ca turist: o stațiune de ape din Iugoslavia, numită Vrnjačka Banja. Dar poate că nici nu i se cerea Princetonului să fie mai mult de atât. La urma urmei, nu era fabrică sau raion comercial, nu era oficiul unei mari corporații sau un serviciu administrativ birocratic, adică nu ținea de lumea de rutină a slujbașilor. Și din moment ce te puteai aranja să eviți lumea de rutină a slujbașilor, atunci erai un intelectual sau un artist. Erai un tip prea neliniștit, trepidant, agitat, prea nebun ca să poți sta opt ore pe zi la un birou? Însemna că ai nevoie de o instituție, de o înaltă instituție.

– O catedră de poezie pentru Humboldt, am încheiat eu.

– O catedră de poezie! O catedră! Oh, ce idee magnifică! exclamă Ricketts. Am fi încântați! Vorbesc și în numele celorlalți. Cu toții ne-am da votul pentru. Singura problemă sunt banii. Numai de-am avea bani. Charlie, suntem realmente săraci. Și-apoi instituția asta, ca orice instituție, are o schemă de organizare.

– Schemă de organizare? Traduceți-mi, vă rog.

– O asemenea catedră ar trebui creată. E un bucluc întreg.

– Cum se poate institui o catedră?

– În general, prin finanțare specială. Cinșpe sau douăzeci de mii pe an, pe o perioadă de vreo douăzeci de ani. Juma' de milion de dolari, în care intră și fondul de pensie. Și nu-i avem, Charlie. Dumnezeule, zău că mi-ar plăcea să-l am pe Humboldt! Mi se rupe inima, zău așa.

Acum Ricketts era minunat de voios. Observator minuţios, memoria mea îmi readuse în faţa ochilor, fără să-i fi cerut, bretonaşul alb de păr scurt şi viguros, ochii căprui, ca două cireşe mari, prospeţimea feţei, obrajii plini şi fericiţi.

Când ne-am strâns mâna, mi-am spus în sinea mea: „Asta e – şi alta nu-i!" Ricketts, acum că se descotorosise de noi, era încântător de prietenos. „Numai de-am fi avut banii", repeta întruna.

Şi cu toate că Humboldt mă aştepta ca pe jăratic, mi-am acordat un răgaz pentru sufletul meu, în răcoarea de afară. M-am aşezat sub o arcadă de piatră maronie, pe un bolovan tocit, în timp ce veveriţe cerşetoare veneau la mine din toate direcţiile, de-a curmezişul curţilor interioare, pe frumoasele alei. Aerul era proaspăt şi aburit, iar soarele de noiembrie, blond şi vătuit, încercuia rămurelele în irizări de lumină. Faţa lui Demmie Vonghel radia o asemenea paloare blondă. În mantoul de stofă cu guler de jder, cu sublimii ei genunchi aţâţători care se atingeau, cu pantofii ascuţiţi ca de prinţesă, cu nările-i dilatate care ţi se impuneau tot atât de emoţional ca şi ochii, şi respirând cu oarecare foame, mă sărutase lipindu-şi de mine faţa caldă, strângându-mă cu mâna vârâtă în mănuşa strâmtă şi spunându-mi: „Ai să reuşeşti de minune, Charlie. De minune!" Ne despărţiserăm în acea dimineaţă la gara Penn. Taxiul o aşteptase.

Nu crezusem că Humboldt va accepta povestea.

Dar m-am înşelat surprinzător. De îndată ce m-am ivit în uşa biroului său, şi-a expediat studenţii. Reuşise să le creeze o stare de exaltare literară. Tot timpul se ţineau scai de el, îl pândeau pe coridoare cu manuscrisele lor.

– Domnilor, îi anunţă Humboldt, a survenit ceva. Întâlnirile fixate se contramandează – se amână cu o oră. Unsprezece devine douăsprezece. Două jumătate va fi ora trei jumătate.

Am intrat. A încuiat uşa camerei mici, încinse, ticsite de cărţi şi îmbâcsite de fum.

– Ei? m-a întrebat.

– N-are bani.

– N-a spus „nu"?

– Ești celebru, te iubește, te admiră, te dorește, dar nu poate crea o catedră fără să aibă bîstarii.

– Asta a spus?

– Întocmai.

– Atunci cred că-l am în palmă! Charlie, îl am în palmă! Am izbutit!

– Cum îl ai în palmă? Cum am izbutit?

– Pentru că... ha, ha! S-a ascuns în dosul bugetului. N-a zis „Nu se poate" sau „Sub niciun chip", sau „Ieși dracului afară de-aici!".

Humboldt râdea cu râsul acela al lui aproape mut, gâfâit, filtrat printre dinții mărunți, în timp ce o eșarfă de fum plutea în jurul lui. Când râdea așa, arăta ca Mama-mea-Gâsca. Vaca a sărit peste lună. Și cățelul a izbucnit în râs când a văzut asemenea năzdrăvănie. Humboldt continuă:

– Capitalismul monopolist i-a tratat pe creatori ca pe niște guzgani. Ei bine, această fază a istoriei e pe sfârșite...

Nu prea îmi dădeam seama cum se legau toate astea, chiar dacă erau adevărate.

– Vom da lovitura!

– Spune-mi și mie cum.

– O să-ți spun mai târziu. Dar ai realizat un lucru măreț.

Humboldt începuse să împacheteze, să-și burdușească servieta, așa cum făcea întotdeauna în momente decisive. Apoi desfăcu închizătoarea, înălță clapa moale și începu să scoată afară diverse cărți și manuscrise și flacoane cu tablete. Își mișca picioarele, de parcă i se agățaseră mâțele lui de manșetele pantalonilor. Umplu din nou, cu alte cărți și alte hârtii, servieta din piele roasă. Își desprinse din cuier pălăria cu boruri late. Pornea spre New York, asemenea eroului dintr-un film mut, care-și duce invenția în metropolă.

– Pune un bilet pentru băieți. Mă întorc mâine.

L-am condus la tren, dar nu mi-a mai spus niciun cuvânt. A sărit în anticul vagon al cursei locale. M-a salutat prin fereastra murdară, fluturându-și degetele în direcţia mea. Și dus a fost.

Ar fi trebuit să plec și eu la New York, fiindcă venisem aici doar pentru întrevederea cu Ricketts. Dar Humboldt era nebun, și trebuia lăsat în voia lui.

Așadar eu, Citrine, aflat în centrul vieţii, confortabil instalat pe o canapea, în ciorapi de cașmir (ah, dacă ne gândim la picioarele celor îngropaţi, cum se usucă și se pulverizează ca foaia de tutun – picioarele lui Humboldt!), reconstituiam felul în care falnicul și dăruitul meu prieten a decăzut și s-a prăbușit. Talentul lui a degenerat. Și acum era necesar să mă gândesc ce se poate face cu talentul în zilele noastre, în secolul nostru. Cum se poate preveni lepra sufletelor? Nu știu de ce, dar parcă mie îmi revenea sarcina asta.

Meditam adânc. Îl urmăream pe Humboldt în gând. În tren a fumat. L-am văzut străbătând repede, ca un apucat, hala imensă a gării Penn, cu prăfuita-i cupolă de sticlă monocromă. Pe urmă l-am văzut urcându-se într-un taxi – de obicei se mulţumea cu metroul. Dar în această zi fiecare mișcare era ieșită din comun, fără precedent. Și asta pentru că nu se putea bizui pe raţiune. Raţiunea lui venea și pleca, în cicluri tot mai scurte și, într-o bună zi, s-ar fi putut să plece de tot. Și atunci ce se va alege de el? Dacă o să-și piardă complet raţiunea, atunci el și Kathleen vor avea nevoie de o groază de bani. Pe de altă parte, așa cum îmi spusese într-un rând, la Princeton poţi fi gaga și să deţii o catedră definitivă, fără să observe cineva. Ah, sărmanul Humboldt! Ar fi putut să fie – ba nu, *a fost* atât de sublim!

Acum se avânta spre culmi. Ideea care-l stăpânea era să se adreseze direct vârfului. Și când acest spirit vătămat a

ajuns la vârf, vârful l-a înţeles. Humboldt a fost întâmpinat cu interes şi consideraţie.

Wilmoore Longstaff, faimosul Longstaff, arhiducele învăţământului superior din America, a fost omul la care s-a dus Humboldt. Longstaff fusese numit în fruntea noii Fundaţii Belisha. Fundaţia Belisha era mai bogată decât Carnegie şi Rockefeller, iar Longstaff avea la dispoziţie sute de milioane menite a fi cheltuite pe ştiinţă, pe burse de studiu, pe arte şi progres social. Humboldt deţinea o sinecură în cadrul Fundaţiei. Îi făcuse rost de ea Hildebrand. Bunul lui prieten Hildebrand, editorul *playboy* al poeţilor de avangardă, el însuşi poet, era protectorul lui Humboldt. II descoperise la Universitatea Columbia, îi admira opera, era nebun după conversaţia lui, îl patrona şi îl ţinea pe statul de plată la Hildebrand & Co, ca referent. Acest fapt îl determina pe Humboldt să-şi moaie glasul când îl bârfea pe Hildebrand:

– Fură de la orbi, Charlie. Când Asociaţia Orbilor trimite creioane pentru vânzări de binefacere, Hildebrand păstrează creioanele. Pentru nimic în lume n-ar dona un penny.

Îmi amintesc că i-am răspuns:

– Bogăţia face casă bună cu cărpănoşenia.

– Da, dar ăsta întrece orice măsură. Încearcă o dată să iei masa la el. Te lasă să mori de foame. Şi de ce l-a angajat Longstaff pe Hildebrand, cu treizeci de mii pe an, ca să-i schiţeze un program pentru scriitori? L-a angajat pentru mine. Când eşti o Fundaţie, nu tratezi direct cu poeţii, tratezi cu omul care posedă un grajd de poeţi. Aşa încât eu fac toată treaba şi mă aleg doar cu opt mii.

– Opt mii, pentru o jumătate de normă, nu-i rău.

– Charlie, e meschin din partea ta să extinzi asupră-mi această viziune de corectitudine. Eu îţi declar că sunt un exploatat şi tu vii să-mi arăţi ce mare privilegiu mi se acordă, ceea ce vrea să spună că tu eşti un supraexploatat. Hildebrand mă stoarce cât poate. Nu citeşte niciodată vreun manuscris. Când îl cauţi e sau într-o croazieră, sau schiază în Sun Valley.

Dacă n-aș fi eu, ce-ar publica el ar servi doar ca hârtie igienică. Eu îl salvez de la a fi un milionar filistin. Prin mine a ajuns la Gertrude Stein. Și la Eliot. Datorită mie are ce-i oferi lui Longstaff. Dar mie mi-e absolut interzis să-i vorbesc direct lui Longstaff.

– Ei, nu?

– Ba da. Longstaff are un lift particular. Nimeni dintre muritorii de rând nu are acces în apartamentul lui. Îl văd doar de la distanță, venind și plecând, dar am primit instrucțiuni să mă țin departe de el.

Câțiva ani mai târziu, eu, Citrine, am stat chiar lângă Wilmoore Longstaff, în elicopterul Pazei de Coastă. Era un om bătrân, sfârșit, prăbușit de pe piedestalul gloriei. Îl văzusem și pe vremuri, în plină strălucire; arătase ca un actor de cinema, ca un general cu cinci stele, ca Principele lui Machiavelli, ca omul cu suflet elevat al lui Aristotel. Longstaff a înfruntat tehnocrația și plutocrația, opunându-i clasicismul. I-a silit pe câțiva dintre cei mai de vază oameni din țară să discute despre Platon și Hobbes. A determinat președinți de companii aeriene, președinți de consilii, mari diriguitori ai Bursei să joace *Antigona* în săli de consiliu. Oricum, adevărul e adevăr, și Longstaff era din multe puncte de vedere un om de mare calitate. Un distins educator, un om de viță nobilă. Poate că viața i-ar fi fost mai ușoară dacă n-ar fi fost de-o frumusețe atât de izbitoare.

În orice caz, Humboldt a ales calea cea mai cutezătoare, așa cum vedeam pe vremuri că se proceda în vechile filme palpitante. Fără să ceară vreo permisiune, s-a urcat în liftul particular al lui Longstaff și a apăsat pe buton. Materializându-se, uriaș și gingaș, în birourile din aripa specială, i-a comunicat fetei de la recepție numele lui. Nu, nu i s-a fixat o întâlnire (vedeam soarele luminându-i obrajii, hainele pătate – așa cum luminează prin aerul mai pur de la înălțimile zgârie-norilor), dar el *era* Von Humboldt Fleisher. Numele lui se dovedea suficient. Longstaff l-a primit. I-a făcut mare

plăcere să-l cunoască pe Humboldt. Acestea mi le-a relatat chiar el în timpul zborului, și l-am crezut. Ședeam în elicopter, închingați în veste de salvare portocalii, umflate, și înarmați cu niște cuțite lungi. De ce cuțite? Poate ca să ne apărăm de rechini dacă am fi căzut în ocean. „Îi citisem baladele, mi-a spus Longstaff. Îl socoteam un mare talent." Eu știam prea bine că pentru Longstaff *Paradisul pierdut* era ultimul poem adevărat care s-a scris în limba engleză. Longstaff putea fi considerat un pasionat al magnificului. Voia să spună că Humboldt era, fără doar și poate, un poet și un om fermecător. Ceea ce și fusese. În biroul lui Longstaff, Humboldt trebuie să se fi pierdut în accese de maliţiozitate și ingenuitate, să fi trepidat de energie dementă, cu pete jucându-i în fața ochilor și cu pete pe inimă. Trebuia să-l convingă pe Longstaff, trebuia să-i tragă clapa lui Sewell, să-l lase cu buza umflată pe Ricketts, să-l lucreze pe la spate pe Hildebrand și să siluiască soarta. În unele momente părea să fie omul cu pompa de desfundat closetele. Și totuși, se îndrepta spre o catedră la Princeton. Ike biruise, Stevenson căzuse, dar Humboldt se lansa către metereze și dincolo de ele.

Și Longstaff juca tare. Îi teroriza pe membrii Consiliului de Administrație cu Platon, cu Aristotel și Toma d'Aquino; le luase piuitul. Și probabil că Longstaff avea niște vechi răfuieli cu Princetonul – „o spelunca a sistemului educațional" – către care se îndrepta radicalul său aruncător de flăcări. Aflasem din *Jurnalul* lui Ickes că Longstaff cochetase cu F.D.R. A vânat locul lui Wallace pe lista candidaţilor și, mai târziu, pe al lui Truman. Visa să fie vicepreședinte și președinte. Dar Roosevelt l-a ţinut în lesă, l-a făcut să se ridice în vârful picioarelor și să-i întindă obrazul, dar fără să-l fi sărutat vreodată. Așa ceva îi semăna lui Roosevelt. În privinţa asta, simpatia mea se îndrepta către Longstaff (un om ambiţios, un despot, așa-l socoteam în inima mea).

În timp ce elicopterul ne hâțâna încoace și-ncolo deasupra New York-ului, îl studiam pe acest frumos bătrân Longstaff,

încercând să-mi imaginez ce impresie trebuie să-i fi făcut Humboldt. Poate că văzuse în Humboldt un Caliban al Americii, care sălta greoi și lătra și scria ode pe hârtie slinoasă de la prăvălia de pește. Pentru că Longstaff nu avea simțul literaturii. Totuși, a fost încântat când Humboldt l-a lămurit că dorea ca Fundația Belisha să subvenționeze instituirea unei catedre pentru el la Princeton. „Foarte just! a exclamat Longstaff. Lucrul cel mai nimerit!" A sunat-o pe secretară și i-a dictat o scrisoare. Wilmoore Longstaf a angajat acolo, pe loc, aprobarea Fundației. Puțin mai târziu, Humboldt, palpitând de emoție, ținea în mână copia semnată a scrisorii, iar el și Longstaff au pecetluit-o cu câte un Martini, privind Manhattan-ul de la etajul șaizeci, și au discutat despre locul păsărilor în imagistica lui Dante.

Îndată ce l-a părăsit pe Longstaff, Humboldt s-a urcat într-un taxi și s-a dus glonț la o oarecare Ginnie, studentă la Bennington, cu care-i făcusem cunoștință eu și Demmie Vonghel. I-a bătut cu pumnul în ușă și i-a strigat: „Sunt eu, Von Humboldt Fleisher. Trebuie să te văd!" Cum a intrat în vestibul, s-a năpustit peste ea. Ginnie ne-a redat scena:

– A început să mă fugărească de jur-împrejurul apartamentului, era o folie! Dar grija mea era să nu-mi calce în picioare cățelușii.

Cățeaua ei, un baset, tocmai fătase. Ginnie s-a încuiat în baie. Humboldt striga de zor:

– Nu știi ce pierzi! Sunt poet! Am o pulă mare!

Ginnie a ținut să-i precizeze lui Demmie:

– Mă apucase un asemenea râs, că oricum n-aș fi fost bună de nimic.

Când l-am chestionat pe Humboldt în legătură cu acest incident, mi-a spus:

– Simțeam că trebuie să celebrez evenimentul și credeam că fetele de la Bennington se dau în vânt după poeți. Păcat de Ginnie asta! E foarte drăguță, da' i miere de la frigider, dacă înțelegi ce vreau să spun. Dulciurile înghețate sunt țepene.

– Și te-ai dus la alta?

– Am renunțat la descărcarea erotică. M-am dus și am făcut vizite la o mulțime de persoane.

– Și le-ai arătat scrisoarea lui Longstaff?

– Bineînțeles.

În orice caz, planul a funcționat. Princetonul nu putea refuza donația Fundației Belisha. Humboldt a primit numirea. Ziarele *Times* și *Herald Tribune* au preluat și răspândit întreaga poveste. Timp de două sau trei luni, lucrurile au fost mai netede decât catifeaua sau cașmirul. Noii colegi ai lui Humboldt au oferit cocteiluri și dineuri în onoarea lui. Iar Humboldt, în toiul fericirii, n-a uitat că suntem frați de sânge. Îmi spunea aproape zilnic:

– Charlie, azi am avut o idee grozavă în legătură cu tine. Pentru rolul titular din piesa ta... Victor McLaglen e, fără îndoială, un fascist. Nu-l putem folosi. Dar... am de gând să iau legătura cu Orson Welles, pentru tine...

Și apoi, în februarie, membrii Consiliului de Administrație s-au răzvrătit împotriva lui Longstaff. Bănuiesc că se saturaseră până-n gât de clasicism și și-au regrupat forțele sub flamura capitalismului monopolist american. Bugetul propus de Longstaff a fost respins, iar el obligat să demisioneze. I-au mai rămas lui ceva bani, așa, la vreo douăzeci de milioane, cu care a înființat o fundație proprie. Dar în realitate a fost zburat. Subvenția pentru catedra lui Humboldt nu însemna decât o bagatelă în acel buget respins. Dar în clipa când a căzut Longstaff, a căzut și Humboldt.

– Charlie, mi-a spus Humboldt când, în cele din urmă, s-a simțit în stare să vorbească despre această întâmplare, Charlie, am pățit exact ca taică-meu când a fost ras de *boom*-ul din Florida. Încă un an de mai dura, am fi dat amândoi lovitura. Mă întreb dacă Longstaff, când le-a trimis scrisoarea, nu știa că-i pe ducă.

– Nu pot să cred. Longstaff o fi el malițios, dar nu-i meschin.

Cei de la Princeton s-au purtat ca niște domni. Ricketts i-a spus:

– Hum, știi, acum ai devenit unul de-ai noștri. Nu te necăji, o să facem noi rost, într-un fel sau altul, de bani pentru catedra ta.

Dar Humboldt și-a înaintat demisia. Mai apoi, în martie, în timpul unui drum de înapoiere la New Jersey, a încercat să o calce pe Kathleen cu Buick-ul. Biata femeie a trebuit să sară într-un șanț ca să se salveze.

Ajuns aci, trebuie să declar aproape sub forma unei depoziții, fără posibilitate de tăgadă, că nu cred ca nașterea mea să însemne totodată începutul primei mele existențe. Și nici a lui Humboldt. Și nici a nimănui altcuiva. Din rațiuni de estetică, dacă nu de altă natură, nu pot accepta concepția despre moarte însușită de cei mai mulți dintre noi, ba chiar și de mine pe cea mai mare parte din parcursul vieții – așadar, din rațiuni de estetică mă văd obligat să neg că un lucru atât de extraordinar ca sufletul omenesc se poate dizolva pe vecie. Nu; morții se află în preajma noastră, izolați doar prin negarea noastră metafizică. Noaptea, în timp ce miliarde dintre noi ne facem somnul pe emisferele noastre, morții ne abordează. Ar trebui să se hrănească din ideile noastre. Noi suntem ogoarele lor de grâne. Dar noi fiind sterpi, îi lăsăm să moară de foame. Nu vă amăgiți însă, morții ne observă, ne observă pe acest pământ, care este școala libertății noastre. În regnul celălalt, unde lucrurile devin mult mai clare, claritatea știrbește din libertate. Suntem liberi pe pământ din pricina înceţoșării noastre, din pricina erorilor, din pricina minunatelor noastre limitări, ca și din pricina frumosului și a orbirii și a răului. Toate acestea merg mână în mână cu binefacerea libertății. Dar deocamdată asta-i tot ce-am avut de spus în legătură cu acest subiect, pentru că mă grăbesc, sunt sub presiune – cu toate treburile mele lăsate baltă.

În timp ce meditam la Humboldt, soneria interfonului din hol se porni să bâzâie. Am un mic hol întunecos unde pot apăsa pe un buton și aud pe dată zgomotele înăbușite ale telefonului interior de jos. Mă chema Roland Stiles, portarul. Deprinderile mele, felul meu de viaţă îl amuzau grozav pe Roland Stiles. Un negru bătrân, slăbănog și zeflemitor. Se afla, ca să zic așa, în semifinalele vieţii. După părerea lui, în aceeași fază mă aflam și eu. Dar, din cine știe ce curioasă raţiune de om alb, eu nu mă vedeam la fel și continuam să mă comport de parcă nu sosise încă timpul de a mă gândi la moarte.

– Vi s-a deconectat telefonu', domnu' Citrine. Mă auziţi? Cucoana 'mneavoastră număru' unu tot încearcă să vă telefoneze.

Cu o zi înainte mașina mea fusese făcută zob. Azi, frumoasa mea prietenă nu putea lua legătura cu mine. Pentru Stiles, toate astea erau nostime ca la circ. Serile, cucoana lui Stiles se desfăta cu poveștile despre mine mai dihai decât cu poveștile de la televizor. El singur mi-o spusese.

Am sunat-o pe Renata și am întrebat-o:

– Ce s-a întâmplat?

– Ce s-a întâmplat? Pentru numele lui Dumnezeu! Te-am sunat de vreo zece ori. La unu și jumătate trebuie să te înfăţișezi la judecătorul Urbanovich. Și avocatul tău a tot încercat să-ţi telefoneze și n-a reușit. În cele din urmă l-a sunat pe Szathmar, care m-a sunat pe mine.

– La unu jumătate? Au schimbat data. De luni întregi mă ignoră, și pe urmă mă anunţă cu două ceasuri înainte, fir-ar ei să fie! Spiritul meu începu să facă tumbe: Să-i ia dracu', îi urăsc pe căcănarii ăștia!

– Poate că reușești azi să lichidezi toată povestea.

– Cum dracu'? Am cedat de cinci ori până acum. De fiecare dată când cedez, Denise și apărătorul ei își urcă pretenţiile.

– Slavă Domnului, peste câteva zile te scot de aici. Te lași tu greu, pentru că n-ai chef să pleci, dar crede-mă, Charlie, când ai să te vezi din nou în Europa ai să mă binecuvântezi.

– Forrest Tomchek nici n-a avut măcar timp să discute cazul cu mine. E-un avocat pe care mi l-a recomandat Szathmar.

– Charlie, dar cum ai să ajungi în oraș fără mașină? Mă mir că Denise n-a încercat să te remorcheze până la tribunal.

– O să iau un taxi.

– Eu oricum trebuie s-o conduc pe Fannie Sunderland prin magazine, ca să se uite pentru a zecea oară la stofa de tapiserie pentru o blestemată de canapea. (Renata râse, dar în general era neașteptat de răbdătoare cu clienții ei.) Trebuie să termin cu ea înainte să plecăm. Așa că venim să te luăm la unu fix. Să fii gata, Charlie.

Cu multă vreme în urmă citisem o carte intitulată *Ils ne m'auront pas* (*N-or să pună ei mâna pe mine*), și de atunci, în anumite momente, îmi șoptesc singur: „*Ils ne m'auront pas.*" Așa am făcut și acum, hotărât să-mi termin exercițiul de contemplație sau de reconstituire spirituală (al cărui scop este acela de a te cufunda în profunzimile sufletului și de a discerne legăturile dintre eul tău și puterile divine). M-am lungit din nou pe canapea. A te lungi pe canapea e un gest de libertate, și nu unul mărunt. Nu fac decât să statuez un fapt. Era unsprezece fără un sfert; mi-am calculat cinci minute ca să mă înfrupt dintr-un borcan de iaurt, și cinci minute ca să mă bărbieresc, așa încât îmi rămâneau două ore pline ca să mă gândesc la Humboldt. Acesta era momentul cel mai potrivit.

Și, deci, Humboldt a încercat s-o răstoarne pe Kathleen cu mașina. Se întorceau acasă de la o petrecere la Princeton, iar el a început să-i care pumni, în timp ce ținea volumul cu mâna stângă. La un stop, lângă un magazin de băuturi spirtoase, Kathleen a deschis portiera și a sărit afară, în ciorapi. Își pierduse pantofii la Princeton. El începu s-o urmărească cu Buick-ul. Kathleen sări într-un șanț, iar Humboldt intră cu mașina într-un copac. Au trebuit să vină polițiștii să-l scoată, pentru că portierele mașinii se blocaseră din cauza izbiturii.

Oricum, membrii Consiliului de Administraţie se răzvrătiseră împotriva lui Longstaff, şi catedra de poezie se volatilizase. Kathleen mi-a povestit mai târziu că Humboldt nu i-a suflat toată ziua o vorbă în legătură cu cele întâmplate. A pus telefonul în furcă şi, târşâindu-şi picioarele şi pântecele de luptător de sumo[1], a intrat în bucătărie şi şi-a umplut cu gin un borcan mare de gem. În picioare, lângă chiuveta murdară, în pantofii de tenis, a dat pe gât tot conţinutul borcanului, de parcă ar fi fost lapte.

– Cine era la telefon? l-a întrebat Kathleen.

– Ricketts.

– Ce-a vrut?

– Nimic. O treabă de serviciu, a răspuns Humboldt.

„După ce-a băut toată cantitatea aceea de gin, mi-a povestit Kathleen, a căpătat o culoare ciudată pe sub ochi. Un fel de purpuriu verzui, nuanţa aceea pe care o are uneori miezul de anghinare."

Mai târziu, în aceeaşi dimineaţă, se pare că a mai avut o convorbire cu Ricketts. Atunci i-a spus Ricketts că Princetonul n-o să-şi calce făgăduiala şi că vor face ei într-un fel rost de bani. Dar acest lucru îl plasa pe Ricketts într-o poziţie de superioritate morală. Or, un poet nu putea permite unui birocrat să se arate mai presus de el. Humboldt s-a încuiat în biroul lui cu sticla de gin, şi toată ziua a redactat ciorne lungi ale cererii de demisie.

Dar în seara aceea, pe drum, în timp ce se duceau cu maşina la o petrecere la soţii Littlewood, a început s-o ia la rost pe Kathleen. De ce i-a îngăduit tatălui ei s-o vândă lui Rockefeller? Da, ai fi zis că bătrânul era un personaj simpatic, un antic boem al vieţii pariziene, unul din banda de la Closerie des Lilas, dar de fapt era un criminal internaţional, un doctor Moriarty, un Lucifer, un codoş, şi nu cumva a încercat să aibă relaţii sexuale cu propria lui fiică? Şi, mă rog, cum a

[1] Formă japoneză de luptă corp la corp.

fost cu Rockefeller? Penisul lui Rockefeller era mai excitant decât al lui? Și miliardele n-au avut niciun amestec? Lui Rockefeller nu i se scoală decât dacă fură femeia unui poet?

Conducea astfel Buick-ul, hurducându-se pe pietre și ridicând nori de praf. Începu să strige că nu se lasă el îmbrobodit de reacțiile ei calme și drăgăstoase. A mai cunoscut el de-alde astea. Și, într-adevăr, cunoștea el multe, dar dintr-un punct de vedere pur livresc. Cunoștea gelozia Regelui Leontes din *Poveste de iarnă*. Îl cunoștea pe Mario Praz. Și pe Proust – șoareci în capcană torturați până la moarte, Charlus flagelat de un portar-asasin, o brută de abator cu o cravașă cu ținte. „Las' că știu eu toate murdăriile viciului, îi spunea. Știu eu că toate astea se fac cu o față calmă ca a ta. Cunosc eu totul despre masochismul feminin. Îți înțeleg eu senzațiile, pur și simplu te folosești de mine."

Ajunseră în sfârșit la familia Littlewood, unde ne aflam și eu, și Demmie. Kathleen era albă ca varul. Fața ei părea pudrată cu un strat gros. Humboldt intră în casă tăcut. Nu scotea o vorbă. De fapt, era ultima seară în care apărea ca profesor de poezie la Princeton. A doua zi, vestea urma să se răspândească. Poate că se și răspândise. Ricketts se comportase onorabil, dar poate că nu rezistase tentației de a povesti tuturor. Littlewood nu părea însă a fi aflat ceva. Își dădea osteneala ca petrecerea să fie un succes. Obrajii îi străluceau, roșii și joviali. Arăta ca domnul Pătlăgică cu joben, din reclama pentru suc de roșii. Avea părul ondulat și maniere mondene. Când lua mâna unei doamne, te întrebai curios ce avea de gând să facă cu ea. Littlewood era un băiat rău din înalta societate, fiul risipitor al unui ministru. Cunoștea Londra și Roma. Cel mai bine cunoștea însă faimosul bar Shepheard din Cairo, și acolo își însușise argoul cazon britanic. Între dinți avea strungăreţe prietenoase, simpatice. Îi plăcea să rânjească, și la fiecare petrecere îl imita pe Rudy Vallee. Ca să-i mai înveselesc pe Humboldt și pe Kathleen, l-am pus să cânte „Sunt un amant vagabond". Dar încercarea n-a dat rezultate.

Am fost de față, în bucătărie, când Kathleen a săvârșit o greșeală gravă. Ținând într-o mână paharul de băutură și o țigară neaprinsă, își vârî mâna cealaltă în buzunarul unui bărbat, ca să caute o cutie de chibrituri. Nu era un străin, îl cunoșteam cu toții foarte bine: se numea Eubanks și era un compozitor negru. Soția sa se afla lângă el. Kathleen tocmai începuse să-și recapete buna dispoziție și era ușor amețită. Dar când să scoată chibriturile din buzunarul lui Eubanks, apăru Humboldt. L-am văzut venind. O clipă, i s-a tăiat răsuflarea. Apoi o înșfăcă pe Kathleen cu o violență extraordinară. Îi răsuci brațul la spate și o îmbrânci afară din bucătărie, în curte. Situații de felul ăsta nu erau cu totul neobișnuite la petrecerile lui Littlewood, și ceilalți se prefăcură că n-au observat nimic, dar Demmie și cu mine ne-am repezit la fereastră. Humboldt îi trase un pumn în burtă, iar Kathleen se frânse de durere. Apoi o târî de păr până la Buick. Cum în spate era parcată o altă mașină, nu a putut să dea înapoi. O porni peste pajiște și apoi pe trotuar, spărgându-și toba de eșapament de bordură. Am văzut-o acolo a doua zi dimineață, asemenea unei carcase de superinsectă, acoperită cu solzi de rugină și cu o țeavă ieșind din ea ca o trompă. Am găsit pantofii lui Kathleen, cu tocurile înfipte în zăpadă. Era pâclă, gheață, un frig afurisit, tufișurile sticloase, ramurile ulmilor livide, zăpada de martie moarată de funingine.

Acum îmi aduceam aminte că și restul serii fusese o adevărată pacoste, pentru că Demmie și cu mine am rămas acolo peste noapte și, când ceilalți oaspeți au plecat, Littlewood m-a luat deoparte și mi-a propus, ca de la bărbat la bărbat, să facem schimb de partenere:

– Un târg de neveste, ca la eschimoși. Să ne hârjonim un pic. O mică orgie.

– Nu, mulțumesc, i-am răspuns. Nu-i destul de frig ca să facem pe eschimoșii.

– Refuzi în ce te privește? N-ai vrea s-o întrebi și pe Demmie?

– S-ar porni să urle și să dea în mine. Poate ai dori să încerci dumneata. N-ai crede cu ce forță se pricepe să lovească. Pare o fată modernă și rafinată, dar e un adevărat băieţoi.

Aveam motivele mele să nu-l întărât. În primul rând, urma să înnoptăm în casa lui. N-aveam nicio poftă s-o pornesc la două noaptea să caut adăpost în sala de așteptare a gării Pennsylvania. Aveam dreptul la cele opt ore de uitare ale mele și, hotărât să le obţin, am intrat în patul din studioul îmbâcsit de fum, prin care trecuse vârtejul petrecerii. Dar Demmie își pusese cămașa de noapte și era acum cu totul altă persoană. Cu o oră în urmă, într-o rochie de sifon negru, cu părul auriu, lung și bine periat, prins cu o agrafă la spate, era o domnișoară stilată. Humboldt, când se afla în dispoziţii normale, se amuza să enumere categoriile sociale mai importante din America, și Demmie aparţinea tuturor. „E Marea Finanţă pură; școala quakerilor; Bryn Mawr. Foarte rasată", spunea Humboldt. În timpul serii, Demmie discutase mult cu Littlewood, al cărui subiect de curs era Plaut, despre traducerile din latină și despre greaca Noului Testament. Dar fata de fermier din Demmie îmi plăcea la fel de mult ca și tânăra de salon. Acum ședea pe pat. Degetele de la picioare îi erau deformate de încălţămintea ieftină. Claviculele mari formau două scobituri adânci. În copilărie, Demmie și cu sora ei, la fel alcătuită, își umpleau scobiturile claviculelor cu apă și se luau la întrecere.

Era gata de orice, numai să îndepărteze somnul de ea. Demmie lua pilule de dormit, dar se temea cumplit de somn. Îmi spuse că i s-a rupt o unghie și acum ședea pe pat și și-o pilea, pila lungă, flexibilă, mișcându-se în zigzag. Brusc și vioi, mă înfruntă cu genunchii rotunzi și o fulgerare de coapsă. În această poziţie, emana acel miros sărat al femelei, fundamentul bacterian al dragostei profunde. Îmi spuse:

– Kathleen n-ar fi trebuit să-și vâre mâna în buzunarul lui Eubanks. Sper că Humboldt n-a lovit-o prea rău, dar nu trebuia să facă ce-a făcut.

– Dar Eubanks e un prieten vechi.

– Prieten vechi cu Humboldt? Îl cunoaște de multă vreme – e o deosebire. Gestul unei femei care-și vâră mâna în buzunarul unui bărbat poate avea o anumită semnificaţie. Și am văzut-o făcându-l... Nu-l condamn sută la sută pe Humboldt.

Adeseori vădea Demmie asemenea mentalitate. Tocmai când eram pe punctul de a închide ochii pentru odihna de noapte, sătul de eul meu conștient și activ, Demmie avea chef de vorbă. La această oră prefera de obicei subiectele tari: boală, crimă, sinucideri, pedeapsa veșnică și focul iadului. Se monta singură. Părul i se zbârlea, ochii i se dilatau de groază și degetele de la picioare, deformate, i se răsfirau în toate direcţiile. Își prindea sânii micuţi în cupele mâinilor lungi. Cu un tremur al buzelor ca de bebeluș, cădea uneori într-un fel de bolboroseală anteverbală. Se făcuse trei noaptea și aveam impresia că-i aud pe depravaţii soţi Littlewood hârjonindu-se în dormitorul de deasupra noastră, poate ca să ne arate ce-am pierdut. Dar, probabil, nu era decât imaginaţia mea.

M-am sculat și am luat pila de unghii din mâna lui Demmie. Am învelit-o. M-a lăsat să-i iau pila. Ţinea gura deschisă, cu un aer naiv. Am silit-o să se culce, dar era foarte tulburată. Îmi puteam da seama. Când și-a lăsat capul pe pernă, în profil, un ochi mare și frumos mă privea copilărește.

– Dormi, i-am spus.

A închis ochiul care mă privea. Somnul îi veni instantaneu și părea adânc.

Dar după câteva minute, am auzit ceea ce așteptam să aud – vocea ei nocturnă. Era joasă, răgușită și adâncă, aproape bărbătească. Gemea. Rostea frânturi de cuvinte. Așa se întâmpla aproape noapte de noapte. Vocea nocturnă exprima spaima ei de acest loc straniu care e pământul și de această stranie stare, existența. Zbuciumându-se și gemând, încerca să se elibereze. Aceasta era Demmie cea primordială, dedesubtul fiicei de fermier, dedesubtul profesoarei, dedesubtul elegantei Mari Finanţe, amazoană, latinistă, desăvârșită sorbitoare de

cocteil în sifon negru, cu nasul în vânt, și stilată vorbitoare. Dus pe gânduri, îi ascultam glasul. Am lăsat-o un timp în voie, încercând să înțeleg. Mi-era milă de ea și o iubeam. Pe urmă însă am oprit-o. Am sărutat-o. Știa cine sunt. Și-a înfipt degetele picioarelor în tibiile mele, și m-a cuprins cu brațe puternice, feminine. A strigat: „Te iubesc" – cu același glas adânc, dar ochii îi erau închiși, orbi. Cred că de fapt nici nu se trezise.

În luna mai, când contractul nostru la Princeton a luat sfârșit, Humboldt și cu mine ne-am întâlnit pentru ultima oară ca frați de sânge.

Profund, ca imensa calotă albastră a cerului de decembrie care-mi invada fereastra cu distorsiuni termale datorate soarelui, zăceam pe canapeaua din Chicago și revedeam faptele așa cum se petrecuseră. Lucrurile de felul ăsta îți sfâșie inima. Te gândești cu tristețe la tot acest nonsens uman care ne ține departe de marele adevăr. Dar poate că eu, făcând ceea ce făceam acum, voi reuși să-l străpung, o dată pentru totdeauna.

Foarte bine, Broadway a constituit atunci cuvântul-cheie. Aveam un producător, un regizor și un agent. În ochii lui Humboldt, făceam parte din lumea teatrului. Apăruseră în viața mea actrițe care spuneau „dhagule" și te sărutau când te întâlneau. *Times* publicase o caricatură a mea semnată de Hirschfeld. Humboldt își asuma mari merite pentru toate succesele mele. Aducându-mă la Princeton, mă ridicase în lumea bună. Prin el cunoscusem oameni folositori din Ivy League. Și apoi, simțea că-l modelasem pe Von Trenck, eroul meu prusac, după chipul și asemănarea lui.

– Dar fii atent, Charlie. Nu te lăsa furat de farmecul Broadway-ului și de aspectele comerciale.

Humboldt și Kathleen au năvălit peste mine în Buick-ul lor reparat. Mă aflam într-o vilă pe țărm, în Connecticut, în josul șoselei dinspre Lampton, împreună cu regizorul,

revizuindu-mi piesa sub îndrumarea acestuia – de fapt, scriind piesa pe care o dorea el, căci la asta se ajungea. Demmie mă vizita la fiecare sfârșit de săptămână, dar Fleisherii mi-au picat într-o miercuri, când eram singur. Humboldt tocmai ținuse o prelegere la Yale și se afla în drum spre casă. Ne-am așezat în mica bucătărie de cărămidă și am ținut un mic sfat, cu cafea și gin. Humboldt era „cuminte", serios, cu preocupări elevate. Conferențiase despre *De Anima* și era plin de idei despre originile gândirii. Oricum însă, am observat că nu o scăpa din ochi pe Kathleen. Ea trebuia să-i dea socoteală de fiecare mișcare. „Mă duc să-mi iau jacheta", îi spunea. Chiar și ca să se ducă la baie avea nevoie de permisiunea lui. Se părea că-i învinețise un ochi. Stătea liniștită și abătută pe scaun, cu brațele împreunate la piept și picioarele lungi încrucișate, dar avea o vânătaie serioasă la ochi. În cele din urmă Humboldt menționă și acest lucru:

– De astă dată nu eu i-am făcut-o. N-ai să crezi, Charlie, dar la un moment dat am frânat brusc și s-a izbit cu capul de tabloul de bord. Mi-a tăiat drumul un nătărău cu un camion venind în mare viteză dintr-o stradă laterală și a trebuit să pun o frână bruscă.

Poate că nu o lovise el, dar o ținea sub supraveghere tot timpul. O supraveghea ca un gardian care escortează un pușcăriaș transferat dintr-o închisoare în alta. În timp ce-mi vorbea despre *De Anima*, își muta întruna scaunul ca să se asigure că nu schimbăm priviri între noi. Afișa o vigilență atât de exagerată, încât am fost nevoiți să căutăm un mijloc de a-l trage pe sfoară. Și l-am păcălit. Am reușit, în cele din urmă, să schimbăm câteva cuvinte între patru ochi lângă frânghia de rufe din grădină. Kathleen își spălase ciorapii și ieșise să-i atârne în soare, în timp ce Humboldt își satisfăcea, probabil, vreo nevoie fiziologică.

– El te-a izbit sau nu?

– Nu, am căzut într-adevăr cu capul pe tabloul de bord. Dar, Charlie, îmi face viața iad. E mai rău ca oricând.

Frânghia de rufe era veche, de un cenușiu-închis. Pe alocuri cânepa plesnise, dând la iveală măduva albă dinăuntru.

– Pretinde că trăiesc cu un critic literar, Magnasco, un tip tânăr, șters și absolut nevinovat. Foarte drăguț, dar... Dumnezeule! M-am săturat să tot fiu tratată ca o nimfomană și bănuită că fac amor pe scara de serviciu, sau prin debarale, sau oriunde găsesc ocazia. La Yale m-a obligat să stau alături de el la catedră, în timp ce conferențiia. Și după aceea m-a acuzat că-mi arătam picioarele. La fiecare stație de benzină vine după mine la toaletă. Nu mai pot să mă întorc cu el la New Jersey.

– Și ce-ai de gând să faci? a întrebat-o zelosul, milosul, preocupatul Citrine.

– Mâine, la New York, am de gând să mă fac pierdută. Îl iubesc, dar nu mai pot suporta. Îți spun toate astea ca să te pregătesc, pentru că voi ținești unul la altul, și va trebui să ai grijă de el. Are ceva bani. Hildebrand i-a făcut vânt. Dar a căpătat o bursă Guggenheim, după cum știi.

– Nu știam nici măcar că a candidat.

– O, candidează la orice poate... Acuma ne pândește din bucătărie.

Într-adevăr, rețeaua de sârmă de la ușa bucătăriei se bortoșa ascunzându-l pe Humboldt, stranie pradă prinsă în plasa unui pescar.

– Îți doresc noroc.

Se îndreptă spre casă prin iarba înaltă de mai, care-i șfichiuia picioarele. Pisica hoinărea alene prin umbra tufișurilor, brăzdată de fâșii de soare. Frânghia de rufe își dădu sufletul din măduva albă, iar ciorapii lui Kathleen, atârnați la capătul cel mai îndepărtat, sugerau acum o atitudine lubrică. Acesta era efectul pe care-l avea Humboldt asupra lucrurilor. Veni glonț la mine, la frânghia de rufe, și-mi porunci să-i spun tot ce-am discutat cu Kathleen.

– Oh, Humboldt, las-o baltă! Nu mă vârî și pe mine în superdrama asta neurotică.

Eram înspăimântat de ceea ce prevedeam c-o să se întâmple. Aș fi vrut să-i văd plecând – să se înghesuie în Buick-ul lor (mai mult ca oricând camion militar din câmpia Flandrei) și s-o întindă, lăsându-mă pe mine cu necazurile Von Trenck-ului meu, cu tirania lui Lampton și cu coasta curată a Atlanticului.

Dar au rămas peste noapte. Humboldt n-a închis un ochi. Treptele de lemn ale scării din spate au scârțâit toată noaptea sub greutatea lui. Robinetul curgea, ușa frigiderului se trântea. Dimineața, când am intrat în bucătărie, am constatat că sticla de gin Beefeater pe care mi-o aduseseră cadou, zăcea pe masă, golită. Dopurile de vată ale sticluțelor lui cu pilule erau răspândite prin toate colțurile, ca rahatul de iepure.

Kathleen s-a făcut nevăzută din restaurantul Rocco, de pe Thompson Street, și Humboldt și-a ieșit cu totul din minți. Zicea că fugise cu Magnasco, și că acesta o ținea ascunsă în camera lui de la hotelul Earle. Și-a făcut rost, nu știu de unde, de un pistol și a izbit cu patul armei în ușa lui Magnasco până când a scrijelit lemnul. Magnasco a telefonat la recepție, portarul a chemat poliția, dar Humboldt a șters-o. A doua zi l-a atacat pe Magnasco pe Sixth Avenue, în fața cofetăriei Howard Johnson. L-au salvat un grup de tineri. Consumaseră niște înghețate și tocmai ieșeau din cofetărie când au nimerit în plină încăierare. I-au separat, înlănțuindu-i brațele lui Humboldt la spate. Era o după-amiază plină de soare, și deținutele din centrul de detenție de pe Greenwich Avenue țipau de la ferestrele deschise și desfășurau rulouri întregi de hârtie igienică.

Humboldt mi-a telefonat la țară și m-a întrebat:

– Charlie, unde-i Kathleen?

– Nu știu.

– Charlie, cred că știi. Am văzut-o stând de vorbă cu tine.

– Dar nu mi-a spus nimic.

A închis telefonul. Puțin mai târziu m-a sunat Magnasco:

– Domnul Citrine? Prietenul dumneavoastră are de gând să mă atace. Va trebui să cer să fie arestat.

– Chiar atât de rău stau lucrurile?

– Știți cum e, de obicei oamenii merg mai departe decât ar dori, și atunci ce te faci? Vreau să spun, ce mă fac? V-am sunat pentru că Humboldt mă amenință în numele dumneavoastră. Spune că dacă nu reușește el să mă prindă, o să puneți dumneavoastră mâna pe mine – pentru că-i sunteți frate de sânge.

– Din partea mea n-ai de ce să te temi. Dar de ce nu părăsești orașul pentru o vreme?

– Să-l părăsesc? se miră Magnasco. Dar abia am venit. De la Yale.

Am înțeles. Era pus pe carieră, se pregătise de mult pentru primul pas.

– Știți, sunt angajat de probă la *Trib* ca recenzent.

– Știu cum vine cazul. Și eu pregătesc o premieră pe Broadway. Prima mea piesă.

Când l-am întâlnit pe Magnasco, am văzut că era un tip corpolent, cu fața rotundă, tânăr doar ca număr de ani calendaristici, ferm, imperturbabil, născut să promoveze în New York-ul cultural.

– Nu mă las eu alungat din oraș. O să-l pun sub observație.

– Mă rog, n-ai nevoie de aprobarea mea pentru așa ceva.

– Desigur că faptul de a pune un poet sub observație nu va fi interpretat prea favorabil la New York.

I-am comentat lui Demmie:

– Magnasco se teme că, apelând la poliție, se pune rău cu lumea culturală newyorkeză.

Demmie cea care gemea noaptea, cea care se temea de focul iadului, cea care înghițea pilule, era în același timp și o persoană foarte practică, o genială ticluitoare de planuri. Când era în dispozițiile ei de afaceri, și se arăta dominatoare și ocrotitoare față de mine, îmi spuneam că în copilărie trebuie să fi fost un admirabil generalisim de păpuși.

– Și când e vorba de tine, Charlie, îmi repeta, lupt ca o tigroaică pentru puii ei, ca o adevărată Furie. A trecut mai bine de o lună de când nu l-ai mai văzut pe Humboldt, nu? Se ține deoparte. Asta înseamnă că a început să te învinovățească. Bietul Humboldt, e sărit bine, nu-i așa? Trebuie să-l ajutăm. Ascultă-mă, dacă îl atacă în continuare pe individul ăsta, Magnasco, or să-l închidă. Și dacă poliția îl internează la Bellevue, va trebui să te pregătești să-l eliberezi. Omului ăstuia trebuie să i se bage mințile în cap, trebuie calmat, răcorit. Cel mai bun loc pentru așa ceva este Payne Whitney. Ascultă-mă, Charlie, Albert, vărul lui Ginnie, este medicul care face internările la Payne Whitney. Bellevue e un infern. O să facem rost de bani și o să-l transferăm de la Bellevue la Payne Whitney. Poate reușim să-i obținem vreo bursă.

A discutat cu Albert, vărul lui Ginnie, și în numele meu a început să telefoneze pe la diverși cunoscuți, colectând bani pentru Humboldt și explicând că se ocupă ea de treaba asta întrucât eu sunt prins până peste cap cu *Von Trenck*.

Revenisem din Connecticut și începusem repetițiile la Belasco. Demmie cea eficientă a reușit curând să colecteze trei mii de dolari. Hildebrand singur a contribuit cu două mii, deși era încă supărat foc pe Humboldt. A pus însă condiția ca banii să fie folosiți numai pentru tratament psihiatric și pentru necesitățile vitale. Un avocat de pe Fifth Avenue, Simkin, administra fondurile. Hildebrand știa – de altfel la data aceea știam cu toții – că Humboldt angajase un detectiv particular, un individ care se numea Scaccia, și care îi și tocase cea mai mare parte din bursa Guggenheim. Kathleen adoptase o atitudine neobișnuită: părăsise brusc New York-ul și plecase direct în Nevada ca să ceară divorțul. Dar Scaccia îi împuia capul lui Humboldt că ea se găsea încă în New York și că avea aventuri erotice. Humboldt a elaborat un nou scandal proustian senzațional, având de astă dată drept protagonist un broker de pe Wall Street. Dacă ar fi prins-o pe Kathleen în flagrant delict de adulter, atunci ar fi pus mâna

pe „proprietate", adică pe bordeiul din New Jersey, valorând cel mult opt mii de dolari, și cu o ipotecă de cinci mii pe el, după cum mi-a spus Orlando Huggins – Orlando era unul dintre boemii aceia radicali, care cunosc bine valoarea banului. De altfel, în New York-ul de avangardă toți cunoșteau bine valoarea banului.

Vara trecea repede. În august am început repetițiile. Nopțile erau fierbinți, încordate, istovitoare. Dimineața mă sculam epuizat și Demmie îmi oferea la micul dejun mai multe cești de cafea, împreună cu o sumedenie de sfaturi în legătură cu teatrul, cu Humboldt și cu atitudinea mea față de viață. Micul foxterier alb, Cato, cerșea coji de pâine, le hăpăia, și dansa pe labele dindărăt. Mă gândeam că și eu aș fi preferat să dorm toată ziulica pe perna lui, lângă fereastră, în apropierea begoniilor lui Demmie, decât să zac în străvechea murdărie de la Belasco și să ascult niște actori siniștri. Începusem să urăsc teatrul, simțămintele artificial umflate, histrionice, și toate gesturile acelea clasice, încleștări, lacrimi, implorări. Pe deasupra, *Von Treck* nu mai era piesa mea. Îi aparținea ochelaristului Harold Lampton, pentru care eu, îndatoritor, adăugam noi replici de dialog, mâzgălite la garderobă. Actorii lui Lampton erau o șleahtă de fosile uscate. Se părea că tot talentul din New York se concentrase în melodrama interpretată de înflăcăratul, pătimașul Humboldt. Publicul lui era alcătuit din prieteni și admiratori și de barul White Horse de pe Hudson Street. Acolo propovăduia și urla. De asemenea, consulta avocați, ba chiar și vreo doi psihiatri.

Îmi dădeam seama că Demmie îl putea înțelege pe Humboldt mai bine decât mine, pentru că, la fel ca și el, înghițea tot felul de pilule misterioase (mai existau și alte afinități între ei). Demmie fusese un copil obez, la vârsta de paisprezece ani cântărise peste o sută de kilograme. Îmi arăta fotografii și nu-mi puteam crede ochilor. I s-au făcut injecții cu hormoni, i s-au dat pilule și au făcut-o suplă. Judecând după ușoara proeminență a globurilor oculare, probabil că au îndopat-o

cu tiroxină. Avea ideea fixă că sânii ei frumoși se deformaseră din cauza slăbirii bruște. Imperceptibilele lor încreţituri erau o permanentă pricină de suferinţă pentru ea. Se văicărea uneori: „Mi-au desfigurat ţâţişoarele cu medicamentele lor blestemate!" De la farmacia din Mount Coptic continuau încă să-i sosească pachete ambalate în hârtie cafenie.

– Și totuși, știu că sunt atrăgătoare, continuă ea.

Și așa era. Părul ei de olandeză radia lumină. Uneori îl purta pieptănat într-o parte, alteori își făcea un breton, în funcţie de cât de tare își zgâriase cărarea cu unghiile. Se scărpina adeseori cu lăcomie. Faţa ei era sau copilărește rotundă, sau trasă ca a unei femei-pionier din orașele de frontieră. Uneori avea o frumuseţe de tip Van der Weyden, alteori ţi-l evoca pe Mortimer Snerd sau pe fetele de la Ziegfeld.

Ușorul foșnet mătăsos al genunchilor care se frecau când mergea repede era pentru mine, repet, o desfătare. Îmi spuneam că dacă aș fi fost o lăcustă, asemenea foșnet mi-ar fi dat avânt să zbor peste piscurile munţilor. Când faţa ei, cu nasul fin în vânt, era acoperită cu fond de ten, ochii mari, mai mobili și mai limpezi datorită fardului de pleoape, dezvăluiau două lucruri: primul că avea o inimă sinceră, și al doilea că ea însăși cunoștea dinamica suferinţei. Nu o dată a trebuit să mă reped în Barrow Street să iau o mașină ca s-o transport pe Demmie la camera de gardă a spitalului St. Vincent. O dată făcuse plajă pe acoperiș și se alesese cu o insolaţie atât de puternică, încât începuse să delireze. Altă dată, tranșând o friptură de viţel, își sfârtecase degetul mare până la os. Sau, aruncând gunoiul la crematoriu, a prins-o o flamă prin toboganul deschis. Ca fată bună, Demmie își făcea planul de lecţii de latină pe un semestru întreg, așeza cu grijă fularele și mănușile de iarnă în cutii etichetate, freca și lustruia toată casa. Ca fată rea, îi plăcea să bea whisky, avea istericale, și în adolescenţă se însoţise cu hoţi și cu o bandă de *desperados*. Se pricepea să mă dezmierde ca o zână sau să-mi ardă un pumn în coaste ca un derbedeu. Vara, pe căldură,

stătea în genunchi și lustruia podelele, goală pușcă. Atunci ieșeau la iveală tendoane puternice, braţe uscăţive, tălpi bătătorite. Și, văzută din spate, acea parte anatomică pe care o idolatrizam în alt context deoarece era mică, încâlcită, plină de încântătoare dificultăţi de pătrundere, se proiecta acum în afară ca un mădular grosolan. Dar după ce isprăvea de lustruit și o părăsea accesul de muncă grea, se așeza într-o rochie albastră, cu gambele ei frumoase, și sorbea un Martini. Papa Vonghel, fundamentalistul, era stăpân peste Mount Coptic. Era un om violent. Demmie avea o cicatrice pe ţeastă, acolo unde bătrânul o izbise odată cu creștetul de un radiator, și o alta pe obraz, de când îi vârâse capul într-un coș de hârtii, pe care a trebuit să-l taie tinichigiul ca s-o poată elibera. Cu toate astea, Demmie știa Biblia pe de rost, fusese vedetă la hochei pe iarbă, se pricepea să pună șaua pe cai sălbatici, și să scrie încântătoare bilete de mulţumire convenţionale pe hârtie Tiffany. Și totuși, când lua în gură o lingură din crema ei favorită de vanilie, redevenea copilul obez. Savura desertul pe vârful limbii, cu gura deschisă, cu ochii mari, albaștri ca oceanul aburit în miez de vară, în stare de transă, încât tresărea când îi spuneam: „Demmie, înghite-ţi budinca!" Serile jucam table, traduceam din Lucreţiu sau mi-l explica pe Platon.

– Oamenii își fac merite mari din virtuţile lor. Dar *el* își dă seama că nu *poţi* fi altfel decât virtuos. N-ai de ales.

Puţin înainte de Ziua Muncii[1], Humboldt l-a amenințat din nou pe Magnasco, și acesta s-a dus la poliţie și l-a convins pe un detectiv în civil să-l însoţească la hotel. Au așteptat amândoi în hol. La un moment dat, Humboldt a năvălit înăuntru urlând și s-a repezit la Magnasco. Poliţistul s-a așezat între ei și Humboldt i-a declarat:

– Domnule poliţist, soţia mea se află în camera lui.

Lucrul cel mai rezonabil care se impunea era o percheziţie a camerei. Au urcat toţi trei. Humboldt a cercetat toate

[1] Sărbătoare legală ţinută în prima zi de luni din septembrie.

dulapurile, a căutat sub perne pentru a descoperi cămașa ei de noapte, și-a strecurat degetele pe sub hârtia cu care erau căptușite sertarele. Nu a găsit nimic. Absolut nimic. Acum era rândul detectivului:

– Ei, unde-i soția dumitale? Dumneata i-ai izbit în ușă cu patul armei de l-ai înnebunit?

– N-am niciun fel de armă. N-aveți decât să mă percheziționați.

Și-a ridicat brațele, apoi a adăugat:

– Sau dacă vreți, veniți la mine acasă și căutați. Convingeți-vă singur.

Dar când au ajuns în Greenwich Street, Humboldt a vârât cheia în broască și s-a repezit la detectiv:

– Nu-ți dau voie să intri. Apoi, ridicând glasul: Ce, ai mandat de percheziție?

După care a intrat valvârtej înăuntru, i-a trântit polițistului ușa în nas și a tras zăvorul.

Acesta a fost momentul în care Magnasco a făcut reclamație sau a cerut să fie pus sub supraveghere – nu știu care din două –, dar într-o noapte apăsătoare și sufocantă a venit poliția să-l ridice pe Humboldt. S-a zbătut ca o vită. S-a împotrivit și la postul de poliție. Un șef de poliție a fost doborât pe dușumeaua soioasă. Să i se fi pus cămașă de forță? Magnasco se jură că nu. Dar i-au pus cătușe și Humboldt a plâns. În drum spre Bellevue l-a apucat diareea și l-au închis peste noapte, într-un hal fără de hal.

Magnasco a dat tuturor a înțelege că a procedat astfel de comun acord cu mine, pentru a-l împiedica pe Humboldt să comită o crimă. Drept care toată lumea a ajuns la concluzia că întreaga răspundere a tragediei o poartă Charles Citrine, fratele de sânge și protejatul lui Humboldt. Brusc, m-am pricopsit cu o sumedenie de dușmani și detractori, pe care nici măcar nu-i cunoșteam.

Și o să vă spun cum vedeam eu toată treaba asta, din mizeria plușată și întunecimea zăpușitoare a teatrului Belasco. Îl

vedeam pe Humboldt dând bici catârilor și ridicându-se în picioare în căruța lui de nebun ca un acaparator de pământuri din Oklahoma. A dat buzna în teritoriile dementței ca să-și marcheze hotarele unui teren al său. Și acest teren era un miraj al inimii lui, un miraj dilatat și tremurător.

N-am gândit nicio clipă: „Poetul și-a ieșit din minți... chemați poliția și la naiba cu clișeele!" Nu, am suferit cumplit când poliția a pus mâna pe el, am fost disperat. Atunci ce *am gândit*? Poate ceva de felul ăsta: „Să presupunem că poetul a fost doborât la pământ de poliție, pus în cămașă de forță sau imobilizat cu cătușele la mâini, îmbrâncit în grabă într-o dubă, ca un câine turbat, și apoi închis, într-un hal de mizerie și de furie inumană! Să însemne aceasta Arta împotriva Americii?" Pentru mine Bellevue era ceva asemănător cu Bowery: un martor negativ. Brutalul Wall Street e simbolul puterii, iar Bowery, atât de apropiat de el în spațiu, simbolul acuzator al neputinței. Tot astfel și Bellevue, unde sunt trimiși faliții și săracii. Ba chiar și Payne Whitney, unde naufragiază epavele cu bani. Iar poeții, ca și bețivii, inadaptații sau psihopații, ca și toți delabrații bogați sau săraci, se împotmolesc în neputință – asta să fi fost oare? Pentru că nu sunt înarmați cu aparate, cu cunoștințe transformatoare comparabile cu cunoștințele unui Boeing, unui Sperry Rand, IBM sau RCA? Ar putea vreodată un poem să te ridice din Chicago și să te depună două ore mai târziu la New York? Sau ar putea să lanseze o rachetă în spațiu? Nu deține asemenea puteri. Or astăzi interesele omenirii se îndreaptă exclusiv spre putere. În vechime, poezia reprezenta o forță, iar poetul deținea puteri reale în lumea materială. Firește, pe atunci lumea materială era alta. Dar ce fel de interes putea suscita un Humboldt? Plonjase în neputință și devenise un erou al nefericirii. Acceptase monopolul puterii și al profitului, deținut de avere, politică, lege, raționalitate, tehnologie. Îl acceptase pentru că nu putuse găsi lucrul celălalt, lucrul nou, lucrul necesar pe care au datoria

să-l facă poeţii. În schimb făcuse un lucru care ţinea de trecut. Îşi luase un pistol, ca Verlaine, şi-l hăituise pe Magnasco.

Mi-a telefonat de la Bellevue la teatrul Belasco. I-am auzit vocea tremurând, turbată dar tumultuoasă. A zbierat:

– Charlie, ştii sau nu unde mă aflu? Ascultă, Charlie, asta nu-i literatură. Asta-i viaţă!

Eu, în teatru, trăiam în lumea amăgirilor, în timp ce el, Humboldt, se prăbuşise – asta voia oare să spună?

Ba nu, în zilele acelea el nu era poetul, ci personajul poetului. Interpreta: „Agonia artistului american." Şi nu Humboldt, ci Statele Unite îşi făceau un titlu de glorie: „Fraţi americani, luaţi aminte! Dacă abandonaţi ţelurile materiale şi aspiraţiile normale ale vieţii, veţi sfârşi la Bellevue, asemenea acestui biet zănatic."

La Bellevue, ţinea adevărate sesiuni şi făcea scene demenţiale. Pe mine mă condamna în gura mare. Amatorii de scandaluri rânjeau de câte ori era pomenit numele meu.

Într-o zi, Scaccia, detectivul particular, veni la Belasco cu un bilet din partea lui Humboldt. Îmi cerea banii pe care-i colectasem, şi-i voia pe loc. Aşadar, domnul Scaccia şi cu mine ne-am înfruntat în gangul cimentat, mohorât şi mucegăit, din faţa intrării actorilor. Domnul Scaccia purta sandale decupate şi şosete de mătase albă, foarte murdare. În colţurile gurii i se adunaseră mici depozite de jeg.

– Fondul este ţinut în custodie de un avocat, domnul Simkin, de pe Fifth Avenue. Este destinat exclusiv cheltuielilor medicale, i-am spus.

– Vreţi să spuneţi tratamentului psihiatric. Socotiţi că domnul Fleisher este nebun?

– Eu nu pun diagnostice. Cere-i lui Humboldt să discute cu Simkin.

– Vorbim despre un om de geniu, domnule Citrine. Cine afirmă că un geniu are nevoie de tratament?

– I-ai citit cumva poeziile? l-am întrebat.

– Ba bine că nu. Nu primesc bobârnace de la dumneata.

Se pare că-i ești prieten. Omul te iubește. Încă te mai iubește. Dumneata ții la el?

– Și dumneata ce rol ai în toată povestea asta?

– Sunt angajat de domnul Fleisher. Și eu mă fac luntre și punte când e vorba de interesele unui client.

Dacă nu-i dădeam banii, individul avea să se ducă la Bellevue să-i spună lui Humboldt că-l consider nebun. Am simțit impulsul să-l omor pe Scaccia, acolo în gang. Justiția naturală ar fi fost de partea mea. Aș fi putut să-l înșfac pe șantajist de beregată și să-l sugrum. Ah, ce senzație delicioasă! Și cine m-ar fi condamnat? O răbufnire de instinct criminal mă făcu să-mi plec, rușinat, ochii în pământ.

– Domnul Fleisher va trebui să-i explice lui Simkin ce intenționează să facă cu banii, am spus. N-au fost colectați pentru dumneata.

După această întrevedere, au urmat o serie de telefoane de la Humboldt:

– Copoii m-au pus în cămașă de forță! Ce amestec ai în treaba asta? Tu, fratele meu de sânge? M-au maltratat, auzi, afurisitule de Thomas Hobbes?

Am înțeles aluzia. Voia să spună că nu-mi păsa decât de putere.

– Încerc să te ajut, am răspuns.

Mi-a trântit telefonul. Imediat după aceea, m-a sunat din nou:

– Unde-i Kathleen?

– Nu știu.

– A stat de vorbă cu tine acolo, lângă frânghia de rufe. Știi foarte bine unde e. Ascultă-mă, filfizonule! Tu ședzi cu fundul pe banii ăia! Sunt banii mei. Tare ai vrea să mă bagi la balamuc, printre îngerii în cămăși albe, nu?

– Humboldt, ai nevoie să fii calmat, asta-i tot.

M-a sunat mai târziu, în aceeași zi, când după-amiaza devenise cenușie și fierbinte. Tocmai luasem un sandviș cu o bucată de ton, umedă, sfărâmicioasă și cu gust de tinichea,

la grecul de vizavi, când m-au chemat la telefon. Am răspuns din cabina vedetei.

– Am stat de vorbă cu un avocat, urlă Humboldt. Sunt gata să te dau în judecată pentru banii ăia. Ești un escroc. Ești un trădător, un mincinos, un fățarnic, o Iudă. Ai pus să mă închidă în timp ce târfa aia de Kathleen o ține dintr-o orgie în alta! Te dau în judecată pentru delapidare.

– Humboldt, n-am făcut decât să ajut la colectarea banilor. Nu-i am. Nu sunt în mâinile mele.

– Spune-mi unde-i Kathleen și renunț să te dau în judecată.

– Nu m-a anunțat unde pleacă.

– Ți-ai încălcat jurământul de frate de sânge, Citrine! Și acum vrei să te descotorosești de mine. Mă invidiezi. Întotdeauna m-ai invidiat. Am să te bag la închisoare! Vreau să știi și tu cum e când vine poliția să te ridice și cum arată cămașa de forță.

Și apoi, bang! mi-a trântit receptorul, iar eu am rămas, nădușit tot, în oribila cabină a vedetei, în timp ce salata de ton îmi venea înapoi pe gât cu o senzație de secreție biliară verde, și cu un spasm foarte dureros într-o parte. În ziua aceea actorii își încercau costumele și defilau prin fața ușii în pantaloni bufanți, toalete de gală și tricornuri. Aveam nevoie de ajutor și mă simțeam ca un supraviețuitor în ținuturile arctice, naufragiat într-o bărcuță, un Amundsen făcând semn vapoarelor care se iveau la orizont și se dovedeau apoi a fi doar aisberguri. Trenck și locotenentul Schell trecură cu floretele și perucile lor. Ei nu mi-ar fi putut da asigurarea că *nu* eram un fățarnic dovedit, un escroc și o Iudă. Iar eu nu le puteam spune ce anume socoteam că e în neregulă cu mine: anume că sufeream de o amăgire, poate că de o amăgire minunată, poate că doar de una inertă – aceea că printr-o inspirată levitație m-aș putea înălța și îndrepta direct spre miezul adevărului. Drept spre adevăr. Pentru că eram prea trufaș ca să-mi pierd vremea cu felurite teorii, cu marxism, freudism, modernism, avangardă sau vreunul dintre lucrurile

acelea pe care Humboldt, cu capul lui de intelectual evreu, punea atâta preţ.

– Mă duc să-i fac o vizită la spital, i-am spus lui Demmie.

– N-ai să te duci. E lucrul cel mai neindicat pe care l-ai putea face.

– Dar gândeşte-te în ce stare e. Trebuie să mă duc, Demmie.

– Nu-ţi dau voie. O să sară la tine. Nu suport ideea să te lupţi, Charlie. O să te lovească, şi-i de două ori cât tine, plus că are puterea nebunului. Şi, în afară de asta, nu vreau să te tulbure nimeni acum când lucrezi la piesă. Ascultă, urmă ea cu un glas mai adânc, lasă asta în grija mea. Mă duc eu la el. Ţie îţi interzic.

În realitate, nici Demmie n-a reuşit să-l vadă. În momentul acela intraseră zeci de oameni pe fir. Drama de la Bellevue atrăsese hoarde întregi din Greenwich Village şi din Morningside Heights. Îi comparam în mintea mea cu cetăţenii din Washington care se înghesuiseră în trăsuri ca să vadă bătălia de la Bull Run, stând astfel în calea trupelor unioniste. Din moment ce nu mai eram fratele lui de sânge, bărbosul şi bâlbâitul de Orlando Huggins deveni prietenul lui cel mai apropiat. Huggins obţinu eliberarea lui Humboldt. După aceea Humboldt s-a dus singur la spitalul Muntele Sinai şi a cerut să fie internat, în urma instrucţiunilor primite de la mine, avocatul Simkin a plătit spitalului o săptămână în avans pentru o îngrijire deosebită. Dar Humboldt a plecat chiar a doua zi şi a luat înapoi de la spital un neobişnuit sold de opt sute de dolari. Din aceştia a achitat ultima factură a lui Scaccia. Apoi a pornit acţiuni legale împotriva lui Kathleen, împotriva lui Magnasco, împotriva secţiei de poliţie şi împotriva sanatoriului Bellevue. A continuat să mă ameninţe şi pe mine, dar nu mi-a intentat proces. Aştepta să vadă dacă scot ceva bani pe *Von Trenck*.

Eu mă aflam încă la nivelul iniţial de înţelegere a valorii banilor. Nu ştiam că există mulţi oameni, oameni perseverenţi, ingenioşi şi pasionaţi, cărora li se pare absolut evident că ei

trebuie să aibă toţi banii tăi. Humboldt nutrea convingerea că există averi pe lume – care nu-i aparţineau – la care avea un drept suveran şi pe care avea datoria să şi le însuşească. Odată îmi spusese că el e hărăzit să câştige un mare proces, un proces de un milion de dolari.

– Şi cu un milion de dolari în buzunar, adăugase, voi fi liber să nu mă gândesc decât la poezie.

– Şi cum se va întâmpla aşa ceva?

– Cineva îmi va face o mare nedreptate.

– O nedreptate în valoare de un milion de dolari?

– Dacă sunt obsedat de problema banilor, aşa cum un poet n-ar trebui să fie, îmi spunea Humboldt, asta se datorează unei cauze precise. Cauza este că, la urma urmei, suntem americani. Şi, te întreb, ce fel de american aş fi dacă m-aş arăta indiferent la bani? Lucrurile trebuie îmbinate aşa cum le-a îmbinat Wallace Stevens. Cine a spus că „banul e rădăcina tuturor relelor?" Nu cumva călugărul absolvitor de păcate? Ei bine, absolvitorul de păcate e personajul cel mai ticălos la Chaucer. Nu, eu unul sunt de acord cu Horace Walpole. Walpole a spus că e natural ca oamenii liberi să se gândească la bani. De ce? Pentru că banul îţi asigură libertatea, uite de ce.

În frumoasele zile de altădată purtam asemenea discuţii minunate, umbrite doar de o vagă tentă de depresie nervoasă şi de paranoia. Dar acum lumina se întunecase şi întunericul devenea tot mai întunecat.

Continuând să stau culcat, lipit de canapeaua moale, treceam în revistă săptămânile acelea fabuloase.

Humboldt a sabotat *Von Trenck* cu pichete de scandalagii, dar piesa a fost o lovitură. Ca să fiu mai aproape de Belasco şi de celebritatea mea, am închiriat un apartament la St. Regis. Ascensoarele *art nouveau* aveau porţi aurite. Demmie preda Virgiliu. Kathleen juca blackjack în Nevada. Humboldt se reîntorsese la postul lui de comandă de la barul White Horse. Acolo ţinea, până târziu în noapte, prelegeri literare, artistice, erotice şi filosofice. Făcuse o poantă care a ajuns până la mine

în cartier: „Încă n-am atins o frunză de smochin care să nu se transforme pe loc într-o etichetă de preţ." Ceea ce mi-a stimulat speranţele. Mai era încă în stare de vorbe de duh. Se părea că ar putea reveni la normal.

Dar nu era așa. În fiecare dimineaţă, Humboldt își trăgea un bărbierit de mântuială, bea cafeaua, înghiţea pilulele, își consulta notele și se ducea în centru să-și viziteze avocaţii. Avea o puzderie de avocaţi – făcea colecţie de avocaţi și de psihanaliști. Nu tratamentul era obiectul principal al vizitelor sale la psihanaliști. Ci dorinţa de a vorbi, de a se exprima. Climatul teoretic al cabinetelor îl stimula. În ce-i privește pe avocaţi, îi punea pe toţi să-i întocmească acte și să discute strategii. Nu li se întâmpla des avocaţilor să aibă de a face cu scriitori. Cum ar fi putut vreun avocat să știe ce se întâmplă în realitate? Un poet renumit le cere o consultaţie. Recomandat de cutare și cutare. Întregul birou e în emoţii, dactilografele își împrospătează fardul. Pe urmă sosește poetul corpolent și bolnav dar încă frumos, palid, cu o mină îndurerată, teribil de agitat, dar și timid într-un fel, cu un tremur și gesturi extrem de delicate pentru un om atât de masiv. Chiar și când e așezat, îi tremură picioarele, trupul îi vibrează. La început, glasul lui pare să vină de pe altă lume. Încercând să zâmbească, nu reușește decât să se crispeze. Dinţi mărunţi, ciudaţi și pătaţi controlează tremurul buzelor. Îndesat ca un arbust stufos, un adevărat atlet, e în același timp o plantă gingașă, un Ariel, și așa mai departe. Nici n-ar putea să-și încleștеze pumnul. N-a auzit în viaţa lui de agresiune. Și deapănă o poveste.... ai zice că-i tatăl lui Hamlet: fraudă, înșelătorie, jurăminte trădate; în cele din urmă, în timp ce dormea în grădină, cineva s-a furișat cu o sticluţă de otravă, încercând să i-o picure în ureche. La început refuză să-și numească prietenii trădători și asasinii ipotetici. Aceștia sunt înfăţișaţi doar ca X și Y. Apoi se referă la „acea persoană". „M-am bizuit pe acea persoană X", povestește el. În candoarea lui, a încheiat înţelegeri, a făcut schimb de promisiuni cu X, acea Persoană Claudius. El

a spus „da" la tot ce i s-a cerut. A semnat și o hârtie fără s-o citească, în legătură cu proprietatea indivizibilă asupra casei din New Jersey. A fost dezamăgit și de un frate de sânge, care s-a dovedit o coadă de topor. Shakespeare avea dreptate: „Nu există meșteșug de a citi pe fața omului alcătuirea minții lui." „Părea un gentleman în jurul căruia am construit un eșafodaj de încredere." Și acum, după ce și-a revenit din șoc, construiește un întreg caz împotriva sus-zisului gentleman. A construi cazuri constituie una dintre preocupările de frunte ale ființei umane. Îl are pe Citrine la mână – Citrine i-a înhățat banii. Dar el nu cere altceva decât să-i fie restituiți. Și luptă, sau pare să lupte cu o furie crescândă. Citrine ăsta are o înfățișare plăcută care te induce în eroare. Dar Jakob Boehme nu are dreptate, exteriorul nu este lăuntricul devenit vizibil. Humboldt declară că el luptă pentru dreptate. Tatăl lui nu a avut niciun prieten, el nu are niciun prieten – atât ca material uman. Fidelitate? Fidelitatea a ajuns bună doar pentru patefoane. Dar să nu generalizăm. Nu chiar toți oamenii se prefac în șobolani veninoși care se mușcă unul pe altul. „Eu nu vreau să-i fac un rău nemernicului. Nu urmăresc decât să se facă dreptate." Dreptate! I-ar fi plăcut să aibă mațele individului în sacoșa lui de piață.

Da, petrecea mult timp cu avocații și cu doctorii. Avocații și doctorii erau cei mai în măsură să aprecieze drama nedreptăților și drama bolii lui. Acum nu mai voia să fie poet. Simbolismul, școala din care făcea el parte, se răsuflase. Nu, la vremea aceea era un actor, un interpret care se juca pe sine. Îndărăt la experiența nemijlocită! În întreaga lume! Să se termine cu arta – substitut al vieții reale. Procesele și psihanaliștii sunt reali.

Cât despre avocați și psihanaliști, aceștia erau încântați de el nu pentru că reprezenta lumea reală, ci pentru că era poet. Nu-i plătea – arunca notele lor de plată. Dar oamenii ăștia, curioși să cunoască geniul (despre care aflaseră din Freud și din filme ca *Moulin Rouge* sau *Luna și doi bani jumate*), erau

însetaţi de cultură. Ascultau cu încântare în timp ce Humboldt depăna povestea lui de nefericire şi persecuţie, împroşca noroi, semăna şi născocea metafore savuroase. Ce combinaţie! Faimă, bârfă, înşelăciune, murdărie şi inventivitate poetică.

Chiar şi atunci, vicleanul Humboldt era conştient de valoarea lui în New York-ul profesional. Nelimitata bandă rulantă a bolilor sau ultragiilor zilelor noastre turna cu duiumul clienţi şi pacienţi în cabinetele din centru; veneau grămadă asemenea lugubrilor saci de cartofi din Long Island. Şi toţi aceşti cartofi prozaici iritau inimile psihanaliştilor cu anodine probleme de nevroză. Şi apoi, deodată, apare Humboldt. Oh, Humboldt! El nu era un cartof. Era o papaya, o chitră, un fruct al pasiunii! Era frumos, profund, elocvent, savuros, original – chiar aşa, cu faţa tumefiată, ochii înfundaţi în orbite, pe jumătate distrus. Şi ce repertoriu avea, ce schimbări de stil şi de ritm! Începea prin a fi docil – timid. Apoi devenea copilăros, încrezător, se mărturisea. Ştia el, spunea, ce-şi trântesc în faţă soţii şi soţiile când se ceartă; ciondăneli atât de importante pentru ei şi atât de insuportabile pentru oricine altcineva. Oamenii cască şi se uită în tavan când începi să le îndrugi asemenea istorii. La fel şi americanii! Cu ideile lor stupide despre dragoste şi despre tragediile lor domestice. Cum ai putea răbda să-i mai asculţi când peste lume au trecut cel mai cumplit dintre războaie, cele mai radicale revoluţii, distrugerea, lagărele morţii, când pământul e încă muiat în sânge şi fumul crematoriilor umane stăruie încă în aerul Europei. Ce reprezintă, de fapt, necazurile personale ale americanilor? Suferă ei cu adevărat? Lumea priveşte la feţele lor şi exclamă: „Nu-mi spune mie că oamenii ăştia cu mutrele lor joviale şi prospere suferă!“ Şi totuşi, abundenţa se izbeşte de propriile ei probleme specifice. America este experimentul lui Dumnezeu. Multe dintre vechile dureri ale omenirii îi sunt necunoscute, ceea ce face ca noile dureri să fie cu atât mai specifice şi mai misterioase. Americii nu-i

plac valorile deosebite. Detestă oamenii care reprezintă valori deosebite. Și totuși, fără aceste valori deosebite... „vă dați seama ce vreau să spun", le zicea Humboldt. „Vechea măreție a omenirii a fost creată în sărăcie. Dar ce ne putem aștepta să dea belșugul? La Wagner, uriașul Fafnir – sau e un dragon? – doarme pe un inel fermecat. Oare și America doarme dulce și visează la o dreptate imparțială și la iubire? Oricum, n-am venit aici ca să discut despre adolescentinele mituri de dragoste ale americanilor." Așa vorbea Humboldt. „Și totuși, continua el, aș vrea să ascultați ce am de spus." Și începea să peroreze în stilul lui original. Descria și amplifica totul, brodind sofisticării. Se lansa în părerile lui Milton despre divorț și ale lui John Stuart Mill despre femei. După aceasta urmau dezvăluirile, confesiunile. Pe urmă acuza, fulgera, se bâlbâia, lua foc, striga. Cutreiera universul în lung și-n lat asemenea luminii. Producea radiografii ale adevărurilor. Slăbiciuni, minciuni, trădare, perversitate rușinoasă, erotism dement, viciile putrede ale anumitor miliardari (numele erau rostite). Adevărul! Și toată melodrama impurității, cu sfârcuri purpurii, ațâțate, dinți dezgoliți în rânjete, gemete, ejaculări! Avocații, desigur, ascultaseră de mii de ori de-alde astea, dar voiau să le mai asculte venind de la un om de geniu. Devenise oare pornograful lor?

Ah, Humboldt a fost mare – frumos, înfocat, scânteietor, ingenios, electrizant, nobil! Când te aflai în preajma lui simțeai gustul dulce al vieții. Obișnuiam să discutăm împreună cele mai elevate lucruri – ce i-a explicat Diotima lui Socrate despre dragoste, ce a înțeles Spinoza prin *amor dei intellectualis*. Discuțiile cu el te înviorau, te hrăneau. Și când îmi vorbea despre foștii lui prieteni, îmi spuneam în sinea mea că, probabil, e numai o chestiune de timp până să mă arunce și pe mine la gunoi. Nu avea vechi prieteni, numai foști prieteni. Era în stare să devină cumplit, trecând de la o extremă la cealaltă fără să te prevină. Și când se întâmpla ceva, era

ca și cum te-ai afla într-un tunel în timp ce trece expresul. Nu-ți rămânea decât să te lipești de pereți sau să te lungești între șine, făcându-ți rugăciunile.

Pentru a medita, pentru a-ți croi drum dincolo de aparențe, trebuie să fii calm. Și eu nu mă simțeam calm după această reconstituire a lui Humboldt, ci mă gândeam la ceva ce-i plăcea lui să menționeze când era binedispus, la sfârșitul mesei de prânz, cu un talmeș-balmeș de farfurii și de sticle între noi doi. Răposatul filosof Morris R. Cohen, de la Universitatea din New York, a fost odată întrebat de un student, la cursul de metafizică:

– Domnule profesor, cum pot să știu că exist?

Iar agerul bătrân profesor i-a răspuns:

– Și *cine* întreabă, vă rog?

Aplicam acest răspuns împotriva mea. După ce m-am lansat atât de adânc în personalitatea și cariera lui Humboldt, ar fi drept să mă supun și pe mine unei analize mai amănunțite; nu să judec un mort care nu mai poate schimba nimic, ci să țin pasul cu el, muritor lângă muritor, dacă înțelegeți ce vreau să spun. Vreau să spun că l-am iubit.

Și așa, *Von Trenck* a fost un triumf (încă mă crispez de rușine), iar eu am ajuns o celebritate. Humboldt nu mai era acum decât un *sans-culotte* țicnit, făcând manifestații de bețiv, cu placarde fosforescente, împreună cu o șleahtă de derbedei pizmași care îl aclamau. La barul White Horse de pe Hudson Street, victoria îi aparținea lui Humboldt, necondiționat. Dar numele care apărea în ziare, numele pe care Humboldt, sufocat de invidie, îl citea în rubrica lui Leonard Lyons, era Citrine. Îmi venise mie rândul de a cuceri faima, de a face bani, de a primi o corespondență voluminoasă, de a fi recunoscut de oameni cu influență, de a mi se oferi dineuri la Sardi, de a primi propuneri, în separeuri capitonate, din partea unor femei parfumate cu mosc, de a-mi cumpăra chiloți din bumbac mercerizat și valize de piele, de a parcurge intolerabila emoție a răzbunării („Vedeți că eu am avut dreptate!").

Trăiam înalta tensiune a publicității. Era ca și cum atingeai un cablu electric periculos, fatal oamenilor obișnuiți. Era șarpele cu clopoței mânuit de muntenii din sud cuprinși de exaltare religioasă.

Demmie Vonghel, care mă tutelase pe întregul parcurs, mă dirija și acum, în calitate de antrenor, impresar, bucătăreasă, amantă și șeful meu de paie. Își găsise în sfârșit făgașul și era teribil de ocupată. Nu mi-a dat voie să-l vizitez pe Humboldt la Bellevue. Ne-am certat pe chestia asta. Simțea nevoia să fie ajutată în activitatea ei de susținere și gândea că ar fi o idee fericită dacă aș consulta și eu un psihiatru. Mi-a spus:

– Nu-i semn bun să arăți atât de liniștit, când numai eu știu cât de doborât și ros de emoții ești.

M-a trimis la un doctor care se numea Ellenbogen, o celebritate și el, prezent la multe mese rotunde, autor al unor tratate de sexualitate menite să te elibereze de obsesii. Fața uscată și netedă a lui Ellenbogen era dotată cu o mare capacitate de a rânji, cu pomeți roșietici, și niște dinți ca ai calului ce țipă în *Guernica* lui Picasso. Ca să-și „elibereze" de obsesii un pacient, lovea din plin. Ciocanul lui psihic era raționalitatea plăcerii. Era dur, de o duritate newyorkeză, dar zâmbea, și îți vorbea cu emfază newyorkeză despre felul cum se acumulează toate. Clipa noastră pe pământ e scurtă, și scurtimea vieții omenești trebuie compensată printr-o intensă și frecventă gratificare sexuală. Nu era niciodată supărat, niciodată jignit, respingea furia și agresiunea, limitările impuse de conștiință etc. Toate acestea fiind nocive pentru copulație. Suporturile lui de cărți înfățișau perechi înlănțuite. Atmosfera din cabinet era îmbâcsită. Lambriuri din lemn de culoare închisă, confortul canapelelor și fotoliilor de piele. În timpul ședințelor stătea întins, în ciorapi, cu picioarele pe o perniță, cu mâna vârâtă în cingătoare. Oare își dezmierda părțile intime? Complet relaxat, evacua o cantitate zdravănă de gaze intestinale care se impregnară în aerul închis al încăperii. Oricum, plantelor lui părea că le prieste.

Îmi ţinu următoarea predică:

– Ai complexul anxietăţii cu sentiment de culpabilitate. Depresiv. Furnica ce năzuieşte să fie cosaş. Nu suporţi succesul. Stare de melancolie, aş spune, întreruptă de accese de umor. Probabil că femeile te vânează. Aş vrea să am posibilităţile dumitale. Actriţe! Ei bine, oferă-le femeilor prilejul de a-ţi oferi plăcere; ele atâta aşteaptă. Pentru femei, actul în sine contează mai puţin decât prilejul de tandreţe.

Pentru a-mi spori încrederea în mine, probabil, mi-a povestit din minunatele lui experienţe amoroase. O femeie din sudul îndepărtat l-a văzut la televizor şi a venit glonţ în nord ca să se culce cu el; şi după ce-a căpătat ce şi-a dorit, i-a spus cu un suspin de voluptate: „Când te-am văzut pe ecran, am ştiut că trebuie să fii bun la pat. Şi într-adevăr *eşti*."

Ellenbogen nu i-a fost favorabil lui Demmie Vonghel, când a aflat despre antecedentele ei. Şi-a supt puternic dinţii şi a spus:

– Trist, un caz trist. Biata copilă! Vânează măritişul, pot să jur. Dezvoltare prematură. O fetiţă drăguţă. Şi a cântărit peste o sută de kilograme la treisprezece ani. Lacomă. Dominatoare. O să te înghită.

Demmie nu-şi dădea seama că mă trimisese la un duşman. Îmi repeta zilnic: „Trebuie să ne căsătorim, Charlie." Şi visa o nuntă mare, la biserică. Demmie cea fundamentalistă devenise la New York episcopaliană. Îmi vorbea despre rochia de mireasă, despre voal, buchetul de cale, valeţi, fotografii, invitaţii tipărite în relief, redingote. Ca doamnă şi cavaler de onoare, îi dorea pe soţii Littlewood. Nu-i povestisem despre libertina partidă în maniera eschimoşilor pe care mi-o propusese Littlewood la Princeton, când îmi spusese: „O să fie un spectacol de zile mari, Charlie!" Dacă i-aş fi povestit, Demmie ar fi fost mai curând furioasă pe Littlewood decât şocată. La vremea aceea, se adaptase New York-ului. Dar tema cea mai dragă inimii ei era miraculoasa supravieţuire a bunătăţii pure. O navigare primejdioasă, cu monştri

atrași de nelimitatul ei magnetism feminin – vrăji, farmece, rugăciuni, ocrotire divină asigurată de tăria sufletească și de puritatea inimii –, iată cum vedea ea viața. Suflarea iadului dogorea din pragurile caselor revărsându-se asupra picioarelor ei când mergea, dar ea continua să pășească în deplină siguranță. Cutii cu pilule soseau întruna prin poștă de la farmacia din orașul ei. Iar băiatul de la magazinul de pe Seven Avenue îi aducea tot mai des sticle de whisky Johnnie Walker Black Label. Bea numai calitatea cea mai bună. În fond, era o moștenitoare. Mount Coptic aparținea tăticului ei. Demmie era o prințesă fundamentalistă căreia îi plăcea să tragă la măsea. După câteva pahare, Demmie devenea mai maiestuoasă, mai impunătoare, ochii i se roteau ca două mari cercuri albastre, dragostea ei era mai plină de sevă. Gâlgâia în stilul lui Louis Armstrong: „Ești omu' meu." Apoi îmi declara cu seriozitate:

– Te iubesc din toată inima, Charlie! Să nu îndrăznească vreodată un alt bărbat să mă atingă!

Când își strângea pumnul, reușea să arate surprinzător de amenințătoare.

Încercările altor bărbați de a o atinge erau foarte frecvente. Dentistul care-i plomba dinții i-a luat mâna și i-a așezat-o pe ceea ce ea și-a închipuit a fi brațul scaunului stomatologic. Se înșelase. Era membrul în plină erecție al doctorului. Medicul ei o examinase o dată și își încheiase consultația sărutând-o violent pe unde a apucat.

– Nu pot spune că-l condamn, Demmie, am comentat eu. Ai un curișor dulce ca o felicitare de Sfântul Valentin.

– I-am ars un pumn drept în beregată.

Într-o zi fierbinte de vară, când instalația de aer condiționat se stricase, psihiatrul ei i-a propus: „De ce nu te dezbraci, domnișoară Vonghel?" Un milionar, care a găzduit-o la Long Island, i-a vorbit prin dispozitivul de aerisire dintre baia lui și baia ei: „Am nevoie de tine! Dă-mi trupul tău... i-a șoptit cu o voce sugrumată, care se stingea. Dă-mi! Mor! Salvează-mă... salvează-mă!"

Și era o matahală de om, jovial și voinic, care-și pilota singur avionul propriu.

Obsesiile sexuale au distorsionat minţile multor oameni aflaţi sub legământ sacru, ale unor virtuali preoţi. Ai fi înclinat să crezi că maniile și crima și catastrofele sunt destinul societăţii noastre în acest secol păcătos. Demmie, prin inocenţa ei, prin frumuseţea și puritatea ei, atrăgea din jur nenumărate dovezi în sprijinul acestei teze. I se revela un straniu demonism, dar nu se lăsa intimidată.

Doctorul Ellenbogen pretindea că ar fi riscant să mă căsătoresc cu ea. N-a părut deloc amuzat de anecdotele pe care i le-am relatat în legătură cu Mama și Papa Vonghel. Soţii Vonghel au făcut odată o excursie cu autocarul în Ţara Sfântă, obeza Mama Vonghel aducându-și cu ea borcanele cu unt de arahide, iar Papa Vonghel, cutiile cu piersici glasate Elberta. Mama s-a vârât în mormântul lui Lazăr și nu a mai putut ieși de-acolo. A trebuit să fie chemaţi câţiva arabi ca s-o extragă. În ciuda avertismentelor lui Ellenbogen, eu eram încântat de curiozităţile lui Demmie și ale familiei ei. Când o durea ceva, ochii mari i se umpleau de lacrimi și începea să-și tragă convulsiv degetul mijlociu al mâinii stângi cu celelalte degete. Simţea o atracţiei deosebită pentru boală, spitale, cancer în fază finală și înmormântări. Dar bunătatea ei era autentică și profundă. Îmi aducea timbre poștale și tichete de abonament pe căile ferate, îmi gătea piept de vacă și pilaf de pui cu șofran, îmi așternea hârtie de mătase pe fundul sertarelor, îmi punea fularele la naftalină. Nu era în stare să facă cele mai elementare socoteli aritmetice, dar se pricepea să repare mașinării complicate. Ghidată de instinct, manevra printre firele colorate și tuburile aparatului de radio și-l făcea să cânte. Rareori aparatul se oprea din a transmite muzică populară din sud sau slujbe religioase de pretutindeni. De acasă, Demmie primea revistele *Reședinţa din Înalturi*, *Ghid religios pentru familie sau folosinţă individuală*, cu Maxima Lunii: „Puterea lui Hristos se reînnoiește.“ Sau

„Citiţi şi apoi chibzuiţi: profetul Habacuc 2:2-4." Răsfoiam şi eu această publicaţie. Cântarea lui Solomon 8:9: „Apele, cât de multe, nu pot stinge iubirea, şi nici talazurile n-o pot îneca." Îi iubeam încheieturile stângace ale degetelor şi capul lunguieţ acoperit de păr auriu. Locuiam în casa din Barrow Street şi seara jucam gin rummy. Înşfăca pachetul de cărţi de joc şi le amesteca, strigând: „Praf te fac, fraiere!" Etala apoi cărţile pe masă şi zbiera: „Rummy! Numără-le!" Genunchii i se depărtau.

– Din cauza priveliştii neîngrădite a lui Shangri-La nu pot să mă concentrez, Demmie, îi spuneam.

Jucam, de asemenea, *solitaire* la dublu şi dame. Demmie mă târa după ea la prăvăliile cu bijuterii antice. Îi plăceau broşele şi inelele vechi, mai cu seamă pentru că fuseseră purtate cândva de femei acum moarte. Dar ce-şi dorea cel mai mult, desigur, era un inel de logodnă. Nu făcea un secret din asta.

– Cumpără-mi un inel de logodnă, Charlie! Aşa aş putea dovedi familiei mele că legătura noastră e o treabă cinstită.

– N-or să mă accepte ai tăi, oricât de mare ar fi opalul pe care ţi l-aş cumpăra.

– Asta-i adevărat. Or să sară până-n tavan. Tu întruneşti în tine toate păcatele. Succesul tău pe Broadway n-o să-i impresioneze. Scrii lucruri neadevărate. Numai Biblia e adevărată. Dar tăticu' pleacă în America de Sud să petreacă Crăciunul la Misiunea lui. Aia în care pompează bani, în Columbia, lângă Venezuela. Plec şi eu cu el şi-l anunţ că ne căsătorim.

– Demmie, nu pleca!

– Acolo, în junglă, cu sălbatici de jur-împrejur, o să-i apari mult mai normal.

– Povesteşte-i cât câştig. Banii vor fi un argument foarte convingător, i-am spus. Dar, Demmie, nu vreau să pleci. Vine şi maică-ta?

– Acolo, nu. N-aş suporta-o. Nu, ea rămâne la Mount Coptic să dea o petrecere pentru copiii din spital. Nu cred c-or să fie prea fericiţi, copiii.

Se presupune că meditaţia te linişteşte. Ca să poţi privi dincolo de aparenţe, trebuie să cultivi un calm absolut. Şi eu nu mă simţeam prea calm acum. Umbra grea a unui avion cu reacţie de pe aeroportul Midway traversă camera, pentru a-mi aminti de moartea lui Demmie Vonghel. Chiar înainte de Crăciun, în anul succesului meu, ea şi Papa Vonghel au murit într-un accident de avion în America de Sud. Demmie luase cu ea albumul meu cu tăieturi din ziare. Poate că tocmai începuse să i-l arate lui taică-său când s-a produs prăbuşirea. Nimeni n-a ştiut vreodată unde s-a întâmplat cu adevărat – undeva în împrejurimile fluviului Orinoco. Am petrecut câteva luni în junglă, încercând s-o găsesc.

Acesta a fost momentul ales de Humboldt ca să completeze cecul „de frate de sânge" pe care i-l dădusem în alb. Şase mii şapte sute şaizeci şi trei de dolari şi cincizeci şi opt de cenţi era o sumă zdrobitoare. Dar nu banii au contat cel mai mult. Ce m-a afectat a fost faptul că Humboldt ar fi trebuit să-mi respecte durerea. Mi-am spus: „Ce moment a găsit să-mi dea asemenea lovitură! Cum a putut? Să-i ia dracu' de bani. Doar citeşte şi el ziarele. Ştie că am pierdut-o!"

Acum zăceam şi sufeream. Iarăşi! Nu asta urmărisem când m-am lungit pe canapea. Aproape că m-am simţit recunoscător când o ciocănitură metalică în uşă m-a obligat să mă scol. Îmi ciocănea Cantabile, violându-mi sanctuarul. Eram furios pe bătrânul Roland Stiles. Îl plăteam pe Stiles ca să mă ferească de intruşi şi de orice fel de pacoste de genul ăsta în timp ce meditam, dar astăzi nu se găsea la postul lui din hol. În preajma Crăciunului, locatarii aveau nevoie de ajutor la căratul brazilor şi al cumpărăturilor. Presupun că Stiles era foarte solicitat.

Cantabile venise însoţit de o tânără.

– Soţia ta, presupun?

– Lasă-te de presupuneri. Nu-i soţia mea. Ea e Polly Palomino. O prietenă a familiei. Era colega de cameră a lui Lucy la colegiul de fete din Greensboro. Înainte de Radcliffe.

Polly, o fată cu pielea foarte albă, fără sutien, intră în lumină şi începu să se plimbe prin salonul meu. Roşul părului ei era absolut natural. Fără ciorapi (în luna decembrie, în Chicago), cu o fustă mini, păşea pe pantofi cu talpa foarte groasă. Bărbaţii din generaţia mea încă n-au reuşit să se obişnuiască cu forţa, forma şi frumuseţea picioarelor feminine, odinioară acoperite.

Cantabile şi Polly îmi examinau apartamentul. El pipăia mobilele, ea se aplecă să simtă grosimea covorului şi întoarse un colţ, ca să citească eticheta.

Da, era Kirman veritabil. Cercetă tablourile. Cantabile se lăsă apoi pe canapeaua de pluş mătăsos, cu perne umplute cu puf.

– Ăsta-i lux de casă de toleranţă!

– Nu te face prea comod. Trebuie să plec îndată la tribunal.

Cantabile i se adresă lui Polly:

– Fosta soţie a lui Charlie îl ţine dintr-un proces în altul.

– Pentru ce?

– Pentru tot ce vrei. Şi-ai ghiftuit-o din plin până acum; nu, Charlie?

– Din plin.

– E un timid. Se roşineză să spună cât i-a dat, o lămuri Cantabile pe Polly.

M-am adresat şi eu lui Polly:

– Se pare că, la o partidă de pocher, i-am spus lui Rinaldo toată povestea vieţii mele.

– Polly e la curent. I-am povestit şi ce s-a întâmplat ieri. După partida aceea de pocher nu ţi-a mai tăcut gura. Apoi, întorcându-se spre Polly: Charlie era prea criţă ca să-şi conducă Mercedes-ul 280-SL. Aşa că l-am dus eu acasă şi m-am întors în maşina lui Emil. Şi mi-ai turuit de zor, Charlie. De unde-ţi procuri scobitorile astea din pană de gâscă? Sunt

răspândite în toată casa. Se pare că te enervează al naibii să simți resturi printre dinți.

– Mi se trimit din Londra.

– Ca și ciorapii de cașmir, ca și săpunul de față comandat de la Floris.

Da, se vede că-mi dădusem silința să-i spun tot. Îi furnizasem lui Cantabile o sumedenie de informații pe care și le-a completat apoi cu cercetări făcute pe cont propriu, evident din dorința de a intra în relații cu mine.

– De ce-o lași pe ex-nevastă-ta să te sugă ca o ploșniță? Și ai un împuțit de avocat, un grangur, Forrest Tomchek. Vezi că m-am interesat. Tomchek e mare sculă în materie de divorțuri. Îi divorțează pe mahării din conducerea trusturilor. Da' tu ești un rahat pentru el. Amicu' tău Szathmar te-a dat pe mâna labagiului ăstuia, nu-i așa? Da' ia zi-mi cine-i avocatul nevesti-tii?

– Un tip, Maxie Pinsker.

– Iui! Pinsker, jidanul ăla mâncător de oameni! Pe cel mai afurisit dintre toți l-a ales! Află c-o să-ți mănânce ficatul, tocat și prăjit cu ou și cu ceapă. Zău așa, Charlie, latura asta a vieții tale mă dezgustă! Refuzi să-ți aperi interesele. Lași oamenii să ți se cace în cap. Începând de la felul cum îți alegi prietenii. Știu eu câte ceva despre amicul tău Szathmar. Pe tine nu te invită nimeni la dineuri, îl invită pe el care, cum îl apeși, dă drumu' la placa „bârfește-l pe Charlie". Îi îndoapă pe ziariștii de scandal cu bârfe confidențiale despre tine. Gata oricând să-l pupe pe Schneiderman în fund, care-i atârnă atât de jos c-ar trebui să te vâri în vizuină de vulpe ca să poți ajunge la el. O să s-aleagă c-un picior în fund de la Tomchek. Iar pe tine, Tomchek o să te vândă canibalului de Pinsker. Și judecătorul o să-i dea neveste-tii... Cum o cheamă?

– Denise, am răspuns, obișnuit să mă arăt îndatoritor.

– O să-i dea lui Denise pielea ta ca să și-o atârne în budoar. Hei, Polly, găsești că Charles arată așa cum ar trebui să arate Charles?

Desigur, Cantabile nu putuse suporta de unul singur victoria. Noaptea trecută simţise nevoia firească de a povesti cuiva ceea ce reuşise el. Precum Humboldt după triumful cu Longstaff, când a alergat drept la Ginnie ca s-o răstoarne în pat, tot aşa şi Cantabile a pornit-o val, vâlvârtej în Thunderbird-ul lui, să petreacă noaptea cu Polly, ca să celebreze triumful lui şi umilirea mea. Mă gândeam ce forţă teribilă constituie în America democrată dorinţa de a deveni interesant. Este cauza pentru care americanii nu pot păstra un secret. În cel de-al doilea război mondial îi adusesem la disperare pe britanici, pentru că nu ne puteam ţine gura. Noroc că nemţilor nu le venea a crede că suntem chiar atât de gură-spartă. Îşi închipuiau că, deliberat, lăsam să ne scape informaţii false. Şi toate astea le facem pentru a dovedi că nu suntem chiar atât de anoşti cum părem, ci, dimpotrivă, suntem plini de farmec şi de tainice cunoaşteri. Aşa încât mi-am spus: „Foarte bine, bucură-te, ticălosule cu mustaţă de vizon! Fudulește-te cu ce mi-ai făcut mie şi Mercedes-ului meu. Las' că-mi cazi tu mie în mână!" În acelaşi timp eram bucuros că Renata mă scotea din oraş, că mă obliga să plec iar în străinătate. Renata ştia să se orienteze. Pentru că, în mod cert, Cantabile făcea planuri pentru viitorul nostru. Nu eram încă sigur că voi putea să mă apăr de atacul lui insolit.

Polly cumpănea cum să răspundă la întrebarea lui Cantabile, iar el, palid şi frumos, mă studia aproape cu afecţiune. Continua să stea în raglanul încheiat la toţi nasturii şi cu pălăriuţa pe cap şi-şi cocoţase frumoasele lui ghete pe măsuţa mea de cafea din lac chinezesc; brun, zbârlit, afişând o mină de oboseală şi de satisfacţie. Nu era foarte proaspăt în această dimineaţă, mirosea, dar plutea în al nouălea cer.

– Găsesc că domnul Citrine este încă un bărbat frumos, răspunse Polly.

– Mulţumesc, fatiţo dragă, i-am spus.

– Trebuie că a fost frumos, interveni Cantabile. Zvelt dar solid, cu ochii ăştia mari, orientali. Dar acuma-i o frumuseţe

paradită. Și asta-l dă gata. Își pierde linia feței. Observă-i fălcile căzute și gâtul zbârcit. Nările i se îngroașă și au un aer flămând și ies din ele smocuri de păr alb. Ăsta-i semnul de îmbătrânire și la câinii de vânătoare, și la cai – albesc în jurul botului. Ah, da-i foarte bine! O pasăre rară! Ca ultimul flamingo portocaliu. Ar trebui ocrotit ca un monument național. Și-i libidinos, păcătosul! S-a culcat cu cine vrei și cu cine nu vrei. Grozav de vanitos! Charlie și cu amicul lui George se bâțâie și se fâțâie ca doi maimuțoi în călduri. Stau în cap, iau vitamina E și joacă tenis la perete. Deși mi s-a spus că ești total ageamiu pe teren, Charlie.

– E puțin cam târziu pentru jocurile olimpice.

– Având o profesie sedentară, are nevoie de mișcare, îmi sări Poly în ajutor.

Avea un nas ușor acvilin, iar părul roșu îi strălucea plin de prospețime. Începeam s-o îndrăgesc – dezinteresat, doar pentru calitățile ei umane.

– Principala cauză a goanei lui după siluetă e că are o gagică tânără, și gagicilor tinere, doar dacă nu au un prea pronunțat simț al umorului, nu le place să fie strânse în brațe de un burduhănos.

I-am explicat lui Polly:

– Fac gimnastică pentru că am dureri artritice în ceafă. Sau cel puțin am avut. Pe măsură ce îmbătrâneam, capul părea să devină tot mai greu, și gâtul tot mai slab.

Încordarea era intensă la nivelurile superioare. La acest punct de control de unde veghează omul modern, autonom. Dar, desigur, Cantabile avea dreptate. Eram vanitos și încă nu atinsesem vârsta renunțărilor. Oricare ar fi aceasta. Și totuși nu era numai vanitate. Lipsa de exercițiu mă făcea să mă simt de-a dreptul bolnav. Pe vremuri sperasem că, odată cu vârsta, nevroza mea o să aibă tot mai puțină energie la dispoziție. Tolstoi gândea că oamenii au neplăceri pentru că se hrănesc cu friptură și beau vodcă și cafea și fumează trabuc. Supraîncărcați cu calorii și stimulente pe care nu le consumă

muncind, cad în erotism și în alte păcate. La acest punct îmi aduceam întotdeauna aminte că Hitler fusese vegetarian, așa încât nu carnea poartă toată vina. Mai curând energia inimii, sau un suflet viciat, poate chiar și *karma* – să ai de plătit în viața asta răul săvârșit într-o viață trecută! Potrivit lui Steiner, pe care-l citeam acum cu pasiune, spiritul nu are decât de câștigat de pe urma rezistenței trupești – trupul material este cel care îi rezistă și i se împotrivește, în acest proces, însă, trupul se uzează. Dar spiritul meu nu obținea nimic de valoare în schimbul deteriorării mele fizice. Când ieșeam cu fetițele mele, unii idioți mă întrebau dacă-mi sunt nepoțele. Eu, bunic! Cum era posibil! Și-mi dădeam seama că începeam să capăt aerul acela de trofeu de vânătoare prost împăiat, sau de specimen reconstituit din bucăți, pe care-l asociasem întotdeauna cu bătrânețea; eram înspăimântat. De asemenea, după fotografii vedeam că nu mai eram cel care fusesem altădată. S-ar fi cuvenit să pot spune: „Da, e posibil că încep să mă surp, dar să vedeți în schimb bilanțul meu spiritual!" Deocamdată, însă, nu eram în situația de a mă lăuda cu așa ceva. Desigur, era mai bine decât să fiu mort, dar uneori numai cu foarte puțin mai bine.

Am spus:

– Ei bine, îți mulțumesc pentru vizită, doamnă Palomino, dar va trebui să mă scuzi. Sunt nevoit să plec și încă nu m-am bărbierit și nici nu mi-am luat prânzul.

– Cum te razi, electric sau cu lamă?

– Remington.

– Aparatul electric Abercrombie & Fitch e unicul valabil. Cred c-o să mă rad și eu. Și ce-ai de mâncare la prânz?

– Eu nu iau decât un iaurt. Îmi pare rău, dar nu vă pot oferi și vouă.

– Noi am mâncat. Iaurt gol? Nu pui nimic în el? De ce nu pui un ou tare? Polly o să-ți fiarbă un ou. Polly, du-te la bucătărie și fierbe-i lui Charlie un ou. Cum ziceai că ajungi în oraș?

– Vine cineva să mă ia.

– Nu te șucări din cauza Mercedes-ului. Pot să-ți cumpăr alte trei. Tu ești un om prea mare ca să-mi porți pică pentru o mașină. Ai să vezi că lucrurile or să se schimbe. Uite ce-i, hai să ne întâlnim după înfățișarea la tribunal și să bem un pahar. O să ai nevoie. Și-apoi, ar trebui să-ți mai dai drumul la gură. Tu, Charlie, asculți tot timpul. Nu-ți face bine.

Se relaxă și mai vizibil, sprijinindu-și ambele brațe pe speteaza rotundă a canapelei, parcă pentru a-mi demonstra că nu era el omul căruia să-i fac eu vânt. De asemenea, voia să creeze impresia unei mari intimități cu frumușica și pe deplin satisfăcuta Polly. Dar în această privință aveam îndoielile mele.

– Felul ăsta de viață nu-ți prieste, continuă el. Am văzut indivizi ieșiți din carceră și cunosc simptomele. Și-apoi, de ce locuiești aici în sud, înconjurat de mahalale? Pentru că ai în Midway prieteni cu capete țuguiate? Ai pomenit de profesorul ăla, Richard Cum-îi-zice?

– Durnwald.

– Ăsta-i. Da' ai mai povestit și cum te-a făcut un derbedeu s-o iei la sănătoasa de-ți sfârâiau călcâiele. Ar trebui să închiriezi un apartament într-un imobil sigur din nord, cu garaj subteran. Sau te pomenești că stai pe aici din cauza nevestelor profesorilor! Cucoanele din Hyde Park pică ușor. Apoi adăugă: Măcar ai o armă?

– N-am.

– Iisuse Hristoase, poftim alt exemplu care ilustrează cele ce-am spus. Voi toți ăștia sunteți niște găgăuță când e vorba să faceți față realităților. Asta-i o situație ca la Fort Dearborn, știi? Când numai pieile roșii au puști și tomahawk-uri. Ai citit săptămâna trecută despre șoferul de taxi căruia i-au făcut mutra zob c-un foc de revolver? O să-i ia un an până să-și refacă fața cu operații estetice. Când auzi de una ca asta, nu simți nevoia să te răzbuni? Sau te-ai dezumflat de tot? Dacă-i pe-așa, nu prea văd cum te mai descurci la pat. Să nu-mi spui că nu ți-ar plăcea să-i paradești mutra bivolului

ăluia care te-a fugărit – pur și simplu să te întorci și să-i tragi un glonț în scăfârlia împuțită. Dacă-ți dau un revolver, ai să-l porți? Nu? Voi Iisușii liberali mă faceți să vărs. La fel o să fie și azi, ai să te duci în oraș și-o să faci în pantaloni în fața lui Forrest Tomchek și a canibalului de Pinsker. Or să te înghită de viu. Și ai să-ți spui că-s niște mitocani, în timp ce tu ești un mare rafinat. Vrei o armă? Își vârî iute mâna sub raglan. Ține un revolver.

Aveam o adevărată slăbiciune pentru personaje de felul lui Cantabile. Nu era o simplă întâmplare că Baronul Von Trenck din succesul meu de pe Broadway, sursa banilor groși câștigați de pe urma ecranizării – și totodată dâra de sânge ce atrăsese rechinii din Chicago care mă așteptau acum în oraș – era și el un tip expansiv-exuberant-impulsiv-distructiv-și-sucit. Acest tip, turbulentul-sucit, era acum un produs al clasei mijlocii. Rinaldo mă săpunea pentru decadența mea. Instincte degenerate. Refuzam să mă apăr. Ideile lui se trăgeau, probabil, de la Sorel (acte de violență exaltată comise de ideologi fanatici în scopul de a șoca burghezia și a-i regenera energia muribundă). Cu toate că nu auzise în viața lui de Sorel, totuși teoriile de felul ăsta se răspândesc și găsesc oameni care să le ilustreze – cei care deturnează, răpitori, teroriști politici care ucid ostatici sau trag în mulțimi, toți Arafații despre care citim în ziare sau pe care îi vedem la televiziune. Cantabile practica în Chicago aceste tendințe, exaltând nebunește nu știu ce principiu uman – fără să știe însă nici el ce face. În felul meu, nici eu nu prea știam ce fac. De ce nu suportam relațiile cu cei de nivelul meu intelectual? Și, în schimb, mă lăsam atras de specimenele astea gălăgioase și infatuate. Aceștia însă mă ajutau într-un fel. Poate că, în parte, e vorba de un fenomen al societății capitaliste moderne, care garantează tuturor libertatea individuală gata să simpatizeze cu dușmanii de moarte ai clasei guvernante, ba chiar să-i subvenționeze; sau poate, după cum spune Schumpeter, simpatizând cu suferința reală ori simulată, gata să accepte

distorsiuni mentale, curiozităţi şi poveri. Oamenii au într-adevăr impresia că faptul de a suporta criminali şi psihopaţi le conferă o distincţie morală. A înţelege! Ne place să ne arătăm înţelegători, compătimitori. Şi în categoria asta mă integrez şi eu. Cât despre masele largi, o sumedenie de oameni care s-au născut în sărăcie, de îndată ce s-au văzut într-o casă omenească, având la dispoziţie diferite comodităţi şi înlesniri, au început să rămână pasivi la răul social, dându-se la fund şi cramponându-se de măruntele lor bunuri lumeşti. Îi doare inima, dar închid ochii la dezordini şi nu se adună să protesteze în stradă. Înghit toate nedreptăţile, aşteptând răbdători să treacă de la sine. Nu zgâlţâie barca. Aparent, împărtăşeam şi eu aceeaşi atitudine. Oricum, nu reuşeam să văd la ce mi-ar folosi să trag cu o armă de foc. De parcă astfel aş reuşi să-mi luminez drumul, scuturându-mă de toate nedumeririle mele – prima dintre ele fiind chiar propriul meu caracter.

Cantabile investise în mine multă cutezanţă şi ingeniozitate şi acum părea să aibă impresia că nu ne vom mai despărţi niciodată. Aştepta de la mine să-l trag în sus, să-i deschid drumul spre sfere înalte. Atinsese nivelul derbedeilor, escrocilor, paraziţilor şi criminalilor din Franţa secolului al XVIII-lea, adică nivelul omului cu intelect creator şi teoretizator. Poate că-şi închipuia că e nepotul lui Rameau sau chiar Jean Genet. Dar eu nu vedeam în aceasta o chemare a viitorului. Nu voiam să-mi asum niciun rol. Creându-l pe Von Trenck îmi adusesem contribuţia. În spectacolele nocturne de la televiziune, Von Trenck putea fi încă adeseori văzut bătându-se în duel, evadând din închisoare, seducând femei, minţind şi împăunându-se, încercând să dea foc vilei cumnatului său. Da, îmi împlinisem partea mea. Dar probabil că mă referisem întruna la un interes major pentru lucruri mai elevate, la o dorinţă de a face paşi înainte pe tărâm spiritual, aşa încât era foarte normal din partea lui Cantabile să-mi ceară să-i împărtăşesc şi lui câte ceva, să-l iniţiez sau să-i permit să-şi facă măcar o

idee. Doar ţinea să mă ajute, aşa-mi spunea. Era nerăbdător să mă ajute. „Pot să te vâr într-o afacere rentabilă", mă ademenea, începu să-mi înfăţişeze câteva dintre afacerile în care era băgat. Avea bani investiţi în cutare afacere şi alţi bani în cutare şi cutare. Era preşedintele unei companii aeriene de zvonuri charter, poate că una dintre cele care, vara trecută, abandonase mii de persoane în Europa. Avea, de asemenea, o mică agenţie de adrese în materie de avorturi, care dădea anunţuri în gazetele universitare din toată ţara, în chip de prieten dezinteresat: „Dacă vi se întâmplă vreun pocinog, adresaţi-vă cu încredere firmei noastre. Veţi primi sfaturi şi ajutor absolut gratuit." Ceea ce era absolut exact, mă asigura Cantabile. Nu se percepeau tarife, dar doctorii recomandaţi vărsau un procent din onorariile încasate. O afacere absolut corectă.

Polly nu părea interesată de toate poveştile lui. O găseam mult prea bună pentru Cantabile. Dar în orice cuplu unul dintre parteneri câştigă prin contrast. Îmi dădeam seama că Rinaldo Cantabile o amuza pe Polly cea cu pielea albă, părul roşu şi gambe frumoase. De asta era cu el. Realmente, o amuza. În ceea ce-l privea, voia să mă determine s-o admir pe Polly. Pe de altă parte, se făloşea cu cultura nevesti-sii – ce reuşite avea! – şi se mândrea cu mine în faţa lui Polly. Era mândru de noi toţi.

– Uită-te puţin la gura lui Charlie, îi spuse lui Polly. Să vezi cum îşi muşcă buzele chiar când nu vorbeşte. Asta pentru că gândeşte. Tot timpul gândeşte. Stai aşa, am să-ţi dovedesc îndată ce vreau să spun. Apucă un volum de pe masă, cel mai gros dintre toate. Uite, să luăm monstrul ăsta, de pildă – *Enciclopedia Hastings de religie şi etică* – sfinte Dumnezeule, ce naiba mai e şi asta! Acum, Charlie, ia spune-ne ce-ai citit de aici?

– Am verificat ceva în legătură cu Origene din Alexandria. Origene era de părere că Biblia nu poate fi doar o culegere de simple legende. Oare Adam şi Eva s-or fi ascuns într-adevăr sub un pom în timp ce Dumnezeu se plimba prin Rai în

răcoarea serii? Oare într-adevăr îngerii se caţără în sus şi-n jos pe scările cereşti? Satana l-o fi târât într-adevăr pe Iisus în vârful unui munte ca să-l ducă în ispită? Evident, toate aceste poveşti trebuie să aibă un înţeles mai profund. Ce se înţelege prin „Dumnezeu se plimba"? Dumnezeu are picioare? Acesta e punctul de unde problema a fost preluată de specialişti şi...

– Destul, gata, de-ajuns! Acum să vedem ce spune cartea asta, *Triumful Terapeuticii*?

Din raţiuni personale, îmi plăcea să fiu seminarizat în felul ăsta. E adevărat că citeam foarte mult. Dar ştiam oare ce citesc? Ia să vedem. Am închis ochii şi am început să recit:

– Spune că psihoterapeuţii ar putea deveni noii conducători spirituali ai omenirii. Ceea ce ar fi un adevărat dezastru. Goethe se temea că lumea modernă s-ar putea transforma într-un spital. În care fiecare cetăţean ar fi un bolnav. Aceeaşi idee e dezvoltată în *Doctorul Knock* de Jules Romains. Să fie oare ipohondria o creaţie a profesiunii medicale? Conform autorului acestui tratat, când cultura nu reuşeşte să dea răspuns sentimentului de vid şi panică la care este predispus omul (ăsta-i termenul pe care-l foloseşte: „predispus"), intervin alţi factori care ne îndrumă spre terapie, spre băutură, spre amor, spre ură sau, după cum spune Gumbein, criticul de artă, spre canapeaua pe care sunt reciclaţi bieţii nefericiţi. Această concepţie este şi mai pesimistă decât cea exprimată de Marele Inchizitor al lui Dostoievski, care a spus: „Omenirea e fragilă, nu are pâine, nu poate face faţă libertăţii, în schimb simte nevoia de miracole, de mistere şi de autoritate." Dar o predispoziţie naturală spre sentimentul de vid şi spre panică înseamnă ceva şi mai rău. Mult mai rău. Înseamnă, în realitate, că făpturile omeneşti sunt anormale. Ultima instituţie care a ţinut sub control această anomalie (din acest punct de vedere) a fost Biserica...

M-a oprit din nou:

– Polly, pricepi acum ce-am vrut să spun? Acum să vedem asta: *Între moarte şi renaştere.*

– Steiner? O carte fascinantă despre călătoria sufletului dincolo de porţile morţii. Altceva decât mitul lui Platon...

– Hooo! Stop! strigă Cantabile, şi-i explică apoi lui Polly: Tot ce ai de făcut este să-i pui o întrebare şi atunci dă drumul la bandă. Nu crezi că s-ar putea face cu el un număr de varieteu la vreun club de noapte? L-am putea înscrie în registrele domnului Kelly.

Polly privi peste capul lui, în direcţia mea, cu ochi mari, căprui-roşcaţi, şi zise:

– N-ar accepta.

– Depinde cât de tare or să-l lovească la moalele capului azi la tribunal. Charlie, mi-a venit o altă idee. Am putea să te imprimăm pe bandă de magnetofon citindu-ţi eseurile şi articolele, şi apoi să închiriem benzile la diferite colegii şi universităţi. Ai putea scoate un ban frumuşel. De pildă, să imprimăm chestia aia despre Bobby Kennedy pe care am citit-o la Leavenworth în *Esquire*. Sau ailaltă, intitulată „Omagiu lui Harry Houdini". În niciun caz „Marile plictisuri ale lumii moderne". Aia nici c-aş putea-o citi.

– Ei, Cantabile, nu te devansa pe tine însuţi, am spus.

Ştiam foarte bine că, în lumea de afaceri din Chicago, când oamenii încearcă să te atragă în combinaţii menite să producă bani înseamnă că-ţi dau o mare dovadă de dragoste. Dar nu puteam să-l sesizez pe Cantabile în această dispoziţie de spirit sau să-i determin exact coordonatele şi fluxul gândurilor care se revărsau în cameră, peste tot. Era foarte agitat şi, în spitalul acela al lui Goethe, un cetăţean bolnav. Poate că nici eu nu mă aflam în mare formă. Mi-a trecut deodată prin minte că, numai cu o zi în urmă, Cantabile mă târâse după el într-un loc foarte înalt, nu tocmai ca să mă ducă în ispită, ci ca să facă bancnotele mele de cincizeci de dolari să-şi ia zborul. Oare acum nu era tot pradă unui acces de imaginaţie – vreau să spun, cum ar fi putut persevera în asemenea atitudine? Oricum, s-ar fi spus că întâmplările zilei de ieri ne uniseră într-o legătură cvasimistică. Existau

anumite cuvinte grecești pentru așa ceva: *philia*, *agape* și așa mai departe (ascultasem un teolog faimos, pe Tillich Traditorul, conferențiind despre feluritele accepții ale acestor noțiuni, așa încât acum eram în permanență derutat în legătură cu ele). Vreau să spun că *philia*, în acest anume moment al evoluției umanității, însemna, în limba americanilor, ideea de propulsare și de avantaje comerciale. La aceasta se adăugau pe margini propriile mele broderii. Elaboram cu generozitate mobilurile de care se lasă conduși oamenii.

M-am uitat la ceas. Mai erau vreo patruzeci de minute până să vină Renata. O să sosească parfumată, proaspăt fardată și chiar maiestuoasă, cu una dintre pălăriile ei mari, cu bor moale. Nu voiam s-o vadă Cantabile. Nu eram prea convins nici că ea ar trebui să-l cunoască pe Cantabile. Renata, când se uita la un bărbat care o interesa, avea un fel al ei de a-și desprinde foarte lent privirea de la el. Nu era un fapt prea însemnat. Ținea doar de educația ei. Fusese inițiată în arta farmecului de mama ei, Señora. Deși cred că atunci când te naști cu ochi atât de frumoși, îți făurești singură metodele de atracție. În metoda ei de comunicare feminină, evlavia și fervoarea jucau un rol important. Dar lucrul principal era că în Rinaldo Cantabile ar fi văzut doar un crai bătrân cu o puicuță tânără și că ar fi putut încerca să extragă unele avantaje din situația dată.

Doresc să fie limpede, totuși, că vorbesc ca o persoană care de curând primise sau simțise lumina. Nu vreau să spun „Lumina cea mare", ci o lumină înlăuntrul făpturii, un lucru greu de definit, mai ales într-un context ca acesta în care în prim-plan apar atâtea obiecte, acțiuni și fenomene iritante, eronate, stupide și amăgitoare. Și această lumină, indiferent cum ar putea fi ea descrisă, exista acum în mine ca un element real, ca însăși răsuflarea vieții. O experiență de scurtă durată, dar care dăinuise destul cât să fie convingătoare și, mai cu seamă, să-mi pricinuiască un soi de bucurie total irațională. Ba mai mult, latura mea isterică, grotescă, abuzivă,

injustă, nebunia aceea în care am jucat de multe ori rol de participant conștient și activ, ba chiar și suferința își căpătaseră acum un element de contrast. Spun „acum", dar știam de multă vreme ce era această lumină. Se părea că uitasem însă că în primul deceniu al vieții mele cunoscusem această lumină, ba chiar știusem cum să o aspir în făptura mea. Dar acest precoce talent sau har sau inspirație, la care renunțasem de dragul maturizării sau al realismului (al simțului practic, al autoconservării, al luptei pentru supraviețuire) se furișase acum din nou în mine. Poate că zădărnicia obișnuitei autoconservări devenise prea evidentă pentru a mai putea fi negată. Conservare în ce scop?

Pentru moment, Cantabile și Polly nu-mi acordau prea multă atenție. El o lămurea cum ar putea fi organizată o corporație mică menită să-mi protejeze veniturile. Vorbea despre „sistematizarea proprietății", cu o grimasă cuibărită într-o singură parte a feței. În Spania, femeile din popor, când vor să-și arate disprețul, își dau un bobârnac cu trei degete în obraz, și-și strâmbă fața într-o parte. Cantabile se schimonosea în același fel. Era vorba de a-mi feri averea de dușmani: Denise și avocatul ei, canibalul Pinsker, și poate chiar judecătorul Urbanovich în persoană.

– Am aflat din sursele mele că judecătorul ține hangul cucoanei. Cum putem ști dacă nu-i intră și lui ceva în buzunar? Multe lucruri ciudate se întâmplă pe la răspântii. Nu e la fel și în Cook County? Charlie, te-ai gândit vreodată să te muți în Insulele Cayman? Acolo e o nouă Elveție, să știi. Eu nu mi-aș mai pune lovelele în băncile elvețiene. După ce rușii au obținut tot ce-au vrut de la noi după acordurile astea, să vezi că următoarea lor mișcare e în Europa. Și știi ce-o să se întâmple cu paralele dosite în Elveția – banii vietnamezilor, și iranienilor, și coloneilor din Grecia, și marafeții de pe petrolul arăbesc. Nu, ia-ți un apartament cu aer condiționat în Insulele Cayman. Fă-ți o provizie de deodorante și du o viață fericită.

– Și de unde bișțari pentru toate astea? întrebă Polly. Îi are?

– Asta nu știu. Dar dacă n-are bani, de ce vor să-l jupoaie de viu șnapanii ăia? Și fără anestezie. Charlie, pot să te vâr într-o chestie grozavă! Cumpără niște contracte pe termen, pentru plasarea mărfurilor de larg consum. Eu am dat lovitura cu ele.

– Ai dat lovitura pe hârtie. Dacă individul ăla, Stronson, e corect, spuse Polly.

– Ce tot vorbești... Stronson? Un multimilionar! N-ai văzut ce căsoi are în Kenilworth? Și pe perete diploma în marketing de la Harvard Business School? Și-apoi, face afaceri pentru Mafia, și ăia nu se lasă tromboniți. Dac-ar fi numai de frica lor, și tipul s-ar menține la ordine. E absolut cușer. E membru în Consiliul Bursei pentru produse de larg consum din America Centrală. În cinci luni mi-a dublat cei douăj' de mii de dolari pe care i-am investit. O să-ți aduc prospectele companiei lui. Oricum, Charlie n-are decât să miște un deget ca să facă o avere. Nu uita că a dat o dată o lovitură pe Broadway și a făcut un film care i-a adus bani cu ghiotura. De ce nu s-ar repeta figura? Uită-te numai la maldărele de hârtii care zac în jur. Toate manuscrisele și rahaturile astea pot să însemne bani căcălău. Pun pariu că pe-aici pe undeva zace o mină de aur. De exemplu, știu, Charlie, că tu și cu prietenul tău Von Humboldt Fleisher ați scris odată împreună un scenariu de film.

– Cine ți-a mai spus și asta?

– Nevastă-mea, cercetătoarea.

Am râs tare la auzul acestor cuvinte. Un scenariu de film!

– Mai ții minte? întrebă Cantabile.

– Da, îmi aduc aminte. Și cum a aflat nevastă-ta de el? De la Kathleen...?

– De la doamna Tigler din Nevada. Lucy se află acum în Nevada ca să discute cu ea. E plecată de mai bine de-o săptămână, locuiește la ferma de agrement a acestei doamne Tigler. Conduce singură ferma.

– De ce, da' unde-i Tigler, a întins-o?

– A întins-o de tot. A dat ortu' popii.

– A murit, zău? Deci e văduvă. Biata Kathleen! N-a avut noroc, săraca. Îmi pare rău de Kathleen.

– Și ea devine sentimentală când aude de tine. Lucy i-a spus că te cunosc și ți-a transmis complimente. Ai vreun mesaj pentru ea? Vorbesc în fiecare zi cu Lucy la telefon.

– Cum a murit Tigler?

– Împușcat într-un accident de vânătoare.

– Era de așteptat. Mare vânător. Pe vremuri a fost cowboy.

– Și-un pisălog de-ți seca mațele!

– Se prea poate.

– Deci l-ai cunoscut personal. Nu-l prea jelești, ha? Tot ce spui e: „Biata Kathleen!" Ia zi, ce-i cu scenariul ăla pe care l-ai scris cu Fleisher?

– Da, povestește-ne, interveni Polly. Despre ce era vorba? O colaborare între două minți ca ale voastre... mamăă!

– O aiureală. Lipsită de orice valoare. Odată, la Princeton, ne-am amuzat încropind un scenariu. O glumă.

– N-ai vreo copie? S-ar putea să fii ultimul care să-și dea seama de valoarea lui comercială, spuse Cantabile.

– Valoare comercială? Zilele marilor succese bănești ale Hollywood-ului au apus. S-a zis cu câștigurile exorbitante.

– Asta las' pe mine, zise Cantabile. Dacă am o marfă bună la mână, știu eu cum s-o împing – producător, star, finanțare, tot tacâmul. Tu ai un vad bun, și numele lui Fleisher încă nu a fost dat uitării. Fă ca Lucy să-și publice teza, și-ai să vezi cum o să-i reînvie faima.

– Dar care-i subiectul? insistă Polly cea cu nas acvilin și parfumată, legănându-și alene picioarele.

– Trebuie să mă rad. Trebuie să mănânc de prânz. Trebuie să mă duc la tribunal. Și aștept un prieten din California.

– Ăsta cine mai e? întrebă Cantabile.

– Se numește Pierre Thaxter și edităm împreună o revistă intitulată *Arca*. De altfel, asta nu te privește...

Dar de bună seamă că-l privea, pentru că era un demon, o unealtă a inoportunării. Misiunea lui era să facă tărăboi, să mă abată din drum, să mă dezorienteze și să mă împingă să mă scufund în mocirlă.

– Haide, povestește-ne despre film, ceru Cantabile.

– O să încerc. Doar ca să văd cum mă mai servește memoria. Povestea începe cu Amundsen, exploratorul polar, și cu Umberto Nobile. Pe vremea lui Mussolini, Nobile a fost ofiţer de aviaţie, inginer, comandant de dirijabile, un viteaz. Prin o mie nouă sute douăzeci și ceva, el și cu Amundsen au întreprins o expediţie la Polul Nord, și au zburat din Norvegia la Seattle. Dar erau rivali și au ajuns să se urască unul pe celălalt. În următoarea expediţie, Nobile, susţinut de Mussolini, a plecat singur. Numai că nava lui mai ușoară decât aerul s-a prăbușit prin Arctica și echipajul i s-a împrăștiat pe întinderile de gheaţă. Când Amundsen a aflat, a spus: „Camaradul meu Umberto Nobile – pe care-l detesta, băgaţi bine de seamă – e la strâmtoare. Îl voi salva!“ Așadar, a închiriat un avion francez și l-a încărcat cu echipament. Pilotul l-a avertizat că e supraîncărcat și n-o să zboare. „Ca Sir Patrick Spens“, îmi amintesc că i-am spus lui Humboldt.

– Care Spens?

– E o baladă, îl lămuri Polly. Și Amundsen a fost ăla care l-a întrecut pe Scott în expediţia la Polul Sud.

Bucuros să se lase instruit de-o păpușă cultivată, Cantabile luă atitudinea patricianului căruia sclavii și șoarecii de bibliotecă îi furnizează neglijabilele informaţii istorice de care are nevoie.

– Pilotul francez l-a avertizat, dar Amundsen i-a răspuns: „Nu mă învăţa tu pe mine cum se organizează o expediţie de salvare.“ Și avionul a decolat, dar s-a prăbușit în mare. Toată lumea a pierit.

– Ăsta-i tot filmul? Dar ce s-a întâmplat cu ăia rămași pe gheaţă?

– Naufragiaţii de pe gheţuri au emis mesaje prin radio care au fost captate de ruşi. Aceştia au trimis în căutarea lor un spărgător de gheaţă numit *Krassin*. Vasul a străbătut gheţurile şi a salvat doi oameni, un italian şi un suedez. Fuseseră însă trei supravieţuitori – unde e al treilea? Explicaţiile oferite de cei doi erau suspecte şi italianul a fost bănuit de canibalism. Medicul de la bord i-a făcut un tubaj gastric şi a identificat la microscop ţesuturi umane. A izbucnit un scandal monstru. Un borcan în care se afla conţinutul stomacului tipului ăstuia a fost expus în Piaţa Roşie cu o pancartă uriaşă: „Iată cum câinii fascisto-imperialisto-capitalişti se mănâncă unul pe altul. Doar proletariatul ştie ce este morala, fraternitatea şi sacrificiul de sine!

– Ce film poate să iasă din asta? spuse Cantabile. Până aici e o idee dum-dum.

– Te-am avertizat.

– Da, şi acum eşti foc pe mine şi scaperi scântei. Îţi spui că sunt un cretin în domeniul tău. N-am simţ artistic şi nu-s chemat să am o părere.

– Ăsta-i numai fundalul acţiunii, am continuat. Filmul, aşa cum l-am conceput eu şi cu Humboldt, începe într-un sat sicilian. Canibalul, pe care Humboldt şi cu mine l-am botezat Sigñor Caldofreddo, e acum un bătrânel cumsecade care vinde îngheţată, copiii îl îndrăgesc şi are o unică fiică, o frumuseţe şi o minune de fată. În satul lui nimeni nu-şi mai aminteşte de expediţia Nobile. Dar iată că apare un ziarist danez ca să-i ia bătrânului un interviu. Danezul scrie o carte despre expediţia de salvare *Krassin*. Bătrânul îl întâlneşte în taină şi-i spune: „Lasă-mă în pace! De cincizeci de ani am devenit vegetarian. Învârt îngheţata în putină. Sunt bătrân. Nu mă dezonora la anii mei. Găseşte-ţi alt subiect. Viaţa-i plină de întâmplări nebuneşti. N-ai nevoie de a mea. Doamne, fă ca robul tău să închidă ochii în pace!“

– Aşadar, aici apare partea cu Amundsen şi Nobile? întrebă Polly.

– Humboldt îl admira pe Preston Sturges. I-a plăcut *Miracolul de la Morgan's Creek* și Marele *McGinty*, cu Brian Donlevy și Akim Tamiroff; ideea lui Humboldt era să-i implice pe toți: pe Mussolini, pe Hitler, ba chiar și pe papă.

– Cum așa, pe papă? sări Cantabile.

– Papa i-a dat lui Nobile o cruce mare ca s-o înfigă la Polul Nord. Noi vedeam filmul ca un vodevil și o farsă, dar cu elemente din *Oedip la Colona*. În vechime, cei care păcătuiau pătimaș și spectaculos dobândeau niște puteri magice și, când erau pe patul de moarte, aveau harul de a blestema și de a binecuvânta.

– Dacă intenționezi să faci o chestie umoristică, să-l lași pe papă deoparte, dispuse Cantabile.

– Strâns cu ușa, bătrânul Caldofreddo se înfurie rău. Pune la cale un atentat la viața ziaristului. Desprinde un bolovan din coasta unui munte. Dar se răzgândește, se aruncă peste stâncă și o oprește cu brațele, luptându-se s-o țină până când mașina ziaristului trece pe drumul de dedesubt. După asta, Caldofreddo suflă în cornul lui de vânzător de înghețată, îi adună pe toți cu mic cu mare în piața satului și face o mărturisire publică în fața consătenilor săi. Plângând, le destăinuie că e un canibal...

– Ceea ce, presupun, zădărnicește povestea de dragoste a fiicei lui, comentă Polly.

– Ba exact invers. Sătenii au ținut o consfătuire publică. Iubitul tinerei lui fiice a spus: „Gândiți-vă la ceea ce mâncau strămoșii noștri! Ca maimuțe, ca animale inferioare, ca pești. Gândiți-vă cu ce s-au hrănit animalele de la începutul începuturilor. Și doar lor le datorăm existența noastră!"

– Nu, nu prea cred să aibă șanse, își dădu Cantabile cu părerea.

Le-am declarat că e timpul să mă rad, și amândoi m-au însoțit în camera de baie.

– Nu, repetă Cantabile. Nu cred că se poate scoate ceva din el. Totuși, ai o copie?

Am pus în priză aparatul de ras, dar Cantabile mi l-a luat din mână. Apoi i s-a adresat lui Polly:

– Nu te așeza. Du-te de fierbe oul acela pentru prânzul lui Charlie. Du-te imediat, șterge-o la bucătărie! Apoi, întorcându-se spre mine, adăugă: Mă rad eu mai întâi. Nu-mi place să folosesc aparatul când e încălzit. Temperatura altuia mă indispune.

Își plimbă aparatul strălucitor și bâzâitor pe obraji, în sus și-n jos, întinzându-și pielea și mișcându-și maxilarul.

– Îți pregătește ea prânzul. Mișto fetiță, nu-i așa? Ce părere ai despre ea, Charlie?

– Zdrobitoare. Dă și semne de inteligență. Văd, după verigheta de pe mâna stângă, că e măritată.

– Da, c-un scorțos care face reclame la televiziune. E tot timpul ocupat și nu-i niciodată acasă. Așa că o văd mult pe Polly. În fiecare dimineață, când Lucy pleacă la slujbă la Mundelein, sosește Polly și-i ia locul în patul meu. Văd că nu-ți place ce auzi. Dar să nu faci pe mironosița cu mine, că ți-au sfârâit călcâiele când ai văzut-o și-ai încercat s-o dai gata, tot timpul ai făcut pe nebunu'. Ce, crezi că n-am înțeles parada asta suplimentară de la urmă? Când ești între bărbați, n-o faci.

– Recunosc că-mi place să strălucesc în fața femeilor.

Își ridică bărbia cu mâna, ca să-și radă gâtul. Bulbul nasului palid era căptușit pe dinăuntru cu păr negru.

– Vrei să i-o tragi lui Polly?

– Eu? E o întrebare teoretică?

– Nu-i teoretică deloc. Tu mă servești pe mine, eu te servesc pe tine. Ieri ți-am făcut mașina chisăliță și te-am purtat prin tot orașul. Azi ne aflăm în alte raporturi. Știu că ai o prietenă drăguță. Dar indiferent cine e și la ce se pricepe, în comparație cu Polly, nu face doi bani. Alături de Polly îngălbenesc toate femeile.

– În cazul ăsta ar trebui să-ți mulțumesc.

– Asta înseamnă că nu vrei. Mă refuzi. Ia-ți aparatul de ras, am terminat.

Îmi trânti în palmă aparatul încălzit. Apoi se îndepărtă de chiuvetă și se sprijini de zidul sălii de baie, ținându-și brațele încrucișate la piept și un picior rezemat pe vârf. Îmi spuse:

– Nu faci bine că mă respingi.

– De ce?

Fața lui, intens incoloră, radia o palidă fierbințeală.

– Există o figură pe care am putea-o face în trei. Tu zaci pe spate, ea te încalecă și în același timp eu i-o bag în fund.

– Termină cu porcăriile astea. Nu pot nici măcar să vizualizez scena.

– Nu-ți da aere față de mine. N-o face pe grozavul. Mi-a explicat din nou. Eu stau în picioare la capătul patului, tu zaci întins, Polly te călărește, oferindu-mi mie curul.

– Încetează cu propunerile astea dezgustătoare! Nu mă amesteca în circurile tale sexuale!

Mi-a aruncat o privire ucigătoare, dar nici că m-aș fi putut sinchisi mai puțin. În ceea ce privește tendințele criminale sângeroase, i-o luaseră mulți alții înainte: Denise și Pinsker, Tomchek, tribunalul și Fiscul.

– Doar n-oi fi un puritan, continuă Cantabile îmbufnat. Dar dându-și seama de dispoziția mea, schimbă subiectul: Amicul tău, George Swiebel, vorbea în seara aia la pocher de o mină de beriliu în Africa de Est – ce-i beriliul ăsta?

– Se folosește în aliajele tari pentru navele spațiale. George pretinde că are prieteni în Kenya...

– O, niște gagici din junglă care-i vând ponturi. Pun rămășag că-s picate în fund după el. E un tip zdravăn și omenos. Dar ca om de-afaceri, pun rămășag că nu face doi bani. Mai bine ține-te de Stronson și de produsele de larg consum. Stronson e un tip subțire. Știu că nu-ți vine a crede, dar încerc să-ți vin în ajutor. La tribunal au de gând să te facă bucăți. Spune-mi, ai pus deoparte ceva loz? Nu se poate să fii chiar atât de găgăuță să n-o fi făcut. Ai vreo rezervă pe undeva?

– Nici prin cap nu mi-a trecut.

– Adică vrei să mă faci să cred că n-ai în cap altceva decât îngeri pe scări cerești și spirite nemuritoare? Da' văd eu din felul cum trăiești că nu-i așa. Mai întâi de toate, ești un spilcuit. Îți cunosc croitorul. În al doilea rând, ești mare crai...

– Ți-am vorbit în noaptea aia și de spiritele nemuritoare?

– Ba bine că nu. Ziceai că sufletul după ce pătrunde dincolo de porțile morții – acuma te citez pe tine – se destinde și privește îndărăt, la lumea pământeană. Charlie, azi-dimineață mi-a trăsnit prin cap o idee în legătură cu tine – închide ușa. Haide, închide ușa! Ascultă-mă, am putea să simulăm o răpire, să răpim pe unul din copiii tăi. Tu plătești răscumpărarea și eu depun banii pe numele tău în Insulele Cayman.

– Ia arată-mi arma aia de care mi-ai vorbit, am spus.

Mi-a dat revolverul și l-am îndreptat spre el, declarându-i:

– Încearcă una ca asta, și-l folosesc pe pielea ta.

– Lasă Magnum-ul jos. A fost numai o idee. Nu-ți ieși din fire!

Am scos gloanțele și le-am aruncat în coșul de hârtii, înapoindu-i revolverul descărcat. Faptul că ajunsese să-mi facă asemenea propuneri era, recunosc, vina mea. Arbitrarul poate deveni jucăria de răsfăț a raționalului. Cantabile părea să realizeze că era arbitrarul meu de joacă. Și, într-un anumit sens, se preta. Poate că e mai bine să fii un arbitrar de răsfăț decât un simplu zărghit. Dar, reprezentam eu oare *raționalul*?

– Ai dreptate, ideea cu răpirea copilului e prea bătătoare la ochi, urmă el. Dar ce-ai zice să urmărim pista judecătorului? În fond, un judecător districtual trebuie să fie reales prin vot secret. Judecătorii fac politică, și e bine să ții seama de lucrul ăsta. Există unii trepăduși care se pricep să-i aranjeze să iasă sau să nu iasă la vot. Pentru treizeci-patruzeci de miare, aș putea stabili ca omul potrivit să aibă o convorbire particulară cu judecătorul Urbanovich.

Am suflat în aparatul de ras ca să îndepărtez minusculele firicele de barbă.

– Nici asta nu-ți place?

– Nu.

– Poate că partea adversă l-a și cumpărat. De ce să fii atât de gentleman? Parcă te-a prins un fel de paralizie. Ești absolut ireal. Într-o vitrină de muzeu, acolo ţi-e locul. Cred c-ai căzut în cap când erai mic. Dacă ţi-aș spune: „Lichidează totul și pleacă în străinătate", ce mi-ai răspunde?

– Ţi-aș spune că nu aș părăsi Statele Unite numai din cauza banilor.

– Asta cred. Nu ești un trădător. Îţi iubești ţara. Numai că nu ești apt să posezi bani. Poate că partea adversă ar trebui într-adevăr să ţi-i ia. Oameni ca președintele și alţii pretind că sunt americani get-beget cinstiţi și curaţi, decupaţi din *The Saturday Evening Post*. Au fost cercetași, au vândut ziare în zorii zilei. Dar nu-s decât niște falsuri. Adevăratul american e un năuc ca tine, un îmbuibat de carte din West Side Chicago. *Tu* ar trebui să fii la Casa Albă.

– Cu asta înclin să fiu de acord.

– Ţi-ar plăcea protecţia băieţilor de la Secret Service.

Cantabile deschise ușa camerei de baie, ca s-o verifice pe Polly. Nu trăgea cu urechea. O închise din nou, și mi se adresă cu glas scăzut:

– Ce-ar fi să tocmim un ucigaș profesionist pentru nevastă-ta? Vrea luptă? Să i-o oferim. În orice moment ar putea avea loc un accident de mașină. Ar putea să moară în stradă. Ar putea fi îmbrâncită în fața trenului sau târâtă într-o alee întunecoasă și înjunghiată. Peste tot sunt derbedei maniaci care le fac de petrecanie femeilor; așa că, cine ar putea ști? Ea vrea să sugă și viaţa din tine – dar ce-ar fi să moară *ea*? Știu c-ai să spui nu, așa că ia-o ca o glumă – Cantabile Nebunu' – un clovn.

– Sper că glumești.

– Nu vreau decât să-ţi reamintesc că, la urma urmei, ne aflăm la Chicago.

– Nouăș'opt la sută din viaţă e un coșmar, și crezi că am de gând să-l rotunjesc la sută la sută? O să mă prefac c-ai

glumit. Îmi pare rău că n-a auzit și Polly. Bine, apreciez interesul tău pentru bunăstarea mea. Dar nu-mi mai oferi și alte sugestii. Și, Cantabile, nu-mi face un oribil dar de Crăciun. Îți risipești proiectele ca să produci o impresie dinamică. Dar încetează cu ofertele criminale, înțelegi? Dacă mai aud un singur cuvânt, te dau pe mâna brigăzii omucideri.

– Calmează-te! Nu mișc un deget. Am vrut doar să-ți înfățișez toată gama de posibilități. Nu strică să le treci în revistă. Îți limpezește capul. Doar nu te îndoiești, nătăflețule, că ea ar fi încântată să te știe mort.

– N-am idee de așa ceva.

Minteam. Denise îmi declarase acest lucru cu gura ei. Într-adevăr, meritam să mi se servească asemenea mostră de conversație. Mi-o atrăsesem singur. Eu mi-am desțelenit și tăiat drum în lume culegând dezamăgire după dezamăgire. De ce natură erau dezamăgirile mele? Aveam, sau presupuneam că am, necesități și percepții de ordin shakespearean. Dar aspirațiile mele atingeau numai sporadic acest nivel înalt. Așa încât mă trezeam, ca acum, privind în ochii de lunatic ai lui Cantabile. Ah, viața mea elevată! În tinerețe credeam că simplul fapt de a fi un intelectual îți asigură o viață elevată. Din acest punct de vedere, eu și Humboldt ne asemănăm de minune. Și el ar fi respectat și admirat erudiția, raționalitatea, forța analitică a unui om ca Richard Durnwald. Pentru Durnwald, unica viață cutezătoare, pasionantă, bărbătească era viața închinată gândirii. Fusesem de acord cu el, dar acum îmi schimbasem părerea. Hotărâsem să ascult de glasul spiritului meu care-mi vorbea dinăuntru, din propriile mele adâncuri, și glasul acesta îmi spunea că în natură există și trupul meu, și că acest trup sunt tot eu. Eram legat de natură prin trupul meu, care însă nu mă conținea în întregime.

Din cauza acestui fel de idei mă găseam acum pironit sub privirea lui Cantabile. Mă examina. Și părea în același timp afectuos, îngrijorat, amenințător, represiv, ba chiar fatal.

I-am spus:

– Cu ani în urmă, în revistele umoristice apărea un puști, numit Ambrose Disperatul. Asta era înainte de a te fi născut tu. Nu face acum pe Ambrose Disperatul cu mine. Dă-mi drumul să ies.

– Mai stai un minut. Ce se aude cu teza lui Lucy?

– Dă-o-n mă-sa de teză!

– Peste câteva zile se întoarce din Nevada.

Nu i-am răspuns. Peste câteva zile aveam să mă aflu în siguranţă în străinătate – departe de zănaticul ăsta, deşi, probabil, printre alţii la fel de trăsniţi.

– Încă ceva. Dacă vrei să te aranjezi cu Polly, trebuie s-o faci numai prin mine. Exclusiv. Nu încerca să lucrezi pe cont propriu.

– Fii pe pace, i-am răspuns.

A mai rămas în camera de baie. Bănuiesc că-şi aduna gloanţele din coşul de hârtii.

Polly îmi pregătise iaurtul şi oul fiert.

– Îţi dau un sfat, îmi spuse, nu te lansa în afacerea cu produse de larg consum. Şi-a pierdut şi cămaşa de pe el.

– Şi ştie?

– Tu ce părere ai?

– Atunci încearcă să atragă noi investiţii ca să-şi mai recupereze din pierderi?

– N-aş putea să-ţi spun. Asta mă depăşeşte, răspunse Polly. E un personaj foarte încâlcit. Ce-i medalia asta frumoasă de pe perete?

– Decoraţia mea franceză, înrămată de prietena mea. Se ocupă cu decoraţiuni interioare. De fapt, medalia e un fel de păcăleală. Decoraţiile importante au panglică roşie, nu verde. Mi-au dat medalia care se conferă crescătorilor de porci sau celor care inventează un nou tip de ladă de gunoi. Anul trecut un francez mi-a spus că panglica mea verde trebuie să fie gradul cel mai de jos al Legiunii de Onoare. De fapt, nici nu

mai văzuse până atunci o decoraţie cu panglică verde. Gândea că s-ar putea să fie „Meritul Agricol".

– Foarte urât din partea lui să-ţi spună aşa ceva, aprecie Polly.

Renata a fost punctuală şi a lăsat motorul vechiului ei Pontiac galben la ralanti, gata să-l pornească din nou. Am dat mâna cu Polly şi i-am spus lui Cantabile: „Pe curând." Nu i-am prezentat Renatei. Amândoi au încercat cât au putut să se uite bine la ea, dar am intrat în maşină, am trântit portiera, şi i-am spus: „Porneşte!" Iar ea a pornit. Calota pălăriei mari a Renatei atingea tavanul. Era din fetru de culoarea ametistului, cu o croială de secol XVII, aşa cum vezi în portretele lui Frans Hals. Renata purta părul lung, lăsat pe umeri. Îl preferam strâns într-un coc, care-i punea în valoare linia gâtului.

– Cine-s amicii ăia şi de ce atâta grabă?

– Ăsta-i Cantabile, cel care mi-a distrus maşina.

– Zău? Păcat că n-am ştiut. Şi ea e nevastă-sa?

– Nu, nevastă-sa e plecată din oraş.

– V-am observat când aţi trecut prin hol. Ea-i un animal clasa-ntâi. Şi el i-un tip bine.

– Murea să te cunoască – te-a mâncat din ochi, pe fereastră.

– Şi ce te supără?

– Tocmai s-a oferit să-i facă de petrecanie lui Denise, de dragul meu.

– Ce? strigă Renata râzând.

– Un ucigaş plătit, un asasin. Toată lumea jonglează acum cu termenii ăştia.

– Cred c-o făcea pe nebunu'.

– Sunt convins. Pe de altă parte însă, uite că Mercedes-ul meu zace acum la atelier.

– Nu că Denise n-ar merita-o, preciza Renata.

– E o pacoste pe capul omului, asta-i drept, şi întotdeauna m-am amuzat citind cum bătrânul domn Karamazov, când a

auzit că nevastă-sa și-a dat duhul, a țâșnit în stradă strigând: „A crăpat, căţeaua!" Dar Denise – continuă Citrine, lectorul universitar – este o personalitate comică, nu tragică. Și-apoi, nu-i nevoie să moară ca să-mi facă plăcere *mie*. Lucrul cel mai important sunt fetiţele, și ele au nevoie de mamă. Oricum, e idiot să auzi oamenii vorbind despre a ucide, crimă, a muri, moarte – habar n-au despre ce vorbesc. Nu există un om la zece mii care să înţeleagă cel mai elementar lucru despre moarte.

– Ce crezi c-o să se întâmple azi la tribunal?

– Ca de obicei. Or să mă ia cu asalt, cum obișnuiam să spunem la școala primară. Eu voi întruchipa demnitatea umană, și ei or să mă sfâșie în bucăţi.

– E musai să joci comedia demnităţii? Ţie-ţi rămâne demnitatea-n gât și ei râd de se prăpădesc. Dac-ai găsi vreo modalitate ca să le dai în cap, ce bine-ar fi... Uite-o în colţ pe clienta mea. Nu-i ca gorila care zvârle afară beţivii din barurile de noapte? Nu-i nevoie să iei parte la conversaţie, de-ajuns că mă pisează și mă stoarce pe mine. N-ai decât să te detașezi și să meditezi. Dacă nu se hotărăște nici azi să cumpere stofa de mobilă, îi tai gâtul.

Imensă și parfumată, îmbrăcată în mătase neagră cu alb, cu buline mari pe sâni (pe care puteam și reușeam să-i vizualizez), Fannie Sunderland intră în mașină. M-am retras pe bancheta din spate, atrăgându-i atenţia asupra găurii din podea, acoperită cu o placă pătrată de cositor. Mostrele grele cărate de fostul soţ al Renatei, comis-voiajor, găuriseră podeaua de metal a Pontiacului.

– Din nefericire, i se adresă Renata, Mercedes-ul nostru e la reparat.

Disciplina mintală pe care mi-o impusesem de curând, și ale cărei efecte salutare începusem să le simt, pornea de la premisele: stabilitate, echilibru, seninătate. Îmi spuneam acum: „Seninătate, seninătate", așa cum pe terenul de joc îmi spuneam: „Dansează, dansează, dansează!" Și metoda

dădea întotdeauna unele rezultate. Voinţa este o curea de legătură între suflet şi lumea aşa-cum-este. Prin voinţă, sufletul se eliberează de diversiuni şi de visuri. Dar când Renata îmi ceruse să mă detaşez şi să meditez, fusese răutăcioasă. Mă împungea mereu în legătură cu Doris, fiica doctorului Scheldt, antroposoful al cărui discipol fusesem. Renata era teribil de geloasă pe Doris, „copiliţa-târfă", cum o numea. „Las' că ştiu eu, abia aştepta să-ţi sară în pat." Dar nu fusese decât vina Renatei, şi-o făcuse cu mâna ei. Ea şi cu maică-sa, Señora, hotărâseră într-o bună zi că mi se cuvenea o lecţie. Pur şi simplu mi-au trântit uşa-n nas. Într-o seară, când m-am dus acasă la Renata fiind invitat la cină, am găsit uşa încuiată. Altcineva se afla la ea. Timp de câteva luni am fost prea doborât ca să locuiesc singur. M-am mutat la George Swiebel şi dormeam la el pe-o canapea. Mă trezeam noaptea brusc, într-un acces de plâns, deşteptându-l uneori din somn pe George care venea şi aprindea o lampă, în pijamaua lui boţită din care ieşeau picioarele voinice. Făcea următoarea remarcă bine cumpănită:

– Un om de peste cincizeci de ani, care se frânge de durere şi plânge pentru o fată, este un om căruia eu îi port respect.

Îi răspundeam:

– Pe dracu'! Ce tot vorbeşti! Sunt un cretin. E o ruşine să se poarte cineva în halul ăsta.

Renata se încurcase cu un tip numit Flonzaley...

Dar mi-o iau înainte mie însumi. Şedeam în spatele celor două femei parfumate care sporovăiau. Am cotit în Strada 47, hotarul dintre magazinele Kenwood ale bogaţilor şi Oakwood ale săracilor; am trecut prin faţa cârciumii căreia i se ridicase autorizaţia pentru că un individ fusese omorât acolo cu douăzeci de lovituri de cuţit pentru opt dolari. La aşa ceva se gândea Cantabile când vorbea despre „derbedei maniaci". Unde era victima? O îngropaseră. Cine era? Nimeni n-ar fi putut spune. Şi acum alţii treceau pe acolo în automobilele lor, privind cu nepăsare, continuând să se gândească la un

„Eu", la trecutul și perspectivele acestui „Eu". Dacă aceasta nu însemna altceva decât un egoism ridicol, un soi de iluzie că poţi amăgi soarta, o ocolire a realităţii mormântului, atunci poate că merita osteneala. Dar asta rămânea de văzut.

George Swiebel, acest adept al vitalităţii, găsea că e un lucru minunat ca un bărbat mai în vârstă să ducă încă o viaţă activ erotică și intens emoţională. Eu nu eram de acord cu el. Dar când Renata m-a chemat la telefon plângând și mi-a spus că n-a ţinut niciodată la Flonzaley și că mă voia înapoi, am murmurat: „O, slavă ţie Doamne, slavă ţie Doamne!" și am alergat într-un suflet la ea. Asta a însemnat sfârșitul domnișoarei Doris Scheldt, pe care o îndrăgisem tare. Dar a îndrăgi nu-i de-ajuns. Eu eram un bărbat obsedat de nimfe, o persoană cu dorinţe frenetice. Poate că dorinţele mele nu specificau nimfe cu orice preţ. Dar oricum ar fi fost, o femeie ca Renata le stârnea cumplit. Femeile nu o plăceau. Unele spuneau că e vulgară. Poate să fi fost, dar era și superbă în același timp. Și trebuie ţinut seama de unghiul strâmb și drumul pieziș pe care trebuie să-l urmeze razele iubirii pentru a atinge o inimă ca a mea. De la partida de pocher a lui George Swiebel, la care băusem atâta și devenisem atât de limbut, mă alesesem cu o idee folositoare: pentru un picior netipic, ai nevoie de un pantof netipic. Și când, pe lângă faptul că ești netipic mai ești și fastidios – ei bine, găsește-ţi atunci ceva pe măsură. Dar mai exista oare vreun picior tipic? Vreau să spun că la noi se pune atâta accent pe erotism, încât toate excentricităţile sufletului se revarsă în picior. Efectele sunt distorsionate, carnea ia asemenea proporţii, încât nimic n-o mai încape. Iată ce diformitate s-a extins asupra dragostei, or dragostea e o forţă care nu ne poate lăsa în pace. Nu poate, pentru că ne datorăm însăși existenţa unor acte de dragoste săvârșite anterior nouă: deci sufletul nostru are o permanentă datorie faţă de dragoste. Acesta este punctul meu de vedere. Însă interpretarea dată de Renata, care avea stofă de astrolog, era că numai zodia sub care mă născusem purta toată vina

necazurilor mele. În viaţa ei nu întâlnise un reprezentant al zodiei gemenilor mai divizat, mai sucit, mai apt să sufere, mai incapabil de a se aduna.

– Nu zâmbi când îţi vorbesc despre stele. Ştiu că pentru tine eu nu sunt decât o frumoasă imbecilă, o muiere proastă. Ţi-ar plăcea să fiu fata visurilor tale *Kama Sutra*[1].

Dar nu zâmbisem din cauza spuselor ei. Zâmbisem numai pentru că eram obligat să citesc orice referire la tipul „gemeni" din literatura astrologică a Renatei, care nu era prea corectă. Una dintre cărţi însă mă impresionase în mod special: vorbea despre zodia gemenilor ca despre o moară mintală în care sufletul este tocat și măcinat. Cât despre faptul că ea ar fi fost fata mea *Kama Sutra*, trebuie să spun că era o femeie splendidă, dar nicidecum relaxată și nestingherită în viaţa erotică. Uneori era tristă și tăcută și vorbea despre „handicapurile" ei.

Vineri urma să plecăm în Europa, cea de-a doua călătorie a noastră în acest an. Existau anumite serioase raţiuni personale pentru aceste escapade europene. Și dacă n-aș fi putut oferi unei tinere femei matura mea înţelegere, atunci ce altceva aveam de oferit? Întâmplător însă, problemele ei mă interesau realmente și o compătimeam din toată inima.

Totuși, bunul simţ mă obliga să încerc a vedea lucrurile cu ochii celorlalţi: un libidinos bătrân și amărât care plimbă prin Europa o cocotă hrăpăreaţă, ca s-o distreze. Îndărătul acestor aspecte, pentru a întregi imaginea clasică, se afla bătrâna mamă care clocea planuri, Señora, profesoară de spaniolă comercială la o școală de secretare de pe State Street. Señora era o femeie cu un anumit farmec, una dintre persoanele acelea care prosperează în Midwest pentru că sunt străine și sărace cu duhul. Frumuseţea Renatei nu era moștenită de la ea. Din punct de vedere biologic și evoluţionist, Renata era perfectă. Asemenea unui leopard sau unui cal de curse, era „un animal de rasă" (vezi Santayana, *Sensul frumuseţii*).

---

[1] Manual hindus de dragoste, scris în secolul al VIII-lea.

Misteriosul ei tată (și călătoriile noastre în Europa aveau drept scop tocmai descoperirea acestuia), trebuie să fi fost unul dintre vestiții atleți de odinioară, cei care îndoiau bare de oțel sau trăgeau o locomotivă cu dinții, sau țineau în spinare douăzeci de oameni călare pe o scândură; o mare figură masculină, model pentru Rodin. Cât despre Sefiora, cred că de fapt era unguroaică la origine. Când istorisea povești de familie, o puteam urmări cum le transplanta din Balcani în Spania. Eram convins că-i înțeleg toate resorturile, și îmi justificam această pretenție cu o foarte ciudată rațiune: anume că reușisem să înțeleg și cum funcționa mașina de cusut Singer a mamei mele. La vârsta de zece ani demontasem mașina piesă cu piesă și apoi o montasem la loc. Apeși pedala de oțel. Aceasta acționează cureaua de transmisie și acul începe să salte în sus și-n jos. Dai la o parte o placă netedă de metal și te uiți înăuntru la alcătuirea complicată a pieselor mici, care degajă un miros de ulei de mașină. Pentru mine, Señora era o persoană cu o alcătuire complicată și mirosea vag a ulei. În ansamblu, asociația era pozitivă. Dar unele piese mărunte lipseau din mintea ei. Acul sălta în sus și-n jos, pe mosor era ață, și totuși cusăturile nu se prindeau.

Cea mai normală dintre funcțiile Señorei era instinctul matern. Făurea multe planuri pentru Renata. Acestea erau extravagante în ceea ce privește aspirațiile îndepărtate, dar practice în țelurile lor imediate. Investise mult în formarea Renatei. Cred că cheltuise o avere pe ortodenție! Cu rezultate extraordinare. Era un privilegiu s-o vezi pe Renata deschizând gura și, când glumea cu mine și râdea cu poftă, eram mut de admirație. Tot ce putuse face maică-mea pentru dinții mei, în zilele de ignoranță din trecut, era să învelească într-o flanea un capac de la soba cu cărbuni sau să umple un săculeț de tutun Bull Durham cu boabe de hrișcă uscate și încinse și să mi le lipească de fălci când mă dureau măselele. De aici, respectul meu pentru dantura aceea superbă. Pentru o fată robustă ca ea, Renata avea o voce fragilă. Când râdea, părea

să-și ventileze întreaga făptură – până la uter, îmi ziceam eu. Își ridica părul legându-l cu câte o fâșie de mătase, dezgolind o ceafă admirabil de grațioasă și de feminină, și avea un mers, ah, ce mers avea! Nu-i de mirare că maică-sa nu voia s-o lase să-și irosească farmecele pe mine, cu obrajii mei căzuți și cu medalia mea franceză. Dar, din moment ce Renata avea o slăbiciune pentru mine, zicea ea, de ce să nu întemeiem un cămin? Cu asta Señora era de acord. Renata mergea pe treizeci de ani, era divorțată și avea un băiețaș drăguț, Roger, care mi-era foarte drag. Bătrâna (ca și Cantabile, dacă stau bine să mă gândesc) îmi cerea să cumpăr un apartament în partea de nord a orașului. Pe ea însăși se omitea de bunăvoie din toate aceste aranjamente:

– Am nevoie să fiu singură. Am și eu niște *affaires de coeur.* Dar, adăuga Señora, Roger trebuie să crească într-o casă în care să existe o prezență masculină.

Renata și Señora culegeau articole despre căsătorii în care exista o mare diferență de vârstă între soți. Îmi trimiteau tăieturi de ziar despre soți bătrâni și interviuri cu soțiile lor. Într-un singur an îi pierduseră pe Steichen, Picasso și Casals. Dar îi mai aveau încă pe Chaplin, pe senatorul Thurmond și pe judecătorul Douglas. Ba Señora nu se sfia să culeagă din rubricile de igienă sexuală din *News* observații științifice privind sexul pentru cei în vârstă.

Până și George Swiebel îmi spunea:

– Poate că e spre binele tău. Renata vrea să se statornicească. A zburat destul și a văzut destule. Și-a făcut plinul. Acum s-a copt.

– Mă rog, în orice caz, nu-i una dintre acele *noli me tangerine*, răspundeam eu.

– Gătește bine. E plină de viață. Are plante și bibelouri și ține luminile aprinse, în bucătărie oala fierbe și-n casă cântă muzică de-a creștinilor. Ia foc în vecinătatea ta? Se udă când pui mâna pe ea? Ferește-te de femeile seci, cerebrale. Cu tine trebuie să vorbesc deschis, altfel ești în stare să oscilezi ca un

pendul. Și-o să cazi iar în plasa unei femei care-o să pretindă că împărtășește preocupările tale spirituale și înțelege aspirațiile tale înalte. Genul ăsta de femeie ți-a scurtat viața o dată. Dacă mai încerci încă o dată, o să te cureți! Și, oricum, știu c-o dorești pe Renata.

E cert c-o doream. Îmi vine greu să nu vorbesc despre ea. Îmbrăcată cu pălăria și mantoul de blană, conducea Pontiacul, iar piciorul întins era mulat de ciorapi cu fir de lamé în țesătură, cumpărați într-un butic special pentru lumea teatrului. Emanațiile ei personale aveau efect până și asupra pieilor de animale din care era croit mantoul. Acestea nu numai că-i învesmântau trupul, dar erau prezente acolo, vibrând. Din acest punct de vedere se crease o similitudine. Și eu vibram. Da, o doream pe Renata. Mă ajuta să-mi consum ciclul meu pământesc. Avea ea momentele ei iraționale, dar știa să fie și bună. Ce-i drept, din punctul de vedere al tehnicii carnale era atât de atoare și deprimantă în același timp, pentru că, dacă o consideram ca material conjugal, nu puteam să nu mă întreb unde își însușise atâta cunoaștere și dacă-și luase doctoratul o dată pentru totdeauna, în plus, legătura noastră mă împingea la gânduri vane și lipsite de demnitate. Un oftalmolog îmi spusese la club că, printr-o simplă incizie, aș putea scăpa de pungile de sub ochi. „E pur și simplu o hernie a unor mușchi minusculi", m-a asigurat doctorul Klosterman și mi-a descris în ce constă operația plastică și cum o să fie desprinsă pielea și apoi îndesată la loc. A ținut să mă mai asigure că aveam o cantitate mare de păr la ceafă, care ar putea fi transplantat în creștet. Senatorul Proxmire își făcuse o asemenea operație și, un timp, purtase un turban la întrunirile de la senat. Ceruse apoi să i se scadă din impozit onorariul plătit, dar fusese respins de Fisc – oricum, încercarea moarte n-are. Am chibzuit asupra acestor sugestii, și mi-am dat seama că trebuie să pun punct tuturor nebuniilor. Va trebui să-mi concentrez întreaga atenție asupra problemelor majore și teribile care mă asasinau de zeci de ani. Și-apoi, să zicem că se poate face

ceva pentru creştetul capului, dar ce te faci cu ceafa? Chiar dacă mi-ar fi aranjat pungile de sub ochi şi părul pe chelie, rămânea ceafa. Cu puţin timp în urmă încercasem la Saks un pardesiu fantezi, cadrilat, şi când m-am privit în oglinda triplă, am văzut ce fisurată şi adânc crestată era pielea pe porţiunea dintre urechi.

Totuşi am cumpărat pardesiul. Renata îmi ceruse să-l iau şi îl purtam în această dimineaţă. Când am coborât la tribunalul districtual, mătăhăloasa doamnă Sunderland a exclamat: „Mamă, ce pardesiu ţipător!"

Pe Renata o întâlnisem prima oară chiar în acest zgârie-nori, noul imobil al tribunalului, când îmi făceam datoria de jurat.

Existase totuşi între noi şi o legătură anterioară, indirectă. Tatăl lui George Swiebel, bătrânul Myron, îl cunoscuse pe Gaylord Koffritz, fostul soţ al Renatei. Cei doi avuseseră o întâlnire neobişnuită la baia de aburi de pe Division Street. George îmi povestise totul.

Tatăl lui George era un om simplu şi modest. N-avea altă pretenţie decât să trăiască veşnic. George îşi trăsese seva direct din vitalitatea lui. O moştenise de la Myron, la care se manifesta însă sub o formă mai primitivă. Myron pretindea că îşi datora longevitatea căldurii şi aburilor, pâinii negre cu ceapă crudă, bourbonului, scrumbiilor, cârnaţilor, cărţilor de joc, biliardului, curselor de cai şi femeilor.

În sala de aburi, cu băncile ei de lemn, cu bolovanii sfârâitori şi găleţile cu apă de la gheaţă, vederea îţi era considerabil distorsionată. Vedeai din spate o siluetă subţire cu fese mici şi aveai impresia că e un copil – deşi nu veneau copii aici –, pentru ca din faţă să descoperi un moşulică împurpurat şi încreţit. Papă Swiebel, proaspăt ras şi arătând din spate ca un băieţandru, a întâlnit la baia de aburi un tip bărbos şi, din cauza bărbii perlate de stropi, l-a luat pe *acesta* drept un

om în vârstă. De fapt era un bărbat la vreo treizeci de ani și foarte bine clădit. S-au așezat împreună pe treptele de lemn, două trupuri îmbrobonite de sudoare, și papă Swiebel l-a întrebat: „Cu ce te ocupi?"

Bărbosul nu prea avea chef să-l lămurească. Însă papă Swiebel îl tot trăgea de limbă. Ceea ce nu s-ar fi cuvenit. Acest fapt era, în jargonul dement al intelectualilor, contrar etosului locului respectiv. Aici, ca și la Downtown Club, nu se discuta despre afaceri. Lui George îi plăcea să spună că baia de aburi era ca un ultim refugiu într-o pădure în flăcări, în care jivinele sălbatice respectă un armistițiu, iar legea colților și ghearelor e suspendată. Cred că luase ideea din Walt Disney. Ceea ce voia să sublinieze însă era că nu se cădea să-ți practici meseria sau să faci reclamă în timp ce fierbeai în aburi. Papă Swiebel se făcuse vinovat și-și recunoscu vina:

– Părosul ăla n-avea chef de vorbă. Eu l-am stârnit. Așa că mi-am făcut-o singur.

Când oamenii sunt despuiați ca troglodiții epocii de piatră din grotele Adriaticii și stau laolaltă muiați de umezeală și roșii ca un apus de soare în ceață, și când, cum s-a întâmplat în cazul de față, unul dintre ei are o barbă deasă castanie și licăritoare, iar ochii întâlnesc alți ochi prin aburi și râuri de sudoare, lucruri stranii pot să capete glas. A reieșit că străinul era agent de plasare în branșa „cripte, morminte și mausoleuri". Când papă Swiebel auzi una ca asta, nu mai știu cum să dea îndărăt. Dar era prea târziu. Cu sprâncenele arcuite, dinții albi și buzele însuflețite prin stufoasa blană a bărbii, omul vorbi:

– Ai luat măsuri să-ți aranjezi din timp locul ultimului repaus? Ai un loc de veci al familiei? Dar ți-ai procurat un loc? Nu? Cum așa? Îți poți permite asemenea neglijență? Dar ai măcar idee cum or să te îngroape? Extraordinar! Ți-a vorbit cineva vreodată de condițiile din noile cimitire? Cum așa, dar nu-s decât niște păducherițe. Moartea cere demnitate. Or, acolo nu e decât crâncenă exploatare. Se petrece una

dintre cele mai vaste escrocherii de terenuri. Or să te tragă pe sfoară. N-or să-ţi dea numărul statutar de metri pătraţi. Înseamnă să zaci chircit pentru eternitate. O feroce lipsă de respect. Dar ştii cum stă treaba. Mari şi mici, toţi sunt puşi numai pe jecmăneală. Într-o zi o să aibă loc o anchetă şi o să se lase cu mare scandal. Or să intre mulţi la zdup. Dar pentru morţi o să fie prea târziu. Doar n-or să se apuce să te dezgroape şi să te înmormânteze din nou. Aşa c-ai să continui să zaci acolo înfăşurat într-un giulgiu prea scurt. Cinchit ca o broască. Ca puştii din taberele de vară care-şi fură unul altuia păturile. Cu genunchii la gură, printre alte sute de mii de cadavre, într-un stup al morţii, bătătorit. N-ai şi tu dreptul să te întinzi cât eşti de lung? Şi nu-ţi dau voie nici să-ţi pui piatră de mormânt. Numai o placă de alamă cu numele şi anii. Şi pe urmă vin cu maşinile de tuns iarba. Folosesc cositoare cu motor. Ar putea la fel de bine să te îngroape într-un teren public de golf. Lamele maşinii macină literele de pe plăcile de alamă. Foarte curând se şterg de tot. Nici măcar nu mai poţi fi localizat. Copiii tăi nu-ţi mai găsesc mormântul. Eşti pierdut pe vecie...

– De-ajuns! strigă Myron.

Dar individul nu se lăsa:

– Ei, dar într-o criptă e altă viaţă! Şi nici nu costă atâta cât ţi-ai închipui. Acum se construiesc din prefabricate, dar după cele mai frumoase modele, de la mormintele etrusce până la Bernini sau la Louis Sullivan – *art nouveau*. Oamenii se dau acum în vânt după *art nouveau*. Plătesc mii de dolari pentru o lampă Tiffany sau o plafonieră. Prin comparaţie, o criptă din prefabricate, *art nouveau*, e de-a dreptul ieftină. Şi-apoi eşti izolat de gloată. Te afli pe proprietatea ta. Doar n-oi fi vrând să fii imobilizat pentru eternitate într-un ambuteiaj de circulaţie sau într-o înghesuială la metrou la orele de vârf?

Papă Swiebel spunea că Gaylord Koffritz părea foarte sincer şi că prin aburi deslușea numai un chip bărbos, plin de respect, înţelegător şi preocupat – un expert, un specialist,

deschis la minte, sensibil. Dar implicaţiile lui erau nimicitoare. Viziunea a pus stăpânire şi pe mine – moarte tulburată sub glia fără de copaci şi alama fără lustru a plăcii cu numele, fără de nume. Koffritz ăsta, cu diabolica lui poezie a reclamei, a făcut ca lui papă Swiebel să i se strângă inima. Mi-a încleştat şi mie inima. Pentru că, la vremea când mi s-au povestit astea, eram muncit de o stăruitoare anxietate a morţii. Refuzam până şi să iau parte la înmormântări. Nu suportam să văd sicriul închis, iar gândul de a fi ferecat într-o cutie mă înnebunea. Starea mi s-a agravat când am citit într-un ziar că nişte puşti din Chicago au găsit un morman de coşciuge goale lângă crematoriul unui cimitir. Le-au târât la un iaz şi le-au transformat în bărci. Pentru că citiseră la şcoală *Ivanhoe*, s-au jucat de-a cavalerii, folosind prăjini în chip de lănci. Un copil s-a răsturnat şi s-a încâlcit în căptuşeala de mătase a coşciugului. A fost salvat. Dar în mintea mea se căsca un cortegiu de sicrie căptuşite cu tafta matlasată roz şi satin verde-pal, toate deschise ca nişte fălci de crocodil. Mă vedeam vârât într-unul dintre ele ca să mă sufoc şi să putrezesc sub greutatea lutului şi a pietrelor – ba nu, sub a nisipului; Chicago este clădit pe întinderi de nisip şi mlaştini din era glaciară (pleistocen târziu). Ca o consolare, am încercat să-mi convertesc anxietăţile în teme de solemnă meditaţie intelectuală. Cred că am făcut-o destul de bine – m-am gândit cum teama de moarte este o problemă specific burgheză, raportată la prosperitatea materială şi la o concepţie asupra vieţii ca sursă de plăceri şi de confort, şi la ce a scris Max Weber despre concepţia asupra vieţii văzute ca o serie de segmente, productive, avantajoase şi „plăcute", care nu reuşesc să dea senzaţia unui ciclu vital, aşa încât nu poţi muri „sătul de ani". Dar aceste exerciţii savante n-au reuşit să-mi îndepărteze blestemul morţii din minte. N-am făcut decât să ajung la concluzia că aveam o mentalitate foarte burgheză, din moment ce mă apucau nevricalele la ideea de a zăcea înăbuşit în mormânt. Şi eram furios pe Edgar Allan Poe pentru

că a descris cu atâta precizie toate lucrurile astea. Povestirile lui despre catalepsie și oameni îngropați de vii mi-au otrăvit toată copilăria și încă mă mai dau gata. Ajunsesem să nu pot suporta noaptea cearșaful tras peste cap sau vârât sub picioare. Am pierdut o mulțime de vreme încercând să-mi închipui cum e mai comod pentru mort. Cred că înmormântarea în mare e cea mai bună.

Mostrele care făcuseră o gaură în podeaua Pontiacului Renatei fuseseră deci machete de cripte și de morminte. Când am întâlnit-o pe Renata, pe lângă meditațiile mele asupra morții (oare ar ajuta la ceva să ai în mormânt un perete despărțitor din lemn, un tavan chiar deasupra coșciugului, care să te izoleze de contactul direct cu greutatea sufocantă a pământului?), mă lăsasem stăpânit de o nouă ciudățenie. Când mă duceam după cumpărături prin magazinele de pe La Salle Street, urcând sau plonjând în ascensoare rapide, de fiecare dată când simțeam oprirea bruscă a liftului și ușile se pregăteau să se deschidă, inima mea se exprima. Absolut pe cont propriu. Exclama: „Iată destinul meu!" Se pare că așteptam vreo femeie care să apară în cadrul ușii: „În sfârșit! Tu!" Devenind conștient de acest flămând și înjositor fenomen ascensorial, am încercat să mă frânez și să-mi redobândesc nivelul de om matur. Am încercat chiar să adopt o atitudine științifică. Dar tot ce poate face știința în cazuri din astea este să-ți reafirme că apariția unui asemenea fenomen este provocată, probabil, de necesitățile reale, încercarea de a fi judicios nu mă ducea nicăieri. La ce bun să fiu judicios dacă, așa cum simțeam, așteptasem multe mii de ani până să se îndure Dumnezeu să trimită sufletul meu pe acest pământ. Aici se aștepta din parte-mi să capturez un adevăr cert, înainte de a mă reîntoarce, odată cu sfârșitul zilei mele de pământean. Mă temeam să mă reîntorc cu mâinile goale. A fi judicios nu ajuta cu nimic la potolirea acestei spaime de a pierde barca. Oricine își poate da seama.

La început, când am fost convocat să-mi fac datoria de jurat, am strâmbat din nas spunând că e pierdere de vreme. Dar mai târziu am devenit un jurat activ și fericit. A pleca dimineaţa de acasă, ca toată lumea, era o fericire. Purtând pe piept un ecuson de metal cu un număr, stăteam cu plăcere printre sutele de membri ai corpului de juraţi, sus, în noul zgârie-nori al tribunalului districtual, un cetăţean oarecare printre alţi cetăţeni. Pereţii de sticlă și traversele de oţel roșietice și vineţii erau o frumuseţe – ca și vastitatea cerului, spaţiul ordonat, îndepărtatele cilindre ale rezervoarelor de depozitare, periferiile murdare de un portocaliu estompat, verdele apei vârstat de podurile negre. Privind afară, din sala juraţilor, am început să am Idei. Îmi aduceam cu mine cărţi și hârtii (așa încât să nu fie o totală pierdere de vreme). Pentru prima oară am citit de la un capăt la altul scrisorile pe care colegul meu Pierre Thaxter mi le trimitea din California.

În general, nu citesc cu mare atenţie scrisorile, iar cele ale lui Thaxter erau foarte lungi. Le compunea și le dicta în livada lui de portocali de lângă Palo Alto, unde ședea și medita pe un scaun pliant de campanie. Purta o manta neagră de carabinier, umbla în picioarele goale, bea Pepsi-Cola, avea vreo opt sau zece copii, datora bani la toată lumea și era expert în cultură. Femeile care îl adorau îl tratau ca pe un bărbat de geniu, credeau tot ce le spunea, îi dactilografiau manuscrisele, îi nășteau copii, îi serveau Pepsi-Cola. Citind voluminoasele sale însemnări în legătură cu primul număr al revistei *Arca* (aflat de trei ani în faza de proiect, și cu costurile oscilând de zor), mi-am dat seama că Thaxter mă presa să-mi completez o serie de eseuri despre „Marile plictisuri ale lumii moderne". Îmi sugera diferite aspecte ale temei. Unele tipuri sunt absolut evidente – pisălogii politici, filosofici, teoreticieni, educaţionali, terapeutici – dar mai sunt și alţii, adeseori trecuţi cu vederea, de pildă pisălogii

inovatori. Pe mine însă nu mă mai interesau categoriile și ajunsesem acum să mă preocup numai de aspectele generale și teoretice ale temei.

Am petrecut ore plăcute în sala juraților revizuindu-mi notele despre plictiseală. Mi-am dat seama că mă abținusem de la definiții. Foarte frumos din partea mea. M-am ferit să intru în chestiuni teologice despre *accidia* și *taedium vitae*. Am socotit necesar să arăt numai că, de la începuturi, omenirea a trecut prin stări de plictis, dar că nimeni nu a studiat încă această chestiune, în fond și formă, ca o problemă în sine. În timpurile moderne, problema a fost abordată sub denumirea de anomie sau alienare, ca un efect al condițiilor de muncă în sistemul capitalist, ca un rezultat al nivelării în societatea de consum, ca o consecință a diminuării credinței religioase și a dispariției treptate a elementelor sacre și profetice, a ignorării forțelor subconștientului, a recrudescenței raționalismului într-o societate tehnologică sau a intensificării birocratismului. După părerea mea, s-ar putea porni de la acel crez al lumii moderne: „ori trăiești intens, ori putrezești". Am legat aceasta de constatările bătrânului psiholog Binet, și anume că persoanele supuse crizelor de isterie dovedesc pe parcursul acceselor de cincizeci de ori mai multă energie, rezistență, forță de realizare, ascuțime a facultăților, creativitate, decât în perioadele lor normale. Sau, așa cum s-a exprimat William James, ființele omenești trăiesc cu adevărat numai atunci când ating cea mai înaltă tensiune a potențialului lor. Ceva de genul *Wille zur Macht*. Să pornim deci de la ideea că plictiseala e un soi de suferință pricinuită de neconsumarea totală a forțelor noastre, durerea irosirii posibilităților și a talentelor, și e întotdeauna însoțită de speranțe legate de o viitoare optimă utilizare a capacităților. (Mă străduiesc ca în aceste experimente mintale să nu cad în stilul științelor sociale.) Dar speranțele abstracte nu se materializează în nimic concret și această stare permanent abstractă a speranțelor constituie încă o sursă de *taedium*. Oameni încărcați

de talente, în plină vigoare fizică, scânteind de inteligență și inventivitate, adică persoane extrem de dotate, se văd garate pe linie moartă, decenii întregi, izgoniți, exilați, înghesuiți în cotețe de găini. Imaginația a încercat să înfrângă această problemă, forțând însăși plictiseala să devină o sursă de interes. Ideea îi aparținea lui Von Humboldt Fleisher, care mi-a demonstrat cum a realizat acest lucru James Joyce; dar oricine citește literatură poate s-o descopere și singur. Literatura franceză modernă se preocupă în mod special de tema plictiselii. Stendhal o menționează pe fiecare pagină, Flaubert îi închină cărți întregi și Baudelaire a fost poetul ei cel mai de seamă. Care-i cauza acestei specifice sensibilități franceze? Să se datoreze oare faptului că *l'ancien régime*, temându-se de o nouă Frondă, a creat o curte care a golit provincia de talente? În afara centrului, unde înfloreau arta, filosofia, științele, bunele maniere și conversația, nu mai exista absolut nimic. Sub Ludovic al XIV-lea, clasele de sus se bucurau de o societate rafinată și, orice s-ar spune, oamenii nu trebuie să trăiască în singurătate. Numai dezaxați ca Rousseau au exaltat solitudinea, dar oamenii normali sunt de acord că e un lucru cumplit. Apoi, în secolul al XVIII-lea, faptul de a intra la închisoare a început să capete semnificația sa modernă. Gândiți-vă numai de câte ori au intrat la închisoare Manon și Des Grieux. Și Mirabeau, și amicul meu Von Trenck și, firește, marchizul de Sade. Viitorul intelectual al Europei a fost determinat de oameni îmbuibați de plictiseală, de scrierile unor prizonieri. Apoi, în 1789, tinerii locuitori ai suburbiilor, avocați scriitorași și oratori de țară, au fost cei care au asaltat și au capturat centrul interesului.

Plictiseala are mult mai multe lucruri în comun cu revoluțiile politice moderne decât justiția. În 1917, plicticosul ăla de Lenin care a scris atâtea broșuri și scrisori plictisitoare privind chestiuni organizatorice era, pe scurt, plin de pasiune, iradia interes pur și simplu. Revoluția Rusă promitea omenirii o viață veșnic interesantă. Când Troțki vorbea de

o revoluţie permanentă se referea de fapt la un interes permanent. La început Revoluţia a fost o operă debordând de inspiraţie. Muncitori, ţărani, soldaţi – cu toţii erau străbătuţi de emoţie şi poezie. Când această scurtă şi strălucitoare fază s-a încheiat, ei bine, ce a urmat atunci? Cea mai plicticoasă societate din istorie. Lipsă totală de gust, sărăcie, prostie, lucruri de doi bani, clădiri plicticoase, lipsuri plicticoase, o conducere plicticoasă, o presă stupidă, o educaţie stupidă, o birocraţie exasperantă, muncă forţată, ameninţarea poliţiei, ameninţarea codului penal, congrese de partid plicticoase etc.

Ce poate fi mai plicticos decât lungile dineuri pe care le dădea Stalin, aşa cum le descrie Djilas? Până şi eu, o persoană „asezonată" de plictiseala anilor petrecuţi în Chicago, ba chiar „marinată", „mitridatizată" de Statele Unite, am fost îngrozit de relatarea lui Djilas despre acele banchete care durau toată noaptea. Oaspeţii o ţineau tot într-o mâncare şi-o băutură şi apoi, la ora 2 dimineaţă, trebuiau să se uite la un film western. Fundurile îi dureau. Erau înfricoşaţi. Stalin, în timp ce flecărea şi glumea, îi alegea pe cei care aveau să încaseze un glonţ în ceafă, iar ei, mestecând, gâfâind şi trăgând zdravăn la măsea ştiau asta, se aşteptau să fie lichidaţi în curând. În timpurile noastre, ce-ar mai fi plictiseala dacă n-ar fi însoţită de teroare? Unul dintre cele mai plicticoase documente ale tuturor timpurilor este volumul impozant conţinând *Conversaţiile la masă* ale lui Hitler. Hitler îşi punea oamenii să vizioneze filme, să înfulece prăjituri, să bea cafea cu *Schlag*[1] în timp ce el îi pisa, propovăduia, teoretiza, expunea. Fiecare dintre ei murea de plictiseală şi de frică, temându-se să se ducă şi până la toaletă. Această combinaţie de putere şi plictiseală n-a fost niciodată cercetată aşa cum s-ar cuveni. Plictiseala este un instrument de constrângere socială. Putere înseamnă puterea de a impune plictiseala, de a comanda staze, de a

[1] Frişcă (germ.).

îmbina aceste staze cu spaima. Adevăratul *taedium*, profundul *taedium* este asezonat cu teroare și cu moarte.

Se ridică apoi întrebări și mai profunde. De pildă, istoria universului ar fi foarte plicticoasă dacă am încerca s-o gândim în termenii obișnuiți ai experienței umane. Toată acea uriașă întindere de timp lipsită de orice evenimente! Pretutindeni corpuri gazoase, și căldură și particule de materie, soarele, mareele și vântul, evoluția târâtoare, atom alăturându-se atomului, accidente chimice – evuri întregi în care aproape că nu s-a întâmplat nimic, mări lipsite de viață, doar câteva cristale, câțiva compuși de proteină în dezvoltare. Lentoarea evoluției este teribil de iritantă. Accidentele stângace ale naturii pot fi contemplate ca fosilele din muzee. Cum puteau oare asemenea oase să se târască, să meargă, să alerge? E un supliciu să te gândești numai la bâjbâiala speciilor, la toată acea orbecăială, târâială, plescăială, rumegare, reproducere, la plicticoasa încetineală cu care se dezvoltau țesuturile, organele și membrele. Și apoi plictiseala apariției tipurilor superioare și, în sfârșit, a omului, monotonia vieții în pădurile paleoliticului, lunga, lunga incubație a inteligenței, încetineala inventivității, idioția epocilor agrare. Acestea pot fi interesante numai când le treci în revistă, în gândire. Dar nimeni n-ar suporta să le experimenteze. Cerințele prezentului se îndreaptă spre rapida mișcare înainte, spre comprimare, spre viața trăită cu viteza gândului. Pe măsură ce ne apropiem, prin tehnologie, de faza realizării instantanee, a împlinirii eternelor dorințe și fantezii umane, a abolirii timpului și spațiului, problema plictisului devine cu atât mai intensă. Ființa umană, din ce în ce mai oprimată de condiția specifică a existenței sale – câte o singură existență pentru fiecare, nu mai mult de o viață pe cap de locuitor –, e nevoită să se gândească la plictiseala morții. Ah, acea eternitate de nonexistență! Pentru ființe care tânjesc după continuu divertisment și diversitate! Vai! Ce colosal de plicticoasă va fi moartea! Să zaci în groapă, imobilizat într-un singur loc, ce înspăimântător!

E adevărat, Socrate a încercat să ne consoleze. Ne-a spus că nu există decât două posibilităţi: ori sufletul este nemuritor, ori după moarte lucrurile vor fi din nou la fel de inexistente cum erau şi înainte de a ne naşte. N-aş spune că-i un gând prea reconfortant. În orice caz, era normal ca teologia şi filosofia să se preocupe de toate acestea în adâncime. Iar teologia şi filosofia sunt datoare faţă de noi să nu devină plicticoase la rândul lor. E o obligaţie pe care nu şi-o respectă întotdeauna. Oricum, Kierkegaard n-a fost un pisălog. Mi-am propus ca în eseul meu de căpătâi să studiez contribuţia lui. În concepţia sa, primatul eticului asupra esteticului a fost necesar pentru o restabilire a echilibrului. Dar de-ajuns cu toate astea! În mine însumi am putut detecta următoarele două surse de *taedium*: 1) Lipsa unui raport *personal* cu lumea exterioară. Am povestit mai înainte că vara trecută, în timp ce străbăteam Franţa într-un tren, priveam pe fereastra vagonului şi-mi spuneam că vălul Maya a început să se rărească. Şi de ce? Eu nu vedeam ceea ce era acolo în realitate, ci numai ceea ce vede fiecare, conform unei directive comune. Prin aceasta vreau să spun că viziunea noastră asupra lumii a epuizat natura. Regula acestei viziuni este că Eu, subiectul, văd numai fenomenele, lumea obiectelor. Nu-i vorba, în mod necesar, de obiecte în sine, aşa cum le defineşte raţiunea modernă. Căci, spune Steiner, pe tărâm spiritual un om poate să se desprindă de sine însuşi, lăsând ca lucrurile să-i vorbească despre ele însele, să-i vorbească despre ceea ce are semnificaţie nu numai pentru el dar şi pentru ele. Astfel, soarele, luna, stelele vor vorbi nonastronomilor, în ciuda faptului că aceştia ignoră ştiinţa. De fapt, era şi timpul să se întâmple aşa. Ignorarea ştiinţei nu trebuie să ne ţină întemniţaţi în cel mai de jos şi mai anodin sector al existenţei, interzicându-ne să intrăm în relaţii independente cu creaţia în ansamblu. Oamenii cultivaţi vorbesc despre o lume văduvită de iluzii (plicticoasă). Dar nu lumea, ci propriul meu cap e văduvit de iluzii. Lumea *nu poate* fi văduvită de iluzii. 2) Pentru mine, ego-ul meu conştient de sine este

lăcașul plictiselii. Această conștiință de sine crescândă, hipertrofiată, dominatoare, dureroasă este, pe tărâmul plictisului, unica rivală a forțelor politice și sociale care-mi guvernează viața (relațiile de afaceri, forțele tehnologico-birocratice, statul). Pe de o parte ești solicitat de o amplă mișcare de viață organizată, iar pe de alta nu ai decât eul tău solitar, cu conștiință independentă, mândru de detașarea lui și de absoluta-i imunitate, de stabilitatea sa și de puterea de a nu fi afectat de nimic – nici de suferințele altora, nici de societate, de politică sau de haosul exterior. Într-un fel, nu se sinchisește de nimic. I se cere să se sinchisească, adeseori îl presăm noi înșine să se sinchisească, dar blestemul indiferenței îi apasă conștiința sa dureros de independentă. Liberă de atașamente față de crezuri sau de alte suflete. Cosmologii, sisteme etice? Trece peste ele dintr-o mișcare. Pentru că a fi pe deplin conștient de tine însuți ca individ înseamnă, în același timp, a fi separat de orice altceva. Aceasta este împărăția spațiului infinit într-o coajă de nucă a lui Hamlet, a acelor „vorbe, vorbe", a acelei „Danemarca e o închisoare".

Astea erau câteva dintre notele pe care Thaxter îmi cerea să le dezvolt. Mă aflam însă într-o condiție prea precară. De câteva ori pe săptămână mă duceam în oraș să-mi văd avocații și să-i consult asupra problemelor mele. Îmi atrăgeau atenția că mă găseam într-o situație complexă și primejdioasă. Veștile lor erau din ce în ce mai proaste. Și eu mă avântam în ascensoare, spre culmi, căutându-mi, ori de câte ori se deschideau ușile, salvarea sub forma unei femei. O persoană în situația mea ar fi trebuit să se încuie în cameră și, dacă nu are tăria lui Pascal de a rămâne claustrat, ar trebui să arunce cheia pe fereastră. Și, într-o zi, ușa s-a deschis în clădirea tribunalului districtual și am văzut-o pe Renata Koffritz. Și ea purta un ecuson de metal cu un număr. Eram doi contribuabili, doi votanți, doi cetățeni.

Dar vai, ce mai cetăţeni! Şi unde era glasul lăuntric care exclama: „Destinul meu!" Tăcuse. Ea să fi fost, deci? Cert, era o femeie sută-n sută, catifelată, încântător de serioasă, îmbrăcată într-o fustă mini şi cu pantofi cu baretă, de şcolăriţă. Mi-am spus: „Doamne, ajută-mă!" Mi-am mai spus: „Gândeşte-te de două ori înainte de a te arunca." Ba chiar mi-am mai spus: „La vârsta ta, un budist s-ar pregăti să dispară pe veci în pădure." Dar fără niciun rezultat. Poate că nu ea era chiar destinul aşteptat de mine, dar în orice caz era un destin. Îmi ştia şi numele.

– Dumneata trebuie să fii domnul Citrine, mi-a zis.

Cu un an înainte mi se acordase un premiu din partea Clubului Zigzag, o asociaţie culturală a directorilor de bancă şi brokerilor din Chicago. Nu mă invitaseră să devin membru al clubului, dar îmi conferiseră o emblemă pentru cartea mea despre Harry Hopkins. Îmi apăruse poza în *Daily News*. Mi-am spus că, probabil, doamna o văzuse acolo. Dar ea m-a lămurit:

– Prietenul dumitale, domnul Szathmar, este avocatul meu în procesul de divorţ şi s-a gândit că noi doi ar trebui să ne cunoaştem.

Ah, m-a dat gata! Cu ce viteză m-a şi anunţat că era pe cale să divorţeze. Ochii ei plini de dragoste evlavioasă îmi şi transmiteau mesaje de amor şi depravare în sectorul „golan-de-Chicago" al sufletului meu. M-a potopit o răbufnire din vechea malarie sexuală a cartierului West Side.

– Domnul Szathmar ţi-e un prieten foarte devotat. Te adoră. Când vorbeşte despre dumneata, efectiv închide ochii şi capătă un aer poetic. Neaşteptat la un om atât de masiv. Mi-a vorbit despre iubita dumitale care s-a prăbuşit în junglă. Şi despre prima dumitale idilă – cu fiica doctorului.

– Naomi Lutz.

– Ce nume aiurit!

– Da, aşa-i.

Era adevărat că Szathmar, prietenul meu din copilărie, ţinea la mine, dar îl pasiona să facă pe peţitorul, ba chiar pe codoşul. Avea o slăbiciune pentru aranjamente amoroase. Lucrul îi era de folos pe linie profesională, întrucât îi lega pe clienţi de el. În unele cazuri speciale prelua toate detaliile practice – chiria pentru apartamentul metresei, maşina ei, conturile, facturile la dentist. Acoperea chiar şi încercările de sinucidere. Şi înmormântările. Adevărata lui chemare nu era legea, ci aranjarea şustelor pentru clienţi. Şi, dac-ar fi fost după el, noi, cei doi prieteni din copilărie, aveam s-o ducem în crailâcuri până ne-o suna ceasul cel de pe urmă. Szathmar o făcea cu eleganţă. Cu sos de filosofie, poezie, teorie. Cita, punea discuri, teoretiza despre femei. Încerca să ţină pasul cu jargonul erotic atât de repede schimbător al generaţiilor succesive. Deci aşa ar fi urmat să ne sfârşim zilele: doi crai bătrâni, cu picioare tremurătoare de moşnegi, scăpaţi dintr-o farsă de Goldoni? Sau ca baronul Hulot d'Ervy al lui Balzac, a cărui soţie aflată pe patul de moarte îl aude pe bătrân făcându-i propuneri slujnicei?

În urmă cu câţiva ani, Alec Szathmar, în urma unui stres puternic, a avut un atac de cord sub bolţile Băncii Naţionale. Ţineam mult la nebunul de Szathmar. Am fost foarte îngrijorat pentru el. Îndată ce a fost scos de la reanimare, am alergat la spital să-l văd şi l-am găsit în plină efervescenţă erotică. Se pare că e un lucru obişnuit în urma atacurilor de cord. Sub coama lui de păr alb, cu perciuni stufoşi încadrându-i pometii conform noii mode masculine, ochii posomorâţi i se dilatau de îndată ce intra o soră în rezervă, deşi era încă destul de congestionat la faţă. Pe vechiul meu prieten, acum corpolent şi masiv, îl apucaseră pandaliile. Eu venisem să-i fac o vizită de simpatie, dar el n-avea ce face cu afurisita mea de simpatie. Ochii îi erau fioroşi, mereu la pândă. În cele din urmă, i-am spus:

– Alec, încetează cu toată parada asta. Ştii bine despre ce vorbesc – nu-ţi mai descoperi goliciunile de câte ori intră o femeie să facă curat sub pat.

S-a holbat la mine:

– Ce? Ești tâmpit!

– În ordine. Nu-ți mai trage în sus cămașa.

Exemplele rele pot fi înălțătoare – în fața lor te poți lăsa cuprins de un brusc acces de decență, spunându-ți: „Bietul Alec, ce exhibiționist! Slavă Domnului, eu nu sunt așa!" Și totuși, iată-mă și pe mine, pe băncile juraților, cu o erecție provocată de prezența Renatei. Eram înfierbântat, amuzat, vag mortificat. În fața noastră se judeca un caz de vătămare corporală. Dac-aș fi vrut să fiu cinstit, m-aș fi dus la judecător și i-aș fi cerut să mă scoată din funcție: „Excelență, nu mă pot concentra asupra procesului, din cauza superbei jurate de lângă mine. Îmi pare rău că reacționez ca un adolescent..." (Îmi părea rău pe dracu'! Eram într-al nouălea cer.) Și-apoi procesul se învârtea în jurul unei reclamații împotriva companiei de asigurări, făcută de o doamnă, victima unei ciocniri de taxiuri. Problema mea personală se dovedea mult mai importantă. Procesul nu era decât muzica de fond. Băteam tactul cu pulsații de metronom.

Două etaje mai jos, eu însumi eram pe post de acuzat, într-o acțiune judecătorească ce urmărea să-mi ia toată averea. Ai fi zis că faptul era menit să mă trezească la realitate. Aș, de unde!

În pauza de prânz m-am repezit în La Salle Street ca să culeg de la Alec Szathmar informații în legătură cu splendoarea de fată. Făcându-mi drum prin aglomerația din Chicago, am simțit cum îmi slăbesc balamalele, mi se înmoaie chingile și îmi scade tonusul. Dar ce puteam face eu, singur, împotriva unei forțe care pusese stăpânire pe întregul glob?

Biroul lui Alec avea un aer distins, aproape stil Harvard, deși el își făcuse studiile juridice la curs seral. Decorul era princiar, seturi întregi de coduri și legi, o atmosferă de înaltă jurisprudență, fotografii ale judecătorului Holmes și ale înalților juriști. Înainte de marea criză, Alec a fost copil de oameni bogați. Nu extrem de bogați, dar bogați. Îi știam

eu pe copiii bogaţi. Îi studiasem ajunşi pe culmile societăţii, ca în cazul lui Bobby Kennedy. Von Humboldt Fleisher, care făcea întotdeauna mare caz că se născuse în bogăţie, nu fusese un autentic copil bogat, în timp ce Alec Szathmar, care fusese unul, ţinea să spună tuturor că el se născuse poet. În liceu îşi dovedise simţul poetic prin posesiuni: poseda operele lui Eliot, Pound şi Yeats. Învăţase pe de rost *Prufrock*, care a devenit unul dintre atuurile lui. Dar criza a lovit puternic familia Szathmar şi Alec n-a putut căpăta instrucţiunea aleasă pe care bătrânul lui tată, făuritor de proiecte meticuloase, sperase să i-o poată da. În orice caz, aşa cum Alec în adolescenţă avusese biciclete, şi truse de chimie, şi puşti B.B., şi costum de scrimă, şi rachete de tenis, şi mănuşi de box, şi patine, şi ukulele, tot astfel avea acum cel mai modern echipament IBM, telefoane sofisticate, computere, ceasuri de mână cu radio, copiatoare Xerox, magnetofoane şi sute de tomuri juridice.

După atacul său coronarian se îngrăşase în loc să slăbească. Conservator în îmbrăcăminte, încerca să-şi acopere fundul bombat prin sacouri cu şliţ dublu. Şi arăta ca un sturz uriaş. Faţa extrem de umană a acestei păsări era încadrată de favoriţi albi stufoşi. Ochii căprui, calzi, plini de iubire şi prietenie nu erau deosebit de onești. O observaţie a lui C.G. Jung m-a ajutat să-l înţeleg pe Szathmar. Unele spirite, spune Jung, aparţin unor perioade timpurii ale istoriei. Printre contemporanii noştri există babilonieni şi cartaginezi, sau tipuri din Evul Mediu. Pe Szathmar îl vedeam ca pe un cavalerist din secolul al XVIII-lea, unul din suita pandurului von Trenck, vărul norocosului meu Trenck. Obrajii lui tuciurii şi umflaţi, nasul roman, favoriţii creţi, pieptul gras, şoldurile masive, picioarele frumoase şi bărbia virilă, despicată atrăgeau femeile. Spre cine se îndreaptă gusturile femeilor constituie întotdeauna un mister de nepătruns. Dar, desigur, rasa trebuie să se perpetueze. Oricum, iată-l pe Szathmar aşteptându-mă. Poziţia sa în scaun îmi sugera un amant neîndemânatic, dar

de nezdruncinat, cocoţat peste o femeie frumoasă. Cu braţele încrucișate, ca *Balzac* al lui Rodin. Din nefericire, încă nu arăta complet restabilit. Dar în zilele acelea, toţi oamenii mi se păreau că arată cam bolnavi.

– Alec, cine-i Renata Koffritz? Scurt și cuprinzător.

Szathmar purta un interes cald clienţilor lui, mai ales femeilor frumoase. Acestea căpătau de la el înţelegere, îndrumări psihiatrice, sfaturi practice și chiar mici digresiuni de artă și filosofie. M-a lămurit scurt și cuprinzător: copil unic; mamă ţăcănită; tată inexistent; fugită în Mexic cu profesorul de desen din liceu; adusă înapoi; fugită mai târziu la Berkeley; găsită cu un grup de hippy în California; măritată cu Koffritz, comis-voiajor în branșa cripte și morminte…“

– Stai așa! L-ai văzut vreodată? Un tip înalt? Barba castanie? Ei, ăsta a încercat să-l câștige de client pe moș Myron Swiebel la baia de aburi de pe Division Street.

Szathmar n-a părut impresionat de coincidenţă. A continuat:

– E cea mai mișto damă pe care am divorţat-o vreodată. Are un băieţaș foarte drăguţ. M-am gândit la tine. Cu femeia asta poţi trece la acţiune.

– Tu ai trecut?

– Cum, eu, avocatul ei?

– Nu-mi juca mie comedia eticii. Dacă nu i-ai făcut avansuri, e pentru că nu ţi-a plătit încă onorariul.

– Cunosc concepţia ta despre profesiunea noastră. Pentru tine orice treabă avocăţească înseamnă o fraudă.

– De când a ales Denise calea războiului, am văzut eu destule treburi avocăţești. Și m-ai dat pe mâna lui Forrest Tomchek, una dintre cele mai mari vedete din branșă. E ca și cum ai pune o bucăţică de confeti în faţa unui aspirator gigant.

Rânjind fantastic, Szathmar scoase un „pfff!“, scuipând aerul într-o parte, simbolic.

– Mă, rahat cu ochi ce ești, a trebuit să mă închin la Tomchek ca să preia cazul tău. Mi-a făcut o favoare colegială. Un

om ca el! Pe tine nu te-ar accepta nici ca ornament în acvariul lui. Președinți de consilii de administrație și bancheri îl imploră să le acorde din timpul lui, boule! Tomchek! Tomchek aparține unei familii de politicieni și juriști. Și a fost și pilot de vânătoare în Pacific.

– Ceea ce nu-l împiedică să fie un escroc, și un incompetent pe deasupra. Denise e de o mie de ori mai șmecheră ca el. A studiat documentele și l-a prins cu mâța-n sac. Nici măcar n-a făcut un inventar legal al bunurilor ca să stabilească ce aparține fiecăruia. Nu-mi cânta *mie* povestea cu demnitatea baroului. Dar hai să nu ne ciorovăim. Vorbește-mi despre fata aia.

Se ridică din fotoliu. Fusesem la Casa Albă, luasem loc în fotoliul președintelui din Biroul Oval, dar pot să jur că mobila lui Szathmar era din piele mai fină. Fotografiile înrămate ale tatălui și bunicului său, prinse pe perete, îmi aminteau de timpurile de altădată din West Side. În fond, sentimentele mele față de Szathmar erau sentimente de familie.

– În clipa în care am văzut-o intrând pe ușa asta, mi-am zis că-i pentru tine. Mă gândesc întruna la tine, Charlie. Tu n-ai avut o viață fericită.

– Nu exagera.

– Ești o fire nefericită, stărui el. Talent și posibilități irosite, încăpățânat ca un catâr, pervers, mândru, strâmbând din nas la orice. Cu toate relațiile tale din New York, Washington, Paris, Londra și Roma, cu toate succesele tale, cu toată priceperea ta la vorbe, cu tot norocul tău – pentru că parte de noroc ai avut. Să fi avut eu atuurile astea, ce n-aș fi făcut! Și-a trebuit să te însori cu cața aia din West Side dintr-o familie de politicieni de cartier și cartofori de bodegă și băcani și inspectori de canalizare. Fandosita aia cu aere de Vassar! Pentru că vorbea ca la carte, și tu mureai după înțelegere și conversație și dumneaei era cultă. Și eu care țin la tine, care am ținut întotdeauna, ticălos idiot ce ești, eu care am avut un colțișor cald pentru tine încă de când eram țânci de zece

ani, stau treaz nopţile şi-mi muncesc creierii: „cum să-l mai salvez şi acum pe Charlie; cum să-i păzesc bănişorii; cum să-l scap de impozite; cum să-i găsesc cel mai bun avocat; cum să-i găsesc o femeie pe cinste?“ Tu, nătărăule, cretin infam ce eşti, nici nu ştii măcar ce înseamnă asemenea afecţiune.

Trebuie să vă mărturisesc că îmi plăcea Szathmar când se lansa în felul ăsta. În timp ce-mi trăgea chelfăneala, ochii i se întorceau întruna spre stânga, unde nu se afla nimeni. De parcă acolo ar fi stat cineva, un martor obiectiv care i-ar fi împărtăşit indignarea. Şi scumpa lui mamă avusese exact acelaşi obicei. Şi ea cerea confirmare de la spaţiul gol, în acelaşi fel ultragiat, împreunându-şi mâinile pe piept. Iar în pieptul lui Szathmar bătea o inimă mare, bărbătească, în timp ce eu eram cu totul lipsit de inimă, sau cel mult aveam nişte măruntaie de pui – cel puţin aşa vedea el lucrurile. Se închipuia pe sine ca pe un personaj de o vitalitate eroică, matur, înţelept, păgân, tritonesc. Dar în adevăratul lui for interior nu se gândea decât să se cţere cât mai sus, să se vâre în toate cât mai mult, la intromisie şi la porcăriile pe care le numea „libertatea sexuală“. Dar mai trebuia să urmărească şi cum să-şi facă suma lunară. Avea cheltuieli mari. Cum să le combine pe toate era marea întrebare. Îmi spusese odată: „Eu am luat parte la revoluţia sexuală înainte să fi auzit măcar cineva de ea.“

Dar trebuie să vă mărturisesc încă ceva. Mie mi-era ruşine pentru noi amândoi. N-aveam niciun motiv să-l privesc de sus pe Szathmar. Din toate lecturile mele învăţasem măcar un lucru. Ajunsesem să înţeleg oarecum eforturile depuse în ultimele două secole de clasa de mijloc pentru a păstra o aparenţă de respectabilitate, pentru a-şi menţine o anume scumpă inocenţă – inocenţa Clarissei când se apără de desfrânarea lui Lovelace. Inutil! Pentru că mai deprimantă e descoperirea că ai trăit cu sentimente de carte poştală ilustrată, cu panglicuţe de virtute mic-burgheză legate fundă în jurul propriei tale inimi. Pe drept cuvânt detestă lumea acest gen de abominabilă inocenţă americană, care a putut

fi adulmecată la Woodrow Wilson, în 1919. La școală, ne învățaseră ce-i aceea onoare de cercetaș, bunătate, cavalerism; și acești stranii strigoi ai nobleții victoriene bântuiau încă inimile copiilor din Chicago, în vârstă acum de cincizeci-șaizeci de ani. Se arătau și în încrederea lui Szathmar în propria-i generozitate și magnificență, precum și în recunoștința mea către Dumnezeu că nu voi putea fi niciodată atât de grosolan ca Alec Szathmar. Pentru a-mi ispăși păcatele, l-am lăsat să mă facă albie de porci. Dar când am socotit că a făcut destulă paradă, l-am întrebat:

– Și cum îți mai merge cu sănătatea?

Asta nu-i plăcea. Nu-și recunoștea nicio infirmitate.

– Mă simt foarte bine. Nu-mi spune că ai fugit de la tribunal ca să mă întrebi de sănătate. Trebuie doar să mai dau jos din greutate.

– Și rade-ți favoriții ăștia, dacă vrei să-ți dregi înfățișarea. Te fac să arăți ca eroul negativ dintr-un *western* de pe vremuri – ăla care vindea puști și rachiu pieilor-roșii.

– Foarte bine, Charlie. Eu nu sunt decât un pretins *dandy*. O târfă masculină zaharisită, în timp ce tu ești un om cu preocupări elevate. Tu ești nobil. Eu sunt o târâtură. Dar ai venit sau nu ca să mă descoși în legătură cu fata aia?

– Adevărat. De asta am venit.

– Nu te condamna pentru atâta lucru. E măcar un semn de viață și nu prea manifești multe. Aproape că-ți pusesem cruce când ai respins-o pe Felicia aia cu țâțe mișto. E o femeie foarte drăguță între două vârste și ți-ar fi fost profund recunoscătoare. Bărbatu-su își făcea de cap. Și ea te adora. Dacă te-ai fi purtat drăguț cu ea, te-ar fi binecuvântat până la sfârșitul zilelor. E o gospodină și o mamă bună, care ți-ar fi purtat de grijă, ți-ar fi spălat și ți-ar fi gătit și ți-ar fi copt și ți-ar fi făcut piața, ba ți-ar fi ținut și socotelile, și frumușică pe deasupra. Și și-ar fi ținut gura, pentru că-i femeie măritată. Era perfectă. Dar n-ai văzut în asta decât încă una dintre ideile mele vulgare.

Îmi aruncă o privire furioasă, apoi adăugă:

– OK, îţi fac trampa cu puicuţa asta. Invit-o mâine la un pahar la Palmer House. Aranjez eu detaliile.

Dacă eu eram susceptibil de malaria sexuală a West Side-ului, Szathmar în schimb nu putea rezista febrei aranjamentelor. Unica lui aspiraţie era acum să mă vâre cu Renata în pat, unde ar fi fost şi el prezent cu spiritul. Poate că spera ca, mai târziu, lucrurile să evolueze spre un trio. Szathmar, ca şi Cantabile, sugera uneori combinaţii fanteziste.

– Ascultă-mă, urmă el. În timpul zilei, poţi să iei o cameră la hotel cu ceea ce numesc ei „tarife de conferinţe". Îţi rezerv eu una. Se cheamă că îţi păstrez bani în custodie, aşa că or s-o treacă în contul meu.

– Dacă mergem să luăm doar o băutură, cum ştii că o s-ajungem până la camera de hotel?

– Asta depinde de tine. Cheia camerei o vei găsi la barman. Strecoară-i cinci dolari şi el o să-ţi dea un plic.

– Pe ce nume va fi plicul?

– Nu pe numele Citrine cel fără de prihană?

– Ce-ar fi să-l pui pe numele Crawley?

– Bătrânul nostru profesor de latină! *Est avis in dextra melior quam quattuor extra*[1].

Aşadar, a doua zi am invitat-o pe Renata la o băutură în barul întunecos de la demisol. Mi-am făgăduit că asta va fi, categoric, ultima mea tâmpenie. Faţă de mine, îmi explicam totul cât se poate de inteligent: nimeni nu poate ocoli istoria, şi astea sunt farsele pe care ţi le joacă istoria. Istoria a decretat că bărbatul şi femeia trebuie să se cunoască unul pe celălalt în astfel de împrejurări. Urma să aflu dacă Renata era sau nu Destinul meu, dacă avea în ea adevărata *anima* jungiană. Se putea dovedi a fi cu totul altceva. Dar o singură apropiere erotică mă va lămuri, pentru că femeile aveau efecte foarte

---

[1] Aproximativ: „Nu da vrabia din mână pe cioara de pe gard".

ciudate asupră-mi: ori mă transportau în extaz, ori de-a dreptul mă îmbolnăveau. Una din două.

Era o zi umedă și mohorâtă, cablurile electrice picurau, dar Renata răscumpăra vremea proastă. Purta un fulgarin din plastic, în dungi late, roșii albe și negre, un model Rothko. Ședea în obscuritatea separeului, încheiată până sub bărbie în fulgarinul lucios și scorțos. O pălărie lată, cu borul pleoștit, făcea parte din costum. Rujul cu parfum de banană, care-i contura gura frumoasă, era în nuanța roșului Rothko. Observațiile pe care le făcea nu erau prea strălucite, dar, de altfel, vorbea extrem de puțin. Râdea mult și, deodată, fața ei deveni foarte palidă. O lumânare vârâtă într-o sticlă cu fund sferic, învelită într-un fel de plasă pescărească, răspândea o lumină leșinată. La un moment dat, fața i se lăsă în jos, pe suprafața țeapănă, bombată și lucioasă a fulgarinului de plastic, și deveni foarte rotundă. Nu-mi venea a crede că fata descrisă de Szathmar – cea atât de pregătită să treacă la acțiune și cu atâta experiență se făcea praf după patru pahare de Martini și că fața ei putea deveni atât de albă, mai albă decât luna când se ivește la trei după-amiază. M-am întrebat dacă nu cumva simulează timiditatea din amabilitate față de un bărbat din altă generație, dar curând o sudoare rece, alcoolică îi umezi fața frumoasă și ochii ei părură să mă roage să fac ceva. În toată această manifestare era un element de *déjà vu*, pentru că, în fond, trecusem de multe ori prin asemenea scene. Deosebirea consta în faptul că de astă dată încercam un sentiment de compătimire, ba chiar înclinația de a mă arăta ocrotitor față de tânăra cuprinsă de neașteptata slăbiciune. Nu-mi era greu să înțeleg de ce mă aflam în barul acela întunecos de la subsol. Condiția umană e implacabilă. Nu poți trăi fără dragoste. De ce? Era o convingere de neclintit, deși conținea o mare pondere de stupiditate. Această nevoie de dragoste (într-o formă atât de generalizată) e un teribil handicap. Dacă s-ar afla vreodată în mod public că șopteam „Destinul meu!" ori de câte ori se deschideau ușile unui ascensor, Legiunea de

Onoare ar putea, în mod foarte justificat, să-mi ceară medalia îndărăt. Și cea mai constructivă interpretare pe care am putut-o născoci la vremea aceea a fost platonica justificare că Eros se folosea de dorințele mele pentru a mă conduce din îngrozitorul impas în care mă găseam către înțelepciune. Era un gând frumos, de înaltă clasă, dar n-avea, bineînțeles, niciun sâmbure de adevăr în el (poate și pentru că nu mai aveam eu atâta parte de Eros). Marele nume pe care ar fi trebuit să-l folosesc, dacă existau într-adevăr forțe supranaturale care se preocupau de mine, nu era Eros, ci probabil Ahriman, monarhul întunericului. Oricum ar fi fost, era timpul s-o scot pe Renata din hruba asta.

M-am dus la bar și m-am aplecat discret peste tejghea. M-am amestecat printre băutori. În orice altă zi n-aș fi văzut în ei decât niște bețivani și niște trântori, dar acum mi se părea că aveau ochi mari cât strachina, care emiteau raze moralizatoare. Barmanul se apropie. Între degetele mâinii stângi strângeam o bancnotă de cinci dolari împăturită. Szathmar mă învățase exact cum să procedez. L-am întrebat pe barman dacă nu i s-a lăsat vreun plic pe numele Crawley. A înhățat pe loc bancnota de cinci dolari. Avea expeditivitatea proprie marilor orașe.

– Despre ce plic ziceai că-i vorba?

– Un plic pe numele Crawley.

– N-am niciun Crawley.

– Trebuie să fie un Crawley. Vrei să te mai uiți o dată?

Răsfoi din nou plicurile. Fiecare dintre ele conținea o cheie.

– Care ți-e numele de botez, amice? Mai dă-mi un indiciu.

Chinuit, am răspuns cu glas scăzut:

– Charles.

– Ei, așa mai merge. N-ăi fi ăsta: C-I-T-R-I-N-E?

– Pentru numele lui Dumnezeu, știu cum se ortografiază, am murmurat, pierit dar furios.

Am bombănit în sinea mea: „Urangutanul ăsta idiot de Szathmar! În toată viața lui n-a fost în stare să facă un lucru

ca lumea. Și parcă eu îs mai bun – să mă bizui pe el să-mi aranjeze șustele!" În clipa aceea mi-am dat seama că cineva din spate încerca să-mi atragă atenţia și m-am întors. Am văzut o cucoană între două vârste care-mi zâmbea. Era clar că mă cunoștea și că nu mai putea de bucurie. O cucoană trupeșă și amabilă, cârnă și cu pieptul înalt. Aștepta s-o recunosc și, în același timp, îmi destăinuia tacit că anii o schimbaseră. Dar era oare chiar atât de schimbată? Am spus:

– Da?

– Văd că nu mă mai cunoști. Dar tu ești același Charlie.

– N-am putut niciodată să înţeleg de ce e nevoie de atâta beznă în barurile astea, am răspuns.

– Bine, Charlie, dar sunt Naomi – drăguţa ta din liceu.

– Naomi Lutz!

– Ce plăcere să dau peste tine, Charlie.

– Cum de te-ai nimerit în barul hotelului ăstuia?

O femeie singură într-un bar înseamnă, de obicei, o prostituată. Naomi era însă prea bătrână pentru meseria asta. Și, în plus, ar fi fost de neconceput ca Naomi, care fusese iubita mea la cincisprezece ani, să fi devenit damă de bar.

– A, nu, răspunse ea. Sunt cu tata. Se întoarce îndată. Îl scot cel puţin o dată pe săptămână din sanatoriu ca să-i ofer o băutură. Ţii minte că întotdeauna îi plăcea să tragă la măsea.

– Ia te uită, bătrânul doctor Lutz!

– Da, mai trăiește. Foarte bătrân. Și el și eu te-am urmărit acolo în separeu cu tipa aia frumoasă. Iartă-mă, Charlie, dar felul în care nu vreţi să vă daţi bătuţi voi, bărbaţii, e neloial faţă de noi, femeile. Ce minunat pentru tine! Tata îmi spunea că-i pare rău că s-a amestecat între noi doi, în dragostea noastră de copii.

– A fost mai mult decât o dragoste de copii, am spus. Te-am iubit cu sufletul, Naomi.

În timp ce rosteam aceste cuvinte, eram conștient că venisem la bar cu o femeie și făceam o declaraţie pasionată

alteia. Oricum, însă, acesta era adevărul, adevărul ţâşnit involuntar, spontan.

– Naomi, m-am gândit adeseori că, din pricină că nu mi-am putut petrece viaţa alături de tine, m-am pierdut pe mine însumi. Absenţa ta m-a desfigurat, m-a făcut ambiţios, perfid, complex, stupid, răzbunător. Dacă mi-ar fi fost dat să te pot strânge în braţe toată viaţa, de la cincisprezece ani încoace, nu mi-ar fi fost niciodată teamă de moarte.

– O, Charlie, asta să i-o spui lui mutu'. Totdeauna te-ai priceput la vorbe mari. Dar şi băteai câmpii. Las' c-ai avut femei cu duiumul. Am putut să-mi dau seama după felul cum te purtai acolo în separeu.

– Ah, da, „lui mutu'"!

Îi eram recunoscător că folosise vechiul nostru jargon. Şi, în primul rând, că îmi frânase efuziunile, care n-ar fi dus nicăieri. În al doilea rând, mă eliberase de povara unei noi obsesii care începuse să se înfiripe în barul întunecos. Era generată de ideea mea că, la scurt timp după moarte, când corpul neînsufleţit intră în descompunere şi redevine un morman anorganic, sufletul se redeşteaptă la noua lui existenţă şi, la o clipă după moarte, mă aşteptam să mă trezesc într-un loc întunecos, asemănător cu barul ăsta, unde toţi cei care s-au iubit cândva ar putea să se reîntâlnească etc. Aceasta era impresia pe care mi-o făcea barul. Strângând în mână cheia „camerei de conferinţe", al cărei inel zornăia, ştiam bine că trebuia să mă reîntorc la Renata. Dacă bea Martini în continuare, avea să fie prea cherchelită ca să se poată ridica în picioare şi să iasă din separeu. Dar trebuia să-l aştept pe doctorul Lutz. Şi iată-l ieşind din toaleta pentru bărbaţi, foarte slăbit şi chel, cârn ca şi fiică-sa. Stilul lui „Babbitt" din anii '20 de transformase într-o curtenie de modă veche. Ne impusese şi nouă, copiilor, un soi de ciudată curtoazie, căci, deşi nu fusese niciodată doctor cu adevărat, ci numai pedicurist (avea un salon în centru şi unul acasă), stăruia să i se spună „domnule doctor" şi se înfuria când cineva i se adresa

cu „domnule Lutz". Fascinat de ideea de a fi doctor, trata felurite boli de picioare, până la genunchi. Dacă se pricepea la tălpi, de ce nu și la gambe? Îmi aduc aminte că mi-a cerut odată să-l ajut când aplica o alifie roșiatică, preparată de el, pe porțiunile oribil de inflamate de pe picioarele unei doamne care lucra la fabrica de biscuiți. Eu îi țineam borcanul cu alifie și compresele, iar el, în timp ce-i ungea rănile, întreținea o conversație confidențială de vraci. O prețuiam pe doamna aceea pentru că-i aducea întotdeauna doctorului câte o cutie de pantofi plină cu foietaje cu ciocolată și cremă de nalbă și napolitane cu cacao. Amintindu-mi-le, am simțit pe cerul gurii pulsații cu gust de ciocolată. Și apoi mă vedeam șezând extaziat în scaunul medicinal al doctorului Lutz, în timp ce o ninsoare viscolită întuneca ferestrele micului salon zugrăvit în alb clinic. Citeam *Irodiada*. Impresionat de tăierea capului lui Ioan Botezătorul, am intrat în camera lui Naomi. Rămăseserăm singuri în timpul viforniței. I-am scos pijamaua de finet albastră și am privit-o goală.

Acestea erau amintirile care-mi învăluiau inima. Trupul lui Naomi nu-mi era străin. Da. Nimic din Naomi nu-mi era străin. Dragostea ce-i purtasem pătrunsese până-n celulele ei, în molecule, care, fiind ale ei, erau înzestrate cu toate proprietățile lui Naomi. Din cauză că pentru mine Naomi era unică și, mai presus de orice, din cauza acestei pasiuni, am fost prins de doctorul Lutz în capcana unei relații Iacob-Laban. Trebuia să-l ajut la spălatul mașinii Auburn, un automobil albastru precum cerul, cu anvelope albe. Îl udam cu furtunul și-l lustruiam cu o bucată de piele de căprioară, în timp ce doctorul, în pantaloni scurți de golf din doc alb, stătea și-și fuma trabucul Cremo.

– Oh, Charlie Citrine, dar știu c-ai făcut o carieră, exclamă bătrânul domn.

Vocea îi era încă lirică, înaltă și găunoasă. Niciodată nu reușise să-ți dea impresia că spune ceva substanțial.

– Cu toate că eu unul am fost republican de-al lui Coolidge și Hoover, urmă el, totuși când Kennedy te-a primit la Casa Albă, am fost mândru.

– Tânăra aia e fufa ta? întrebă Naomi.

– Zău dacă știu. Dar ce faci tu, Naomi?

– Căsnicia mea n-a mers și bărbatu-meu și-a luat lumea-n cap. Oricum, am crescut doi copii. Poate c-ai citit unele din articolele scrise de băiatul meu în *South-West Township Herald*?

– Nu. N-aș fi avut de unde să știu că sunt ale fiului tău.

– A scris în legătură cu dezintoxicarea de droguri – articole bazate pe experiență personală. Aș vrea să cunosc părerea ta asupra scrierilor lui. Fiică-mea e o scumpete, dar băiatul e o problemă.

– Și tu, Naomi, dragă?

– Nu mai fac mare lucru. Am un prieten. O parte din zi fac pe agentul de circulație în fața școlii primare.

Bătrânul doctor Lutz părea să nu audă nimic din toate astea.

– Mare păcat, am zis.

– De noi doi? Nu, nu este. Tu, cu viața ta intelectuală, ai fi însemnat un efort prea mare pentru mine. Eu sunt amatoare de sport. Slăbiciunea mea sunt meciurile de fotbal la televizor. E mare sărbătoare când facem rost de bilete la stadion sau la meciurile de hochei. Prânzim devreme la Como Inn, luăm autobuzul pân' la stadion și abia aștept luptele pe gheață și zbier cât mă țin bojocii când își scot dinții din gură. Mă tem că nu-s decât o femeie comună.

Când Naomi a rostit cuvântul „comun" și doctorul Lutz s-a definit „republican", au vrut să spună că s-au integrat marelui public american și, în felul acesta, au aflat mulțumire și împlinire. Faptul de a fi fost pedicurist în cartierul comercial din Chicago, în anii '30, îi dădea bătrânului o mare satisfacție. Fiică-sa transmitea și ea un mesaj similar în ceea ce-o privea. Erau mulțumiți de ei înșiși și unul de celălalt și fericiți în asemănarea dintre ei. Numai eu, în chip misterios

un neadaptat, stăteam între ei, cu cheia camerei de hotel în mână. Clar că ceea ce mă rodea era neasemănarea mea cu ei. Eram un vechi prieten, dar nu un american sută la sută.

– Acum trebuie să vă las, am spus.

– N-am putea lua o dată o bere împreună? întrebă Naomi. Mi-ar face plăcere să te mai văd. Eşti mai indicat decât oricare altul să-mi dai un sfat în legătură cu băiatul meu, Louie. Tu n-ai copii *hippy*, nu-i aşa? Şi în timp ce-mi notam numărul ei de telefon, exclamă: O, ia te uită, Doc, în ce agendă frumoasă scrie! Tot ce ţine de Charlie e elegant. Ai devenit un tip foarte şic. Dar nu eşti bărbatul pe care vreo femeie să-l poată lega vreodată.

Urmărit de privirile lor, m-am întors în separeu şi am luat-o pe Renata. Mi-am pus pardesiul şi pălăria şi ne-am prefăcut că ieşim în stradă. Mă simţeam înconjurat de privirile defăimătoare ale tuturor.

„Camera de conferinţe" era exact ceea ce merită desfrânaţii şi soţii adulterini. Nu mai mare decât debaraua în care se ţin măturile, dădea spre puţul de aerisire. Renata se lăsă pe un scaun şi comandă încă două Martini de la *room service*. Am tras jaluzelele, nu ca să nu fim văzuţi – întrucât în faţă aveam doar zid fără ferestre – şi nu pentru că se trezise în mine seducătorul, ci din pricină că nu suport să mă uit la un puţ de cărămidă. Lângă perete era o canapea extensibilă, tapisată cu pluş verde. De cum am văzut asemenea obiect, am ştiut că n-o să-i pot face faţă. Eram convins că n-o să reuşesc s-o desfac. Odată anticipată, această provocare nu-mi dădea pace. Trebuia să înfrunt pericolul pe loc. Pernele mari, trapezoidale, umplute cu cauciuc spongios erau uşoare ca fulgul. Le-am dat la o parte şi am desfăcut cuvertura. Cearşafurile de dedesubt erau imaculate. După aceea am îngenuncheat şi am început să bâjbâi cu mâna pe dedesubt în căutarea unui mâner de tras. Renata urmărea în tăcere cum faţa mi se încorda şi se congestiona. Stăteam pe vine şi trăgeam, blestemând în

gând fabricanții care contruiesc asemenea porcării și administrația hotelului care ia bani pentru asemenea „conferințe".

– Un adevărat test de îndemânare, am spus.

– Zău?

– Cad la examen. Nu pot s-o desfac.

– Zău? Atunci las-o așa.

Pe sofaua îngustă nu era loc decât pentru o singură persoană. Dar, ca să fiu sincer, n-aveam niciun chef să mă întind.

Renata se duse la baie. Existau două scaune. M-am trântit în fotoliu. Între pantofii mei se găsea o carpetă împletită, pătrată. Sângele îmi zvâcnea în timpane. O femeie de serviciu ursuză aduse cele două pahare de Martini. Luă bacșișul de un dolar fără un cuvânt de mulțumire. Apoi Renata ieși din baie, cu fulgarinul lucios încheiat în continuare până sub bărbie. Se așeză pe sofa, sorbi o înghițitură sau două de Martini și leșină frumos. Am încercat să-i ascult inima prin învelișul de plastic. Să fi fost cardiacă? Și dacă era o chestie serioasă? Puteam chema o ambulanță? Am încercat să-i iau pulsul, urmărind prostește secundarul ceasului și pierzând șirul numărătorii. Ca un element de comparație, mi-am luat și mie pulsul. Nu reușeam să coordonez rezultatele. Pulsul ei nu părea mai anormal decât al meu. Deși zăcea inconștientă, situația ei era mai de invidiat. Avea pielea umedă și rece. I-am șters transpirația cu un colț de cearșaf și am încercat să mă gândesc ce-ar face într-o asemenea situație disperată George Swiebel, consilierul meu medical. Știam exact ce-ar fi făcut: i-ar fi întins picioarele, i-ar fi scos pantofii și descheiat pardesiul, ca să poată respira în voie. Am făcut exact același lucru.

Sub fulgarin, Renata era complet goală. Se dusese la baie ca să se dezbrace. După ce i-am descheiat nasturele de sus, aș fi putut să mă opresc, dar n-am făcut-o. Desigur că o cântărisem în gând pe Renata și încercasem să ghicesc cum e făcută. Dar cele mai generoase închipuiri ale mele erau mult depășite de realitate. Nu mă așteptasem ca totul să fie atât de opulent și fără de cusur. Observasem pe banca juraților

că degetele îi erau cărnoase și se bombau ușor înainte de a se îngusta spre vârf. Am presupus că, probabil, și coapsele ei frumoase se bombează una spre cealaltă în armonie cu degetele. Într-adevăr așa era, și o admiram mai curând ca un iubitor de frumos decât ca un seducător. Impresia mea de moment – pentru că nu am ţinut-o prea mult descoperită – era că fiecare părticică de ţesut era perfectă, fiecare fir de păr strălucea. Carnea ei degaja o mireasmă ameţitoare. După ce am văzut cum stau lucrurile, i-am încheiat fulgarinul la loc, dintr-un elementar respect. Am rearanjat-o cum m-am priceput. Pe urmă m-am dus la fereastră și am deschis-o. Din nefericire, minunata ei mireasmă se risipi, dar avea nevoie de aer curat. I-am luat lucrurile din camera de baie și i le-am îndesat în poșeta mare, controlând ca nu cumva să se piardă ecusonul de jurată. Pe urmă, îmbrăcat în pardesiu, cu pălăria și mănușile în mână, am așteptat să-și revină din leșin.

Cu toţii facem mereu aceleași și aceleași lucruri care au ajuns extrem de previzibile. Ţinând seama de aceasta, putem fi iertaţi dacă măcar dorim să le asociem cu frumuseţea.

Și acum, în mantoul de blană, cu frumoasa ei pălărie de culoarea ametistului, moale, flexibilă, cu pântecele și coapsele mascate doar de o intermediară foiţă de mătase, Renata mă lăsă în faţa imobilului tribunalului districtual. Ea și clienta ei, impozanta, importanta cucoană în poplin cu buline, îmi spuseră: „*Ciao* – la revedere!" Și iată frumosul zgârie-nori din sticlă și grinzi roșietice, și iată neconvingătoarea sculptură a lui Picasso cu montanţii și foile ei de metal, fără aripi, fără elan, doar un indiciu, o evocare, o *idee* a ceea ce trebuie să fie o operă de artă. Foarte asemănătoare, mi-am zis, cu celelalte idei sau evocări ce ne înconjoară: nu mai există mere adevărate, ci numai ideea, reconstituirea pomicultorului a ceea ce era pe vremuri un măr; nu mai există îngheţată, ci doar ideea, amintirea a ceva delicios de pe vremuri, preparat azi din surogate, amidon, glucoză și alte chimicale; nu mai există sexualitate, ci doar ideea sau evocarea a ceea ce era cândva,

și tot astfel dragostea, credința, gândirea și așa mai departe. Cu aceste gânduri în minte am urcat într-un ascensor, să văd ce vrea de la mine tribunalul, cu spectrele lui de echitate și dreptate. Când ușile ascensorului se deschiseră sau fură pe cale să se deschidă, niciun glas lăuntric nu a mai rostit: „Destinul meu!" Fie că Renata împlinea efectiv această funcție, fie că glasul își pierduse curajul de a mai glăsui.

Am ieșit din ascensor și l-am văzut pe avocatul meu, Forrest Tomchek, împreună cu partenerul lui mai tânăr, Billy Srole, așteptându-mă în capătul coridorului spațios, cenușiu-pal, în fața camerei de audiențe a judecătorului Urbanovich – doi oameni falși cu mutre foarte oneste. După părerea lui Szathmar (Szathmar care nu putea ține minte nici măcar un nume simplu ca Crawley), eram reprezentat de cel mai talentat om al legii din Chicago. Îl întrebasem:

– Și atunci de ce nu mă simt în siguranță cu Tomchek?

– Pentru că ești hipercritic, nervos și tâmpit, mi-a răspuns Szathmar. În sectorul divorțuri nimeni nu se bucură de mai mult respect și mai multă influență decât el. Tomchek este unul dintre cei mai de vază reprezentanți ai comunității juridice. Există un club al avocaților de divorțuri. Fac împreună excursii, joacă golf, zboară cu avionul la Acapulco. Și în culise, el îi învață pe toți ceilalți cum să procedeze. Pricepi? Inclusiv onorariile, impozitul pe venituri, totul.

– Vrei să spui că or să-mi studieze impozitul pe venituri și așa mai departe, ca să hotărască după aceea cum să mă jecmănească?

– Dumnezeule mare! exclamă Szathmar. Păstrează-ți pentru tine opiniile despre avocați.

Era profund jignit, ba chiar înfuriat, de lipsa mea de respect față de profesiunea lui. O, eram de acord cu el că trebuia să-mi păstrez opiniile pentru mine. Făceam eforturi să mă arăt agreabil și deferent față de Tomchek, dar nu prea reușeam. Cu cât mă străduiam mai mult, arătându-mă receptiv la aerele lui și căutând să spun ceea ce trebuie, cu atât mai puțină încredere

avea în mine și cu atât mai antipatic îi eram. Adăuga la cont. Și la sfârșit aveam să plătesc un preț mare, un onorariu imens, știam acest lucru. Așadar, iată-l pe Tomchek. Și alături de el, Billy Șrole, asociatul. „Asociat" este un cuvânt minunat, o categorie minunată. Sole era un tip bucălat și palid, afișând o atitudine înalt profesionistă. Purta părul lung și-și punea întruna pletele în mișcare, netezindu-le cu o mână grea și albă și dându-și-le pe după urechi. Vârfurile degetelor i se arcuiau în sus. Era un fanfaron. Astea sunt rafinamente de fanfaroni. Îi cunosc eu.

– Ce s-a întâmplat? am întrebat.

Tomchek îmi înconjură umerii cu brațul și am început o mică discuție confidențială.

– N-ai de ce să-ți faci griji. Urbanovich a avut brusc inspirația să discute cu ambele părți.

– Vrea să ajungă la o înțelegere, interveni Srole. E foarte mândru de reputația lui de negociator.

– Uite, Charlie, continuă Tomchek. Să-ți spun care-i tehnica lui Urbanovich. O să încerce să bage spaima-n dumneata. O să-ți spună ce mult rău îți poate face el și o să încerce să-ți smulgă prin teroare acordul. Nu intra în panică. Din punct de vedere legal, ți-am creat o situație foarte favorabilă.

Mă uitam la cutele severe și sănătoase de pe fața proaspăt rasă a lui Tomchek. Respirația lui avea un miros viril. Degaja un iz pe care-l asociam cu frânele tramvaielor de pe vremuri, cu metabolismul, cu hormonii masculini.

– Nu, nu mai cedez un dram, am spus. N-are niciun sens. Dacă i-aș satisface pretențiile lui Denise, ar veni pe dată cu altele noi. De când s-a emis în țara asta „Proclamația emancipării", a fost inițiată o luptă secretă pentru reinstaurarea sclaviei pe alte căi.

Acesta era genul de afirmații care mă făceau suspect în ochii lui Tomchek și ai lui Srole.

– Bine. Pune punct și ține-te tare, mă povățui Srole. Restul lasă-l pe seama noastră. Denise îi creează situații dificile și propriului ei avocat. Pinsker nu vrea ciorovăiala. El își vrea

numai onorariul. Și nu-i place situația. Ea obține consultații juridice paralele de la individul ăla, Schwirner. O chestie total lipsită de etică.

– Nu pot să-l sufăr pe Schwirner! Ce jigodie! izbucni Tomchek cu violență. Dac-aș putea dovedi c-o ață pe reclamantă și-și vâră coada în procesul meu, l-aș pune cu botul pe labe. L-aș chema în fața Comisiei de Etică.

– Gumballs Schwirner ăsta se mai ține cu nevasta lui Charlie? întrebă Srole. Auzisem că s-a însurat de curând.

– Și ce dacă s-a însurat? Tot se mai întâlnește cu nebuna aia prin moteluri. Stoarce idei strategice de la el, și pe urmă îi împuie capul lui Pinsker. Îl năucește pe bietul Pinsker. Ce mi-ar mai plăcea să-l prind cu mâța-n sac pe Schwirner!

M-am abținut de la orice comentariu și m-am prefăcut că nici nu aud ce vorbesc. Tomchek ar fi vrut ca eu să sugerez angajarea unui detectiv particular care să-l dea în gât pe Schwirner. Mi-am adus aminte de Von Humboldt Fleisher și de Scaccia, detectivul particular. Așa ceva nu era de mine.

– Aștept din partea voastră să-l țineți în frâu pe Pinsker. Nu-l lăsați să-mi mănânce ficații.

– Unde, în cabinetul judecătorului? O să fie la locul lui. O să te sfâșie numai în boxă, la interogatoriu, dar acum, la întrevedere, e cu totul altceva.

– E-un animal, am zis eu.

Cei doi n-au răspuns nimic.

– E-o bestie, un canibal, am stăruit.

Spusele mele le-au făcut o impresie neplăcută. Ca și Szathmar, Tomchek și Srole erau sensibili la orice privea profesiunea lor. Tomchek păstră tăcerea. Lui Srole, asociatul și dublura, îi revenea misiunea de a trata cu cârcotașul de Citrine. Blajin, distant, îmi spuse:

– Pinsker e un dur. Un adversar dur. Care luptă până-n pânzele albe.

Bun, deci n-aveau de gând să mă lase să lovesc în avocați. Pinsker aparținea și el clubului. La urma urmei, cine eram

eu? O figură nebuloasă, trecătoare, un excentric și-un fițos. Felul meu de a fi le displăcea total. Îl detestau. Și, în fond, de ce să le placă? Brusc, am văzut lucrurile din punctul lor de vedere. Și m-am simțit extrem de satisfăcut. De fapt, a fost un fel de iluminație. Poate că aceste iluminații subite ale mele erau un efect al transformărilor metafizice pe care le sufeream. Sub recenta influență a lui Steiner, rareori mă mai gândeam la moarte în felul înspăimântător de odinioară. Acum nu mai simțeam sufocarea mormântului și nu mă mai temeam de o eternitate de plictis. În schimb, mă simțeam adeseori neobișnuit de ușor și veloce, de parcă m-aș fi aflat pe o bicicletă imponderabilă cu care făceam un sprint în lumea astrelor. Uneori mă priveam cu o obiectivitate care mă înveselea; mă vedeam, literalmente, ca pe un obiect printre obiectele universului fizic. Într-o bună zi, obiectul ăsta o să înceteze să se mai miște și, când trupul se va nărui, sufletul o să se îndepărteze pur și simplu.

Așa, ca să ne întoarcem din nou la avocați, stăteam acolo între ei, trei ego-uri nude, trei creaturi aparținând celei mai de jos trepte a rațiunii și chibzuirii moderne. În trecut, sufletul se învești în văluri, vălul poziției sociale, al nobleței sau al inferiorității, și fiecare dintre euri avea ținuta sa, înfățișarea sa, își alegea teaca potrivită. Acum nu mai existau teci, nu mai existau decât euri nude care se ciocneau de alte euri nude, scăpărând de intoleranță și iscând spaimă. Toate acestea mi s-au revelat acum, într-o strălucire de obiectivitate. Mă simțeam transportat.

Și ce însemnam eu pentru oamenii ăștia? Un trăsnit și o curiozitate. Szathmar, ca să se pună în valoare pe sine, se lăuda cu mine, mă supraevalua și-i irita îngrozitor pe oameni pentru că le spunea să mă caute în dicționare și să citească despre distincțiile și medaliile mele și de premiile de la Zig-zag. Îi pisa cu toate poveștile astea, le zicea c-ar trebui să fie mândri să aibă un client ca mine, așa încât cu toții mă detestau înainte de a mă vedea. Chintesența prejudecăților lor a fost

exprimată odată chiar de Szathmar, când și-a ieșit din fire și mi-a strigat: „Ești un rahat cu un condei!" I-a părut după aceea atât de rău, încât s-a depășit pe sine însuși și a strigat și mai tare: „Cu sau fără condei, tot un rahat ești!" Dar nu m-am simțit ofensat. M-am gândit că-i o definiție colosală și am râs. Mie îmi puteai spune orice, depindea numai de felul cum mi-o spuneai. În orice caz, știam exact ce gândeau Tomchek și Srole despre mine. Și ei îmi inspirau mie un gând neobișnuit. Istoria a creat un element nou în Statele Unite – anume mârșăvia dublată de respectul de sine și duplicitatea dublată de onoare. America a fost întotdeauna foarte cinstită și morală, un model pentru întreaga omenire, așa încât pusese la zid însăși ideea de ipocrizie și se forța acum să trăiască sub acest imperativ al sincerității, ceea ce constituia o strădanie impresionantă. Gândiți-vă numai la Tomchek și la Srole: aparțineau unei profesiuni prestigioase și onorabile; o profesiune cu un înalt standard de moralitate și în care totul e desăvârșit până când se ivește un scrântit imposibil ca mine, care n-a fost în stare nici măcar să-și țină nevasta la respect, un idiot cu oarecare iscusință în a aduna frazele laolaltă și care vine și stârnește un sentiment de culpabilitate. Eu degajam un vechi iz acuzator. Era un act cu totul neistoric din partea mea, dacă înțelegeți ce vreau să spun. Din cauza asta, Billy Srole îmi arunca o învăluită privire piezișă, de parcă era el însuși uimit de toate câte ar fi putut să mi le pună în cârcă, sub scutul legii sau alături de el, dacă aș fi făcut vreodată un pas greșit. Păzea! M-ar face fărâme, m-ar tăia bucăți-bucăți cu satârul lui legal. Spre deosebire de Srole, privirea lui Tomchek n-avea nevoie să fie învăluită, pentru că părerile lui mai profunde nu răzbeau niciodată până în priviri. Și depindeam cu totul de această înfricoșătoare pereche. De fapt, situația constituia în parte sursa extazului meu. O găseam formidabilă. Tomchek și Srole erau exact ceea ce meritam. Era drept să plătesc pentru faptul că rămăsesem atât de naiv și că așteptam ocrotire din partea celor lipsiți de puritate, din partea unor oameni care

erau în largul lor în lumea descompunerii. Ce ușor scăpam, transferând lumea descompunerii asupra tuturor celorlalți! Humboldt se folosise de creditul acordat poetului când nu mai era de mult poet, ci numai un nebun cu capul roind de planuri. Și eu făceam oarecum același lucru, pentru că eram mult prea abil ca să-mi pot aroga asemenea detașare de cele lumești. Calificativul care cred că mi s-ar potrivi cel mai bine ar fi: lipsit de bună-credință. Dar Tomchek și Srole aveau să mă aducă pe calea cea dreaptă. Se bucurau de ajutorul lui Denise, al lui Pinsker, Urbanovich și al altor mii.

– Aș vrea să știu ce naiba te face să arăți atât de mulțumit, îmi spuse Srole.

– Un simplu gând.

– Ești norocos dacă ai asemenea gânduri frumoase.

– Când intrăm? am întrebat.

– Când iese partea adversă.

– A, Denise și Pinsker stau acum de vorbă cu Urbanovich? Atunci mă duc să mă relaxez puțin în sala de ședințe, au început să mă doară picioarele.

Ceva din Tomchek și din Srole a zburat la mare distanță. N-aveam de gând să stau acolo trăncănind cu ei până când urma să fim chemați. Starea mea de trezie nu-i suporta în doze prea mari. Mă oboseau imediat.

M-am răcorit așezându-mă pe o bancă de lemn. N-aveam nimic de citit, așa încât am folosit prilejul pentru o scurtă contemplație. Obiectul pe care l-am ales spre contemplație era un tufiș încărcat de trandafiri. Chemam adeseori în minte acest tufiș de trandafiri, dar uneori își făcea apariția și nechemat. Era înțesat, dens, sufocat de roze micuțe de un roșu-închis, ca granatele, și de frunze proaspete, sănătoase. Așadar, pentru moment am gândit: „trandafiri" – „trandafiri", și nimic altceva. Vizualizam crenguțele, rădăcinile, puful țepos al mlădițelor noi din care aveau să dea spinii, plus toată botanica de care-mi puteam aminti: floem, xilem, cambiu, cloroplaste, sol, soare, apă în combinații chimice,

încercând să mă proiectez în însăşi fiinţa plantei şi să gândesc cum sângele ei verde produce o floare roşie. Ah, dar mlădiţele tufelor de trandafiri sunt întotdeauna roşii înainte de a se înverzi. Îmi reprezentam cu mare precizie spirala în care sunt dispuse petalele în interiorul bobocului, mica efloreşcenţă alburie care o precede pe cea roşie şi deschiderea lentă care dezvăluie centrul germinator. Mi-am concentrat toate facultăţile psihice asupra acestei viziuni şi m-am cufundat cu toată făptura în flori. Pe urmă am văzut, alături de flori, o siluetă omenească în picioare. Planta, spune Rudolf Steiner, exprimă legile pure, obiective ale creşterii, dar fiinţa umană, năzuind spre un mai înalt nivel de perfecţiune, îşi asumă o povară mai mare: instincte, dorinţe, emoţii. Aşadar, un tufiş de trandafiri reprezintă o viaţă adormită. Dar omenirea are privilegiul pasiunilor. Şi chezăşia că forţele superioare ale sufletului pot purifica aceste pasiuni. Odată purificate, ele pot renaşte într-o formă sublimată. Roşul sângelui este un simbol al acestui proces de purificare. Dar chiar dacă lucrurile nu stau întocmai aşa, contemplarea trandafirilor mă transpunea întotdeauna într-o stare de beatitudine.

După un timp, contemplaţia mea a căpătat alt obiect. Am vizualizat un vechi stâlp de felinar din Chicago, de acum patruzeci de ani, din acelea cu un capac ca o pălărie de toreador sau ca o tipsie. Acum era noapte şi sufla o viforniţă. Eram un băieţandru şi priveam pe fereastra camerei mele. Viscolea, vântul şi zăpada izbeau felinarul, şi trandafirii se roteau în lumina lui. Steiner recomanda contemplarea unei cruci pe care se împletesc ghirlande de roze, dar din anumite raţiuni, poate că de origine iudaică, preferam felinarul. Nu are importanţă obiectul atât timp cât te ajută să evadezi din lumea simţurilor. Şi când ai evadat din lumea simţurilor, îţi dai seama că se deşteaptă în tine zone ale sufletului care până atunci au somnolat.

Reuşisem să avansez destul de serios în acest exerciţiu, când Denise apăru din camera de audienţe şi ieşi pe uşa turnantă îndreptându-se spre mine.

Femeia asta, mama copiilor mei, deși îmi pricinuia atâtea necazuri, îmi amintea adeseori de ceva ce a spus Samuel Johnson despre femeile frumoase: pot fi nebune, pot fi ticăloase, dar frumusețea rămâne vrednică de prețuit în sine. În acest sens, Denise era vrednică de prețuit. Avea ochi mari violeți și un nas fin. Pielea îi era catifelată de un puf moale – îl puteai vedea numai într-o anumită lumină. Părul adunat în creștetul capului îl făcea să pară prea greu. Dacă n-ar fi fost frumoasă, n-ai fi remarcat această disproporție. Însuși faptul că nu era conștientă de efectul de cap îngreunat pe care-l crea coafura ei părea uneori o dovadă că Denise era cam sărită. Întotdeauna la tribunal, după ce că mă târâse în tot procesul ăsta, ținea să pară amicală. Și cum azi era neobișnuit de amabilă, am dedus că întrevederea ei cu Urbanovich se soldase cu un succes. Faptul că urma să mă trateze ca pe un câine îi stârnea afecțiunea. Pentru că ținea la mine. Mă întrebă: „Ah, așteptați?", și vocea îi răsună înaltă și tremurătoare, ușor emoționată, dar combativă. În război, cei slabi niciodată n-au habar cât de tare te lovesc. Desigur, ea nu era chiar atât de slabă. Forța ordinii sociale era de partea ei. Însă Denise se simțea întotdeauna slabă, o femeie împovărată. A coborî din pat ca să pregătească micul dejun era întotdeauna o sarcină mai grea decât putea ea să înfrunte. A lua un taxi ca să se ducă la coafor era de asemenea un lucru foarte greu. Capul frumos era o povară pentru gâtul frumos. Așadar se așeză lângă mine, oftând. Nu mai fusese de câtva timp la salonul de înfrumusețare. Când părul îi era filat de coafeză, ochii nu-i apăreau chiar atât de uriași și n-avea mutra asta dementă. Ciorapii îi erau găuriți, pentru că la tribunal venea întotdeauna în zdrențe.

– Sunt literalmente epuizată, îmi spuse. Înainte de înfățișările astea nu reușesc niciodată să închid un ochi.

– Îmi pare foarte rău, am mormăit.

– Nici tu nu arăți prea bine.

– Fetiţele îmi spun câteodată: „Tăticule, semeni cu o hârtie de un milion de dolari – verde şi boţită." Ce fac fetele, Denise?

– Cât se poate de bine. Le lipseşti.

– E firesc, presupun.

– Pentru ele nimic nu e firesc. Le lipseşti îngrozitor.

– Denise, tu eşti pentru omul amărât ceea ce-i sifonul pentru sirop.

– Ce-ai fi vrut să-ţi răspund?

– Să-mi răspunzi: „în regulă" sau „nu-i în regulă".

– Sirop! Cum îţi trece ceva prin cap, te şi simţi obligat să-i dai glas. Asta-i marea ta slăbiciune, cea mai rea dintre tentaţiile tale.

Era ziua în care reuşeam să văd lucrurile din perspectiva celorlalţi. Cum reuşeşte cineva să-şi inoculeze tărie? Denise vedea lucrurile just, ştiţi – te întăreşti prin biruirea unei tentaţii persistente. Uneori, prin simplul fapt că-mi ţineam gura şi nu spuneam tot ce-mi venea în minte, simţeam că-mi sporeşte tăria. Şi totuşi, se pare că până nu aud ce spun, nu-mi apare clar ceea ce gândesc.

– Fetiţele îşi fac planuri de Crăciun. Aşteaptă să le iei la spectacolul de la Goodman Theater.

– Nici gând. Asta-i ideea ta.

– Eşti un personaj prea important ca să-ţi duci copiii la un spectacol, ca orice tată? Le-ai promis c-ai să le duci.

– Eu? Niciodată. Tu le-ai promis şi acum îţi imaginezi că eu am făcut-o.

– Dar ai să fii în oraş, nu?

De fapt, n-aveam să fiu. Urma să plec vineri. Dar cum n-o informasem pe Denise de plecarea mea, n-am răspuns nimic.

– Sau te pomeneşti c-ai proiectat vreo călătorie cu Renata Ţâţe-Grase?

Când se dezlănţuia pe această temă, nu era chip să-i ţii piept lui Denise. Din nou Renata! Nu le-ar fi dat voie fetiţelor nici măcar să se joace cu Roger Koffritz. Îmi spusese odată:

– Mai târziu vor deveni imune la influenţa târfelor. Dar într-o zi, când mi-au venit acasă legănându-şi poponeţele, am ştiut că ţi-ai încălcat promisiunea de a le ţine departe de Renata.

Reţeaua de informaţii a lui Denise era extrem de eficientă. De pildă, ştia totul despre Harold Flonzaley. „Ce mai face rivalul tău, cioclul?", mă întreba uneori. Pentru că Flonzaley, curtezanul Renatei, era proprietarul unei reţele de pompe funebre. Fusese în legături de afaceri cu fostul ei soţ, avea tone de bani, dar, lucru de netăgăduit, diploma lui universitară era în îmbălsămarea cadavrelor. Ceea ce dădea idilei noastre o tentă macabră. Mă certasem odată cu Renata pentru că apartamentul ei era plin de flori şi ştiam că proveneau din surplusul jerbelor mortuare abandonate de îndoliaţii cu inimi zdrobite şi aduse cu Cadillacul lui Flonzaley adaptat transportului de coroane. Am silit-o să le arunce pe toate la crematoriul de gunoaie. Flonzaley continua s-o asalteze.

– Mai lucrezi ceva? mă întrebă Denise.

– Nu prea mult.

– Te mulţumeşti să joci mingea cu Langobardi, te relaxezi cu Mafia? Ştiu că nu te mai vezi cu niciunul dintre prietenii tăi serioşi din Midway. Durnwald te-ar pune el la punct, dar e în Scoţia. Păcat. Ştiu că nici el n-o înghite pe Ţâţe-Uriaşe. Şi mi-a spus odată că nu-l agreează pe amicul tău Thaxter şi nici faptul că te-ai încurcat cu *Arca*. Ai cheltuit probabil o avere pe revista asta şi unde-i primul număr? *Nessuno sa.*[1]

Denise era iubitoare de operă, avea abonament la teatrul liric şi cita adeseori din operele lui Mozart şi ale lui Verdi. *Nessuno sa* era din *Così fan tutte*. Unde poate fi găsită fidelitatea femeilor, cântă ştiutorul personaj mozartian: *Dove sia? Dove sia?*[2] *Nessuno sa!* Era încă o aluzie la culpele Renatei, şi eu înţelegeam foarte bine.

---

[1] Nimeni nu ştie (it.).

[2] Unde să fie? Unde să fie? (it.).

– Adevărul este că-l aștept pe Thaxter. S-ar putea să vină chiar azi.

– Fără îndoială, o să-și facă intrarea în oraș ca întreaga distribuție din *Visul unei nopți de vară*. Și preferi să achiți facturile lui decât să dai bani copiilor tăi.

– Copiii mei au bani cu prisosință. Ai casa și sute de mii de dolari. Ai încasat toate drepturile de la *Von Trenck* – tu și avocații tăi.

– Nu pot să întreţin hardughia aia. Cu tavane înalte de aproape cinci metri. N-ai văzut notele de combustibil. Dar, pe de altă parte, ai putea să-ți risipești banii pe oameni mai răi decât Thaxter, și o și faci de altfel. Thaxter, are, de bine de rău, maniere. Când ne-a dus la Wimbledon, a făcut-o cu stil. Ţii minte? Coșuleţe de răchită cu merinde. Șampanie și somon afumat de la Harrods. Din câte înțeleg, CIA îi plătea pe atunci cheltuielile. De ce nu puneţi CIA să vă subvenţioneze *Arca*?

– De ce tocmai CIA?

– V-am citit prospectul. Este exact genul de revistă intelectuală, serioasă, pe care ar putea-o folosi CIA pentru propaganda peste hotare. Tu te imaginezi drept un soi de mare reprezentant al politicii culturale.

– Tot ce-am vrut să spun în prospectul acela este că America nu e nevoită să se lupte cu sărăcia și că încercăm cu toţii un sentiment de culpabilitate faţă de oamenii care încă mai au de luptat pentru pâine și pentru libertate, pentru vechile chestiuni fundamentale. Noi nu murim de foame, poliția nu ne pune microfoane, nu suntem închiși la nebuni pentru opiniile noastre, nu suntem arestaţi, deportaţi, trimiși în lagăre de concentrare. Suntem cruţaţi de holocausturi și nopţi de teroare. Cu avantajele noastre, am putea încerca să formulăm noile chestiuni fundamentale ale omenirii. Și, în schimb, ne-am culcat pe-o ureche. Dormim și iar dormim, și înfulecăm, și ne distrăm și din nou dormim.

– Când devii solemn, ești o încântare, Charlie. Și acum ai început să cazi în misticism, pe lângă faptul că întreţii o târfă grasă, pe lângă faptul că te antrenezi ca să devii atlet și pe lângă faptul că te îmbraci ca un filfizon. Toate astea-s simptome ale decăderii fizice și mintale. Îmi pare rău pentru tine, zău așa. Nu numai pentru că sunt mama copiilor tăi, ci și pentru că ai avut cândva minte și talent. Dacă Kennedy ar fi trăit, ai fi rămas la fel de productiv. Influenţa lui te menţinea în limitele responsabilităţii și ale normalului.

– Vorbești ca răposatul Humboldt. Și el, dacă venea la putere Stevenson, ar fi devenit un Ţar al Culturii.

– Vechea marotă, Humboldt! Încă nu te-a părăsit. A fost ultimul tău prieten serios.

În aceste discuţii, care aveau întotdeauna un aer de irealitate, Denise se voia preocupată de soarta mea, era plină de solicitudine, chiar iubitoare. Faptul că fusese în camera de audienţe a judecătorului, unde îmi săpase o nouă groapă, n-avea nicio importanţă, în ochii ei eram ca Anglia și Franţa, doi dușmani afectuoși. După părerea ei, între noi doi exista o relaţie specială, care-i permitea un schimb de opinii inteligente.

– Mi s-a povestit despre doctorul Scheldt, acel guru al tău antroposofic. Mi s-a spus că e un om foarte distins și simpatic. Iar fiică-sa e o adevărată femeiușcă. O mică oportunistă. Și ea vrea să pună mâna pe tine. Ești o provocare teribilă pentru femeile care visează să ajungă la glorie prin tine. Dar te poţi oricând ascunde în spatele bietei Demmie Vonghel.

Denise mă bombarda cu muniţiile pe care le acumula zi de zi în mintea și în inima ei. Oricum însă, informaţiile ei se dovedeau din nou exacte. Asemenea Renatei și bătrânei Señora, și domnișoara Scheldt îmi vorbea despre căsătoriile între soţi de vârste foarte deosebite, despre fericirea și puterea de creaţie a lui Picasso în ultimii săi ani de viaţă, despre Casals și Charlie Chaplin, și despre judecătorul Douglas.

– Renata nu te vrea mistic, nu-i așa?

– Renata nu se amestecă în chestii din astea. Și nu sunt mistic. Oricum, nu știu de ce „mistic" e un cuvânt de ocară. Nu înseamnă mult mai mult decât cuvântul „religie", pe care unii oameni încă îl mai rostesc cu respect. Și ce spune religia? Că în făptura umană mai există ceva dincolo de trup și de creier și că avem unele posibilități de a ști ce se petrece dincolo de organism și de simțuri. E un lucru în care am crezut întotdeauna. Poate că toată nefericirea mea provine din faptul că mi-am ignorat intuițiile metafizice. Am urmat școli și cunosc toate răspunsurile oamenilor de știință. Întreabă-mă tot ce vrei în legătură cu concepția științifică asupra lumii și o să reușesc la examen. Dar toate astea înseamnă numai cerebralitate.

– Ești deficient din naștere, Charlie! Când ai spus că o să scrii eseul ăla despre plictiseală, mi-am zis: „Uite-l că-și dă drumul!" Acum însă, fără mine, degenerezi rapid. Uneori am impresia că ar trebui să fii declarat nebun și pus sub interdicție. De ce nu-ți reiei cartea despre Washington-în-anii-'60? Fragmentul pe care l-ai publicat în revistă era interesant. Și mie mi-ai povestit mult mai mult decât ce-a apărut tipărit. Dacă ți-ai țierdut notele, aș putea să-ți reamintesc totul. Încă te-aș putea redresa, Charlie.

– Crezi?

– Înțeleg greșelile pe care le-am făcut amândoi. Dar felul cum trăiești acum e de-a dreptul grotesc – toate muierile alea, și atletismul, și călătoriile, și acuma antroposofismul. Prietenul tău Durnwald e îngrijorat pentru tine. Și la fel e și fratele tău Julius. Știi ce, Charlie, ce-ar fi să ne recăsătorim? Pentru început, am putea pune capăt luptei juridice. Am putea să ne reunim.

– E o propunere serioasă?

– E ceea ce-și doresc fetițele mai mult decât orice pe lume. Mai chibzuiește. Tu nu duci ceea ce s-ar putea numi o viață de satisfacții. Ești în formă proastă. Mi-aș asuma riscul. Se ridică în picioare și își deschise poșeta. Uite câteva scrisori care ți-au sosit la vechea adresă.

M-am uitat la ștampilele poștale.

– Dar sunt vechi de luni de zile. Ai fi putut face să-mi parvină mai înainte, Denise.

– Și care ar fi fost deosebirea? Și așa primești prea multă corespondență. La cele mai multe scrisori nici nu răspunzi, și la ce-ți ajută?

– Asta văd că ai deschis-o și apoi ai lipit-o la loc. E de la văduva lui Humboldt.

– Kathleen? Dar au divorțat cu ani înainte de moartea lui. Uite că-ți vine marele talent juridic.

Tomchek, urmat de Srole, intrase în sala de ședințe, și din celălalt capăt se apropia Pinsker canibalul, într-un costum cadrilat, la două rânduri, galben-deschis, cu o cravată galbenă lătăreață; trântită peste cămașă ca o omletă cu brânză, și pantofi gălbui în două nuanțe. Capul îi era brutal de păros. Era cărunt și avea o ținută de campion la lupte grele. Mă întrebam ce anume să fi fost el într-o incarnare anterioară. Era de altfel o întrebare pe care mi-o puneam în legătură cu noi toți.

Cuprins

Cronologie 7

Discursul lui Saul Bellow la Banchetul Nobel,
10 decembrie 1976 21

Prelegerea lui Saul Bellow la decernarea
Premiului Nobel pentru Literatură,
12 decembrie 1976 23

America idealistă, prefaţă de
Codrin Liviu Cuţitaru 39

Darul lui Humboldt 47

Colecţia Nobel

1. Luigi Pirandello, *Şase personaje în căutarea unui autor*
2. Henryk Sienkiewicz, *Fără ideal*
3. Aleksandr Soljeniţîn, *Iubeşte revoluţia!*
4. Pearl S. Buck, *Înger luptător*
5. John Galsworthy, *Floarea întunecată*
6. Frans Eemil Sillanpää, *Silja sau O soartă zbuciumată*
7. Rudyard Kipling, *Se lasă noaptea*
8. Halldór Laxness, *Sub ghețar*
9. Władysław Reymont, Comedianta
10. Anatole France, *Ospătăria La regina Pédauque*
11. Nadine Gordimer, *Nimeni alături de mine*
12. Selma Lagerlöf, *Charlotte Löwensköld*
13. Jaroslav Seifert, *Toate frumusețile lumii*
14. Kenzaburō Ōe, *O experiență personală*
15. Claude Simon, *Drumul Flandrei*
16. Romain Rolland, *Colas Breugnon*
17. **Saul Bellow, *Darul lui Humboldt*, *vol. 1***

„Când juriul Nobel și-a anunțat decizia, iar presa m-a asaltat (înspăimântător fenomen!) întrebându-mă cum mă simt în postura de câștigător al Premiului Nobel, am spus: copilul din mine (căci, în ciuda aparențelor, există în mine un copil) s-a bucurat, în timp ce adultul a rămas sceptic. Seara asta îi aparține în întregime copilului. Duminică voi avea de spus mai multe lucruri serioase de la tribună. Duminica e ziua cea mai potrivită pentru cugetări sumbre, însă această seară de vineri și-o revendică, pe drept, copilul."

SAUL BELLOW, la decernarea Premiului Nobel, 1976

„Lecția lui Humboldt devine una abstract-parabolică, mulându-se pe ideea de artă autentică, absolută, eliberată de constrângerile oricărei materialități. Indiferent de opțiunile sale estetice accidentale, Citrine (un fel de erou inițiatic în roman) nu poate rata, pe termen lung, acest adevăr ultim."

CODRIN LIVIU CUȚITARU

„Biblioteca pentru Toți" inițiază prima serie de literatură universală dedicată scriitorilor laureați ai Premiului Nobel pentru Literatură. Colecția „Nobel" cuprinde selecția celor mai reprezentative opere ale lor.

www.editura-art.ro
ISBN 978-973-124-788-5
9 789731 247885
EDITURA ART